

**WYŻSZA SZKOŁA GOSPODARKI EUROREGIONALNEJ
IM. ALCIDE DE GASPERI W JÓZEFOWIE**

WITOLD POKRUSZYŃSKI

**BEZPIECZEŃSTWO
TEORIA
I
PRAKTYKA**

(PODRĘCZNIK AKADEMICKI)

Józefów 2012

RECENZJA

prof. dr inż. Tadeusz Jemioło
prof. dr hab. Wojciech Łepkowski

KOMITET WYDAWNICZY

dr hab. Magdalena Sitek
mgr Sylwia Ćmiel

ADRES REDAKCJI

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie
05-410 Józefów, ul. Sienkiewicza 2

tel./fax +48 022 789 19 03
wydawnictwo@wsge.edu.pl
www.wsge.edu.pl

KOREKTA

mgr Sławomir Koźlak

ISBN 978-83-62753-15-4

© Copyright by Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie,
Józefów 2012

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości
lub fragmentów niniejszej publikacji bez zgody wydawcy zabronione.

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi
05-410 Józefów, ul. Sienkiewicza 2
<http://www.wsge.edu.pl/pl/biblioteka-i-wydawnictwo.html>

SKŁAD, ŁAMANIE ORAZ PROJEKT OKŁADKI

mgr Miłosz Ukleja

DRUK I OPRAWA

P.H.U. Multikram

SPIS TREŚCI:

WSTĘP.....	7
------------	---

CZĘŚĆ I

WPROWADZENIE.....	13
-------------------	----

1. POJĘCIE I ZAKRES POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA.....	14
1.1 Pojęcie polityki bezpieczeństwa - definicje.....	14
1.2 Obszar i zakres polityki bezpieczeństwa.....	18
1.3 Znaczenie polityki w bezpieczeństwie.....	24
1.4 Polityka bezpieczeństwa państwa a racja stanu.....	31
2. POJĘCIE I ZAKRES STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA.....	35
2.1 Pojęcie strategii bezpieczeństwa – definicje.....	35
2.2 Obszar i zakres polistrategii bezpieczeństwa narodowego.....	44
2.3 Strategia w polityce bezpieczeństwa.....	52
PODSUMOWANIE.....	53

CZĘŚĆ II

WPROWADZENIE.....	59
-------------------	----

1. WSTĘP DO TEORII BEZPIECZEŃSTWA.....	61
1.1 Pojęcie teorii bezpieczeństwa.....	62
1.2 Zakres bezpieczeństwa narodowego.....	67
1.3 Zakres bezpieczeństwa międzynarodowego.....	69
1.4 Główne problemy bezpieczeństwa w XXI wieku.....	71
2. BEZPIECZEŃSTWO JAKO DYSCYPLINA NAUKOWA.....	73
2.1 Bezpieczeństwo w nauce.....	74
2.2 Struktura bezpieczeństwa.....	75
3. UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....	78
3.1 Uwarunkowanie geopolityczne.....	78
3.2 Uwarunkowanie ideologiczno-polityczne.....	82
3.3 Uwarunkowanie ekonomiczne.....	84
3.4 Uwarunkowanie prawno – instytucjonalne.....	85
3.5 Uwarunkowanie militarne.....	87
3.6 Uwarunkowanie społeczne.....	88
3.7 Uwarunkowanie kulturowe.....	89

4.	KRYTERIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....	92
4.1	Siła – kryterium podstawowe.....	92
4.2	Wielkość przestrzeni.....	95
4.3	Wiarygodność.....	100
4.4	Dostęp do najnowszej technologii.....	103
4.5	Udział w bezpieczeństwie kooperatywnym.....	106
4.6	Skuteczność walki z terroryzmem.....	109
4.7	Stopień demokratyzacji bezpieczeństwa.....	116
5.	ROLA WIELKICH MOCARSTW W BEZPIECZEŃSTWIE.....	121
5.1	Geneza wielkich mocarstw.....	121
5.2	Rola wielkich mocarstw po II wojnie światowej.....	122
5.3	Rola wielkich mocarstw w XXI wieku.....	125
6.	INTERWENCJE MILITARNE W BEZPIECZEŃSTWIE.....	129
6.1	Zjawisko interwencji militarnych w bezpieczeństwie.....	129
6.2	Współczesne uwarunkowania interwencji militarnych.....	136
	PODSUMOWANIE.....	139

CZĘŚĆ III

	WPROWADZENIE.....	142
1.	BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE – POJĘCIE I STRUKTURA..	143
1.1	Istota bezpieczeństwa narodowego.....	143
1.2	Cele bezpieczeństwa narodowego.....	148
1.3	Struktura bezpieczeństwa narodowego.....	150
2.	BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE.....	154
2.1	Bezpieczeństwo polityczne.....	154
2.2	Bezpieczeństwo polityczne państwa.....	156
2.3	Bezpieczeństwo ekonomiczne.....	159
2.4	Bezpieczeństwo militarne.....	161
2.5	Bezpieczeństwo publiczne.....	167
2.6	Bezpieczeństwo ekologiczne.....	199
2.7	Bezpieczeństwo informacyjne.....	203
2.8	Bezpieczeństwo społeczne.....	206
2.9	Bezpieczeństwo kulturowe.....	213
2.10	Bezpieczeństwo religijne.....	219

3.	BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE.....	224
3.1	Istota i znaczenie bezpieczeństwa zewnętrznego.....	224
3.2	Bezpieczeństwo zewnętrzne a Sojusz NATO.....	225
3.3	Bezpieczeństwo zewnętrzne a UE	228
4.	METODY STOSOWANE W NAUCZANIU BEZPIECZEŃSTWA.	233
4.1	Metoda „burza mózgów” w nauczaniu bezpieczeństwa.....	234
4.1.1	Zalety metody burzy mózgów w nauczaniu bezpieczeństwa.....	236
4.2	Metoda „delficka” w nauczaniu bezpieczeństwa.....	237
5.	METODOLOGIA BADAŃ BEZPIECZEŃSTWA	239
5.1	Pojęcie metodologii nauk.....	240
5.2	Metody badania bezpieczeństwa	243
5.3	Rozwiązywanie problemu badawczego.....	250
	PODSUMOWANIE.....	257
	ZAKOŃCZENIE.....	259
	ZAŁĄCZNIK.....	260
	BIBLIOGRAFIA.....	266

WSTĘP

Tytuł książki wyraźnie wskazuje na problematykę bezpieczeństwa, która bezpośrednio lub pośrednio dotyczy jednostki, grup społecznych, państw, sojuszy, regionów i globu ziemskiego w XXI wieku. Na przestrzeni ostatnich lat ujawniło się szereg napięć i konfliktów o charakterze regionalnym i lokalnym, które nie są pozbawione szerszych implikacji w skali międzynarodowej. Często podłożem tych konfliktów były napięcia i kryzysy wewnątrzpaństwowe, które w niektórych przypadkach zostają umiędzynarodowione, prowadząc często do destabilizacji państw ościennych oraz całego regionu. Najczęstszymi źródłami napięć, konfliktów i kryzysów są: zadawnione spory terytorialne z tendencjami nacjonalistycznymi; rozpad i powstanie nowych państw z populizmem nowych elit politycznych; napięcia etniczne i religijne; nielegalna migracja; terroryzm; różne formy zorganizowanej przestępczości.

Te napięcia, konflikty i kryzysy różnią się od konfliktów międzynarodowych tym, że nie tylko mają charakter wewnątrzpaństwowy, ale trwają z reguły długo i są bardzo dotkliwe dla ludności cywilnej. Ponosi ona nie tylko główne ofiary (90%), ale staje się jakby zakładnikiem nacjonalistyczno-populistycznych przywódców, występujących w imieniu większości, przeciwko określonym grupom mniejszościowym, które są bezbronne i niezdolne do realnej i skutecznej samoobrony.

Od wielu lat traktuję bezpieczeństwo jako najwyższą wartość ludzkości, która daje stabilność, trwanie, rozwój i szczęście. Ale ta najwyższa wartość ludzkości nie jest czymś trwałym, danym człowiekowi raz na zawsze. Wymaga ona ogromnego wysiłku państw, sojuszy i organizacji międzynarodowych w budowaniu trwałego pokoju wobec zagrożeń trzeciego tysiąclecia.

Mając na względzie złożoność i nieprzewidywalność dzisiejszego świata oraz wyzwania i zagrożenia wywoływane przez naturę i człowieka, postanowiłem kolejny raz, korzystając z dotychczasowego dorobku, opracować podręcznik akademicki głównie dla studentów o kierunku bezpieczeństwo.

Nieprzypadkowo książka ta nosi tytuł „Bezpieczeństwo – teoria i praktyka”, bowiem teoria stanowi podstawę kształcenia, a praktyczne umiejętności są zdobywane w działaniu podczas ćwiczeń sztabowych ze wskazaniem związków, jakie zachodzą pomiędzy działaniami zarządzających a wynikami zarządzania kryzysowego. Stąd uważam za celowe przecho-

dzić w procesie dydaktycznym od teorii do praktycznego działania.

Takie podejście znajduje swój wyraz w metodzie korzystania z książki przez tych, do których jest adresowana, tj. studentów, kadry kierowniczej i wykładowców prowadzących zajęcia o bezpieczeństwie.

Zasadniczą funkcją tego podręcznika jest kształtowanie wyobraźni, umożliwiającej prawidłową identyfikację problemów z zakresu bezpieczeństwa i samodzielne opracowywanie scenariuszy wobec prawdopodobnych zagrożeń. Z uwagi na fakt, że scenariusze nigdy nie bywają idealne i długotrwałe, dlatego wymagają ciągłego doskonalenia przy uwzględnieniu także czynnika nieprzewidywalności. Wyobraźnia organizacyjna, czyli umiejętność identyfikacji problemów, zdarzeń, szans i zagrożeń oraz własnych możliwości wynika z wiedzy, doświadczenia, znajomości metod prognozowania i intuicji. Wszystkie te atuty decydenta (menedżera) można i należy rozwijać w procesie kształcenia i doskonalenia. Szczególnie przydatnym instrumentem osiągnięcia tego celu jest metoda analizy i oceny przypadków już zaistniałych, a także metodologia badań bezpieczeństwa.

Dobrze jest, jeśli analiza i ocena każdego zagadnienia mają ścisły związek z konkretnym przykładem. Po zapoznaniu się z nim, uczestnicy zajęć wspólnie z wykładowcą wskazują różne rozwiązania, stosując na przykład metodę delficką (ekspercką) lub burzy mózgów. Takie zajęcia praktyczne, w formie ćwiczeń sztabowych, na różnych poziomach zarządzania kryzysowego, w specjalnym do tego przygotowanym laboratorium, pobudzają aktywność studentów i wysiłek intelektualny, a w rezultacie ugruntowują wiedzę teoretyczną. Tak organizowany proces dydaktyczny na kierunku bezpieczeństwo daje studentom możliwość poznania teorii i praktyki, co w dzisiejszych czasach jest nie tylko konieczne, ale i pożądane. Taki program nauczania realizuje WSGE w Józefowie.

Obecne wydanie, w postaci podręcznika akademickiego, jest wynikiem kompromisu pomiędzy koniecznością zmian a zachowaniem ciągłości tego, co zdaniem autora przetrwało próbę czasu. Jest także efektem dążenia do mocniejszego uwzględnienia różnych dualizmów, zawartych w takich formach, jak: „ciągłość – zmiana”, „statyka – dynamika”, „struktury – procesy”, „prowadzenie instytucji – zarządzanie zmianami”.

Książka ta jest wynikiem długoletnich badań i różnych opracowań naukowych, popularno-naukowych, podręczników akademickich własnych i innych znanych autorów z dziedziny bezpieczeństwa. Ponadto ciągła konfrontacja autora ze studentami na wykładach i seminariach, w różnych

uczelniah, pozwoliła wyrobić pogląd na problem nauczania współczesnego studenta na kierunku bezpieczeństwo.

Pokładam wielką nadzieję w użyteczności dydaktycznej niniejszej publikacji w formie podręcznika akademickiego. Największe zaś moje oczekiwania kieruję do uczelni, które prowadzą studia o kierunku bezpieczeństwo oraz do tych, w których prowadzę wykłady i seminaria, a także do Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie.

Wobec aktualnego stanu mojej wiedzy ośmielam się na stwierdzenie, że przedstawione w niniejszej pracy wyniki badań poszerzają, systematyzują, pogłębiają i uaktualniają dyscyplinę naukową, jaką jest bezpieczeństwo z korzyścią dla nas wszystkich.

Książka zawiera trzy części w logicznej i całościowej kolejności.

W **części I** - zostały sprecyzowane pojęcia i definicje polityki i strategii bezpieczeństwa oraz ich znaczenie w nauce i praktycznym działaniu.

W **części II** - zawarte są kluczowe problemy teorii bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego oraz kryteria ich wartościowania.

W **części III** - przedstawione są podstawowe kwestie dotyczące współczesnego bezpieczeństwa narodowego w ujęciu pragmatycznym.

Takie ustawienie struktury podręcznika i zawarte w nim treści powinny w dostatecznym stopniu sprzyjać studentom w opanowaniu problematyki bezpieczeństwa w wymaganym zakresie, tj. znać i umieć.

Część I
POLITYKA A STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA

WPROWADZENIE

Już z samego tytułu tej części książki może nasuwać się pytanie: Co autor zamierza wydobyć z tych dwóch pojęć, tj. polityki i strategii bezpieczeństwa? Czy jest tak, że polityka bezpieczeństwa zajmuje się innym obszarem lub zakresem niż strategia bezpieczeństwa? A może chodzi tylko o uporządkowanie w aspekcie aksjologicznym tych pojęć i ustalenie kryteriów ich wartościowania.

Na podstawie własnych doświadczeń i wiedzy oraz prowadzonych dyskusji m.in. na temat polityki i strategii bezpieczeństwa narodowego, regionalnego, a nawet globalnego z wieloma znawcami przedmiotu, stwierdzam, w pełni świadom tego, że nie ma jednoznaczności w tym zakresie. Generalnie poglądy są dwa. Jedni twierdzą, że polityka bezpieczeństwa jest ponad strategią, zaś inni, że strategia jest czymś więcej niż polityka.

Jeszcze inną kwestią pozostaje dokładne i jednoznaczne określenie czym jest polityka w nauce i strategia bezpieczeństwa w systemie dyscyplin naukowych lub dziedzinach. Uważam, że poprawne zdefiniowanie tych dwóch podstawowych pojęć pomoże zrozumieć i uporządkować, w sensie podmiotowym i przedmiotowym, wiedzę z teorii bezpieczeństwa.

Pozostaje jeszcze jedna kwestia tej sprawy, a mianowicie, czy istniejąca literatura przedmiotu jest na tyle wyczerpująca, aby ostatecznie można było chociaż na razie zadowolić się jej poziomem? Okazuje się, że istniejąca literatura krajowa i zagraniczna wymaga uzupełnienia i ujednoczenia poglądów, ponieważ zakres pojęciowy bezpieczeństwa systematycznie rozszerza się wskutek rozwoju cywilizacyjnego o nieznane dotychczas wyzwania i zagrożenia oraz o coraz doskonalsze środki i sposoby ich eliminowania.

Sama nazwa części pierwszej książki wskazuje, iż podjęta w niej problematyka wymagała sięgnięcia do wielu opracowań z różnych dyscyplin naukowych. Jednak w miarę swojej wiedzy oraz doświadczenia dydaktycznego i naukowego starałem się zachować umiar i rzetelność, aby to opracowanie miało pewną wartość merytoryczną.

1. POJĘCIE I ZAKRES POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA

Na temat polityki bezpieczeństwa państw we współczesnym świecie i jej roli w kształtowaniu bezpieczeństwa napisano już wiele, zwłaszcza w początkach XXI wieku. Istnieje natomiast znaczna luka w literaturze przedmiotu co do jej istoty (filozofii) i znaczenia w nauce. Mało kto dokładnie i jednoznacznie dokonywał próby definiowania samego pojęcia polityki bezpieczeństwa i jej odniesienia do strategii bezpieczeństwa, co nie bez znaczenia pozostaje dla teorii bezpieczeństwa.

Zarówno w literaturze, jak i na konferencjach poświęconych problematyce bezpieczeństwa w różnych obszarach i na wielu poziomach spotykałem poglądy mówiące o tym, że polityka bezpieczeństwa i strategia bezpieczeństwa mają te same znaczenia, gdyż zajmują się tymi samymi zjawiskami występującymi w bezpieczeństwie narodowym, regionalnym i globalnym. Często te dwa terminy były stosowane zamiennie, co dla mnie było dziwne i nie do przyjęcia z punktu widzenia merytorycznego. Spotykam też pogląd, że strategia jest nadrzędna wobec polityki, a nie odwrotnie. Dla prawidłowego rozumienia tych pojęć w różnych aspektach, staram się naświetlić w sposób najprostszy niezbędne, szczególnie dwie definicje i ustalić kryteria oceny, co jest elementem pierwotnym, a co następstwem. Dlatego w pierwszej kolejności będzie zdefiniowane pojęcie *polityki* bezpieczeństwa, w drugiej zaś termin *strategia bezpieczeństwa*.

1.1 POJĘCIE POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA - DEFINICJE

Aby rozpocząć rozważania na temat polityki bezpieczeństwa, należy w pierwszym rzędzie uświadomić sobie (zdefiniować) istotę samego terminu polityki pod względem aksjologicznym i merytorycznym, zgodnie z istniejącymi już opracowaniami zamieszczonymi w różnych oficjalnych publikacjach PWN i innych materiałach źródłowych.

Pojęcie polityki bezpieczeństwa obejmuje, najogólniej rzecz ujmując, działania danego podmiotu w jakimś obszarze w celu osiągnięcia wcześniej przyjętych założeń. To oznacza, że najpierw musiały być wyznaczone przez politykę dalekosiężne cele w danym ważnym obszarze działania. Trzymając się tradycyjnego rozumienia roli państwa, podzielanego przez realistów, można dojść do wniosku, że polityka bezpieczeństwa jest domeną państw w obszarze stosunków międzynarodowych. Dlatego najczęściej można spotkać w literaturze definicje polityki bezpieczeństwa narodowego lub bezpieczeństwa państwa.

Według jednej z nich jest to element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związanych z tworzeniem potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom. Inna natomiast określa politykę bezpieczeństwa narodowego jako element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w sferze tworzenia i zastosowania potencjału obronnego dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa.

Współczesny poziom instytucjonalizacji wspólnych wysiłków na rzecz bezpieczeństwa, głębokość procesów integracyjnych i współzależność w ramach już istniejących struktur pozwalają dostrzec kształtowanie się podmiotowej roli polityki bezpieczeństwa w różnych obszarach działalności. Oto kilka definicji polityki i polityki bezpieczeństwa według wybranych przez autora źródeł.

Polityka – ogół działań związanych z dążeniem do zdobycia i utrzymania władzy państwa, jej wykonywaniem oraz wytyczaniem kierunku rozwoju państwa w różnych dziedzinach (np. polityka społeczna, polityka zagraniczna, polityka gospodarcza); polityczną sferę życia społecznego tworzą: system organów państw, system polityczny, system partyjny, system prawny, ideologie polityczne. Przez politykę rozumie się: 1) program albo kierunek działalności państwa lub określonego polityka; 2) sztukę kierowania sprawami publicznymi, zwłaszcza umiejętność działania w granicach istniejących możliwości; 3) grę partyjną lub samą walkę o władzę i związane z nią korzyści. W pierwszym znaczeniu terminu polityka używa się także na oznaczenie konsekwentnego stosowania przez kierownictwo zorganizowanych grup, zasad i metod zmierzających do osiągnięcia określonych celów (polityka mieszkaniowa, polityka personalna, polityka bezpieczeństwa)¹.

Polityka – sfera wzajemnych stosunków i oddziaływań wzajemnych, negatywnych i kompromisowych pomiędzy państwem, a innymi organizacjami (włączając w to państwa w przypadku polityki międzynarodowej), dotyczących celów i środków działalności, a także charakteru władzy państwowej. Zazwyczaj wyróżnia się politykę wewnętrzną i zagraniczną oraz tzw. polityki szczegółowe, np. politykę gospodarczą, wojskową, przez które rozumie się poszczególne kierunki działalności państwa²

Polityka – zespół działań podjętych przez ośrodek decyzyjny, zmierzających do osiągnięcia celu za pomocą odpowiednio dobranych środków. Jest

¹ Encyklopedia PWN 2003, s. 444.

² Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON Warszawa 2002, s.97.

to więc działalność polegająca na kierowaniu krajem przez sprawowanie naczelnej władzy z prawem podejmowania decyzji w państwie (władza polityczna) i jej rozwijania dla zdobycia tej władzy. Implikuje ona działania zmierzające do orientowania społeczności ku przyszłemu, zaplanowanemu społeczeństwu. Zawiera w sobie decyzję obywatela wyznaczającą tych, którzy mają sprawować władzę³.

Polityka bezpieczeństwa (ang. security polisy) - 1) działalność państwa w sferze wewnętrznej mająca na celu: zorganizowanie prawidłowego funkcjonowania organów państwa, stabilizację ładu społecznego oraz ochronę zdrowia i życia obywateli; 2) działalność państwa w sferze zewnętrznej prowadząca do analizy i neutralizacji zagrożeń ze strony innych państw, instytucji międzynarodowych oraz osób prywatnych i fizycznych; polityka bezpieczeństwa może być różnych dziedzin funkcjonowania państwa, np. wojskowej, gospodarczej, energetycznej, informacyjnej czy ekologicznej⁴.

Polityka bezpieczeństwa narodowego – element polityki państwa dotyczący przedsięwzięć związanych z tworzeniem i wykorzystaniem potencjału obronnego w celu zapobiegania i przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom w polityce bezpieczeństwa narodowego⁵.

Na podstawie analizy treści przytoczonych definicji łatwo zauważyć, co w nich jest wspólnego i merytorycznie pod względem etymologicznym poprawnego, a co i ile rozbieżnego z punktu widzenia norm i kryteriów wartościowania. Uważam, że gdyby wszyscy autorzy opracowujący wyżej przytoczone definicje brali pod uwagę te same kryteria, wówczas rozbieżności byłyby minimalne. Natomiast treści definicji byłyby pełne i zawierały sformułowania krótkie i jednoznaczne, precyzyjne.

Głębsza analiza wyżej podanych definicji prowadzi do kilku, moim zdaniem, istotnych stwierdzeń, a mianowicie:

Po pierwsze – dotyczą one istoty polityki bezpieczeństwa narodowego (państwa) z uwzględnieniem różnych dziedzin życia.

Po drugie – obejmują te same lub podobne obszary rozważań (polityczne, gospodarcze, militarne, społeczne, ekologiczne, informacyjne).

Po trzecie – stanowią o istotnej różnicy pojęciowej w stosunku do strategii w ogóle, a strategii bezpieczeństwa w szczególności.

Po czwarte – jest wiele sformułowań, które niewiele wnoszą do filozo-

³ Tamże, s. 98.

⁴ *Mały słownik politologii*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2007, s. 120.

⁵ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON Warszawa 2002, s.99

fii pojęcia (terminu).

Po piąte – definicje nie oddają w pełni wagi terminu bezpieczeństwa, podstawowej wartości ludzkości we współczesnym świecie.

W tej sytuacji każda próba zdefiniowania tego pojęcia (pojęć), mająca na uwadze kryteria, wyzwania i zagrożenia, może być przyjęta pod warunkiem, że będzie naukowa i merytorycznie poprawna, a jej treść użyteczna w dzisiejszej rzeczywistości pełnej dynamicznych przemian.

Aby możliwie poprawnie sformułować definicję polityki, należałoby określić jej służebną rolę publiczną i międzynarodową, a także działania podmiotu w najważniejszych obszarach. Z uwagi na fakt, że podstawowym zadaniem polityki jest prognozowanie i wytyczanie dalekosiężnych celów działania władzy w różnych dziedzinach, stąd definicja powinna odzwierciedlać jej istotę w sensie pozytywnym lub negatywnym. Według autora definicja powinna brzmieć następująco: **Polityka bezpieczeństwa – to system wartości państwa (sojuszu) gwarantujący funkcjonowanie ośrodka decyzyjnego (rządu) określającego długookresowe cele w różnych, ważnych dziedzinach.**

Wychodząc z dotychczasowych definicji polityki, która na pierwszym miejscu stawia działalność władzy państwowej (rządu), możemy wyznaczyć jej rolę, od której zależy m.in. polityka bezpieczeństwa. Ona bowiem określa i formułuje cele, na których podstawie opracowuje się strategie.

Aby wyraźniej sprecyzować zakres polityki bezpieczeństwa, należy najpierw wyznaczyć funkcje polityki w tym obszarze. Do tych ogólnych funkcji należy zaliczyć takie, jak:

- 1) tworzenie spójnych przepisów prawnych w sprawie bezpieczeństwa;
- 2) kształtowanie postaw społecznych wszystkich podmiotów;
- 3) zapewnienie jednostkom poczucia bezpieczeństwa i rozwoju;
- 4) przewidywania co do zagrożeń bezpieczeństwa państwa i sojuszy;
- 5) tworzenie warunków realizacji interesów narodowych;
- 6) współpraca międzynarodowa i realizacja zobowiązań sojuszniczych;
- 7) ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego;
- 8) ochrona środowiska naturalnego, głównie powietrza, gleby i wody;
- 9) poszukiwanie nowych instrumentów i sposobów przeciwstawienia współczesnym zagrożeniom.

Głębsza analiza wyżej wymienionych funkcji, co było przedmiotem

dociekań, prowadzi do stwierdzenia, iż polityka w obszarze bezpieczeństwa jest częścią *polityki narodowej, regionalnej i globalnej*. Treść polityki bezpieczeństwa zależy przede wszystkim od wielu czynników, które mieszczą się w teorii bezpieczeństwa. Z reguły dzieli się je na wewnętrzne i zewnętrzne, obiektywne i subiektywne.

Ponadto istotne znaczenie ma także struktura polityki bezpieczeństwa, zwłaszcza gdy mamy na uwadze wszystkie trzy obszary, tj. narodowy, regionalny i globalny. Przez strukturę polityki bezpieczeństwa rozumie się jej cele, zasady i kierunki w aspekcie geopolitycznym. Cele polityki bezpieczeństwa zawsze będą zależały od szeregu uwarunkowań i od kryteriów wartościowania. Według wartości znaczeniowej wyróżnia się cele podstawowe (żywotne), główne (ważne w danym okresie) i drugorzędne. Według treści merytorycznej stosuje się typologię wyodrębniającą cele *egzystencjalne* (bezpieczeństwo, przetrwanie), *koegzystencjalne* (zaspokajające potrzeby) i *funkcjonalne* (osiąganie celów głównych).

1.2 OBSZAR I ZAKRES POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA

Aby przejść do próby wyznaczania obszaru i zakresu polityki bezpieczeństwa przy uwzględnieniu wszystkich uwarunkowań i zagrożeń współczesnego świata, należy sięgnąć do teoretycznych aspektów polityki. Otóż teoria polityki, jako subdyscyplina politologii, zajmuje się przede wszystkim analizą głównych kategorii politycznych, jakością rządzenia, rozwojem polityki w głównych obszarach, relacjami państwo – władza, rozwiązywaniem problemów z zakresu metapolitologii. Ponadto teoria polityki zajmuje się analizą jakości podejmowanych decyzji, teorią podziału władzy i rozwojem oraz stabilnością systemów politycznych w różnych obszarach państwa.

Można zatem stwierdzić, że proces konstruowania polityki bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego powinien być poprzedzony określeniem głównych celów polityki bezpieczeństwa. To zaś wymaga operacjonalizacji podstawowych celów wyznaczonych przez politykę, dla której punktem odniesienia jest racja stanu i wynikające z niej interesy bezpieczeństwa. Natomiast definiowanie celów głównych powinno być kreowane w relacji do istniejących zagrożeń i wyzwań. Innymi słowy, każdemu wyzwaniu i zagrożeniu odpowiadają cele szczegółowe polityki. To oznacza, że należy określić tożsamość i specyfikę poszczególnych wyzwań i zagrożeń, intensywność ich oddziaływania oraz prawdopodobień-

stwo występowania w środowisku międzynarodowym.

Generalną zasadą w bezpieczeństwie jest konieczność uwzględniania najbardziej pesymistycznych albo trudno wyobrażalnych scenariuszy, nawet wtedy, kiedy prawdopodobieństwo ich zaistnienia jest niewielkie. Na pierwszym miejscu w systemie bezpieczeństwa wyznacza się zawsze zagrożenie polityczne, a dopiero inne w drugiej kolejności. Wywodzi się ono z systemu stosunków międzynarodowych lub polityki państw sąsiadujących. Zagrożenia polityczne mają charakter niejako pierwotny, z nich mogą się rodzić zagrożenia innej kategorii, na przykład: ekonomiczne, militarne, energetyczne, społeczne, ekologiczne, informacyjne i inne. Zagrożenia polityczne zwykle pochodzą ze środowiska zewnętrznego. Jednak nie tylko, albowiem są przykłady historyczne, kiedy zagrożenie polityczne miało podłoże wewnętrzne.

Według realistów jedynie podmioty stosunków międzynarodowych mogą skutecznie wpływać na środowisko zewnętrzne poprzez różne formy działań mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa państw we wszystkich obszarach. Do tych znanych form można zaliczyć takie, jak: *łączenie wysiłków za pośrednictwem sojuszy (UE), koalicje lub organizacje międzynarodowe (OBWE), działania układu amerykańsko – rosyjskiego na rzecz redukcji zbrojeń atomowych (START), równoważenie sił, odstraszenie, kontrolę zbrojeń, budowę środków wzajemnego zaufania, a także politykę niezaangażowania lub neutralności. Ta ostatnia występuje coraz rzadziej, ponieważ obecnie niemal wszystkie podmioty są zaangażowane w globalnym systemie bezpieczeństwa.*

Współczesny poziom instytucjonalizacji wspólnych wysiłków na rzecz bezpieczeństwa, głębokość procesów integracyjnych i współzależność państw w ramach poszczególnych struktur powołanych dla zapewnienia bezpieczeństwa (NATO), a ostatnio również działania organizacji regionalnych (UE) oraz globalnych (ONZ, OBWE), pozwalają wyraźnie dostrzec zjawisko kształtowania się podmiotowej roli uczestników porządku międzynarodowego. Państwa, w celu powiększenia gwarancji własnego bezpieczeństwa, odstępują od dogmatycznego traktowania zasady suwerenności, powierzając częściowy jej zakres instytucjom ponadnarodowym, co w przypadku UE jest szczególnie widoczne i poparte zapisami w Traktacie Lizbońskim. Zjawisko to dotyczy państw członków Organizacji Narodów Zjednoczonych (Art. 23 i 24 Kart NZ). W tym miejscu należy podkreślić, że taki system bezpieczeństwa zbiorowego nie stoi w miejscu,

możliwa jest jego ewolucja z ograniczonym zasięgiem⁶.

Radykalne zmiany w obecnym systemie bezpieczeństwa mogą powodować powstawanie nowego systemu regionalnego. Ewolucja systemu wiąże się z ewolucją strategii poszczególnych państw, a to już wymiar polityki. Natomiast zmiany doktrynalne, w ramach systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, zachodzą dosyć często, a nawet gwałtownie, co miało miejsce w końcu XX wieku po upadku bipolarnego układu sił. Ten bardzo ważny problem pojawia się w Europie i nabiera wyraźnego przyspieszenia.

Wiąże się on z postępującymi obecnie zmianami w układzie sił na arenie międzynarodowej. Aktualnie, po wejściu w życie Traktatu Lizbońskiego, można z pewnym prawdopodobieństwem zakładać, że odbyta poważna debata w listopadzie 2010 roku w sprawie tworzenia nowego modelu systemu bezpieczeństwa europejskiego zwiększy bezpieczeństwo UE.

Sytuacja międzynarodowa jest bardziej złożona niż możliwości systematyzowania jej przejawów i poczynań, zwłaszcza w sytuacjach nieprzewidywalności. Permanentnej ewolucji podlega porządek międzynarodowy. Wraz z uwarunkowaniami i czynnikami wpływającymi na politykę społeczeństw i rozwój ludzkości, kształtuje się struktura bezpieczeństwa międzynarodowego.

Tworząc przyszłościowe modele systemu bezpieczeństwa globalnego i porządku w stosunkach międzynarodowych, należy uwzględnić dwa główne czynniki, a mianowicie: okres niezbędny do zrealizowania samej idei, po drugie – cele, które będą urzeczywistniane w tych modelach w odróżnieniu od dotychczasowych. Czyli wyraźnie wchodzimy w zakres polityki bezpieczeństwa i formułowania celów podstawowych. Na obecnym etapie rozwoju i porządku bezpieczeństwa międzynarodowego można wyróżnić kilka najistotniejszych celów, a mianowicie: **zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom systemu (NATO), obronę praw człowieka, utworzenie mechanizmów rozwiązywania problemów globalnych o różnym charakterze, skodyfikowanie praw mniejszości etnicznych i innych, utworzenie mechanizmów rozstrzygania konfliktów, utworzenie systemu sankcji wobec podmiotów łamiących zasady prawa międzynarodowego, utworzenie systemu kontroli produkcji i dystrybucji broni wszelkiego rodzaju, zapewnienie możliwości korzystania z przestrzeni kosmicznej.**

Na obecnym etapie rozwoju, na podstawie niektórych materiałów źród-

⁶ W. Pokruszyński, *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego*, WSGE Józefów 2008, s. 40.

dłowych, możemy wyróżnić sześć prawdopodobnych modeli systemów bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Są to modele: **zero biegunowy, unipolarny, bipolarny, tri polarny, multipolarny, pentagonalna triada.**

Opierając się na analizie doświadczeń historycznych, należałoby założyć, że globalny system bezpieczeństwa na początku XXI wieku może przyjąć charakter dwóch krystalizacji, tj. jednobiegunowej, określonej przez nas jako **alternatywa monocentryczna** lub wielobiegunowej zwanej **alternatywą kolektywno – paternalistyczną**⁷.

Model monocentryczny byłby oparty na istnieniu jedyne go kreatora, sprawującego funkcje przywódcze na arenie międzynarodowej. W takiej strukturze państwo - supermocarstwo może narzucać innym reguły życia w różnych obszarach, tj. politycznym, ekonomicznym, społecznym, kulturowym, militarnym. Hegemonia nie pozbawia możliwości powstania mocnej grupy mocarstw regionalnych o randze moderatorów co do niektórych terytoriów i problemów polityki bezpieczeństwa.

Podążając tym tokiem myślenia, łatwo dostrzec proces kształtowania się polityk bezpieczeństwa, a zwłaszcza bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego, coraz częściej pojawiających się w formie oficjalnych dokumentów, poszczególnych państw, sojuszy lub organizacji międzynarodowych w sprawie zapewnienia pokoju w warunkach współczesnych wyzwań i zagrożeń, które mogą być nieprzewidywalne. Wydaje się, że rozpad bipolarnego systemu międzynarodowego oraz popularne na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku myślenie liberalne w analizie stosunków międzynarodowych otworzyły organizacjom drogę do zwiększenia zakresu podmiotowości w kształtowaniu porządku międzynarodowego. Wahania i wręcz powstrzymywanie się od spełnienia tej funkcji, np. podczas konfliktów bałkańskich, wykazały brak pełnej świadomości tej ewolucji w gronie przywódców.

Brak rozumienia tego faktu oraz różnorodność celów poszczególnych, najważniejszych, decydujących o kształcie porządku międzynarodowego polityk bezpieczeństwa państw, sojuszy i organizacji, zwłaszcza w zakresie ingerencji i interwencji militarnych, miały zasadniczy wpływ na decyzje o ich podjęciu podczas konfliktów lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku.

Nieokreśloność porządku międzynarodowego, definiowanego niekiedy przez ekspertów jako *in transition* oraz wyzwania i zagrożenia po-

⁷ Z. J. Pietras, *Nowy ład międzynarodowy*, Warszawa 2001, s. 18.

wstające w wyniku licznych i różnorodnych konfliktów ostatniej dekady XX wieku skłoniły przywódców zarówno państw, jak i organizacji międzynarodowych do dyskursu na temat funkcjonalności polityk bezpieczeństwa.

Spotkania ekspertów wywołały wręcz obawy o skuteczność i zasadność co do dalszego funkcjonowania instytucji odpowiadających za bezpieczeństwo międzynarodowe tworzonych przez prawie pięćdziesiąt lat w innych zimnowojennych warunkach. Ze względu na brak możliwości zapobieżenia konfliktom wybuchającym w zupełnie innej niż dotychczas sytuacji międzynarodowej zaistniała konieczność weryfikacji dotychczasowych koncepcji i podejmowanych działań.

Należy przyznać, że przywódcy państw i organizacji międzynarodowych byli mocno motywowani do licznych rozmów na temat zwiększenia funkcjonalności i komplementarności polityk i strategii bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku. Prawdopodobnie ten dyskurs będzie trwał nadal, powodując ewolucyjne osiągnięcia zadawalającego poziomu skuteczności działań podejmowanych w myśl ich założeń i aspektów merytorycznych.

Dodatkowym czynnikiem w procesie zwiększania funkcjonalności polityki bezpieczeństwa w trzech obszarach jest pojawienie się wielu nowych zjawisk, takich jak: *poszerzenie zakresu demokratyzacji, transformacja zasady suwerenności państw, kształtowanie się nowej roli mocarstw i supermocarstw, promocja cywilizacji praw człowieka i swobód obywatelskich, wzrost poczucia solidarności i gęstniejącej sieci powiązań państw prowadzących do wzrostu poziomu ich współzależności.*

To nowe zjawisko w polityce bezpieczeństwa międzynarodowego dotyczy różnych obszarów, a zwłaszcza stabilizujących się instytucjonalnych regionalizmów i sojuszy (UE i NATO). Te już wymienione i inne uwarunkowania będą miały niewątpliwy wpływ na politykę bezpieczeństwa w XXI wieku.

Zjawiskiem o najtrudniejszych do przewidzenia konsekwencjach, a mającym bezpośredni wpływ na założenia polityki bezpieczeństwa, jest **globalizacja**. Jest to nowe wyzwanie, przed którym nie ma możliwości ucieczki, a rolą polityków i przywódców jest prowadzenie takiej polityki, która byłaby w stanie zamienić je w **szansę**. Charakter wpływu tego wyzwania na założenia polityki bezpieczeństwa trafnie określił R. Kuźniar: *Globalizacja nie znosi zasady suwerenności, choć zmienia warunki jej prak-*

tykowania; nie zmniejsza znaczenia państw jako podstawowych uczestników stosunków międzynarodowych, choć wprowadza na scenę nowych i coraz potężniejszych aktorów; nie sprawia, iż rządy stają się mniej potrzebne, lecz zmusza je do kreatywnego poszukiwania nowych instrumentów zapewniających im skuteczność tam, gdzie są one nie do zastąpienia⁸. To pokazuje, że twórcy polityki bezpieczeństwa nie mogą uciec od tego ważnego dla ludzkości zadania, ulegając kompleksowi nowych zjawisk, nawet wtedy, kiedy powstające zjawiska w stosunkach międzynarodowych znacznie obniżyły komfort myślenia i działania strategicznego w wymiarze narodowym, regionalnym czy globalnym.

W miarę dokładny przegląd podstawowych zjawisk bezpieczeństwa i funkcjonowania państw, organizacji międzynarodowych i sojuszy, skłania do sformułowania następujących wniosków, a mianowicie:

1) zarówno postrzeżenie zjawiska współczesnego bezpieczeństwa, jak i tworzenie skutecznych modeli systemów bezpieczeństwa podlega stałej ewolucji wraz z pojawianiem się nowych wyzwań i zagrożeń;

2) dotychczasowy, państwowo-centriczny sposób definiowania bezpieczeństwa, opierający się na postrzeganiu państw jako jedynych uczestników stosunków międzynarodowych, coraz bardziej uwzględnia podmiotowość jednostek, sojuszy i organizacji międzynarodowych w procesie tworzenia porządku międzynarodowego, zwłaszcza po upadku bipolarnego podziału świata;

3) poszukiwanie doskonalszych modeli systemów bezpieczeństwa doprowadziło do rozwoju instytucjonalnych i prawnych płaszczyzn współpracy pomiędzy państwami i społeczeństwami, których efektem stało się powołanie międzynarodowych organizacji regionalnych, sojuszy, globalnej organizacji międzynarodowej bezpieczeństwa zbiorowego i doskonalenie prawa międzynarodowego;

4) unormowania prawne, objęcie międzynarodowym nadzorem przestrzegania praw człowieka i swobód obywatelskich, spowodowały dalszy rozwój cywilizacji na zasadach demokracji oraz zwiększenie bezpieczeństwa człowieka;

5) aktualne uwarunkowania podstawowych wartości bezpieczeństwa, takich jak: trwanie i przetrwanie, integralność terytorialna, niezawisłość polityczna, poziom życia, a także polityczny, ekonomiczny i cywilizacyjny

8 R. Kuźniar, *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, [w:] *Sprawy międzynarodowe* nr 1, Warszawa 2000, s. 18.

rozwój stawiają przed państwami, sojuszami i organizacjami międzynarodowymi wyzwania zmuszające do zmiany w pojmowaniu filozofii suwerenności państw oraz sposobu korzystania ze swojej wartości;

6) *charakter współczesnych wyzwań, zwłaszcza po upadku zimnowojennego systemu bezpieczeństwa, doprowadził do ścisłej współpracy przywódców państw i organizacji międzynarodowych na rzecz zwiększenia funkcjonalności i komplementarności oraz jawności założeń polityki bezpieczeństwa w formie oficjalnych dokumentów.*

Te aspekty współczesnego bezpieczeństwa były wywołane skutkiem nowego spojrzenia na pojawiające się wyzwania i zagrożenia po zażegnaniu bipolarnego systemu i tworzenia realnej możliwości cywilizacyjnego rozwoju państw na miarę nowego, trzeciego tysiąclecia.

Jak nietrudno zauważyć, zakres polityki w dzisiejszym świecie jest ogromny, obejmuje niemal wszystkie obszary i dziedziny życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturowego bez względu na wielkość i potęgę militarną państw (mocarstw i supermocarstw). Natomiast jakość uprawianej polityki zależy przede wszystkim od polityków, ich mądrości, profesjonalizmu i jakości rządzenia.

1.3 ZNACZENIE POLITYKI W BEZPIECZEŃSTWIE

Po dokonaniu pewnego przeglądu od strony formalnej (pojęciowej) i merytorycznej dotyczącego całokształtu problemu polityki i jej zakresu w tworzeniu i doskonaleniu systemów bezpieczeństwa wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku, następuje czas określenia jej znaczenia (roli) w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego. Wydaje się, że tylko tak postawiony problem może doprowadzić do poprawnego i w miarę wszechstronnego określenia znaczenia polityki w bezpieczeństwie.

Wychodząc z definicji terminu polityki, która na pierwszym miejscu stawia działalność władzy państwowej, rządów i koalicji, możemy wyznaczyć jej rolę w kreowaniu polityki bezpieczeństwa. Jednak aby przejść do tego etapu rozważań, należy precyzyjnie opisać funkcje polityki w zakresie *bezpieczeństwa*. Do tych funkcji polityki można zaliczyć:

1) Tworzenie spójnych przepisów prawnych w sprawie bezpieczeństwa.

Jest to bardzo ważna funkcja polityki bezpieczeństwa na różnych poziomach, bowiem dotyczy ona kilku istotnych obszarów i dziedzin, a przede wszystkim praw człowieka i swobód obywatelskich. Dotyczy tak-

że nienaruszalności terytorialnej państw i ich suwerenności. W artykule 24 Traktatu Lizbońskiego, w punkcie 1. zapisano: *Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa podlega szczególnym zasadom i procedurom. Jest określana i realizowana przez Radę Europejską stanowiącą jednomyślnie, chyba że Traktaty przewidują inaczej. Wyklucza się przyjmowanie aktów prawodawczych. Wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa wykonuje wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz państwa członkowskie, zgodnie z traktatami. Szczególną rolę parlamentu Europejskiego i Komisji w tej dziedzinie określają Traktaty. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie jest właściwy w zakresie tych postanowień, z wyjątkiem właściwości do kontrolowania przestrzegania artykułu 40. niniejszego Traktatu i do kontroli legalności niektórych decyzji przewidzianych w artykule 275.*

Ponadto w artykule 26. w punkcie 1. czytamy: *Rada Europejska określa strategiczne interesy Unii, ustala cele oraz określa ogólne wytyczne wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, łącznie ze sprawami mającymi wpływ na kwestie polityczno-obronne. Podejmuje niezbędne decyzje. Jeśli wymaga tego sytuacja międzynarodowa, Przewodniczący Rady Europejskiej zwołuje nadzwyczajne posiedzenie Rady w celu określenia strategicznych kierunków polityki Unii w obliczu takiej sytuacji.*

W punkcie 2. tego samego artykułu 26. zapisano: *Rada opracowuje wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa oraz podejmuje decyzje niezbędne do określenia i realizacji tej polityki na podstawie ogólnych wytycznych i strategicznych kierunków określonych przez Radę Europejską.*

Jeszcze w punkcie 3. spotykamy bardzo ważny zapis, a mianowicie: ***Wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa realizuje wysoki przedstawiciel Unii oraz Państwa Członkowskie, stosując środki krajowe i unijne***⁹.

Jak z tych postanowień Traktatu Lizbońskiego da się zauważyć, rola polityki w bezpieczeństwie została, w aspekcie prawnym, określona jednoznacznie w artykułach 26. i 27. i zawiera to, co odnosi się do Unii jako koalicji i do Państw Członkowskich. Ważnym postanowieniem jest również to, że wysoki przedstawiciel UE do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa, który przewodniczy Radzie do spraw zagranicznych, przyczynia się poprzez swoje propozycje do opracowania wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa oraz zapewnia wykonanie decyzji przyjętych przez Radę Europejską. Ponadto prowadzi w imieniu Unii dialog polityczny ze

9 Traktat Lizboński, Rozdział 2, Artykuł 26 i 27, s. 42.

stronami trzecimi oraz wyraża stanowisko Unii w organizacjach i na konferencjach międzynarodowych.

W tym miejscu należy uwypuklić fakt połączenia polityki zagranicznej z polityką bezpieczeństwa regionu, tj. Unii Europejskiej, jako ścisły związek dwóch polityk współzależnych i podporządkowanych jednemu wysokiemu przedstawicielowi Unii.

2) Kształtowanie postaw społecznych wszystkich podmiotów.

Ta ważna funkcja polityki bezpieczeństwa ma swoje znaczenie w różnych obszarach, a przede wszystkim w bezpieczeństwie społecznym. Bowiem ono pełni znaczącą rolę w strukturze bezpieczeństwa narodowego, ponieważ obejmuje jednostki, grupy społeczne i państwo jako podmioty życia międzynarodowego. Istotą bezpieczeństwa społecznego jako naczelnej wartości nie tylko życia jednostki, ale również grupy państw we współczesnym świecie. Realizację pełnego bezpieczeństwa zapewniają możliwości do swobodnego rozwoju podmiotu. Do tych możliwości można zaliczyć pewność istnienia i przetrwania, tożsamość i aktywność, zaspokojenie podstawowych potrzeb, ochrona przed utratą niepodległości i suwerenności, zapobieganie konfliktom, życie w szczęściu.

W życiu społecznym należy widzieć zagrożenia, które mogą skutecznie je paraliżować. Najogólniej możemy zagrożenia identyfikować ze stanem charakteryzującym się destabilizacją porządku politycznego, zahamowaniem procesu budowy społeczeństwa obywatelskiego, powstaniem przeszkód we współpracy w sojuszach Unii Europejskiej i NATO, zahamowaniem rozwoju cywilizacyjnego narodu i społeczeństwa¹⁰.

3) Zapewnienie jednostkom poczucia bezpieczeństwa, rozwoju i sprawiedliwości.

Ta funkcja polityki bezpieczeństwa ma swój wyraz w bezpieczeństwie publicznym, w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego. Ważna rola tego bezpieczeństwa wynika z zagrożenia w świecie, w jakim żyjemy w XXI wieku, w którym poczucie zagrożenia nie maleje, tylko rośnie z każdym dniem i w każdym środowisku. Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, gdyż oddziałuje na kształtowanie warunków życia w państwie demokratycznym. Po wszechnie uważa się, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego danej społeczności stanowi podstawowy warunek materialnego i duchowego jej

¹⁰ B. Wiśniewski, S. Zalewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym*, WSA Bielsko – Biała 2006, s. 33.

rozwoju.

4) Przewidywanie zagrożeń bezpieczeństwa państwa i sojuszy.

Z kolei ta funkcja polityki obejmuje szerszy zakres bezpieczeństwa. Tu nie chodzi tylko o bezpieczeństwo jednego podmiotu (państwa), czy grupy społecznej, a grupy państw (sojuszu) będących na jednym lub kilku kontynentach. Przyczyną poczucia zagrożenia w trzecim tysiącleciu są dwa wyraźne źródła, a mianowicie człowiek i natura.

Doświadczenia historyczne dowodzą, że największe zagrożenie dla człowieka stanowi drugi człowiek. To zagrożenie rodzi się przede wszystkim z dwóch powodów, tj. z *nienawiści do drugiego człowieka i chęci zysku*. Oczywiście, zarówno pierwsze, jak i drugie powstaje na różnym tle, w konkretnej sytuacji, w różnej skali, lecz w istocie sprowadza się do tego samego – zagrożenia życia i zdrowia jednostki i jej mienia.

Żyjemy w świecie, w którym poziom poczucia zagrożenia bezpieczeństwa rośnie z dnia na dzień, a w niektórych obszarach przekracza nawet wyobraźnię człowieka. Tu i teraz rodzi się pytanie, gdzie człowiek pragnie być bezpieczny, jeśli świat zmierza do totalnego niemalże zagrożenia na *lądzie, wodzie, w powietrzu i kosmosie*. Jednym słowem, człowiek chce być bezpieczny w każdym miejscu i czasie na terytorium swojego państwa i poza jego granicami.

Drugim z kolei zagrożeniem bezpieczeństwa człowieka jest *natura*. Otaczające nas zjawiska przyrody potencjalnie mogą być przyczyną takich zagrożeń, jak: *powodzie, pożary, wichury, huragany, śnieżyce, wybuchy wulkaniczne, trzęsienia Ziemi, lawiny, upały, silne mrozy*. Oprócz wymienionych kataklizmów, będących zdarzeniami losowymi o często nieprzewidywalnej skali, XXI wiek „tworzy” nowe zagrożenia, jakimi są: *terroryzm światowy, przestępczość zorganizowana o zasięgu narodowym i międzynarodowym, rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, masowe migracje, kryzysy finansowe (światowe), nieprofesjonalność elit władzy*. Już te wymienione zagrożenia i ich źródła pokazują, że charakter nagłych zdarzeń kryzysowych jest bardzo złożony i trudno odpowiedzieć lub przewidzieć, które z nich będą lub są do przewidzenia w pierwszej względnie drugiej kolejności występowania co do miejsca i czasu. Można wysunąć twierdzenie, że nie ma racjonalnej możliwości sporządzenia wykazu występujących zagrożeń na podstawie nawet najlepszej prognozy. Nieprzewidywalność jest tym czynnikiem w prognozowaniu, który zawsze będzie brał pod uwagę potencjalną aktywność człowieka, a on jest jednocześnie podstawowym

źródłem największych zagrożeń.

5) Tworzenie warunków realizacji interesów narodowych poprzez eliminację wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń.

Funkcja ta nawiązuje do dwóch zasadniczych kwestii, tj. do jakości systemu bezpieczeństwa narodowego ze wszystkimi możliwymi jego uwarunkowaniami i do zagrożeń, jakie mogą występować współcześnie. Bo przecież przez bezpieczeństwo rozumie się proces a nie tylko stan, w którym zachodzą dynamiczne zmiany stosownie do realnych zagrożeń.

Nie ma czegoś takiego, jak trwały lub raz zorganizowany system bezpieczeństwa, który umożliwi realizację interesów narodowych w układzie międzynarodowym. Innymi słowy, tworzenie warunków realizacji interesów wobec potencjalnych zagrożeń jest obowiązkiem wszystkich podmiotów (sojuszy) i organizacji międzynarodowych, aby zachować stabilność i możliwość realizacji celów narodowych, regionalnych i globalnych.

6) Tworzenie warunków współpracy międzynarodowej i realizacji zobowiązań sojuszniczych w systemie bezpieczeństwa globalnego.

Z kolei ta funkcja obejmuje szerszy i głębszy wymiar bezpieczeństwa albowiem obejmuje ona bezpieczeństwo zbiorowe inaczej kooperatywne. Główną zaletą bezpieczeństwa zbiorowego jest to, że potencjalna siła jest znacznie większa, a przez to można skuteczniej zniechęcać agresora do naruszeń *status quo*. Podstawowym celem bezpieczeństwa kooperatywnego, we wszystkich uwarunkowaniach współczesnego świata, jest zdecydowane i skuteczne odpowiadanie na wszelkie zagrożenia, zapobieganie konfliktom na drodze dyplomatycznej i interwencji militarnej, likwidowanie konfliktów, o ile powstają bez względu na ich wymiar i niesienie pomocy tam, gdzie zaistnieje potrzeba wsparcia. Choć każde państwo powinno mieć swoją politykę i strategię bezpieczeństwa w systemie międzynarodowym (sojuszniczym), to ich znaczenie będzie miało swoją wartość tylko wtedy, kiedy będą ściśle powiązane z polityką bezpieczeństwa międzynarodowego (sojuszu).

7) Ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego.

Ta ważna funkcja polityki dotyczy przede wszystkim bezpieczeństwa narodowego, a w tym kulturowego i religijnego. Zmiany, jakie nastąpiły po okresie „zimnej wojny” i upadku komunizmu oraz dzięki radykalnemu zmniejszeniu roli oddziaływania ideologii komunistycznej na życie kulturalne i społeczne, przyspieszyły eliminację granic w stosunkach międzynarodowych. *Procesy zmian objęły różne obszary życia, dla którego głównym*

podłożem, obok gospodarki i finansów, stała się kultura. Podłoże cywilizacyjno-kulturowe, w całym swym etniczno-religijnym otoczeniu zaczęło wytłaczać nowe problemy, często znane, lecz zapomniane.

Znowu, zwłaszcza w krajach, które odzyskały suwerenność, jakby na przekór integracji i globalizacji, zaczęły się liczyć symbole i flagi państwowe, wzorce i inne wyznaczniki tożsamości kulturowej¹¹.

Jeśli uznajemy wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości człowieka, a tym samym w zachowaniu najwyższych wartości narodowych, to bez wahania można stwierdzić, że kultura jest tak samo narażona na wpływ negatywnych zdarzeń, jak bezpieczeństwo w innych obszarach. Z tym jednak, że ocena zagrożenia kultury i utrzymanie na odpowiednim poziomie jej bezpieczeństwa, w ogólnym systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, nie należy do przedsięwzięć prostych i łatwych. Samo pojęcie bezpieczeństwa kulturowego słusznie włączono do tożsamości kulturowej, a tym samym do bezpieczeństwa narodowego. Na zagrożenie bezpieczeństwa kulturowego zaczęto zwracać uwagę i ujmować w odpowiednich dokumentach dotyczących polityki i strategii bezpieczeństwa narodowego. Należałoby traktować bezpieczeństwo kulturowe, na podstawie kryterium przedmiotowego, jako jedno z podstawowych kategorii bezpieczeństwa narodowego.

Następną kwestią do wyjaśnienia jest pojęcie bezpieczeństwa religijnego, które odnosi się do dziedzictwa narodowego. Głównym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, jest rola Kościoła katolickiego w zakresie podmiotowym i przedmiotowym. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wszelkiej wolności praw człowieka i obywatela. Koncepcja ta jest zgodna z postanowieniem licznych aktów prawa międzynarodowego i odnosi się do zakresu podmiotowego. Do zakresu przedmiotowego natomiast – zakres gwarantowanej konstytucyjnie wolności sumienia i religii, prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, ale z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego sumienia i wyznania oraz przekonań. Kończąc rozważania na temat bezpieczeństwa religijnego, należy dodać i podkreślić, że wszystkie argumenty znajdują swój wyraz w dokumentach normatywnych, m. in. w Konstytucji, Konkordacie, w ustawach i innych obowiązujących przepisach prawnych rangi państwowej.

11 R. Jakubczak, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI w.*, Bellona 2006, s. 403.

8) Ochrona środowiska naturalnego.

Tu wchodzimy w gąszcz problemów bezpieczeństwa ekologicznego. Funkcja polityki w tym zakresie polega przede wszystkim na likwidacji lub minimalizacji potencjalnych zagrożeń życia i zdrowia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne. Bezpieczeństwo ekologiczne, zwane inaczej bezpieczeństwem środowiskowym, stanowi nowy znaczący wymiar bezpieczeństwa narodowego (państwa), regionalnego i globalnego. Obecnie w literaturze, w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego, można spotkać oficjalną nazwę *bezpieczeństwo transgraniczne*. W wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie k/ Otwocka funkcjonuje od 2009 roku Instytut Bezpieczeństwa Transgranicznego RP. Jego działalność obejmuje problematykę nie tylko w obszarze wewnętrznym państwa, ale i zewnętrznym, w skali transkontynentalnej. Dzisiaj problemem organizacyjno-technicznym staje się fakt, polegający na konieczności reagowania na potencjalną sytuację zagrożenia przed jej zaistnieniem. Społeczność międzynarodowa zrozumiała, że bezpieczeństwo ekologiczne staje się istotnym warunkiem bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego (globalnego). Jeśli bezpieczeństwo ekologiczne jest pojmowane jako wyobrażenie działalności politycznej i praktycznej człowieka, to musi być *funkcją polityki bezpieczeństwa*.

9) Poszukiwanie nowych metod działania wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa.

Punktem wyjścia w konstruowaniu działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa globalnego w perspektywie drugiej dekady XXI wieku była analiza trendów zachodzących w jego otoczeniu. Trendy te obejmowały wszystkie dziedziny i kategorie bezpieczeństwa. Ich pojawienie się wytworzyło zespół uwarunkowań zewnętrznych względem identyfikujących je podmiotów, zwanych wyzwaniem. One to składają się na główny nurt dynamiki rozwojowej, narzucający zmiany narodom (państwom) chcącym znaleźć się bądź utrzymać w tym nurcie.

A zatem wyzwania te to zjawiska i procesy aktualne, w istocie nowe, wymagające reakcji, polegającej na formułowaniu odpowiedzi i podjęciu stosownych działań po uwzględnieniu wniosków wynikających z diagnozy zdarzeń, z dopuszczalnym prawdopodobieństwem wykorzystania ich jako szans lub konieczności podjęcia przeciwdziałania, pod warunkiem, że mają charakter zagrożenia. Myślenie prospektywne, uwzględniające istnienie owych wyzwań, będzie miało dla danego podmiotu znaczenie podstawowe. Pozwala ono bowiem przygotować się do sprawnego i skuteczne-

go działania w dynamicznym środowisku międzynarodowym. Rozpatrując szczegółowo problemy bezpieczeństwa globalnego w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku, można by postawić pytanie: kto i komu miałby stawić czoła w nowym porządku międzynarodowym? Jakie czynniki będą to bezpieczeństwo kształtować? Jaka jest już obecnie rola ONZ, OBWE i organizacji międzynarodowych oraz sojuszy? Aktualnie, na podstawie dostępnych materiałów i informacji medialnych można wnioskować, że nie ma jednej spójnej teorii opisującej przewidywany, perspektywiczny kształt bezpieczeństwa nawet na okres 25 lat trzeciego tysiąclecia. Należy przyjąć, że system bezpieczeństwa międzynarodowego w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku będzie kształtowany przez siedem zasadniczych tendencji kierunkowych, a mianowicie: demografię, zasoby naturalne, nowe technologie, ekonomię i globalizację, narodowe i międzynarodowe rządzenie (sojusze), charakter konfliktów oraz rolę wielkich mocarstw w bezpieczeństwie globalnym. Teorie lansowane przez niektórych polityków i aktorów sceny politycznej często znacznie odbiegają od siebie, co utrudnia konstruowanie scenariuszy, a w tym określanie głównych celów przez politykę. A co do metod, należy wymienić metody prawne, dyplomatyczne, negocjacyjne, siłowe. Wszystkie one mogą być stosowane w celu utrzymania bezpieczeństwa i pokoju światowego.

1.4 POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA A RACJA STANU

W literaturze przedmiotu, a zwłaszcza z zakresu politologii można spotkać różne określenia polityki bezpieczeństwa i racji stanu. Niektórzy autorzy wysuwają nawet twierdzenie mówiące o tym, że racja stanu wiąże się nie tyle z bezpieczeństwem, co z polityką zagraniczną.

Przykładem takiego rozumienia może posłużyć m.in. definicja zawarta w Encyklopedii PWN z 2003 roku, w której czytamy: *Racja stanu, to nadrzędny system interesów państwa, przedstawiony jako najwyższe dobro wspólne wszystkim obywatelom i podmiotom politycznym; wiąże się zwykle z polityką zagraniczną*¹². Natomiast, Słownik języka polskiego z 1981 roku definiuje rację stanu następująco: *Racja stanu – względ na dobro państwa; uznanie potrzeb i dobra państwa za najwyższą formę działania*¹³.

Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku racja stanu to nadrzędny system wartości państwa wszystkich jego obywateli. A jeśli tak, to racja stanu zawiera w sobie także filozofię (istotę) bezpieczeństwa jako najwyż-

¹² Encyklopedia PWN, Warszawa 2003, s. 477.

¹³ Słownik języka polskiego PWN, Warszawa 1981, Tom III, s. 7.

szą wartość jednostki i całego społeczeństwa. Racja stanu, jako nadrzędny system wartości ma zawsze kolosalne znaczenie w sytuacjach nadzwyczajnych – kryzysowych, kiedy dotyczy nie tylko jednostki, lecz państwa.

Mając w pamięci definicje polityki i racji stanu, należałoby poczynić kolejny krok, tj. pokazać relacje pomiędzy tymi pojęciami i współzależności. Uzmysłować, co jest nadrzędne, co jest początkiem procesu, a co wtórne; a może pojęcia te współlistnieją obok siebie, równoległe, niezależnie?

Jeśli przyjmiemy, że rolą polityki państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych jest wskazywanie celów do osiągnięcia w każdym ważnym obszarze, a zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa, wówczas jest ona kreatorem racji stanu. Oczywiście czym innym jest bieżąca polityka państwa, którą można odnieść do określonej, jednej konkretnej koncepcji realizowanej w okresie jednej kadencji rządu, a czym innym polityka bezpieczeństwa w perspektywie wielu lat, której wyrazem jest racja stanu i odpowiednie zapisy w Konstytucji. Można też rację stanu traktować jako argument dla określonego działania politycznego lub jako prymat interesu zbiorowego, np. w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

Na temat racji stanu, na przestrzeni wielu lat, powstało wiele opracowań naukowych z wielu dyscyplin naukowych, m.in. z politologii, socjologii, prawa, historii. W każdym okresie historycznym rację stanu rozumiano nieco inaczej, nie tak samo.

Współcześnie, trafne określenie racji stanu III RP wyraził R. Kuźniar: *umacnianie odzyskanej niedawno suwerenności i niezawisłości, umacnianie bezpieczeństwa państwa, sprzyjanie gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi narodu i społeczeństwa, budowanie pozycji i prestiżu na scenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie i wśród sąsiadów*¹⁴.

Nieco inaczej określił rację stanu K. Skubiszewski: *istota rzeczy leży w codziennym przekładaniu na język praktyki nakazów i zadań wyływających z interesu narodowego i państwowego; interesu nie abstrakcyjnego, lecz odniesionego do realiów czasu dzisiejszego i wyrastającej z nich perspektywy czasu nadchodzącego. Przy czym nie zapominamy o przeszłości i jej naukach*¹⁵.

Już z tych dwóch oryginalnych definicji odnoszących się do racji stanu można dostrzec jej trwały związek z polityką państwa, a szczególnie jej głównymi celami realizacji w podstawowych obszarach, zwłaszcza

14 R. Kuźniar (główny red.), *Między polityką i strategią*, Warszawa 1994, s. 175.

15 Tamże, s. 176.

w bezpieczeństwie. Zaś precyzowanie celów politycznych jest rezultatem odniesienia generowanych przez naród (państwo) interesów do prognozowanych i projektowanych warunków, w których państwo będzie funkcjonować.

Najbardziej trwałymi bądź stabilnymi, charakteryzującymi się małą dynamiką zmian, są cele– ideały, zawierające w swej warstwie merytorycznej społeczne posłannictwo narodu (państwa), nawet swoisty *mesjanizm*. Opisują one szczególnie powód jego istnienia jako organizacji wielkiej grupy społecznej, orientują jego zachowania na arenie międzynarodowej i w wymiarze wewnętrznym. Zbiór celów i wartości musi zatem mieć charakter długofalowy, a nie tylko jednej kadencji (cztery lata) parlamentu lub rządu. Jest to jeden z najważniejszych kanonów polityki bezpieczeństwa narodowego (państwa), który mówi, że cele i wartości, wynikające z racji stanu, muszą być wspólne dla większości obywateli i w kwestii tej wymagają konsensusu większości sił politycznych (Parlamentu) i organizacji działających w państwie.

Długofalowe posłannictwo państwa, do którego należy dążyć, jest określane mianem misji państwa. Ten społecznie akceptowany ideał ma stanowić główny wyznacznik roli państwa jako podmiotu stosunków międzynarodowych, stanowiąc trwałą i niezmienną postawę do wszelkich decyzji podejmowanych przez kolejne rządy. Na tej podstawie tworzony jest zbiór priorytetowych zamierzeń politycznych narodu i państwa, określonych jako *wizja państwa*. Ustalone w wizji długoterminowe zamierzenia polityczne państwa powinny stanowić bazę do generowania strategii bezpieczeństwa narodowego. Polityka państwa, a w tym polityka bezpieczeństwa, wskazuje cele przewidziane do realizacji. O ile racja stanu jest swoistym drogowskazem orientującym proces tworzenia celów szczegółowych we wszystkich dziedzinach działalności państwa, w tym także w obszarze bezpieczeństwa, o tyle przyjęte na tej podstawie koncepcje strategiczne stanowią wskazania dla działalności każdego rządu, który powinien opracować strategię i programy sektorowe będące implementacją strategii bezpieczeństwa narodowego.

Każde państwo, mając na względzie wyzwania i zagrożenia, ma swoją politykę i strategię bezpieczeństwa. Model kreowania polityki bezpieczeństwa zwykle zawiera trzy poziomy oddziaływania strategicznego na elementy zarządzania bezpieczeństwem narodowym, a mianowicie: *parlament i prezydent, rząd i ośrodek analityczno – projektowy*. Przy czym modele mogą się różnić, lecz każdy z nich ma uwzględniać podstawowy

cel – zapewnienie żywotnych interesów narodu, tj. *bezpieczeństwa, niepodległości i suwerenności państwa, nienaruszalności terytorialnej, a także prawa do życia i rozwoju w warunkach pokoju i stabilizacji.*

W konkluzji tej bardzo ważnej kwestii i ostatecznego zamknięcia interpretacji dotyczącej polityki i racji stanu oraz strategii, w hierarchii wartości należałoby widzieć je w takiej oto kolejności: na pierwszym miejscu ***rację stanu***, na drugim ***politykę***, na trzecim ***strategię***. Takie usytuowanie podstawowych pojęć (wartości) daje możliwość poprawnego, nie tylko formalnego, rozpatrywania wszystkich kategorii bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i międzynarodowego. Ponadto racja stanu powinna być w preambule Konstytucji, a w przypadku UE – w Traktacie Lizbońskim. Zapisy racji stanu mają charakter długookresowy, a ich zmiana może nastąpić na drodze legislacji. Polityka natomiast kreuje i określa cele, które są przekładane na strategię. O strategii w kolejnym rozdziale.

2. POJĘCIE I ZAKRES STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA

Czy coś ważnego się wydarzyło, że po bardzo długim okresie istnienia *strategii* jako pewnej kategorii wartości w bezpieczeństwie powraca jako element trendów współczesnych wizji do najnowszej literatury, do podręczników akademickich, opracowań naukowych i prac promocyjnych, w różnych dziedzinach wiedzy?

Czy definicje powszechnie znanych klasyków wymagają weryfikacji, uzupełnienia bądź redefinicji? A może wymagają innego usytuowania *strategii* w systemie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego w relacji pomiędzy nadrzędnymi wartościami bezpieczeństwa? Należy chyba zdecydowanie odejść od pojmowania *strategii* jako dziedziny, która należy tylko do nauk wojskowych. Dzisiaj *strategia* praktycznie dotyczy każdego segmentu życia społecznego, czyli jest *polistrategią*. Spotykamy *strategię* rozwoju gospodarki, przedsiębiorstwa, infrastruktury, bezpieczeństwa i oczywiście *strategię* wojskową, a także wiele innych *strategii*, choć zastosowanie tego terminu w literaturze nie zawsze bywa trafne. Niekiedy jest to pojęcie nadużywane, a często też z różnych powodów niedoceniane.

W tym rozdziale autor książki postara się odpowiedzieć na najważniejsze pytania z zakresu *strategii* w aspekcie prakseologicznym, a także odniesie się do *strategii* bezpieczeństwa i wyrazi swój pogląd, uzasadniając każdą główną myśl na podstawie wiedzy, doświadczenia i materiałów źródłowych. Pragnę jednak mocno podkreślić, że jak w każdej nauce, poglądy i twierdzenia autora nie są ostateczne, a jedynie wzbogacają wątpliwą wiedzę w obszarze bezpieczeństwa.

2.1 POJĘCIE STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA – DEFINICJE

Rozważania na temat *strategii* bezpieczeństwa rozpocznę od zdefiniowania samego pojęcia (terminu), aby następnie przejść do innych kwestii w tej dziedzinie. Należy na początek odpowiedzieć na pytanie, czym jest *strategia* w ogóle?

Strategia (gr.) strategikos - strategia – dowodzenie wojskiem: 1) *wojskowy plan przygotowania i prowadzenia walk*, 2) *planowanie sposobu prowadzenia jakiejś działalności*¹⁶. W drugim znaczeniu *strategia* (gr.) *główny dział sztuki wojennej, obejmujący teorię i praktykę przygotowania oraz prowadzenia wojny, jej poszczególnych kampanii i najważniejszych operacji*¹⁷.

¹⁶ *Słownik wyrazów obcych*, Copyright by Literat, 2003, s. 323.

¹⁷ *Encyklopedia PWN*, Warszawa 2003, s. 555.

Czym więc jest strategia? Strategia, jeśli rozpatrywać w aspekcie praktyki, jest sposobem (metodą) działania w różnych obszarach. Jednak sposobem specyficznym, odróżniającym od innych. Stąd należy wykazać na czym polega ta specyfika i jak często ona występuje w typowych sytuacjach. Strategia, według wszelkich kryteriów wartości, jest nauką (dyscypliną naukową), a w sferze militarnej – specjalnością nauk wojskowych. Strategia jest również sposobem myślenia, który również ma swoją specyfikę. Chociaż myślenie i działanie powinny stanowić jedność, bowiem każde racjonalne działanie w obszarze poprzedza głęboka myśl. Jednak często realizują ideę, generuje weryfikację pierwotnej koncepcji. Przy czym z oczywistych względów interesuje nas przede wszystkim myślenie i działanie w obszarze i na poziomie strategii bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Ponadto, w dużym stopniu potrzeba spójności, dotyczy to strategii w ogóle, jej teorii i praktyki jako dyscypliny naukowej.

Istotną cechą strategii bezpieczeństwa jest wysoki poziom uogólnienia w myśleniu i działaniu. Upraszczając nieco problem, możemy przyjąć, że strateg mając określony cel i wydzielone siły oraz środki, musi umieć wytyczyć określony, racjonalny sposób postępowania (scenariusz) do osiągnięcia tego celu, mimo że szczegóły wykonania zadania mogą temu sprzyjać lub nie. Jednak związane z tym szczegóły nie mogą przesłonić przyjętego sposobu działania zmierzającego do osiągnięcia celu głównego. Dodać w tym miejscu należy, że umiejętność uogólnionego myślenia i działania w wymiarze strategicznym nie zawsze jest umiejętnością wrodzoną i nie zawsze nabytą. Niektórzy zdobywają ją w praktycznym działaniu, w różnych złożonych sytuacjach.

Umiejętność uogólniania problemu cechuje bez wątpienia umysły dojrzałe, inteligentne, zasobne w wiedzę i doświadczenie, co zwykle jest określane jako *mądrość człowieka*¹⁸. To znaczy, że dojrzałość to jeszcze nie mądrość. Drugą nie mniej ważną cechą myślenia i działania jest znaczny horyzont i perspektywa. Strateg powinien umieć podejmować takie decyzje, których skutki mogą być odczuwalne za kilka lub kilkanaście lat. Podejmując decyzje na przykład o budowie systemu bezpieczeństwa narodowego, musi mieć świadomość, że może on zadziałać w całym zakresie dopiero za kilka lat, w sytuacji odmiennej od aktualnej i trudnej do przewidzenia. Jeśli zważyć, że szybko zmieniają się obecnie uwarunkowania decydujące o efekcie podjętego działania, to strateg, obok wszechstronnej i głębokiej wiedzy, musi mieć odpowiednio przygotowany aparat (organ)

18 C. Nosal, *Psychologia myślenia i działania menedżera*, Kraków 2001, s. 293.

do analizowania i oceniania oraz prognozowania sytuacji, a także przewidywania.

Trzecią z kolei cechą myślenia i działania strategicznego jest to, że *stanowi intelektualno – operacyjną strefę wpływu przede wszystkim przedstawicieli najwyższych władz w państwie albo kierowniczego organu decydującego o sposobie działania w danym obszarze (dziedzinie)*¹⁹. W przypadku strategii bezpieczeństwa uprawiają ją prezydent, premier, szef BBN, niektórzy ministrowie (MSW i A, MON) i wojewodowie. Ponadto, strategia jest domeną dyrektorów generalnych przedsiębiorstw, rad nadzorczych czy konsorcjów. Różnorodność ta wynika z faktu, że strategia stała się sposobem generalnego postępowania w każdej dziedzinie, w każdym obszarze bezpieczeństwa. Nie ulega wątpliwości, że politycy i wielcy menedżerowie, mają znaczący wpływ, obok innych czynników, na kształtowanie strategii bezpieczeństwa, a więc twórczo biorą udział w określaniu czym jest strategia. Jeśli przyjmiemy, że to oni mają wiodący wpływ na strategię, to nie mogą to być ludzie przypadkowi, o przeciętnych możliwościach intelektualnych. Współcześnie, zwłaszcza w dobie rozwoju nauki i globalnego postrzegania zmian polityczno – militarnych w świecie, istnieje pilna potrzeba wyznaczania na ważne stanowiska państwowe strategów o ponadprzeciętnych zdolnościach.

Odpowiadając na pytanie podstawowe: czym jest *strategia bezpieczeństwa*, należy zdecydowanie stwierdzić, że jest nauką. Jest specjalnością naukową będącą kategorią nauk społecznych. Aby lepiej zrozumieć istotę strategii bezpieczeństwa, należy odtworzyć ponownie treść definicji niektórych autorów – klasyków na podstawie istniejącej literatury. I znów dochodzimy do terminu *strategia*.

Strategia jest wyrazem pochodzenia greckiego (*stratós* – to wojsko i *ago* – prowadzę). *Strategós* w starożytnej Grecji to dowódca armii lub floty. W klasycznym rozumieniu pojęcie strategii dotyczyło spraw wojny i wojska rozpatrywanych z pozycji naczelnego dowódcy, odpowiedzialnego za przygotowanie armii i prowadzenie wojny. Tak było przez wiele wieków.

Obecnie już tylko nieliczni dowódcy decydują o wojnach, o wielkości armii, bo na ogół czynią to politycy. Oni bowiem decydują o celu wojny, o wielkości i jakości sił zbrojnych, o sojuszach i innych czynnikach, które wynikają z polityki. To nie znaczy, że należy ignorować rolę wielkich utalentowanych dowódców, ponieważ oni też mają swój znaczący udział

19 W. Łepkowski, *Podstawy strategii wojskowej*, AON Warszawa 2006, s. 14.

w kształtowaniu strategii dla osiągnięcia celów politycznych, ale nie jest to czynnik decydujący.

Coraz większa jest zależność przebiegu wojny od szeregu czynników pozamilitarnych, takich jak: polityczne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne, psychologiczne, kulturowe, a nawet religijne. Powoduje to, że naczelny dowódca musi je uwzględnić podczas planowania operacji militarnych. W celu przeprowadzenia kompleksowej analizy i oceny sytuacji przed podjęciem decyzji, dowódca wnikliwie i szeroko korzysta z pomocy merytorycznej specjalistów danej dziedziny wiedzy, oprócz militarnej.

Nie bez znaczenia pozostają w rozwoju strategii słowa znanego, wielkiego Carla von Clausewitza, którego maksyma brzmi następująco: *Wojna jest nie tylko czynem politycznym, lecz prawdziwym narzędziem polityki, dalszym ciągiem stosunków politycznych, przeprowadzeniem ich innymi środkami*²⁰.

W tym znaczeniu obarcza on odpowiedzialnością za wojnę, sposób jej prowadzenia i skutki polityki, definiując wojnę wyraźnie jako instrument polityki, jako akt siły dla zmuszenia przeciwnika do spełnienia naszej woli. Stąd wojna staje się środkiem do osiągnięcia celu politycznego. Współcześnie, w trzecim tysiącleciu sentencja C. von Clausewitza w istocie jest aktualna. Wszystkie współczesne wojny (XXI w.) w Iraku i Afganistanie to wyraźny obraz tego, że są środkiem do osiągnięcia celu politycznego.

Z kolei B. H. Lidell Hart – angielski teoretyk strategii, uczestnik I wojny św. wyróżnia *strategię i wielką strategię*. Uważał on, że wielka strategia to rodzaj polityki prowadzącej do osiągnięcia celów politycznych. Natomiast czysta strategia, strategia militarna albo tylko strategia prowadzi do osiągnięcia celów militarnych. Ponadto Lidell Hart widział zasadniczą różnicę pomiędzy polityką a strategią. *Polityka, według niego, determinuje priorytety działania, które z kolei określają cele strategiczne. Priorytety polityczne nie dotyczą tylko wojny, lecz również celów wynikających z interesów narodowych*.

Kolejny, powszechnie uznawany klasyk Andre' Beaufre – strategię definiował następująco: *Strategia jest to sztuka dialektyki woli, stosującą siłę dla rozwiązywania konfliktu*²¹. Zdaniem A. Beaufre'a istota strategii tkwi w abstrakcyjnej grze, która wynika z przeciwieństwa woli dwóch stron. Jest sztuką pozwalającą, niezależnie od wielkiej techniki, opanować problemy wynikające z każdego pojedynku, aby właśnie dzięki temu móc stosować

20 Carl von Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 23.

21 A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszenie i strategia*, Warszawa 1968, s. 30.

technikę w sposób najbardziej skuteczny. Zasługa najwyższej rangi A. Beaufre'a polega na opracowaniu teorii odstraszenia, która ma szczególne znaczenie w dobie broni jądrowej. Jego opracowania znalazły swoje godne miejsce na półkach bibliotecznych niemal wszystkich uniwersytetów i akademii wojskowych świata.

W Polsce było także wielu teoretyków zajmujących się strategią. Do znanych nazwisk strategów w okresie międzywojennym możemy zaliczyć takie, jak: Mossor, Abzółtowski, Rola – Arciszewski, Jurecki, Romeyko. W swoich pracach prezentowali poglądy zbliżone do myślicieli światowych.

Teoretykiem z dziedziny strategii o szczególnie interesującym dorobku naukowym był Władysław Sikorski – generał, Premier RP na uchodźctwie podczas II wojny światowej. Jego znana książka pt. *Przyszła wojna* z 1934 roku była przetłumaczona na kilka języków w Europie. To on przewidział, że w II w. św. zwycięzcą będzie Związek Sowiecki. A przecież do wojny nie był przygotowany ani Związek Sowiecki, ani Francja, ani Wielka Brytania. Wojną były zaskoczone także Stany Zjednoczone Ameryki. Nie należy pomniejszać roli i znaczenia Akademii Sztabu Generalnego WP i Akademii Obrony Narodowej w tworzeniu teorii strategii.

Do najbardziej zasłużonych jednostek naukowo – badawczych w dziedzinie strategii w tych uczelniach zaliczane były: Katedra Strategii, Instytut Badań Strategiczno-Obronnych, Wydział Strategiczno-Obronny. Głównie na Wydziale Strategiczno-Obronnym powstawały znaczące prace naukowe z zakresu strategii, bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, doktryny wojennej, systemu obronnego państwa w XXI wieku, obrony cywilnej, ekonomiki obronnej oraz metodologii badań bezpieczeństwa.

Łatwo dostrzec na podstawie różnych opracowań naukowych i popularno – naukowych, że każdy z autorów formułuje treść własnej, oryginalnej definicji. Dla przykładu C. Clausewitz określa krótko: *Strategia jest nauką o użyciu bitew dla celów wojny*²². Ta krótka definicja autora jest wynikiem jego logicznego rozumowania. Ale co spowodowało, że użył słowa nauka? Pomimo różnych innych twierdzeń, należy przypuszczać, iż autor arbitralnie i prospektywnie uznał bez dodatkowych wyjaśnień, że strategia jest nauką. Ten wybitny powszechnie uznany strateg postąpił tak pod wpływem różnych uwarunkowań wewnętrznych i zagrożeń zewnętrznych w dobie XIX wieku.

22 C. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 83.

Drugim strategiem, autorem definicji, o którym już była wzmianka, był Andre' Beaufre. Pomimo że jego definicja w zasadzie nie odbiega od definicji Clausewitza, to jednak jest oryginalna. Beaufre pisał: *Strategia to dialektyka woli stosująca siłę rozwiązywania konfliktu*²³.

Ta definicja zawiera wiele abstrakcji, chociaż odpowiada ona każdej konfliktowej, złożonej sytuacji. To oznacza, że ma właściwości współczesne niemal w każdym obszarze. Dlatego jej uniwersalność jest niepodważalna, przynajmniej na obecnym etapie rozwoju nauki o strategii i nie tylko wojskowej.

Następnym autorem definicji pojęcia strategii był Lidell Hart. On z kolei uważał, że strategia - *to sztuka rozdziału i użycia środków wojennych dla urzeczywistnienia celów polityki*²⁴. Był strategiem oryginalnym, uważał, że użycie środków wojennych niekoniecznie miało oznaczać ich wykorzystanie w walce zbrojnej. Według L. Harta, jeśli dochodzi do bitwy, to w sposób pośredni doprowadzają do sytuacji, w której zwycięstwo jest pewne.

Do polskich znawców problematyki strategii należałoby zaliczyć generała Franciszka Skibińskiego. Definicję strategii formułował następująco: *Strategią nazywamy sposób postępowania w przygotowaniu danej konkretnej wojny, kampanii lub bitwy, obrony i stosowany przez najwyższe ogniwa władzy państwowej, naczelne dowództwo sił zbrojnych lub naczelne dowództwo danego konkretnego teatru działań wojennych. Strategia jest więc najwyższym działem teorii i praktyki sztuki wojennej. Przez to samo więc przymiotnik „strategiczny” odnosi się do zagadnień związanych ze sprawą prowadzenia wojny, kampanii i bitwy przez wymienione wyżej ogniwa władzy państwowej i wojskowej zarówno w fazie studiów, przygotowania, jak i wypełnienia*²⁵.

Jeśli do poprzednich trzech definicji autor nie wnosi zastrzeżeń, to do tej ostatniej ma uwagi natury czysto merytorycznej, albowiem jeśli strategia jest teorią i praktyką a praktyka odnosi się do sztuki wojennej, to z pewnością nie zawiera ona teorii strategii. W zasadzie rozgraniczenie w tym przypadku nie jest konieczne, ponieważ czym innym jest teoria, a czym innym praktyka oraz sztuka. Według wiedzy i poglądów autora, każda definicja, tych wyżej wymienionych klasyków, była formułowana w odmiennych etapach rozwoju strategii i dlatego można dostrzec nie-

23 A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszenie i strategia*, Warszawa 1968, s. 30.

24 B. H. Lidell Hart, *Strategia działań pośrednich*, Warszawa 1959, s. 388.

25 F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1972, s. 103 i 109.

doskonałości, co nie pomniejsza wartości merytorycznej tego pojęcia.

Po przypomnieniu niektórych powszechnie znanych klasyków strategii, należałoby powrócić do definicji niektórych kategorii strategii w ujęciu współczesnym. Na wstępie wypada przypomnieć, że definicja pojęcia powinna spełniać wszystkie wymagane kryteria a nie tylko ich część. *To oznacza powinna być definicją równościową, najczęściej przyjmowaną w terminologii, zawierającą człon definiowany, spójnik i człon definiujący. Ponadto, powinna być bezbłędna z punktu widzenia samej istoty i odnosić się do strategii jako teorii i praktyki*²⁶.

Co do definicji samej strategii (bez przymiotnika), proponuję posłużyć się sformułowaniem Wojciecha Łepkowskiego, które ma następującą postać: *Strategia to teoria i praktyka określająca sposoby myślenia i działania o wysokim stopniu uogólnienia, dużym horyzoncie czasowym oraz umiejętności pozyskiwania zasobów dla osiągnięcia założonych celów*²⁷.

Zaprezentowana definicja może i zawiera wszystkie wymagania formalne (kryteria), lecz zabrakło w niej stwierdzenia, że strategia jest domeną najwyższych władz i polityków określających cele działania. Uważam, że autor definicji, W. Łepkowski nie popełnił większego błędu, ponieważ uważał za coś oczywistego – przynależność sfery strategii do najwyższych organów (elit) władzy w państwie demokratycznym.

Aby przejść do próby zdefiniowania **strategii bezpieczeństwa**, należy najpierw zdefiniować pojęcie strategii narodowej (państwa). Otóż *strategia narodowa to teoria i praktyka działania państwa ukierunkowanego na osiągnięcie założonych celów we wszystkich dziedzinach ujmowanych w skali ogólnej i mających charakter długofalowy dla zapewnienia odpowiedniego bytu i rozwoju*²⁸.

Z przytoczonej definicji jednoznacznie wynika, że strategia narodowa (państwa) obejmuje uogólnioną i długofalową działalność państwa we wszystkich obszarach, aby zapewnić nie tylko byt na możliwie dobrym poziomie, ale i wszechstronny rozwój cywilizacyjny kraju.

Obecna sytuacja międzynarodowa, układ sił w Europie i na świecie, przynależność Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej daje podstawę do pomijania strategii wojennej. Staje się ona do pewnego stopnia pojęciem historycznym, z ubiegłego XX wieku, który może mieć znaczenie w przypadku konieczności przystąpienia do narzu-

26 W. Nowicki, *Podstawy terminologii*, PAN, Warszawa 1986, s. 38.

27 W. Łepkowski, *Podstawy strategii wojskowej*, AON, Warszawa 2006, s. 46.

28 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP*, MON, Warszawa 2007, s. 14.

conej nam wojny. Natomiast w sytuacji przynależności do potężnego Sojuszu NATO i układu obecnego w Europie jest nieprawdopodobne, przynajmniej w latach najbliższych.

Od niedawna w literaturze pojawił się nowy termin – **strategia pokojowa (pokoju)**. Dla uwypuklenia celowości wyodrębnienia strategii pokojowej warto przytoczyć poglądy na ten temat Garetha Evansa, który proponuje cztery strategie reakcji, a mianowicie:

- 1) strategia budowania pokoju;
- 2) strategia zachowania pokoju;
- 3) strategia wymuszania pokoju;
- 4) strategia przywrócenia pokoju.

Strategia budowania pokoju ma na celu niedopuszczenie do powstania sporów, konfliktów zbrojnych i innych poważnych kryzysów bezpieczeństwa. *Strategia zachowania pokoju* zakłada z kolei rozwiązanie lub ograniczenie poszczególnych sporów oraz niektórych potencjalnych zagrożeń aby nie dopuścić do konfliktu zbrojnego z powodów politycznych, ekonomicznych, społecznych, etnicznych lub innych. *Strategia wymuszania pokoju* – jest sposobem reakcji na konflikty już istniejące lub inne poważne kryzysy bezpieczeństwa, kiedy nie ma porozumienia na rozwiązanie sporów. Natomiast *strategia przywrócenia pokoju*, według autora G. Evansa, jest stosowana wówczas, kiedy konflikt zbrojny jest zażegnany i strony konfliktu wyrażają zgodę na współpracę pokojową.

Biorąc pod uwagę zasadniczą treść tych czterech strategii reakcji na zagrożenia bezpieczeństwa kooperatywnego, można dokonać próby zdefiniowania strategii pokojowej następująco: *Strategia pokojowa to teoria i praktyka przygotowania i wykorzystania zasobów będących w dyspozycji dla poprawnego układania stosunków między państwami, zgodnie z zasadami współżycia międzynarodowego.*

Obecnie wejść w inny obszar rozważań strategii, tj. tak zwanej *polistrategii*, która w istocie jest połączeniem poszczególnych strategii sektorowych w jedną całościową *polistrategię bezpieczeństwa narodowego*. Sam termin *polistrategii* oznacza wielość strategii, np. strategia wojskowa, strategia gospodarcza, strategia ekologiczna, strategia edukacyjna i inne, zaś suma wszystkich strategii cząstkowych (sektorowych) oznacza *polistrategię*. Cechami polistrategii bezpieczeństwa są te kwestie, które charakteryzują jej całościowy charakter i tożsamość. Cechy te, w pewnym sensie, determinują jej możliwości do scalania strategii sektorowych w jedną kon-

cepcję działań, zmierzającą do osiągnięcia dalekosiężnych celów bezpieczeństwa państwa.

Cecha, która powinna kreować tożsamość polistrategii bezpieczeństwa narodowego, powinna mieć perspektywiczny charakter wobec możliwych, potencjalnych zagrożeń. Polistrategia powinna być zdolna do wytyczania i osiągania doniosłych i odległych celów²⁹. Mająca całościowy charakter, polistrategia powinna proponować cele raczej o dłuższym – niż to jest w przypadku strategii sektorowych – horyzoncie czasowym³⁰. Przyszłościowy charakter takiej koncepcji polega m.in. na tym, że przy jej formułowaniu muszą być uwzględniane uwarunkowania, które mają duże szanse pojawić się w odległej perspektywie.

Następną z kolei cechą polistrategii, jak zauważa Paweł Soroka, powinna być jej *synergiczność*. Ta cecha oznacza zdolność do skutecznego koordynowania sposobów i metod postępowania podczas realizacji zadań charakterystycznych dla poszczególnych, sektorowych strategii bezpieczeństwa narodowego. Chodzi głównie o to, by wszystkie one wzajemnie się wzmacniały i sumowały, dając pozytywny efekt końcowy – *synergiczny*.

Kolejną cechą polistrategii bezpieczeństwa jest jej *profilantyczność*. Polega ona na wyprzedzaniu zjawisk i wydarzeń rozgrywających się w otoczeniu geopolitycznym. W tym przypadku zawczasu można inspirować działania prewencyjne wobec zagrożeń bezpieczeństwa państwa.

Do cech polistrategii należy również *mobilizacyjność*. Mobilizacyjny charakter wyraża się z jednej strony wywieraniem poprzez sferę realizacyjną skutecznego wpływu na wszystkie instytucje narodowe i międzynarodowe oraz organizacje pozarządowe, będące instrumentami strategii sektorowych, z drugiej zaś – strategie sektorowe będą komplementarne z nią jako strategią nadrzędną.

Nie mniej ważną cechą polistrategii jest jej *państwowo centryczny* charakter, pomimo wzrostu znaczenia podmiotów niepaństwowych. Cecha ta oznacza zwiększenie roli ochrony podstawowych wartości państwa, tj. bezpieczeństwa i rozwoju, a realizacja tego należy do rządów.

Natomiast sektorowe strategie powinny należeć do resortów konstytucyjnych, ponieważ każdy z nich powinien mieć swoją strategię rozwoju, w zależności od jego wytyczonych celów i specyfiki. Natomiast polistrategia bezpieczeństwa państwa powinna się charakteryzować szerokim za-

29 J Kubin, *Projektowanie strategii*, s. 142 – 143.

30 P. Soroka, *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski*, Warszawa 2005, s. 260.

kresem przestrzennym. Zakres ten powinien być znacznie szerszy aniżeli zakres przestrzenny poszczególnych strategii sektorowych. Obejmuje on wszystkie zakresy działań realizowanych przez te strategie sektorowe i w zasadzie, z uwagi na zasięg i rodzaj niektórych zagrożeń, aktualnie powinien mieć zakres globalny, a nie tylko regionalny. Po rozszerzeniu Unii Europejskiej szczególnego znaczenia nabrał wymiar polistrategii europejskiej bezpieczeństwa.

Ostatnią cechą polistrategii z zakresu głównie przestrzennego jest jej kooperatywność. Przejawia się ona tym, że w warunkach rosnącej współzależności pomiędzy państwami, a jednocześnie w przypadku pojawienia się zagrożeń w bliskim lub dalszym środowisku międzynarodowym, narasta konieczność przeciwstawienia się im w kooperacji z innymi państwami. Kooperatywność polistrategii bezpieczeństwa jest zawsze związana z bezpieczeństwem innych państw, zwłaszcza będących w sojuszu.

Na zakończenie rozważań na temat cech polistrategii pragnę mocno podkreślić, że dotyczą one przede wszystkim bezpieczeństwa narodowego, zewnętrznego i wewnętrznego. Tylko niektóre z nich wiążą się pośrednio lub bezpośrednio ze strategią sektorową.

2.2 OBSZAR I ZAKRES POLISTRATEGII BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Na początek postaram się odpowiedzieć na pytanie, jakim obszarem w bezpieczeństwie zajmuje się polistrategia? A następnie odniosę się co do jej zakresu. Udzielenie odpowiedzi na te dwa podstawowe pytania pozwoli zrozumieć istotę polistrategii bezpieczeństwa narodowego na obecnym etapie rozwoju teorii bezpieczeństwa.

Odwołując się do pojęcia strategii i polistrategii, można wnioskować, że w istocie polistrategia jest narzędziem realizacji polityki w zakresie bezpieczeństwa. Czyli jej obszar jest znaczny, gdyż obejmuje wszystkie elementy struktury bezpieczeństwa narodowego wynikające z celów określanych przez politykę. W pewnym uproszczeniu można przyjąć, że cele polityki bezpieczeństwa stają się jakby celami polistrategii. W przypadku polistrategii bezpieczeństwa narodowego, która ma służyć określonym wyzwaniom i zapobieganiu zagrożeniom, jej działania mogą i powinny być wyprzedzające. Każdy cel powinien być precyzyjnie i jednoznacznie określony (sformułowany) z wyznaczeniem terminu i przestrzeni jego realizacji.

Można bez większego błędu już teraz uznać, że polistrategia bezpieczeństwa narodowego obejmuje wszystkie dziewięć kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, tj. polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne.

Natomiast polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego obejmuje systemy polityczne państw, globalizację, regionalizację, instytucjonalizację i politykę zagraniczną państw. Celem polityki, w tym znaczeniu, jest konsekwentne zapobieganie i tworzenie jak najkorzystniejszego otoczenia państwa oraz umacnianie jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu w świecie. Należy tworzyć i rozwijać zdolności do osiągnięcia narodowych celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w bezpośrednim sąsiedztwie, w przestrzeni europejskiej, euroatlantyckiej i globalnej. Nie należy lekceważyć również uwarunkowań, które tworzą podstawy umacniania powiązań i mechanizmów wspólnotowych i sojuszniczych.

Obecnie dokonujemy próby charakterystyki poszczególnych kategorii strategii bezpieczeństwa w aspekcie aksjologicznym.

Strategia bezpieczeństwa politycznego obejmuje tę strefę, która wiąże się bezpośrednio z przeciwdziałaniem wszystkim zagrożeniom o treści politycznej wywodzącej się z systemu stosunków międzynarodowych. Działania wobec tych zagrożeń muszą być widziane w kontekście funkcjonowania państwa na arenie międzynarodowej lub w regionie (UE). Zagrożenia o charakterze politycznym zawsze dotyczą wartości najistotniejszych, najczęściej sięgających racji stanu, tj. suwerenności, integralności, tożsamości, praw człowieka i rozwoju. Stąd cele strategii bezpieczeństwa politycznego są ogólnikowe, długookresowe i przeważnie są zbieżne z celami polityki zagranicznej państwa. Natomiast obszarem bezpieczeństwa politycznego będzie zawsze przestrzeń państw sąsiednich bądź państw regionu (sojuszu), w której to państwo istnieje. Niekiedy ten obszar bezpieczeństwa, zwłaszcza w warunkach globalizacji, może się poszerzać o inne kontynenty w ramach funkcjonowania państwa w ONZ. Bezpieczeństwo polityczne może być realizowane także w obszarach pozaeuropejskich, tzw. dalszym otoczeniu. Dotyczy to przede wszystkim kryzysów polityczno – militarnych w regionach znacznie odległych, które mogą oddziaływać na bezpieczeństwo polityczne danego państwa. *W takiej sytuacji powinno być stosowane zapobieganie im z wyprzedzeniem, m.in. poprzez włączenie się do skutecznych wysiłków międzynarodowych dyplomacji prewencyjnej*³¹.

31 S. Koziej, *Między pokojem a wojną*, „Polska zbrojna” nr 33, sierpień 1998.

Tu zasadniczą rolę odgrywa dyplomacja narodowa lub sojusznicza (UE) i umiejętności osób odpowiedzialnych za kreowanie i prowadzenie polityki zagranicznej, a przede wszystkim tych spraw, które dotyczą bezpieczeństwa politycznego państwa.

Strategia bezpieczeństwa ekonomicznego ma nie mniejsze znaczenie niż bezpieczeństwo polityczne w systemie bezpieczeństwa narodowego. Można wysunąć twierdzenie, że nie ma racjonalnej polityki państwa bez przężnej, zdrowej i efektywnej gospodarki, czyli uogólniając, bez ekonomii. W dobie toczących się procesów globalizacji i integracji problem ekonomizacji i bezpieczeństwa musi być konsekwentnie urzeczywistniany.

Strategia bezpieczeństwa ekonomicznego powinna uwzględniać przede wszystkim podstawowe wartości, takie jak: ochronę poziomu życia obywateli, rozwój gospodarczy, zatrudnienie, ochronę zdrowia i zdolność utrzymania systemu bezpieczeństwa państwa. To wynika z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę państwa w jego podstawowych obszarach bezpieczeństwa. W porównaniu do celów będących elementem innych strategii sektorowych, cele strategii bezpieczeństwa ekonomicznego muszą się odznaczać większym realizmem, polegającym na uwzględnieniu warunków oraz środków będących w dyspozycji państwa. Cele zbyt ambitne, pozbawione realizmu mogą świadczyć o braku kompetencji i woluntaryzmie.

W związku z nasilającymi się procesami globalizacji i integracji w skali regionów i gospodarek różnych państw, o różnym poziomie rozwoju, przy określaniu celów narodowej strategii bezpieczeństwa ekonomicznego należy uwzględnić ten globalny i regionalny kontekst, zwłaszcza autonomiczne i często ekspansywne dążenia ponadnarodowych koncernów i korporacji³². Ponadto celem strategii bezpieczeństwa ekonomicznego powinny być działania na rzecz doskonalenia mechanizmów regulujących w gospodarce światowej, a zwłaszcza regulowania przepływów finansowych.

Strategia bezpieczeństwa militarnego zajmuje należne miejsce w systemie bezpieczeństwa narodowego. *Cele strategii, które mają wyrażać bezpieczeństwo o charakterze militarnym, wyróżniają się tym, że są one określone przez wartości uznawane za dobro najogólniejsze, stanowiące rację stanu*³². Te wartości odnoszą się do takich kwestii, jak: istnienie, suwerenność, integralność terytorialna, wolność. To oznacza, że muszą wyini-

32 P. Soroka, *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski*, Warszawa 2005, s. 121.

kać z celów polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa militarnego. Stąd strategię bezpieczeństwa militarnego państwa musi cechować nie tylko duży realizm, ale i odpowiedzialność w każdej sytuacji.

Inną cechą celów strategii bezpieczeństwa militarnego jest ich perspektywiczny horyzont czasowy i uwzględnianie sfery nieprzewidywalności. Podczas ich precyzowania należy brać pod uwagę czynniki, które negatywnie wpływają na procesy bezpieczeństwa państwa.

Strategia bezpieczeństwa państwa w sferze militarnej powinna zawierać również cele dotyczące konfliktów regionalnych i lokalnych występujących w bliższym i dalszym otoczeniu państwa. Proces redefinicji roli czynnika militarnego został wymuszony zmianami środowiska międzynarodowego, a także charakterem zagrożeń, co miało bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo militarne. Ponadto koncepcja bezpieczeństwa militarnego jest zawarta w założeniach strategii obronnej państwa, która wyraźnie wskazuje gotowość do obrony terytorium i niepodległości oraz suwerenności w układzie sojuszniczym NATO, a także przeciwdziałanie ewentualnym, niekorzystnym zmianom równowagi militarnej w regionie.

Założenia strategii bezpieczeństwa narodowego zawierają m.in. zapisy mówiące o tym, że przynależność do Sojuszu NATO w znaczący sposób wzmacnia bezpieczeństwo RP. Należy jednak przyjąć, że bezpieczeństwo musi być zagwarantowane przez potencjał obronny, którego podstawową część stanowią siły zbrojne. Do tego zobowiązują także postanowienia Art. 5. Traktatu NATO.

Na zakończenie tego problemu bezpieczeństwa militarnego w systemie współczesnego bezpieczeństwa narodowego pragnę mocno podkreślić, iż jest ono w permanentnym rozwoju, zależnym od wyzwań i zagrożeń zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Dlatego przede wszystkim najdoskonalsze opracowania teoretyczno-użyteczne, merytorycznie poprawne, uwzględniające wszystkie możliwe aspekty będą krótkotrwałe pod względem efektywności, ponieważ percepcje świata mają charakter wyjątkowo zmienny i nieprzewidywalny.

Strategia bezpieczeństwa publicznego zajmuje bardzo ważne miejsce w polistrategii bezpieczeństwa narodowego. W niektórych dziedzinach, jako strategia sektorowa w tym przypadku dla jednostki i jej mienia, ma pierwszorzędne znaczenie. O roli bezpieczeństwa publicznego, jego strukturze i organach stojących na straży bezpieczeństwa obywateli napisano wiele w podręcznikach, rozprawach naukowych i ustawach. *Tak*

*duże znaczenie bezpieczeństwa publicznego wynika z zagrożenia w regionie i w państwie, a poczucie zagrożenia nie maleje, lecz rośnie z każdym dniem.*³³

Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, ponieważ oddziałuje on na kształtowanie warunków egzystencji podmiotu. Znaczenie bezpieczeństwa publicznego określa jego definicja, która brzmi następująco: *Bezpieczeństwo publiczne – to stan na obszarze państwa powstały w wyniku zorganizowanej i realizowanej obrony i ochrony osób i ich mienia przed zagrożeniami na lądzie, morzu i w powietrzu.* W celu urzeczywistnienia tak sformułowanej definicji powstają systemy bezpieczeństwa publicznego w państwie na wszystkich poziomach administracji na podstawie ustaw. W każdym przypadku, za bezpieczeństwo publiczne w państwie odpowiada właściwy (konstytucyjny) minister spraw wewnętrznych, a podstawowym organem wykonawczym jest Policja.

Strategia bezpieczeństwa ekologicznego charakteryzuje się tym, że bardzo często obejmuje obszary transgraniczne, tzn. określoną część lub całość terytorium państwa powiększoną o przestrzeń zewnętrzną. Powiększająca się skala zjawiska ekologii, nabiera cech globalnych. Bezpieczeństwo ekologiczne w dużej części jest związane z czynnikiem egzystencjalnym, z życiem człowieka i jego jakością zdrowia. Najogólniej można uznać, że celem strategii sektorowej bezpieczeństwa ekologicznego jest tworzenie warunków w bliższym i dalszym otoczeniu umożliwiających normalne życie mieszkańców w ich stałym środowisku. Jeszcze innym celem może być minimalizowanie skutków zanieczyszczeń i skażeń przenoszonych przez wiatry oraz rzeki przepływające przez terytoria dwóch lub więcej państw lub stanowiące ich granice.

*Ważnym elementem strategii bezpieczeństwa ekologicznego może być działanie podejmowane w odpowiedzi na zagrożenia o zasięgu globalnym. Chodzi tu o konieczność przeciwdziałania nasilaniu się występowania efektu cieplarnianego i procesów niszczenia powłoki ozonowej*³⁴. Takie rozumienie strategii bezpieczeństwa ekologicznego i jej realizacja może doprowadzić do poprawienia stanu środowiska, w którym żyjemy.

Strategia bezpieczeństwa społecznego charakteryzuje się tym, że jej cele obejmują zwykle krótszy horyzont czasowy. W aspekcie przestrzennym odnosi się ona do sytuacji istniejącej w państwie. Natomiast podsta-

33 W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, WSGE, Józefów 2009, s. 24.

34 P. Soroka, *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski*, Warszawa 2005, s. 136.

wowym warunkiem rozwoju państwa, we wszystkich jego obszarach, jest pokój społeczny, tj. zaakceptowanie przez społeczeństwo istniejącej struktury państwa demokratycznego i organów władzy publicznej i niepublicznej.

Spółeczeństwo demokratyczne, w którym władza uległa decentralizacji, jest podstawowym czynnikiem mającym znaczący wpływ na oblicze państwa. Jeśli mówimy o bezpieczeństwie społecznym państwa, mamy na uwadze stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i ważnych problemów społecznych.

*Siła państwa opiera się na walorach moralnych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych, a także uznaniu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi*³⁵. Istotą bezpieczeństwa społecznego, jako naczelnej wartości nie tylko życia jednostki, ale grupy społecznej, całego społeczeństwa oraz grupy państw we współczesnym świecie są dwa ważne wskaźniki, tj. **gwarancja trwania danego podmiotu i pewność jego przetrwania. To te dwa czynniki tworzą możliwość trwania i rozwój.**

Z dotychczasowych rozważań wynika, że w narodzie, w którym państwo ustanowiło trwałe warunki bytu i rozwoju, zachodzą różne procesy, a mianowicie: wspierające to dobro, jego pomnażanie lub mu zagrażające. Państwo może mieć korzystny klimat społeczny do wypełniania swej misji albo może być zagrożone z różnych przyczyn wewnętrznych lub zewnętrznych, a niekiedy jednych i drugich jednocześnie.

W rozwoju społecznym państwa należy postrzegać zagrożenia, które mogą skutecznie paraliżować życie społeczne. Najogólniej można je identyfikować ze stanem charakteryzującym się takimi czynnikami, jak: destabilizacja ładu politycznego, zahamowanie korzystnej i harmonijnej współpracy w Sojuszach (UE i NATO), osłabienie pozycji na arenie międzynarodowej, zahamowanie rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa, kryzysy gospodarcze. Te obszary zagrożeń mają swoje społeczne tło. Na przykład mogą być wynikiem destrukcyjnych procesów zachodzących w społeczeństwie, a przez to destabilizować strukturę społeczną, a także tworzyć niekorzystne uwarunkowania do wypełniania podstawowych funkcji przez państwo demokratyczne.

Strategia bezpieczeństwa informacyjnego dotyczy przede wszystkim zasobów informacyjnych, które wiążą się ze zdobywaniem informa-

35 K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne RP*, AON, Warszawa 2004, s. 3-4.

cji, przekazywaniem informacji, przechowywaniem i udostępnianiem informacji. Powszechna dostępność do informacji, poza jej pozytywnymi aspektami, powoduje również występowanie licznych nowych uwarunkowań w dobie rozwoju cywilizacji. W nowych, współczesnych warunkach będą mieli przewagę tylko ci, którzy będą dysponowali wszechstronną, aktualną i wiarygodną informacją. To oznacza, że mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju, w zależności od konkretnych w danym czasie potrzeb, można wygrać z potencjalnym przeciwnikiem w każdym zakresie działalności, w obszarze wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa.

Informacyjne oddziaływanie na zachowania i postawy podmiotów krajowych i międzynarodowych, ochrona interesów narodowych przed negatywnymi skutkami oddziaływań tych podmiotów powinna być koordynowana w ramach polityki rządu, natomiast w sferze wykonawczej - w strategii sektorowej bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. W tym przypadku byłaby ona związana z bezpieczeństwem narodowym, a głównie z ochroną porządku konstytucyjnego, bezpieczeństwem militarnym, ekonomicznym, publicznym, społecznym i ekologicznym.

Współczesna cywilizacja opiera swą działalność na informacji szeroko pojętej. To oznacza, że korzystanie z informacji jest czymś oczywistym i dlatego staje się istotnym elementem w osiągnięciu każdego sukcesu³⁶.

Informacje są czymś bardzo ważnym w życiu i działalności człowieka w każdej dziedzinie bez względu na obszar zainteresowania. Natomiast oceniając informacje z różnych punktów widzenia, mogą być, w oddzielnych sytuacjach, zagrożeniem dla jednostki, grupy społecznej lub państwa. To zagrożenie może być powodowane przez osoby, grupy, działalność obcych państw albo organizacje terrorystyczne. Podobne negatywne wykorzystywanie informacji przeciwko innemu podmiotowi jest w obecnej rzeczywistości powszechne, o czym należy bezwzględnie i zawsze pamiętać.

Strategia bezpieczeństwa kulturowego odnosi się do zagrożeń wewnętrznych a jednocześnie do wartości duchowych danego narodu, do wartości integrujących naród, do symboli. *Podstawowym celem strategii bezpieczeństwa kulturowego będzie zawsze utrwalanie i umacnianie składników decydujących o ciągłości tożsamości kulturowej, a więc tych elementów, które można zaliczyć do tradycji kulturowych narodu³⁷. Mogą być także inne cele, na przykład neutralizowanie wpływu tych twórców kultury ma-*

36 P. Bączek, *Zagrożenie informacyjne*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2005, s. 49.

37 M. Tabor, *Polityka zagraniczna a tożsamość narodowa, op.cit.* s. 160.

sowej docierającej z zagranicy, które mogą zagrozić tożsamości kulturowej społeczeństwa polskiego³⁸.

Jeśli uznajemy wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości jednostki, a tym samym znaczenie zachowania najwyższych wartości narodowych, to bez wahania możemy stwierdzić, że kultura narodowa jest tak samo zagrożona, jak bezpieczeństwo w innych obszarach. Z tym jednak, że ocena zagrożenia kultury i utrzymanie na odpowiednim poziomie jej bezpieczeństwa, w ogólnym systemie bezpieczeństwa wewnętrznego, nie należy do zadań prostych i łatwych. Każda ocena stanu tego bezpieczeństwa będzie zawierała pewną dozę subiektywizmu. Może tylko kompleksowe badania stanu kultury narodowej, opinie twórców i ich konfrontacja z ocenami instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kulturowe pozwalają racjonalnie zidentyfikować rzeczywiste zagrożenia.

Skomplikowane relacje pomiędzy globalizacją a elementami narodowymi i lokalnymi rodzą różne skutki, pozytywne i negatywne, mogą być szansą, a jednocześnie zagrożeniem, co staje się powszechne w XXI wieku.

Strategia bezpieczeństwa religijnego – to strategia świadomości społecznej obejmująca wiarę, genezę, strukturę i cel istnienia człowieka, ludzkości i świata, tj. doktrynę religijną. Powstaje pytanie: dlaczego religia i wszystko to, co z nią się wiąże, musi być chronione w ogólnym systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa? To wynika z Konstytucji RP z 1997 r. Art. 25, który stanowi: *Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym*. Ponadto, bardzo ważnym dokumentem dziejowym jest Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 roku. Sam fakt podpisania Konkordatu, po wielu latach oczekiwania, było wydarzeniem doniosłym w skali państwowej i międzynarodowej³⁹.

Natomiast Art.4, pkt. 2 Konstytucji zawiera istotny zapis z punktu widzenia prawnego, mający ścisły związek z bezpieczeństwem, który stanowi: *Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia w tej sprawie kompetentnych organów*

38 Z.Cesarz, E.Stadmüller, *Problemy polityczne współczesnego świata*, Wrocław 1996, s.229.

39 J. Krukowski, *Nowy Konkordat a prawo polskie*, Civitas Christiana, Warszawa 1994, s.97.

państwowych⁴⁰.

Kolejnym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego, w przekonaniu autora, jest rola Kościoła katolickiego w zakresie podmiotowym i przedmiotowym. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wszelkiej wolności praw człowieka i obywatela. Stąd podlega ono ochronie w każdym wymiarze na terytorium państwa polskiego. W świetle Konkordatu, Prawa Karnego i Prawa Cywilnego, w ramach dóbr kultury u dziedzictwa narodowego, ochronie podlegają: jednostki organizacyjne kościołów wyznaniowych, muzea, archiwa, biblioteki, cmentarze i inne obiekty sakralne. Ochronie podlegają także: wolność sumienia, uczucia religijne, dobra osobiste i życie ludzkie.

2.3 STRATEGIA W POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA

Zdaje się, że autor udzielił odpowiedzi na wiele pytań co do polityki i strategii bezpieczeństwa w pierwszym i drugim rozdziale książki. Nie trudno dostrzec, że niektóre partie materiału wyraźnie oddzielają pojęcie polityki od terminu strategii. Czytelnik już znalazł odpowiedź na pytanie, co jest pierwotne, a co wtórne, lecz jeszcze nie ma odpowiedzi na pytanie: Jaką rolę odgrywa strategia w polityce bezpieczeństwa w różnych dziedzinach? Może na początek postawmy inaczej pytanie: Czy polityka bezpieczeństwa może funkcjonować bez strategii? Odpowiedź na tak postawione pytanie może nam ułatwić formułowanie odpowiedzi na pytania pozostałe.

Na ostatnie pytanie odpowiedź może być prosta i jednoznaczna, tj. polityka bez strategii lub polistrategii istnieć nie może, stawiane cele mogą być dalekosiężne nawet merytorycznie poprawne, tylko nie będą zrealizowane. Przyczyna takiego stanu rzeczy leży głównie w strategii, tj. w metodach, środkach i narzędziach wykonania. Inaczej, upraszczając odpowiedź, możemy stwierdzić, że **strategia jest narzędziem polityki**.

A teraz odpowiadając na pytanie: jakie miejsce zajmuje strategia w polityce, możemy powiedzieć, że zajmuje ona miejsce priorytetowe. W normalnym funkcjonowaniu systemu bezpieczeństwa narodowego bądź międzynarodowego, polityka określa długofalowe cele w danej dziedzinie (obszarze), zaś strategia wyznacza konkretne metody i sposoby oraz środki ich realizacji. Otóż, relacje te są szczególnie bliskie na etapie

40 Tamże, s. 99.

projektowania, czyli w warstwie celów. Polega to na tym, że cele polistrategii, która powinna być narzędziem realizacji ogólnej polityki państwa w sprawach bezpieczeństwa narodowego, w znacznej mierze powinny być wyrazem tych celów polityki państwowej, które odnoszą się do zewnętrznej aktywności państwa. Dlatego też istnieje konieczność zapewnienia skoordynowanego wpływu ze strony najważniejszych organów państwa na działanie strategii, które ponoszą odpowiedzialność za bezpieczeństwo w odpowiedzi na współczesne zagrożenia. Wszystko to przemawia za potrzebą prowadzenia coraz głębszych analiz badawczych, **które będą łączyć politykę ze strategią i strategię z polityką w obszarze bezpieczeństwa.**

Tę współzależność obrazuje Rys. 1.

Rys. 1 Współzależność polityki i strategii bezpieczeństwa

PODSUMOWANIE

Wiek XXI, wraz z rozwojem i postępowaniem cywilizacyjnym oraz technologicznym, generuje nowe wyzwania, głównie w obszarze bezpieczeństwa. Do nich należało m.in. stosowanie siły w rozwiązywaniu wszelkiego rodzaju konfliktów. A to oznacza, że dziś wiele problemów bezpieczeństwa można realizować nie tylko metodami siłowymi lub groźbą ich użycia, ale

też pozamilitarnymi.

Może być zasadne twierdzenie, że najlepszą drogą do zapewnienia bezpieczeństwa państwa jest zastosowanie norm prawa międzynarodowego. Najważniejszą zaś rolę w tworzeniu prawa międzynarodowego w zakresie bezpieczeństwa odgrywa Organizacja Narodów Zjednoczonych. Chociaż mamy ostatnio wiele przykładów, wobec których prawo międzynarodowe nie daje jednoznacznej odpowiedzi, co do niektórych wydarzeń w świecie (np. wojna w Iraku i Afganistanie).

Obecny stan prawny nie może udzielić odpowiedzi na pytanie: Jakie są i jakie powinny być konsekwencje prawne oraz polityczne wobec organizacji i państw, które przyznają sobie w dowolny sposób prawo do stosowania samoobrony poza granicami własnych państw oraz prewencyjnych, wyprzedzających ataków wobec **domniemanych agresorów**.

Zasadne jest także tworzenie świadomości politycznej, porozumienia narodowego i społecznego oraz międzynarodowego, by powstające prawo stało się projekcją demokratycznego i bezpiecznego życia narodów.

W podsumowaniu należałoby ponadto uwypuklić kilka znaczących kwestii w formie konkluzji.

Po pierwsze – każda dziedzina (obszar) bezpieczeństwa ma swoje cele realizacji uwzględniające politykę państwa w tym zakresie, tj. strategię wykonawczą (metody i środki dochodzenia do celu).

Po drugie – pomiędzy niektórymi, głównymi celami polistrategii mogą zachodzić określone współzależności, najczęściej w przypadku wystąpienia jednoczesnego zagrożenia w kilku obszarach, np. politycznym i społecznym lub politycznym i militarnym.

Po trzecie – środki bezpieczeństwa, jako narzędzia realizacji celów głównych i pośrednich, muszą być zawsze dobierane do konkretnej, przewidywalnej sytuacji na podstawie rzetelnie, profesjonalnie wykonanej prognozy.

Po czwarte – szerokie spektrum metod i instrumentów działania wymagać będzie realizacja ważnego celu, jakim jest aktywne uczestniczenie w różnych obszarach, w ramach Sojuszu NATO i UE, a także w organizacjach o charakterze integracyjnym lub regionalnym.

Po piąte – w bezpieczeństwie narodowym należy, zdaniem autora, w każdym momencie uwzględniać takie instrumenty o charakterze konwencjonalnym, które będą skuteczne w zawieraniu wszelkich umów międzynarodowych – dwustronnych i wielostronnych.

Po szóste - współczesne bezpieczeństwo narodowe, regionalne i globalne powinno być oparte na prawie narodowym, sojuszniczym i międzynarodowym, a przestrzeganie postanowień prawa powinno stać się zasadą budowania pokoju światowego przy poszanowaniu praw człowieka.

CZĘŚĆ II
TEORIA BEZPIECZEŃSTWA

WPROWADZENIE

Jeśli mówimy o dyscyplinie naukowej, to musimy uwzględnić fakt, iż ma ona swoją teorię i metodologię badań. Czy bezpieczeństwo jest dyscypliną naukową? Oto podstawowe pytanie. *Owszem tak, jest dyscypliną naukową uprawianą w uczelniach publicznych i niepublicznych, w instytutach naukowych, w niektórych organach państwowych i nie tylko.*

Zatem jak traktować bezpieczeństwo, w różnych odmianach, od stroiny *stricte* naukowej? Dlaczego próby podejmowane w trakcie dotychczasowych dociekań i badań przez wybitnych pracowników nauki nie kończą się pożądanym sukcesem? Co jest przyczyną tak złożonego procesu? Przyczyn może być wiele. Jedną z najważniejszych - *jest wyjątkowa jej młodość.*

Uczni, zajmujący się bezpieczeństwem narodowym, regionalnym bądź globalnym, dostrzegają potrzebę rozszerzenia zakresu treści pojęcia bezpieczeństwa w aspekcie jego filozofii i wyłonienia obszarów (sektorów) badań z uwzględnieniem istotnych okresów historycznych.

W różnych opracowaniach naukowych i popularnonaukowych z obszaru nauk społecznych, bezpieczeństwo najogólniej jest traktowane tak, jak było postrzegane w minionym tysiącleciu z jego zasadniczymi problemami. Obecnie, w XXI wieku takie pojmowanie bezpieczeństwa może prowadzić do wypaczenia nie tylko teorii, ale i realnych zachowań ludzkości.

Wielość ujęć oraz ciągła ewolucja poglądów na temat bezpieczeństwa narodowego powoduje, że kwestie te nie zawsze są należycie interpretowane. Wśród szerokich kręgów społeczeństwa dominują najczęściej tzw. potoczne teorie bezpieczeństwa. Ważną zaś cechą wiedzy potocznej są złudzenia, czyli różnego rodzaju błędy i deformacje poznawcze, na ogół nieuświadamiane i dlatego tak trudne do zakwestionowania. Pozwalają one człowiekowi, co prawda, na zachowanie pewności i orientacji w świecie, wynikających ze złudnego zrozumienia przez niego otaczającej rzeczywistości, lecz oddalają go od poznania prawdy. Z tego faktu wynika, iż potocznej wiedzy o bezpieczeństwie nie należy lekceważyć. Trzeba ją ujawniać i rzetelnie określać w różnych dziedzinach w aspekcie teoretycznym.

Mówiąc językiem postmodernistów, należy zainicjować proces rekonstrukcji i dekonstrukcji tej dyscypliny naukowej. Jeśli przyjmiemy, na początku naszych rozważań, że bezpieczeństwo, najogólniej ujmując, to nie tylko stan trwania i przetrwania, ale i możliwości rozwoju, to dlatego należy go rozpatrywać w tych głównych obszarach.

Współcześnie bezpieczeństwo jako zjawisko nie zależy od siły militar-

nej, lecz od wielu czynników w wymiarze narodowym, regionalnym i globalnym. Wyzwania, przed jakimi stanęła ludzkość, wymuszają konieczność działania na wielu płaszczyznach, według określonej powszechnie uznanej teorii.

Celem opracowania II części książki, jest wyznaczenie obszarów bezpieczeństwa ich teoretycznego przedstawienia, dając Czytelnikowi (Studentowi) możliwość poszerzenia horyzontu w tej dyscyplinie naukowej. Choć wiem, że i to opracowanie nie da wyczerpujących odpowiedzi na wszystkie nurtujące pytania, ale może być początkiem całości. Jak mówi chińskie porzekadło – *nawet najdłuższy marsz zaczyna się od pierwszego kroku*. Niech i w tym przypadku będzie pewnym krokiem, we właściwym kierunku.

Dobór zagadnień zawartych w tej części książki może być dyskusyjny. Są sprawy, które nie zostały w wystarczającym stopniu uwzględnione lub których w ogóle zabrakło, choć ich opisanie byłoby z pożytkiem dla całości. Zawartość tej pracy tak została pomyślana, aby móc przedstawić teoretyczne aspekty bezpieczeństwa w różnych jego wymiarach i obszarach w trzecim tysiącleciu, przy wyraźnym uwzględnieniu dotychczasowych doświadczeń historycznych – głównie XX wieku.

Druga część książki zawiera dziesięć rozdziałów o teorii bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego oraz znaczenie sojuszy w kształtowaniu bezpieczeństwa. Ponadto, niektóre rozdziały mówią o konfliktach zbrojnych i ich zapobieganiu, a także o interwencjach militarnych i ich znaczeniu w sytuacjach konfliktowych w układzie międzynarodowym.

1. WSTĘP DO TEORII BEZPIECZEŃSTWA

W XXI wieku najwyższą wartością ludzkości na kuli ziemskiej, w powietrzu i kosmosie jest **bezpieczeństwo**, które w swojej istocie daje stabilizację, rozwój, porządek społeczny i szczęście. Henry Kissinger, były doradca prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki d/s bezpieczeństwa narodowego, przemawiając w Londyńskim Międzynarodowym Instytucie Studiów Strategicznych, stwierdził: *Bezpieczeństwo jest fundamentem wszystkiego co czynimy*. Tu i w tym miejscu możemy dodać jeszcze jedno stwierdzenie już znane, a mianowicie: *Jeśli bezpieczeństwo nie jest ważne, to co jest ważne bez bezpieczeństwa – jaką ono ma wartość?*

Zadajmy pytanie: Czy człowiek, na wspomnianym fundamencie jest bezpieczny? Na dzień dzisiejszy, w sytuacji narastających zagrożeń, odpowiedź może być tylko jedna – **nie!** Już w XVII wieku Thomas Hobbsa uznał za naturalny stan społeczeństwa ludzkiego – *bezustanny strach i niebezpieczeństwo śmierci*. Po analizie tego stanu można dojść do wniosku, że niebezpieczeństwo rodzi się głównie z dwóch powodów, tj. *nienawiści do drugiego człowieka i chęci zysku*. Zarówno jedno, jak i drugie powstają na różnym tle, w różnych sytuacjach, niekiedy tragicznych, ale w swojej istocie sprowadzają się do tego samego – *zagrożenia życia i zdrowia ludzi oraz ich mienia*.

Prowadząc dalej tym tokiem rozumowania, możemy postawić kolejne pytanie: Czy człowiek, bez względu na wiek i pozycję społeczną, pragnie być bezpieczny w domu i na ulicy, w szkole i pracy, na stadionie i w kawiarni, w tramwaju i pociągu, w parku i lasach, na plaży i w górach, w środkach komunikacji miejskiej, na autostradach i drogach, w statkach wodnych, powietrznych i kosmicznych? Odpowiedź może być i w tym przypadku tylko jedna – **tak!** Rzeczywistość, jaką spotykamy na co dzień, jest taka – w każdym z wymienionych wyżej miejsc człowiek ma poczucie zagrożenia, a systemy bezpieczeństwa niekiedy są nieskuteczne.

Dążenie do zysku, bez uczciwego wysiłku, zwykle prowadzi do różnego rodzaju przestępstw i to w różnej skali. Poczynając od kradzieży, pobicia, porwań i morderstw, a kończąc na załamaniu międzynarodowego systemu finansowego, co musiało doprowadzić do kryzysu gospodarczego w wymiarze światowym (2008 r.), rodzi się pytanie: Czy za taki stan rzeczy bywają odpowiedzialni konkretni sprawcy – głównie bankierzy? Prawdopodobnie nie, a jeśli tak, to na pewno nieliczni, choć skutki kryzysu odczuwają przede wszystkim najbiedniejsi, to znaczy ci, którzy nie uczestniczą

w podziale zysku.

1.1 POJĘCIE TEORII BEZPIECZEŃSTWA – DEFINICJE

Na początek, zanim przejdę do zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa, postaram się sformułować istotę samej teorii bezpieczeństwa. Chcąc zrozumieć podstawowe problemy teorii bezpieczeństwa, należałoby najpierw określić, co oznacza w tym przypadku słowo *teoria* pod względem semantycznym. Według Słownika języka polskiego z 1981 roku – *teoria to ogólna koncepcja oparta na poznaniu i zrozumieniu istotnych czynników kształtujących pewną strefę rzeczywistości*⁴¹. Tą rzeczywistością, w tym przypadku, z powodzeniem może być bezpieczeństwo we wszystkich dziedzinach i w każdym wymiarze.

Przechodząc do definiowania pojęcia bezpieczeństwa, należy obiektywnie stwierdzić, że definiowanie tego bardzo ważnego pojęcia (rzeczywistości) nie jest czymś łatwym, ponieważ samo bezpieczeństwo nie występuje w czystej formie; obejmuje ono kilka dyscyplin i specjalności naukowych. Obecnie można spotkać w literaturze krajowej i zagranicznej co najmniej kilkanaście definicji i w różnym aspekcie. Przy tym, każda z nich wskazuje, że bezpieczeństwo, podobnie jak pokój, nie jest stanem danym raz na zawsze. Definicje słownikowe najczęściej określają jako stan państwa lub grupy państw, zdolny do przeciwstawienia się zagrożeniom wywołanym przez człowieka lub naturę, tj. w sytuacji kryzysu lub wojny. Najogólniejszą definicję bezpieczeństwa zawiera *Słownik nauk społecznych* sponsorowany przez UNESCO.

W tym słowniku D. Lerner podaje, że *w najbardziej dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo jest właściwie identyczne z pewnością (safety) i oznacza brak zagrożenia (danger) fizycznego albo ochronę przed nim*. W innych opracowaniach z zakresu nauk społecznych możemy spotkać pojęcie bezpieczeństwa jako *zdolność przetrwania, niezależność, tożsamość, możliwość rozwoju*.

W teorii bezpieczeństwa należy widzieć występowanie negatywnie dwóch wartościowanych zjawisk, tj. *wyzwania i zagrożenia*. Wyzwania generują nowe sytuacje, niekiedy nieprzewidywalne, w których występują niezbywalne potrzeby i stosownie do nich odpowiednie działania państwa lub grupy państw (sojuszu) w celu osiągnięcia określonego stanu bezpieczeństwa. *Stąd w badaniach bezpieczeństwa, w różnym wymiarze, należy*

41 *Słownik języka polskiego*, 1981 s. 494.

wyraźnie eksponować wyzwania i zagrożenia, albowiem tylko takie podejście może doprowadzić do obiektywnej oceny zjawiska bezpieczeństwa⁴².

Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa zakłada jego szerokie traktowanie, daleko wykraczające poza strefę militarną. Zatem bezpieczeństwo może być rozpatrywane aż w trzech wymiarach, to jest: **podmiotowym, przedmiotowym, przyszłościowym**.

W wymiarze podmiotowym można wyróżnić bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w obszarze regionalnym bądź globalnym. W wymiarze przedmiotowym natomiast oznacza tworzenie warunków do zachowania własnej tożsamości i aktywności oraz autonomii w środowisku międzynarodowym.

Pierwotnym znaczeniem etymologicznym bezpieczeństwa jest określenie powszechnie uznanego jako stan: spokoju, pewności, wolności, tożsamości, braku realnych zagrożeń, strachu lub ataku. Stan bezpieczeństwa może, na podstawie analizy obiektywnych lub subiektywnych aspektów zagrożenia, przybrać – według szwajcarskiego politologa D. Frei następujące postacie:

- stan braku bezpieczeństwa – wówczas, gdy występuje rzeczywiście duże zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;
- stan obsesji występuje wtedy, kiedy nieznaczone zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- stan fałszywego bezpieczeństwa występuje wówczas, gdy zagrożenie jest poważne, a postrzegane jako niewielkie;
- stan bezpieczeństwa występuje wtedy, kiedy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczone, a jego postrzeganie jest prawidłowe.

Po drugie, przez bezpieczeństwo rozumie się proces, w którym stan bezpieczeństwa i jego organizacja podlegają permanentnym, dynamicznym zmianom stosownie do naturalnych oddziaływań i uwarunkowań. Nie ma czegoś na stałe, idealnie zorganizowanego, nie wymagającego doskonalenia. Innymi słowy, bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw, sojuszy i organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa.

Kolejne znaczenie, to rozumienie bezpieczeństwa jako naczelnej potrzeby i wartości człowieka oraz grup społecznych, a także najważniejszego celu istnienia. Znany klasyk spraw międzynarodowych R. Kuźniar twier-

⁴² W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, WSGE Józefów 2010, s. 8.

dzi m.in., że *bezpieczeństwo jest pierwotną, egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państwa*⁴³. Idzie tu nie tylko o przetrwanie, integralności czy też niezawisłości, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju, które ma zapewnić ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostek i narodu.

Bezpieczeństwo w istocie zależy od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego i wewnętrznego, w których mogą pochodzić zagrożenia. Zależy także od nas samych, naszego przygotowania merytorycznego w tym zakresie, naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom. Można, idąc na skróty, powiedzieć, że zasadniczymi składnikami bezpieczeństwa są gwarancje nienaruszalności podmiotu i swoboda jego rozwoju we wszystkich obszarach. A to oznacza, że bezpieczeństwo obejmuje zespolenie trzech komponentów podstawowych, tj. zapewnienie trwania, przetrwania i rozwoju podmiotu (państwa).

Należy tu zaznaczyć, że nie są to trzy równorzędne składniki w tworzeniu systemu bezpieczeństwa. Zapewnienie nienaruszalnego trwania, przetrwania danego podmiotu stanowi podstawę bezpieczeństwa, dając możliwość fizycznego trwania. Tak należałoby rozumieć bezpieczeństwo i jego treść. Zapewnienie bezpieczeństwa, to zapewnienie również przetrwania podmiotu, stanowiące warunek istnienia trzeciego komponentu – ciągłego rozwoju podmiotu. W zakres pojęcia swobody rozwoju, w kontekście bezpieczeństwa, można również włączyć warunki ochrony i obrony wartości interesów danego podmiotu, które umożliwiają co najmniej dorównywanie podmiotu i innym w szeroko rozumianym postępie cywilizacyjnym.

Wracając kolejny raz do istoty bezpieczeństwa, przytoczę bardzo trafne określenie sformułowane przez J. Stańczyka: *istotą opartego na gwarancjach nienaruszalnego przetrwania i swobodach rozwojowych bezpieczeństwa jest pewność*⁴⁴. Pewność jest bowiem warunkiem obu tych składników, choć może być ona obiektywna lub subiektywna. Bezpieczeństwo w syntetycznym ujęciu można bez większego błędu określić jako obiektywną pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych.

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa w ogólnym systemie pojęć i kryteriów bezpieczeństwa zajmuje pierwszoplanową pozycję w losach jednostek, społeczności lokalnych i narodów oraz państw. Dotychczasowe rozważania o istocie (filozofii) bezpieczeństwa prowadzą do dokonania próby

43 R. Kuźniar, Z. Lachowski, *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian*, Warszawa 2003, s. 24.

44 J. Stańczyk, *Kres zimnej wojny*, Warszawa 2005, s.261.

zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego na podstawie istniejących, dostępnych materiałów źródłowych.

Bezpieczeństwo narodowe, w znaczeniu społecznym, stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych i państw, pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebę i wartość, a zarazem priorytetowy cel działania na wszystkich poziomach struktury publicznej i samorządowej. W znaczeniu funkcjonalnym, bezpieczeństwo narodowe jest naczelną misją narodową całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej w realizacji celów.

Po pierwsze – ochrona i obrona wartości i interesów narodowych przed istniejącymi i potencjalnymi zagrożeniami, to działania zapewniające warunki dla realizacji celu drugiego.

Po drugie – tworzenie wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom, jakie niesie dla narodu zmienność, nieprzewidywalność i cywilizacja.

W celu wypełnienia misji tworzenia bezpieczeństwa narodowego są potrzebne instytucje i struktury, zwane strukturami realizacyjnymi, tj. System Bezpieczeństwa Narodowego (SBN). Dlatego, w znaczeniu strukturalnym, funkcjonalnym i systemowym, bezpieczeństwo narodowe – *to całościowe organizowanie i przygotowanie państwa do nieprzerwanego tworzenia bezpieczeństwa pod względem prawnym i politycznym, strategicznym i militarnym, cywilnym i edukacyjnym, dyplomatycznym i kooperatywnym, społecznym i integracyjnym.*

W wielu istniejących opracowaniach, ogólnie dostępnych, można spotkać różne sformułowania definicji bezpieczeństwa narodowego. Tych definicji jest kilkanaście i nie zamierzam ich przytaczać, albowiem każda z nich może wzbudzać wątpliwości co do merytorycznej poprawności. Dlatego, mając na względzie Czytelnika (Studenta), podaję tylko jedną, względnie poprawną definicję zawartą w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, której treść jest następująca: *Bezpieczeństwo narodowe - to proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcjonowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów⁴⁵.*

Bezpieczeństwo narodowe jest bardzo często utożsamiane z bezpie-

⁴⁵ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON Warszawa 2002, s.16.

czeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności zorganizowanych w państwo. **Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki państwa.**

Bezpieczeństwo narodowe jest również interesem narodowym, utożsamianym z trwaniem i przetrwaniem państwa i narodu, czyli ochroną integralności i niezależności głównie politycznej. Oprócz trwania i przetrwania, bezpieczeństwo chroni również takie wartości, jak: suwerenność, niezawisłość, przeżycie ludności, system społeczny i gospodarczy, prestiż na arenie międzynarodowej, ideologię, własnych obywateli za granicą, dostęp cywilizacyjny i standard życia obywateli.

W chronionych przez bezpieczeństwo narodowe wartościach warto wyróżnić cztery podstawowe, a mianowicie: *przetrwanie, integralność terytorialną, suwerenność i poziom życia*. W tym zakresie państwa decydują samodzielnie, jakie wartości powinny być chronione w ramach narodowej polityki bezpieczeństwa; do niej określają strategię dla osiągnięcia wyznaczonego celu. Z kolei treść strategii (narzędzia) zależy od interesów narodowych, istniejących uwarunkowań, wyzwań i zagrożeń, szans rozwojowych i realnych możliwości państwa i jego polityki bezpieczeństwa.

Biorąc pod uwagę wszystkie dotychczasowe aspekty rozważań co do treści bezpieczeństwa narodowego, pragnę w tym miejscu sformułować autorską definicję o następującej treści: **Bezpieczeństwo narodowe – to stan i proces trwania, przetrwania i rozwoju w każdych warunkach funkcjonowania państwa.**

Drugim z kolei obszarem teorii bezpieczeństwa jest bezpieczeństwo międzynarodowe, obejmujące bezpieczeństwo regionalne i globalne. Dziś bezpieczeństwo międzynarodowe staje przed wyjątkowo trudnym wyzwaniem, jakie pojawiło się w XXI wieku – *utrzymanie pokoju światowego*. Bezpieczeństwo międzynarodowe, podobnie jak bezpieczeństwo narodowe ma kilka znanych definicji i dlatego, dla celów dydaktycznych, przytaczam tylko jedną z nich, która oddaje istotę interesującego nas terminu. Oto ona: **Bezpieczeństwo międzynarodowe – to proces lub stan środowiska międzynarodowego (regionalnego, kontynentalnego, globalnego) gwarantujący jego stabilność oraz szansę rozwoju, uzyskaną w rezultacie podejmowanych działań.**

Bezpieczeństwo międzynarodowe odznacza się brakiem istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodnym dążeniem i działaniem społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości pań-

stwowych i pozapaństwowych za pomocą norm, instytucji i instrumentów, zapewniających pokojowe rozstrzygnięcie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych elementów dynamicznej stabilności i rozwoju, a także eliminowania potencjalnych zagrożeń. Zarówno w pierwszym, jak i w drugim przypadku łatwo dostrzec, iż bezpieczeństwo to nie tylko stan, ale i proces dający możliwości trwania, przetrwania i rozwoju jednostki, państwa, regionu, kontynentu, świata.

1.2 ZAKRES BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

W dotychczasowych opracowaniach naukowych i podręcznikach, a nawet materiałach źródłowych z obszaru nauk społecznych, bezpieczeństwo jest traktowane w różnych aspektach, tzn. jako niezależność albo tożsamość, pewność rozwoju i przetrwanie, a niektórzy politolodzy uznają również trwanie i jeszcze inne wartości. Im więcej opracowań, tym liczniej występują te elementy bezpieczeństwa, choć nie zawsze mają uzasadnienie.

W analizach i ocenach bezpieczeństwa zwykle rozpatruje się występowanie dwóch zjawisk negatywnie wartościowanych, a mianowicie: *wyzwania i zagrożenia*. M. Bertowitz twierdzi: *Bezpieczeństwo narodowe może być najbardziej owocne, zdefiniowane jako zdolność narodu do ochrony jego wewnętrznych wartości przed wewnętrznymi zagrożeniami*. Natomiast szwajcarski uczoney Daniel Frei mówi: *Stan bezpieczeństwa występuje tylko wtedy, kiedy brak rzeczywistego zagrożenia (czynnik obiektywny) i brak poczucia zagrożenia (czynnik subiektywny)*.

Wielu uczonych i praktyków, zajmujących się bezpieczeństwem dostrzega potrzebę poszerzenia treści tego pojęcia i wygenerowanie obszarów jego badań dla lepszego rozumienia zjawisk zachodzących w XXI wieku.

Spśród trzech szwedzkich uczonych: B. Buzan, O. Wacver, i J. Wilde proponują, aby badania bezpieczeństwa prowadzić z uwzględnieniem pięciu sfer (dziedzin), a mianowicie: *militarnej, ekonomicznej, politycznej, ekologicznej i socjalnej*. Należałoby, według autora, dodać ponadto takie obszary, jak: bezpieczeństwo publiczne, informacyjne, kulturowe i religijne.

Zapewnienie odpowiednio skutecznego bezpieczeństwa wewnętrznego jest istotnym elementem polityki i strategii wewnętrznej. Bezpieczeństwo wewnętrzne powinno zapewniać odpowiednio do oczekiwań jakość życia obywateli państwa, warunki rozwoju ekonomicznego i społecznego,

kulturę i stan środowiska naturalnego, a także możliwości rozwoju cywilizacyjnego. Skuteczność bezpieczeństwa zależy w dużym stopniu od rodzaju i stopnia zagrożenia wewnętrznego. Zatem przejdźmy do próby skreślenia zagrożenia wewnętrznego w aspekcie bezpieczeństwa państwa.

Zagrożenie wewnętrzne państwa, *to jeden z rodzajów zagrożeń, polegający na pojawieniu się określonego stanu rzeczy, zbioru różnego rodzaju okoliczności, zachodzących we wszystkich obszarach jego aktywności wewnętrznej, który powoduje zakłócenia jego stabilności i harmonijnego rozwoju w podstawowych dziedzinach, włącznie z osłabieniem lub utratą należnej pozycji w środowisku międzynarodowym.*

Po tych ustaleniach aksjologicznych należałoby przystąpić do zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa wewnętrznego w ujęciu syntetycznym. Chociaż tu muszę przyznać, że definicji tego pojęcia jest w literaturze kilka. Jedną z nich to: ***bezpieczeństwo wewnętrzne danego podmiotu oznacza stan rzeczy, zespół okoliczności wewnętrznych, charakteryzujący się stabilnością i harmonijnością funkcjonowania***⁴⁶.

Bezpieczeństwo narodowe to nie tylko bezpieczeństwo wewnętrzne, ale i bezpieczeństwo zewnętrzne podmiotu. Te dwa obszary tworzą jedną całość struktury funkcjonalnej bezpieczeństwa narodowego w realnej rzeczywistości. W nauce bezpieczeństwo zewnętrzne służy do analizowania zjawisk w obszarze międzynarodowym, jak i w sojuszach wobec współczesnych zagrożeń.

Idea bezpieczeństwa zewnętrznego wyraża pragnienie bycia bezpiecznym na wypadek agresji i opiera się na pewności, że nie będzie się obiektem ataków, a w przypadku zaistniałej agresji, otrzyma natychmiastową pomoc ze strony innych państw – sojuszników. Natomiast sam termin bezpieczeństwa zewnętrznego dotyczy podmiotowych potrzeb oraz interesów państwa i można uznać najogólniej za formę definicji bezpieczeństwa narodowego. Istota bezpieczeństwa zewnętrznego sprowadza się do polityczno-militarnych gwarancji dla państwa, które sprawiają, że nie stanie się ono obiektem napaści zbrojnej lub presji politycznej, gospodarczej, ideologicznej, militarnej, kulturowej lub innej.

Jak z tego wynika, istota bezpieczeństwa zewnętrznego wypływa z różnych obszarów, w wymiarze narodowym i międzynarodowym, strategicznym i geostrategicznym, politycznym i ekonomicznym oraz militarnym.

⁴⁶ R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 3.

Najważniejszym z nich jest dobra i klarowna, profesjonalna polityka zagraniczna państwa na arenie międzynarodowej oraz mocne i wiarygodne osadzenie w sojuszach. Krótko rzecz ujmując, *bezpieczeństwo zewnętrzne powinno opierać się na szeroko rozumianej sile i wiarygodności w stosunkach międzynarodowych, a także na aktywnej i efektywnej działalności w sojuszach.*

1.3 ZAKRES BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Bezpieczeństwo, jak twierdziłem wcześniej, jest pierwotną potrzebą jednostek, grup społecznych, narodów, państw i kontynentów. Należy szerzej postrzegać bezpieczeństwo, nie ograniczając go jedynie do przetrwania fizycznego, lecz uwzględniając bezpieczeństwo rozwoju, zapewniające ochronę tożsamości narodów i państw. Na gruncie bezpieczeństwa narody budują swą pomyślność materialną i rozwój duchowy. Bez tego trwałego fundamentu nie byłoby możliwe realizowanie takich komponentów, jak: rozwój gospodarczy państw, stabilność rządów, otwartość na świat, korzystanie z dorobku cywilizacyjnego, edukacja młodzieży, rozwój kultury i wdrażanie postępu technologicznego.

Bezpieczeństwo międzynarodowe wyraża szerszą treść niż bezpieczeństwo narodowe. Określa ono zarówno zewnętrzne kategorie bezpieczeństwa poszczególnych państw, jak i funkcjonowanie całego systemu globalnego. Tu należy mocno podkreślić, że bezpieczeństwo międzynarodowe nie jest sumą bezpieczeństwa państw, gdyż obejmuje ono zarówno wartości egzystencjalne pojedynczych państw, jak i wartości wspólne globalnego systemu bezpieczeństwa, takie jak: stabilność, pokój, porządek międzynarodowy, stopień demokratyzacji, kooperatywność, równowaga i współpraca w różnych obszarach. Inaczej mówiąc, bezpieczeństwo międzynarodowe oznacza zarówno stan, jak i proces, w którym państwa i społeczność międzynarodowa jako całość, mogą swobodnie urzeczywistniać wytyczone cele, bez zagrożenia zewnętrznego natury politycznej, militarnej, gospodarczej i innej. Tu należy zaakcentować, iż bezpieczeństwo międzynarodowe nie jest czymś statycznym, lecz jest dynamicznym procesem zmieniającym się w czasie i przestrzeni.

Bezpieczeństwo międzynarodowe przejawia się we wszystkich dziedzinach działalności państw, dlatego jego struktura jest tożsama ze strukturami aktywności podmiotu. W ramach bezpieczeństwa międzynarodowego, obok tradycyjnego bezpieczeństwa militarnego, możemy wyróżnić

bezpieczeństwo geopolityczne, ekonomiczne, ekologiczne, informacyjne, instytucjonalne, demograficzne, kulturowe i społeczne.

Do kluczowych kategorii w obszarze bezpieczeństwa międzynarodowego możemy, bez większego błędu, zaliczyć takie, jak:

1) **interesy podmiotów** (żywotne – związane z istnieniem i drugorzędne – związane z jakością istnienia);

2) **warunki bezpieczeństwa, tj. szanse** (okoliczności sprzyjające realizacji celów), wyzwania – dylematy w rozstrzyganiu spraw bezpieczeństwa, zagrożenia pośrednie lub bezpośrednie, destrukcyjne oddziaływanie na podmiot;

3) **strategiczne** (długofalowe) i operacyjne (bieżące) koncepcje bezpieczeństwa;

4) **system bezpieczeństwa** – zasoby podmiotów do realizacji celów.

Rozpad bipolarnego podziału świata spowodował zasadnicze zmiany w światowym systemie bezpieczeństwa. Zmniejszyło się prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu wielkopaństwowego i wojny o skali globalnej lub regionalnej. Ale jednocześnie należy przyznać, że obniżył się poziom stabilności w świecie. Zmiana układu geostrategicznego, po zakończeniu zimnej wojny, doprowadziła do rozprzestrzeniania się dotąd skrywanych lub ograniczanych przez mocarstwa sporów o różnym podłożu. Należy przyznać, że w końcu XX wieku nastąpiło odrodzenie się znacznej liczby zadawnionych konfliktów i sporów. Były to spory głównie o zasięgu lokalnym, o podłożu narodowościowym, etnicznym, religijnym, a także konflikty graniczne, kryzysy społeczne, ekonomiczne czy napięcia spowodowane naruszeniem praw człowieka – co ma miejsce w XXI wieku również nawet w krajach europejskich.

W obliczu nowej sytuacji, wielu badaczy podjęło ambitne zadanie wyjaśnienia praw i zasad, rządzących nowym porządkiem międzynarodowym. I tak, Franciszek Fukuyama sugeruje, że *mamy obecnie do czynienia z kresem ideologii i niesionych przez nie utopii*. Koncepcja Fukuyamy wyraża jednocześnie wiarę w globalny sens historii i jej ewolucyjny charakter. Natomiast Zbigniew Brzeziński próbuje analizować nową rzeczywistość, posługując się klasycznymi kategoriami geopolitycznymi. Według niego, *Euroazja jest gigantyczną szachownicą, na której toczy się walka o światową hegemonię*. Przyczyn ewentualnego konfliktu należy się dopatrywać przede wszystkim w rozwoju sytuacji geopolitycznej na świecie. Nieco odmiennie kwestie te pojmuje Samuel Huntington, dowodząc, że *konflikt*

na linii Północ – Południe nie jest nieunikniony ze względu na wzrost wpływów cywilizacji azjatyckich, osłabienie Zachodu i eksplozję demograficzną w świecie Islamu.

Nie odmawiając racji cytowanym wyżej autorytetom w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego, najbardziej prawdopodobna może być teza, iż *współcześnie nie mamy do czynienia z żadnym uporządkowanym łańcem międzynarodowym na właściwym poziomie. Znaleźliśmy się w okresie przejściowym w sytuacji wymuszonej, charakteryzującym się niestabilnością, niepewnością i nieprzewidywalnością.*

To wynika z różnych przyczyn obiektywnych, głównie powstałych na progu XXI wieku, co do których świat nie był przygotowany ani pod względem politycznym, militarnym, ani ekonomicznym. Do tego nowego zjawiska w skali globalnej doszedł światowy kryzys finansowy (2008), który może jeszcze bardziej skomplikować bezpieczeństwo międzynarodowe co najmniej na kilka lat. Ten kryzys finansowy nie został wywołany czynnikami obiektywnymi, tylko subiektywnymi. W głównej mierze przyczynili się do tego konkretni bankierzy, którzy bezgranicznie zadłużali kredytobiorców bez kontroli państwowej co do możliwości spłacania zadłużenia. Skutki kryzysu, dla przeciętnych obywateli już są i nadal mogą być bolesne wskutek rosnącej stopy bezrobocia i niemożności spłaty kredytów zaciągniętych w bankach.

1.4 GŁÓWNE PROBLEMY BEZPIECZEŃSTWA W XXI WIEKU

Należy uznać, nie dokonując nawet głębszego uzasadnienia, że rozpad systemu bipolarnego, poprzednio ustalone podstawy systemu bezpieczeństwa międzynarodowego uległy radykalnym zmianom. Zmiany te spowodowały konieczność innego postrzegania pojęcia bezpieczeństwa, jak i jego zakresu realizacji, o czym była mowa w poprzednim podrozdziale.

Współcześnie bezpieczeństwo międzynarodowe rozwiązuje problemy nie tylko militarne, co było domeną w poprzednim okresie, lecz inne nie mniej ważne, takie jak: geopolityczne, ekonomiczne, demograficzne, instytucjonalne, energetyczne, informacyjne, kulturowe i społeczne. Dzieje się tak, z jednej strony za sprawą nowych wyzwań i zagrożeń dla pokoju i stabilności w świecie, z drugiej zaś, za sprawą nowych zjawisk i procesów, jakie nasiliły się w końcu XX wieku. Do nich można zaliczyć takie, jak:

- 1) rozpad świata bipolarnego i nowy porządek międzynarodowy;
- 2) mocarstwową pozycję Stanów Zjednoczonych Ameryki;

- 3) globalizację jako zjawisko obiektywne i integrację;
- 4) postęp naukowo- techniczny;
- 5) rewolucję informacyjną;
- 6) terroryzm światowy i jego erupcję;
- 7) przestępczość zorganizowaną;
- 8) konflikty etniczne;
- 9) zagrożenia klimatyczne;
- 10) łamanie praw człowieka.

Uwzględniając nowe zjawiska i procesy, możemy w drugiej kolejności wyłonić kilka podstawowych (głównych) problemów bezpieczeństwa w trzecim tysiącleciu w aspekcie światowym, a oto one:

- 1) radykalne zmiany w polityce i strategii bezpieczeństwa;
- 2) przyjęcie nowej, bardziej skutecznej strategii wobec terroryzmu;
- 3) skuteczność działania w sytuacjach kryzysowych;
- 4) efektywność w rozstrzyganiu sporów metodami pokojowymi;
- 5) budowanie modelu bezpieczeństwa kooperatywnego;
- 6) współpraca wielostronna w umacnianiu pokoju;
- 7) ograniczanie liczby państw w dostępie do broni masowego rażenia.

Jak nie trudno zauważyć, lista problemów bezpieczeństwa nie jest krótka i z czasem może się wydłużyć, gdyż bezpieczeństwo to zjawisko dynamiczne, a jego ciągle doskonalenie wymuszają potrzeby czasu. Wyścig czasu stał się atrybutem wszystkich procesów tworzących skuteczne systemy bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego. A to oznacza, że wiek XXI stawia przed ludzkością nie tylko wyzwania, ale i wymagania oraz odpowiedzialność w każdej dziedzinie. Stąd profesjonalizm, jako przygotowanie polityka do pełnienia odpowiedzialnych funkcji w państwie, musi być jako kryterium podstawowe - bez względu na jego poglądy polityczne czy też inne. To powinno być *niepodważalne*.

2. BEZPIECZEŃSTWO JAKO DYSCYPLINA NAUKOWA

Zanim rozpoczniemy rozważania o nauce w ogóle, postarajmy się uświadomić, jakie ma znaczenie i zakres pojęcia *nauki*, a dopiero w drugiej kolejności przejść do zrozumienia jej istoty w aspekcie aksjologicznym. Dopiero po tym wyjaśnieniu będziemy mogli sformułować podstawowe problemy bezpieczeństwa w kontekście dyscypliny naukowej.

Jakże często pojęcie nauki jest utożsamiane z wiedzą. Takie pojmowanie z pewnością nie jest właściwe, bowiem wiedza jest pojęciem szerszym od nauki. Należy przyjąć, że na wiedzę składają się zarówno wiadomości teoretyczne, jak i praktyczne, zdobywane różnymi metodami i nie zawsze naukowymi. Przecież jesteśmy często świadkami, jak uczeni najpierw odkrywają coś bardzo ważnego w sposób niekiedy niezamierzony, a dopiero na drodze metodologii opisują to zjawisko, tworząc pewną obiektywną wiedzę na temat tego odkrycia. *Choć te dwa obszary mają wiele wspólnego, to w żadnym przypadku nie należy ich utożsamiać, gdyż nie każda wiedza jest nauką, natomiast każda nauka jest wiedzą*⁴⁷. To nauka tworzy wiedzę, nigdy nie dzieje się inaczej. Z wiedzy korzystamy, gdyż wiedzę tworzą potrzeby praktyczne człowieka. Słowo *nauka* jest bardzo często używane do oznaczenia nauki jako instytucji (np. Instytut fizyki) albo jako formy organizacyjnej i prawnej działalności prowadzonej przez osoby.

W *Nowej encyklopedii powszechnej PWN* kategoria nauki jest podana według wielu znaczeń wartości, a mianowicie: historyczno-geograficznej, statycznej, dynamicznej, treściowej, metodologicznej, strukturalnej, systemowej, aksjologicznej, psychologicznej, socjologicznej, prawnej, ideologicznej, politycznej i ekonomicznej. Już z tego krótkiego przeglądu można wnioskować, że termin *nauka* jest trudny do jednoznacznego zdefiniowania, ponieważ jest wieloznaczny. Jedna z możliwych brzmii: *Nauka, wiedza o rzeczywistości poddana ustalonym wymaganiom treściowym i metodologicznym*⁴⁸.

W naszych czasach największy wpływ na rozumienie nauki wywarł Kartezjusz. Wiedza naukowa zdobywana metodami tego wybitnego uczonego jest pewna i oczywista. *Oczywistość wynika z zastosowania pewnych reguł metodologicznych, tj. a) rozkładać problemy złożone na proste; b) proste, nierozkładalne problemy mają rozwiązania oczywiste, a jako oczywiste są ostateczne i nieodwracalne; c) rozwiązania problemów prostych przeno-*

47 W. Pokruszyński, *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, WSGE, Józefów 2010, s. 19.

48 *Encyklopedia PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 372.

szone są na całości złożone za pomocą oczywistych wnioskowań.

2.1 BEZPIECZEŃSTWO W NAUCE

W wielu opracowaniach dydaktycznych i naukowych można spotkać stwierdzenie mówiące o tym, że bezpieczeństwo, jak i pokój między narodami czy też pozycja państw w społeczności międzynarodowej nie jest stanem, który osiąga się i utrzymuje raz na zawsze. Współcześnie definicje słownikowe określają bezpieczeństwo jako stan pewności państwa lub grupy państw do przeciwstawienia się sytuacjom kryzysowym.

W teorii bezpieczeństwa i jego strukturze należy postrzegać zarówno bezpieczeństwo narodowe, jak i bezpieczeństwo międzynarodowe, przy czym to drugie należy zawsze rozpatrywać w obszarze regionalnym i globalnym. Ekspersi ONZ, w opracowanym „Studium o koncepcji bezpieczeństwa” określili bezpieczeństwo międzynarodowe *jako stan, w którym państwa uważają, że nie zagraża im atak militarny, presja lub przymus gospodarczy i wobec tego są zdolne do swobodnego rozwoju*. Ponadto stwierdzają, że bezpieczeństwo międzynarodowe stanowi wynik i sumę bezpieczeństwa każdego i sumę państw – członków wspólnoty międzynarodowej i do tego dodają – bezpieczeństwo międzynarodowe nie może być skuteczne bez wszechstronnej współpracy międzynarodowej.

Doświadczenia XX wieku, zwłaszcza ostatniej dekady, wskazują, że bezpieczeństwo międzynarodowe należy traktować jako proces, a nie tylko stan. Wynika to z dynamicznej zmiany globalnego środowiska bezpieczeństwa, które staje się nieokreślone i nieprzewidywalne.

Pojawiają się nowe podmioty prawa międzynarodowego, występują zjawiska asymetrii oraz oznaki prywatyzowania wojen. Nietrudno zauważyć zachodzące relacje pomiędzy bezpieczeństwem narodowym, regionalnym i globalnym. Jeśli już wiemy, czym jest bezpieczeństwo, nauka i wiedza, zacznijmy próbować odnajdywać wspólne zależności pomiędzy nimi, aby wreszcie odpowiedzieć na podstawowe pytanie: *Czy bezpieczeństwo jest dyscypliną naukową?* Wiemy na pewno, że bezpieczeństwo od kilku dopiero lat znajduje swoje należne miejsce wśród innych dyscyplin naukowych, albowiem spełnia wszystkie ku temu warunki i wymagania. A jeśli tak, to musi mieć swoją i tylko dla niej właściwą metodologię badań, tj. metody, techniki i narzędzia. To wcale nie oznacza odrzucenia metodologii innych dyscyplin naukowych, gdyż bezpieczeństwo zawiera w sobie takie dziedziny, jak: politykę, ekonomię, strategię, ekologię, socjologię, polito-

logię, kulturę, stosunki międzynarodowe, prawo międzynarodowe i inne. Zapożyczenie niektórych metod badawczych i ich adaptacja dla potrzeb badania bezpieczeństwa jeszcze nie świadczy o słabości przedmiotowej tej dziedziny. Należy uważać, że takie podejście do metodologii badań jeszcze wzbogaca i rozszerza zakres metodologiczny dla dobra tej dyscypliny. Jest właściwy czas, aby rozpocząć prace nad metodologią badań bezpieczeństwa przez specjalistów tej dziedziny. Pierwsze kroki w tym przedmiocie zostały poczynione w Akademii Obrony Narodowej w 2008 roku w postaci książki pt. *Wstęp do metodologii badań bezpieczeństwa*, autorstwa T. Jemioły i A. Dawidczyka. Wykazane i opisane w książce metody zasługują na uznanie i mogą stanowić dobry materiał dydaktyczny dla studentów tego kierunku, zwłaszcza podczas pisania prac promocyjnych.

2.2 STRUKTURA BEZPIECZEŃSTWA

Pozostaje jeszcze kwestia oceny stanu bezpieczeństwa według niektórych kryteriów, o czym będzie mowa w następnych rozdziałach. Natomiast ocena bezpieczeństwa we współczesnych okolicznościach powinna obejmować trzy główne obszary zagadnień, a mianowicie:

- . *wyzwania i zagrożenia;*
- . *podmiotową strukturę bezpieczeństwa;*
- . *przedmiotową strukturę bezpieczeństwa.*

Wyzwania oznaczają trwałe tendencje w obszarze bezpieczeństwa, wymagające identyfikacji i podjęcia ściśle określonych, adekwatnych działań niemilitarnych i w niektórych przypadkach także militarnych. Wyzwania dotyczą przede wszystkim zachodzących zjawisk w danym, konkretnym obszarze, takich jak: masowa migracja, przestępczość zorganizowana, ruchy antyglobalistyczne, rosnąca dysproporcja pomiędzy poziomem cywilizacyjnym państw Północy a Południa, zmiany klimatyczne i ich następstwa, choroby, a także konflikty na różnym tle.

Aktualnie migracja stanowi wyzwanie w skali międzynarodowej, będące przede wszystkim efektem konfliktów militarnych lokalnych i regionalnych, jak również występujących w odległych geograficznie obszarach.

Zagrożenia są wypadkową takich czynników, jak: wyścig zbrojeń, wzrost potęgi innych państw – niekoniecznie sąsiednich, postrzeganie innych państw jako potencjalnie agresywne. Według D. Bobrowa *zagrożenia mogą występować w postaci zagrożenia fizycznego lub psychologicznego*. Pierwsze są wywoływane przez naturę, drugie zaś są rezultatem

działań człowieka. Groźniejsze z pewnością są te drugie, tj. wywoływane przez człowieka, gdyż często bywają nieprzewidywalne i bardzo tragiczne w skutkach.

Zagrożenia stanowią także o *podmiotowym* spektrum bezpieczeństwa, ponieważ niemal zawsze mają określoną, właściwą, specyficzną treść. Ona zwykle podpowiada, jakimi metodami lub sposobami można przeciwdziałać zagrożeniom w konkretnych sytuacjach. W tym przypadku musi być wszechstronna, profesjonalna, obiektywna ocena sytuacji i podjęte odpowiednie decyzje. Strategie zapobiegania i postępowania wobec zagrożeń mogą, a niekiedy muszą skutecznie reagować na ich symptomy, przyczyny lub konsekwencje. Przy czym strategie są, jak dobrze wiemy, określane przez politykę bezpieczeństwa narodowego, regionalnego lub globalnego. Zależy od rodzaju i skali zagrożeń oraz ich prawdopodobnych skutków.

Drugim, bardzo ważnym spektrum bezpieczeństwa jest *przedmiotowe*. Pozwala ono, na podstawie przyjętego, prawdopodobnego zagrożenia, wywołanego przez naturę lub człowieka, konstruować katalog rodzajów bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i międzynarodowego.

Badając zjawisko bezpieczeństwa, należy liczyć się ze zmianami, jakie zachodzą we współczesnym świecie, m.in. gwałtowny rozwój społeczeństwa informacyjnego, integracja i globalizacja, gwałtowny wzrost konkurencji między narodami w skali dotychczas nieznaney, umacnianie się sojuszy i ich poszerzanie, proces rozwoju demokracji i praw człowieka, wzajemne przenikanie się kultur, przestrzeganie wolności wyznania.

Po dokonaniu przeglądu kryteriów i metodologii badań, jestem w obowiązku stwierdzić, iż *bezpieczeństwo jest dyscypliną naukową* i ma swoje należne miejsce w systemie naukoznawstwa. Ma swoje specjalności, metodologię badań (metody i narzędzia), a także swoje instytucje i jednostki naukowe i naukowo-dydaktyczne, wysoko kwalifikowaną kadrę w tej dyscyplinie i znaczący dorobek wydawniczy. Zainteresowanie tym kierunkiem studiów wśród młodzieży jest bardzo wysokie na wszystkich trzech poziomach w uczelniach publicznych i niepublicznych. Jest to jednocześnie świadectwo, że zapotrzebowanie na tę specjalność rośnie w szybkim tempie, co znalazło też swój wyraz w Koncepcji Strategicznej NATO przyjętej w Lizbonie 19 listopada 2010 roku, w której wyraźnie mówi się o konieczności kształcenia kadr cywilnych do zasilania systemów zarządzania kryzysowego już teraz i w latach najbliższych. Muszę w tym miejscu wspomnieć, że obecnie w Polsce, liczba wyższych uczelni kształcących studentów na kierunku „*bezpieczeństwo*” wynosi ponad 70 i to jeszcze nie koniec

tego pozytywnego procesu. Bezpieczeństwo państwa staje się dziedziną tylko dla profesjonalistów, znających wyzwania i zagrożenia, w każdym sektorze oraz metody i sposoby zapobiegania, a także likwidowania zagrożeń. Takie są obiektywne wymagania współczesności.

3. UWARUNKOWANIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Czym jest uwarunkowanie w ogóle? Uwarunkowanie, inaczej *postępowanie uwarunkowane okolicznościami*. W naszym przypadku dotyczy teorii bezpieczeństwa w różnych obszarach i w różnych okolicznościach oraz aspektach. Do bezpieczeństwa narodowego należą głównie takie uwarunkowania, jak: *geopolityczne, ideologiczno-polityczne, ekonomiczne, prawno-instytucjonalne, militarne, społeczne, kulturowe*.

W literaturze przedmiotu można spotkać jeszcze inne uwarunkowania, na przykład demograficzne, ekologiczne, etniczne, imigracyjne. Ponieważ te inne są dostatecznie szeroko opisane w niektórych pozycjach książkowych, dlatego w tym rozdziale będę się skupiał tylko na podstawowych uwarunkowaniach, gdyż przede wszystkim one warunkują współczesne bezpieczeństwo narodowe (państwa).

Zarówno uczeni, jak i politycy zajmujący się problematyką bezpieczeństwa są zgodni co do zakresu pojęciowego, który permanentnie rozszerza się wskutek rozwoju cywilizacyjnego o nieznane dotychczas wyzwania i zagrożenia oraz nowe sposoby, metody i środki ich eliminowania. Szczególnie wyraźnie ujawniły się stare i nowe zjawiska warunkujące bezpieczeństwo narodowe pod koniec XX wieku. Do nowych zjawisk należałoby zaliczyć m.in. *internacjonalizację życia narodów i państw*, która pociąga za sobą współzależność niemal we wszystkich dziedzinach, w tym także w obszarze bezpieczeństwa.

W tym procesie pojawiły się jeszcze inne, nowe zjawiska, takie jak: poszerzenie zakresu demokratyzacji, transformacja, zasady suwerenności państw, rola wielkich mocarstw, promocja cywilizacji oraz praw człowieka i swobód obywatelskich, wzrost poczucia solidarności, sieć powiązań państw prowadząca do wzrostu ich współzależności, zwłaszcza pod względem instytucjonalnym regionalizmów. Wszystkie te zjawiska będą miały coraz większy wpływ na bezpieczeństwo narodowe przez najbliższe dziesięciolecia w trzecim tysiącleciu. Szczególne znaczenie będą prawdopodobnie miały takie kategorie, jak interwencje militarne i wielkie mocarstwa, choć nie tylko i nie zawsze.

3.1 UWARUNKOWANIE GEOPOLITYCZNE

Geopolityka. Jak należy trafnie określać pojęcie tego ważnego wyrazu? Jaka jest geneza geopolityki? Czym ona jest w systemie nauki? Można jesz-

cze formułować inne pytania dotyczące samego pojęcia w aspekcie aksjologicznym. Ale spróbujmy najpierw odpowiedzieć na już postawione pytania. Otóż geopolitykę, w moim przekonaniu, należy po pierwsze traktować jako dyscyplinę naukową, a po drugie - jako ważny czynnik warunkujący bezpieczeństwo. Twórcami jej byli i są teoretycy wywodzący się z różnych kontynentów i narodowości. Za najbardziej znanych twórców geopolityki należałoby uznać trzech uczonych, a mianowicie: *Amerikanina Alfreda Thayera Mahana, Brytyjczyka Halforda Johna Mackindera i Niemca Karla Haostrofera*.

W świecie naukowym wielkie uznanie zyskał Halford John Mackinder. Jego prace teoretyczne stanowiły podstawę nowej dyscypliny zwanej geopolityką. Prace teoretyczne w tej dziedzinie prowadził również Niemiec - generał Karl Haustrofer, który nie wyszedł daleko przed koncepcje Mackindera, chociaż w jego pracach teoretycznych można dostrzec wiele szczegółowych dociekań świadczących o znaczącym wkładzie w rozwój tej dyscypliny. W tym czasie Karl Haustrofer korzystał chętnie i dociekliwie z koncepcji Fredziezela Ratzela. Sporadycznie, jako profesor na Uniwersytecie w Monachium, angażował się w politykę jako doradca Hitlera. Uporczywie dążył do tworzenia teorii dla celów ekspansywnej polityki III Rzeszy. Udzielał także rad przywódcom radzieckim, a głównie J. Stalinowi.

Wielkie znaczenie Mackinder przywiązywał do czynnikowi demograficznemu. To właśnie on pierwszy wprowadził pojęcie *Man – Power – Siła*⁴⁹, potęgą demograficzną, rezerwy ludzkie jako podstawowy faktor historii i polityki. Mając na uwadze jego sposób myślenia, uzupełniane tezami Kjellena w kwestii woli państwowej, Haustrofer dokonał oddzielenia narodów *stycznych od dynamicznych*. Narody styczne, głosił, utraciły zdolność ekspansji, wkraczając tym samym w okres schyłkowy. Natomiast narody dynamiczne wciąż są w fazie wzrostu dynamicznego. A to oznacza, że potrzebują one dla rozwoju przestrzeni życiowej⁵⁰.

A teraz dochodzimy do kwestii podstawowej, do wytłumaczenia przyczyn ekspansji, która u Haostrofera, po części za Ratzelem, przybiera postać argumentu na rzecz zaboru cudzych ziem i eksterminacji ludności - **ludobójstwa**. Reszta, według niego, musi wiązać ze sobą bliską współpracę *Heartland*, aby osiągnąć *Weltmach* – światową potęgę.

Następny, w kolejności trzeci (chronologicznie pierwszy) najstarszy

49 H. A. Jacobsen, K. Haustrofen, *Leben und Werk*, t. 2, Boppard am Rhein 1979, s.187.

50 Tamże, s. 192.

twórca, współczesny geopolityk, Alfred Thayer Mahan nie miał ambicji tworzenia własnej doktryny porządkującej dzieje świata. Nawet nie przypuszczał, że jego skromne na owe czasy koncepcje będą miały tak ogromne oddziaływanie na politologię międzynarodową, przewyższając tym samym dorobek Johna Mackindera i Karla Haushofera. Mahan, jako amerykański admirał i jednocześnie historyk XIX wieku, bardzo aktywny w okresie rozwoju US Navy, opublikował kilka prac, w których okazywał rolę operacji morskich w rozstrzygnięciu konfliktów międzynarodowych, postrzeganych przedtem jako kontynentalne.

Po dokonaniu przeglądu takich dyscyplin naukowych, jak: geografia, historia, nauki polityczne, ekonomia, nauki o społeczeństwie, o kulturze i jeszcze inne, można wnioskować, że geopolityka zajmuje czołowe miejsce w naukach społecznych.

Oddzielny historyczny rozdział, odmienny od poprzedniego opisanego wyżej, stanowią myśli geopolityczne w Polsce. Główne elementy geopolityki już w XV wieku, w pracy Jana Długosza. Niemalże też znaczenie w tej dziedzinie mają myśli Joachima Lelewela i Wincenta Polowa, zwłaszcza w dziele „Północny Wschód Europy pod względem natury”, Kraków 1851 r. Znaczny wpływ na kształtowanie myśli geopolitycznej miała rozprawa Antoniego Rehmana pt. „Ziemia Dawnej Polski i sąsiednich krajów słowiańskich pod względem fizyczno-geograficznym”, t. I, Karpaty, Lwów 1895, t. II, Polska Niżewa, Lwów 1904.

W pierwszej dekadzie XX wieku geopolityka rozwijała się w Polsce niespodziewanie szybko. To pozytywne zjawisko wysuwało nas na czołowe miejsce w Europie, a nawet w świecie. Na takie wydarzenie złożyło się wiele okoliczności, głównie szeroka dyskusja o przyczynach upadku RP.

Silna reakcja na fakt utraty niepodległości w XVIII wieku była wywołana przez krakowską szkołę historyczną. W szkole tej dokonano głębokiej analizy, przypisując winę za rozbiory słabościom charakterologicznym Polaków i wadom ustrojowym państwa. Na tak sformułowaną tezę odpowiadała szkoła warszawska, twierdząc, iż głównym źródłem katastrofy narodowej była zaborcza polityka sąsiadów. Takie rozumowanie i twierdzenie prowadziło do analizy nie tylko politycznej i geograficznej, lecz wprost do *geopolitycznej*. W bardzo obszernym wywodzie Waław Nałkowski wyprowadził tezę o przejściowym charakterze ziem historycznych Polski. Autor tego dzieła twierdził, że rz. Odra jest związana z Zachodem, a rz. Dniepr – ze Wschodem. Za czynnik podstawowy uznał fakt, że przez ziemie polskie przebiega zasadniczy dział wodny, oddzielający zlewiska Mo-

rza Czarnego i Bałtyku, co na pewno wywołuje skutki zarówno polityczne, jak i gospodarcze.

Głoszonym teoriom przez W. Nałkowskiego w sposób zdecydowany przeciwstawił się Eugeniusz Romer. Na pierwszy plan wysunął on zwartość historycznego obszaru polskiego jako zamkniętej całości geopolitycznej, czyli tak zwanego pomostu bałtycko-czarnomorskiego. Podobne poglądy głosił Roman Umiastowski, silnie uwypuklający otwarcie ziem polskich od wschodu. Ciekawe stanowisko zajmował też Stanisław Pawłowski, twierdząc, że Polska leży na wschodniej granicy Europy Zachodniej, tzn. jest ostatnim krajem zachodnioeuropejskim na przejściu do Europy Wschodniej. Ponadto, do twórców geopolityki wśród Polaków możemy zaliczyć takie nazwiska, jak: Sawkowicz, Lemecewicz, Wraga i inne.

Obecnie przejdę do udzielenia odpowiedzi na pytanie podstawowe, tj. do określenia pojęcia geopolityki za pomocą definicji. Tu muszę nadmienić, iż próby definiowania na przestrzeni wieków były podejmowane wielokrotnie i przez różne znane autorytety. Najbardziej trafnymi pod względem swojej poprawnej treści definicjami, w moim przekonaniu, są dwie niżej zaprezentowane. Choć muszę przyznać, że są też inne definicje możliwe do zaakceptowania. To zależy z jakiego punktu widzenia my rozpatrujemy to zjawisko geopolityki i w jakim okresie historycznym oraz w jakich kategoriach bezpieczeństwa na arenie międzynarodowej.

Geopolityka – jest nauką pozwalającą na dokonanie oceny ciężaru politycznego mocarstw na tle ich specyficznej pozycji w świecie. Umożliwia ona badania problemów bezpieczeństwa kraju w kategoriach geograficznych oraz doprowadzenia do konkluzji, użytecznych bezpośrednio i natychmiastowo dla mężów stanu, określających kierunki polityki zagranicznej (N. Spykman).

Geopolityka – interdyscyplinarna działalność naukowa i praktyczna zajmująca się badaniem państwa (koalicji) jako organizmu geograficznego i określeniem dla niego celów geopolitycznych⁵¹.

Dokonując oceny przytoczonych definicji, nie trudno zauważyć, że chociaż na pozór wydają się być do siebie podobne, gdyż dotyczą tego samego pojęcia, to w swojej treści są zdecydowanie różne pod względem chociażby aksjologicznym. Ponadto żadna z nich nie jest dyscypliną naukową tylko dziedziną naukową, a faktycznie jest. Każda z nich ma jednak akcenty pozytywne, a w treści można znaleźć istotę pojęcia.

⁵¹ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Warszawa 2003, s. 38.

3.2 UWARUNKOWANIE IDEOLOGICZNO – POLITYCZNE

Uwarunkowanie ideologiczno-polityczne zawsze odgrywało ważną rolę w bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym (globalnym), a zwłaszcza w okresie całego dwudziestolecia. Miniony wiek charakteryzował się walką przede wszystkim pomiędzy radykalnymi ideologiami, jakimi były w owym czasie, tj. *faszizm i komunizm*. W warunkach zimnowojennych decydującą rolę w utrzymaniu równowagi sił na świecie, a tym samym w utrzymaniu pokoju, odgrywały siły militarne. Kiedy nadszedł czas, niemalże niespodziewanie, rozpadu systemu bipolarnego, społeczność międzynarodowa stanęła przed nowym wyzwaniem, mającym na celu odbudowę systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, a w tym bezpieczeństwa regionalnego i narodowego w nowych warunkach. W tym procesie rekonstrukcji przestały odgrywać najważniejszą rolę siły militarne, pojawiły się inne czynniki nie mniej ważne – siły niemilitarne.

To oznacza, że pojawia się nowa era porządku międzynarodowego, czyli etap intensywnej integracji i globalizacji. Otóż wiek XXI różni się tym od poprzedniego, że dwie dotychczasowe ideologie - faszyzm i komunizm – zostały zastąpione fundamentalizmem, zwłaszcza fundamentalizmem islamskim. Ta radykalna ideologia, niosąc na ustach hasła pokoju światowego, pragnie wszelkimi metodami i formami opanować świat. Staje się w rzeczywistości głównym zagrożeniem ludzkości, a w przypadku dysponowania bronią jądrową może być ono realne i niebezpieczne. Choć w myśl Koranu Islam nie powinien organizować i prowadzić walki z innymi, o innym wyznaniu, to jednak są ugrupowania islamskie, które prowadzą najbardziej haniebną wojnę z krajami cywilizowanymi przy pomocy terrorystów. Z tego powodu wszystkie bogatsze, cywilizowane państwa, w swoich systemach bezpieczeństwa narodowego muszą bezwzględnie organizować podsystemy walki z terroryzmem. Walka z terroryzmem, w XXI wieku stała się, obok przestępczości zorganizowanej, najważniejszym problemem dla normalnego funkcjonowania międzynarodowego społeczeństwa.

Świat stoi dziś w obliczu realnie groźnego zjawiska, jakim jest radykalny fundamentalizm islamski. Okazuje się, że nie walczymy ze słabym przeciwnikiem, lecz z silnym, który potrafi zastosować w walce nie tylko różne, ale nawet zaskakujące formy, sposoby i środki walki. Mamy do czynienia z nowym podmiotem świata i należy go oceniać według innych kryteriów niż to było w przeszłości. Najważniejszym sprawcą zła i jednocześnie motorem fundamentalizmu jest *Al – Kaida*, na której czele stoi

Osama bin Laden.

Al-Kaida ma swoje najważniejsze bazy w wielu regionach świata: w Azji Środkowej, Południowo-Wschodniej i na Bliskim Wschodzie. Jest to najważniejsza i najbardziej radykalna organizacja terrorystyczna. Powstała prawdopodobnie w 1989 roku podczas wojny w Afganistanie. Jej założycielem był saudyjski multimilioner Osama bin Laden.

Od 1999 roku terroryści Al-Kaidy przeprowadzili wiele spektakularnych zamachów. Do najbardziej krwawego ataku terrorystycznego doszło 11 września 2001 roku na World Trade Center w Nowym Jorku w USA.

Za pomocą trzech uprowadzonych samolotów pasażerskich, z ludźmi na pokładzie, spowodowali śmierć ponad 3000 osób, a także uszkodzenie budynku Pentagonu. To wyjątkowo brutalne uderzenie na progu XXI wieku stało się początkiem wojny z terroryzmem światowym przy użyciu sił militarnych na wielką skalę.

Wyłania się pytanie o podstawowym znaczeniu: Czy wojna z terroryzmem może doprowadzić do szczęśliwego zakończenia w bliskiej perspektywie? Chcąc odpowiedzieć na tak postawione pytanie, należy posłużyć się niektórymi określeniami zawartymi w definicji o terroryzmie, a mianowicie: *terroryzm to bezprawne użycie siły w celu wymuszenia lub zastraszenie rządu i ludności cywilnej dla osiągnięcia celu głównego-zniszczenie cywilizacji, w tym Stanów Zjednoczonych Ameryki.*

Podsumowując, pragnę mocno podkreślić, iż problem ideologiczno-polityczny jest jednym z podstawowych uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego w systemie sojuszniczym (UE), w którym państwa członkowskie mają różne ideologie. W Unii Europejskiej obecnie na 27 państw i ok. 500 milionów ludności, mamy 58% katolików, 19 protestantów i po 3% prawosławnych i muzułmanów. Ponadto, istnieją podziały na łańcisk Zachód i grecki Wschód oraz łańcisk Rzym i protestancką północ Europy, a stosunki pomiędzy nimi jeśli są poprawne, to na pewno raczej chłodne.

Należy mieć na uwadze fakt, że na naszym globie mamy 57 państw muzułmańskich, zamieszkujących przez około miliard osób. Znaczna migracja, zwłaszcza pod koniec XX wieku i na początku XXI, spowodowała to, że tylko w samej Europie jest ich ponad 10 milionów. Należy liczyć się z tym, że wiek dwudziesty pierwszy w tym zakresie dla muzułmanów będzie sprzyjającym, co nie jest bez znaczenia dla bezpieczeństwa państw UE. Stąd fundamentalizm islamski stanowi znaczącą siłę, a terroryzm światowy jest obecnie zagrożeniem regionalnym i globalnym i nie tylko

dla państw mocarstwowych, lecz dla małych i średnich także. Dlatego, uwzględniając skutki uderzeń terrorystycznych na ludność głównie cywilną na lotniskach, na stadionach, w teatrach i kinach, w metrach i hotelach, a także podczas imprez kulturalnych, musimy wszyscy być czujni, a oddziały przeznaczone do walki z terroryzmem - w pełnej, nieprzerwanej gotowości.

3.3 UWARUNKOWANIE EKONOMICZNE

Kreśląc obszary kształtowania bezpieczeństwa narodowego, należy także uwzględniać uwarunkowanie ekonomiczne. Zapewne wszystkie uwarunkowania są od siebie zależne, a nawet ściśle powiązane, jednak wszystkie wyróżniają się rangą i zmiennością. Te czynniki nie powinny być obojętne dla tych, którzy tworzą systemy bezpieczeństwa zarówno narodowego, jak i międzynarodowego.

W dobie integracji i globalizacji oraz regionalizacji, problemy ekonomiczne bezpieczeństwa muszą być nie tylko postrzegane, ale i rozwiązywane ze szczególną konsekwencją. Lekceważenie problemu energetycznego przez kraje UE doprowadziło w 2008 roku do odcięcia przez Rosję gazu dla Ukrainy i państw Unii na okres około trzech tygodni. To międzynarodowe wydarzenie zmusiło polityków do poszukiwania alternatywnych rozwiązań, aby choć częściowo uniezależnić się od dostaw gazu z Rosji.

Uwarunkowanie ekonomiczne ściśle wiąże się z bezpieczeństwem ekonomicznym państw, tj. wartościami podstawowymi, jak ochrona poziomu życia, rozwój gospodarczy i zdolność do zapewnienia innych kategorii bezpieczeństwa. Dlatego, oprócz stosunków gospodarczych zewnętrznych, podstawowe znaczenie mają wewnętrzne czynniki systemu gospodarowania oraz struktura i sposób jego funkcjonowania. To wynika z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę bezpieczeństwa w jego różnych obszarach.

Procesy globalizacji znacznie wpłynęły na zmianę roli państwa w kształtowaniu polityki gospodarczej, a tym samym bezpieczeństwa narodowego. Wiele decyzji podejmowanych jest na szczeblu ponadnarodowym. Państwo dzisiaj w polityce wewnętrznej, w tym gospodarczej musi liczyć się coraz bardziej z globalnymi organizacjami i regionalnym ugrupowaniem integracyjnym oraz globalnymi podmiotami gospodarczymi i rynkami finansowymi.

Niektórzy ekonomiści próbują uzasadnić, że procesy globalizacji pro-

wadzą do stopniowego zaniku państwa narodowego i ograniczania samodzielności w polityce gospodarczej. Jakoby państwo traci autonomię i kontrolę nad wieloma obszarami gospodarki.

Zamiast mówić o zanikającej roli państwa, należałoby wskazać, jak się zmienia jego rola pod wpływem wyzwań, które niesie globalizacja we wszystkich obszarach. Sprostanie wyzwaniom globalizacji wymaga aktywnej i profesjonalnej polityki rządów we wszystkich dziedzinach. Chodzi o to, by polityka gospodarcza skutecznie przeciwdziałała zagrożeniom, jakie niosą procesy globalizacji i wzmacniała korzyści z nimi związane. A to oznacza, że obecne rządy państw muszą być wyjątkowo dobrze przygotowane do rozwiązywania problemów gospodarczych; *nie powinno być miejsca w rządzie dla polityków – amatorów*. Poznanie reguł i zasad funkcjonowania globalnych rynków towarowych lub finansowych w erze globalizacji ma istotne znaczenie podczas dokonywania wyborów w polityce gospodarczej. Pomimo tendencji ku globalizacji, gospodarki narodowe nadal różnią się między sobą i to w kilku obszarach. Różnice te dotyczą m.in. sfery stosunków w triadzie „rynek – państwo - społeczeństwo”. Na tym tle kształtują się też programy gospodarcze, stanowiące odpowiedź krajów na procesy globalizacji i integracji. Wybór kierunku dostosowań do procesów globalizacji i integracji oraz przyjęcie racjonalnych rozwiązań przez państwo, w nowych strukturach gospodarczych, ma wyjątkowo duże znaczenie dla bezpieczeństwa narodowego.

Konkluzja może się sprowadzać do stwierdzenia, na pewno globalizacja sprzyja najbogatszym i krajom najwyżej rozwiniętym, ponieważ otwiera przed nimi wielkie możliwości działania na arenie międzynarodowej. W lepszej sytuacji znajduje się ten, który ma możliwości globalnego działania, a to działanie opiera się przede wszystkim na zasadach rynkowych. Konkurencja w tym obszarze nie uznaje czynników nieekonomicznych, słabi na drodze konkurencji są eliminowani.

3.4 UWARUNKOWANIE PRAWNO – INSTYTUCJONALNE

Obecnie z wielką dynamiką narasta świadomość, że wszelkie działania w obszarze jednego państwa w zakresie bezpieczeństwa są działaniami w pewnym systemie międzynarodowym, a w przypadku RP w UE. Proces rozszerzania się obszaru współpracy i umacniania międzynarodowych mechanizmów bezpieczeństwa jest obiektywną koniecznością.

Stosunki między państwami stają się coraz bardziej stabilne i podat-

ne na regulacje, dostarczając instrumentów w celu rozwiązywania sporów, a także stanowiąc źródło gwarancji dla państw członkowskich Sojuszu. Bezpieczeństwo narodowe, w przypadku członkostwa w Unii Europejskiej i NATO, jest integralną częścią systemu bezpieczeństwa regionalnego (UE).

O państwie demokratycznym świadczy wiele wyznaczników pozytywnych, takich jak: uporządkowany system terytorialny, sterowność państwa, demokratyczne instytucje społeczeństwa obywatelskiego, dostosowanie państwa do standardów Unii Europejskiej, system prawny, utworzenie silnego ustrojowo przedstawiciela rządu i prezydenta w województwie – wojewody, który zgodnie z ustawą odpowiada nie tylko za administrację zespoloną, ale i za bezpieczeństwo, dzięki czemu ma władzę zwierzchnią nad organami administracji niezespolonej. W tym miejscu należy dodać, że istota państwa prawnego polega na podejmowaniu starań na rzecz *bezpieczeństwa, przestrzegania prawa i wolności jednostek*. Pomimo dalece ambitnych szczytnych celów, nie uwzględniono materialnych i społecznych możliwości państwa w sprostaniu wyzwań, jakie stoją na progu XXI wieku. Jakość organizacji państwa i jego organów w zarządzaniu w sposób bezpośredni przekłada się na skuteczność bezpieczeństwa narodowego. Brak regulacji prawnych i odpowiedniej organizacji organu zarządzającego w tym zakresie wiąże się z tym, że w zasadzie kierowanie bezpieczeństwem narodowym jest regulowane „rozproszonym” prawem, a organizacja zarządzania jest niedoskonała i nieracjonalna. Brakuje odpowiednich elementów podstawowych, głównie na szczeblu centralnym, a także ustaw regulujących szczegółowe dziedziny bezpieczeństwa, tj. wszystkie kategorie bezpieczeństwa narodowego.

Z powodu nieściśłości norm prawnych i struktur organizacyjnych uwiadczenia się brak racjonalnego systemu bezpieczeństwa z powodu nieściśłości, jakie powstały pomiędzy elementami systemu. Przykładem takiego stanu może być działalność poszczególnych organów bezpieczeństwa podczas wielkiej powodzi w Polsce w 2010 roku. Na podstawie analizy można stwierdzić, iż działania systemu, podczas wykonywania zadań o szczególnym znaczeniu nie mają mocnych podstaw prawnych z wyjątkiem Krajowego Systemu Ratownictwa i Gaśnictwa (KSRG).

3.5 UWARUNKOWANIE MILITARNE

Mimo umieszczenia uwarunkowania militarne dopiero na piątym miejscu, jego rola w systemie bezpieczeństwa narodowego wcale nie maleje. Jeśli uwzględnimy wszystkie potencjalne zagrożenia, wobec których stoi obecny świat, uwarunkowanie militarne nadal będzie postrzegane jako gwarant niepodległości i skuteczności bezpieczeństwa.

Należy mieć na uwadze fakt, że obecny okres charakteryzuje się różnorodnością zjawisk i czynników warunkujących stan bezpieczeństwa, z których wiele ma nieprzewidywalny charakter. *Decentralizacja zagrożeń, w tym przede wszystkim małe prawdopodobieństwo konfliktu zbrojnego międzymocarstwowego, strategiczny charakter wielu konfliktów (lokalnych) z jednej strony i strategiczny charakter z drugiej, sprzyjają swoistemu rozproszeniu, debuzolizacji myślenia strategicznego, któremu zaczyna brakować wyrazistego punktu ciężkości w definiowaniu sytuacji*⁵².

Wskutek pojawienia się jakościowo nowych wyzwań i zagrożeń, środowisko bezpieczeństwa narodowego charakteryzuje się dużą dynamiką zmian o wysokim stopniu ich nieprzewidywalności. Najpoważniejsze zagrożenie dla poszczególnych państw, nie tylko dla mocarstw lub super-mocarstw, tworzy terroryzm światowy.

Wylania się pytanie zasadnicze: Czy nasze państwo – Polska, w dobie walki z terroryzmem jest bezpieczne pod względem militarnym? Czy uwarunkowania militarne nabierają właściwego przyspieszenia w kontekście bezpieczeństwa? Co do pytania pierwszego należy przyznać, że Polska od 1999 roku, po wstąpieniu do struktur NATO, stała się krajem bezpiecznym. Siły zbrojne stały się podmiotem poważnych zmian w strukturze i możliwościach bojowych. Zmiany te obejmują przejście od statycznych do mobilnych ekspedycyjnych, połączonych, interoperacyjnych, gotowych do przejścia z działań do pokojowych i odwrotnie. Aby to się stało rzeczywistością Wojsko Polskie staje się armią zawodową i profesjonalną, mogącą działać w otoczeniu sieciocentrycznym. Ten proces wymaga determinacji rządu, Sztabu Generalnego WP i dużych nakładów finansowych na przestrzeni kilku lat.

Co dotyczy pytania drugiego, to na podstawie różnych źródeł, trzeba przyznać, że wszystkie prace zmierzające do podnoszenia efektywności bezpieczeństwa narodowego (państwa) nabierają przyspieszenia, pomimo ograniczeń wewnętrznych i zewnętrznych, a głównie ograniczeń finanso-

52 R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 6.

wych. Każde przedsięwzięcie w resorcie MON wymaga z roku na rok coraz większych nakładów finansowych i profesjonalnych rozwiązań.

3.6 UWARUNKOWANIE SPOŁECZNE

Jak nie trudno stwierdzić, że uwarunkowanie społeczne bezpieczeństwa narodowego można rozpatrywać pod względem socjologicznym, prawnym, psychologicznym, antropologicznym i socjalnym. Niezmiernie ważnymi kwestiami obecnie stają się takie, jak: edukacja, kultura, wychowanie obywatelskie i patriotyzm. Ostatnio coraz częściej mówi się o społeczeństwie obywatelskim jako osiągnięciu wielu pokoleń, demokracji i zmian zachodzących w skali światowej. Niemalże znaczenie w tym obszarze ma również integracja i globalizacja oraz demografia.

Społeczeństwo (naród) ma prawo do poznania wszelkich ocen dokonanych w ramach różnych systemów wartości i do podejmowania niezależnych od nikogo wyborów. *Demokracja i pluralizm odrzucają uznawaną w innych systemach społeczną zasadę przodującej roli elit czy klas społecznych w określaniu wizji aksjologicznych założeń systemu oświatowego. Obowiązuje zasada dążenia do przyjęcia wartości uniwersalnych, zakorzenionych w tradycji humanistycznej, w doświadczeniu ludzkości. Mocno akcentuje się zagrożenia godnego życia człowieka, jego podmiotowości, praw naturalnych i wolności⁵³.*

Demokratyczne społeczeństwo, w którym władza uległa decentralizacji, jest czynnikiem mającym niezwykle wielki wpływ na wizerunek państwa i jego bezpieczeństwo. Wszelkie decyzje o kolosalnym znaczeniu społecznym zapadają również na szczeblu lokalnym (np. w gminie, powiecie).

Siła demokratycznego państwa opiera się m.in. na walorach moralnych i etycznych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych oraz uznaniu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. ***Właśnie dobro wspólne i wspólne wartości są podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność.***

W społeczeństwie zachodzą również procesy będące przejawami zmian rozwojowych, lecz nie zawsze mające pozytywny wpływ na przyszłościowy potencjał narodu, a tym samym na potencjał bezpieczeństwa. Pełne bezpieczeństwo społeczne warunkują możliwości do swobodnego rozwoju danego podmiotu. W tym przypadku bezpieczeństwo definiuje

⁵³ K. Loranty, *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, WSA Bielsko – Biala 2006, s.12.

się z perspektywy pewnych cech i wartości oraz celów, które o nim stanowią. Do nich zaliczamy takie elementy, jak: przetrwanie, pewność istnienia, tożsamość, aktywność, zaspokojenie podstawowych potrzeb, dobrobyt i zadowolenie (szczęście). Te wymienione elementy, wartości i cele stanowią najistotniejsze czynniki określające uwarunkowanie bezpieczeństwa społecznego państwa.

Ponadto bezpieczeństwo społeczne, z punktu widzenia filozoficznego, to dobro naturalne człowieka, dobro wspólne skłaniające do starań o nie, do tworzenia warunków zapewniających trwanie i rozwój ludzkości na Ziemi. W takim rozumieniu jest ono kategorią bardzo ważną zarówno dla współczesnych tendencji uniwersalistycznych poszukujących aksjologicznych uzasadnień globalizującego się świata, jak i dla systemów preferujących idee różnorodności, pluralizmu, decentralizacji dla osiągnięcia podmiotowości indywidualnej każdego człowieka. Bardzo często socjologowie wskazują na dobro jako kategorię społeczną tuż za pokojem. Dobro to przede wszystkim dbałość o prawdę, sprawiedliwość, wolność, solidarność – wyzwalanie walki, ale nie przeciwko drugiemu człowiekowi, lecz o jego ludzki i godny kształt życia w społeczeństwie przy zachowaniu bezpieczeństwa.

Jeszcze kilka słów o elitach politycznych i ich roli w tworzeniu bezpieczeństwa społecznego. Okazuje się, że ich rola w dzisiejszym świecie nie maleje, gdyż wszystkie ważniejsze decyzje dotyczące bezpieczeństwa są podejmowane przez polityków i parlamenty. Natomiast jakość tych decyzji zależy od ich kompetencji i merytorycznego przygotowania sprawowania władzy.

3.7 UWARUNKOWANIE KULTUROWE

Będzie lepiej, jeśli zacznę od pytania: Czy bezpieczeństwo narodowe jest uwarunkowane kulturą, a jeśli tak, to w jakim stopniu? Na tak postawione pytanie postaram się udzielić odpowiedzi w miarę dostępny sposób. Choć wiem, że nie będzie to takie łatwe, ponieważ są różne teorie i definicje na temat kultury. Jedne są nawet poprawne i logiczne, drugie zaś wymagają dużego wysiłku intelektualnego, aby zrozumieć istotę kultury.

Obecnie niemal każda strategia bezpieczeństwa narodowego lub zbiorowego rozpoczyna się od wyliczania m.in. zagrożeń o podłożu kulturowym lub zakłada, że są one usytuowane na miejscu głównym. Do tych zagrożeń zaliczamy takie, jak: konflikty etniczne, kulturowe, rasowe, re-

ligijne, migracja, wielokulturowość i wreszcie terroryzm światowy oraz inne zagrożenia asymetryczne. **Podstawowe źródło tych zagrożeń tkwi w kulturze**⁵⁴.

Każde rozważanie zwykle zaczynamy od próby zdefiniowania pojęcia, a dopiero w drugiej kolejności formułujemy szersze znaczenie jego treści. Tak będzie i w tym przypadku. Jak podaje J. Czaja w swojej książce pt. *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, już w XX wieku było 1664 różnych definicji kultury i wszystkie były używane przez różnych autorów i w różnych okolicznościach. Jeśli jest ich aż tyle, to pozostaje mi tylko przypomnieć, że termin kultura swą etymologię wywodzi z łacińskiego słowa **cultus** znaczącego **cześć**.

Ogólne, opisowe definicje formułowane są na użytek wiedzy praktycznej, a nie dla samej teorii. Zawierają one encyklopedyczny zestaw cech kultury, mówią o sposobach jej powstawania, gromadzenia i rozwoju. Popularna definicja kultury jest zawarta w *Encyklopedii PWN* z roku 2003 – *kultura, całościowy materiałny i duchowy dorobek ludzkości, utrwalony i wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie; w skład tak pojętej kultury wchodzi nie tylko wytwory materialne i instytucje społeczne, ale także zasady współżycia społecznego, sposoby postępowania, wzory, kryteria ocen estetycznych i moralnych*.

Już z samej definicji wynikają w sposób pośredni i bezpośredni uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego jako podstawowej wartości współczesnego człowieka. To oznacza, że bezpieczeństwo jest uwarunkowane czynnikami **materialnymi, duchowymi i religijnymi**.

Zewnętrzny wyrazem kultury są narodowe doktryny i strategie bezpieczeństwa. Może inaczej, kultura jest naturalnym środowiskiem strategii i wskazuje na styl jej uprawiania przez różne kręgi polityczne i czynniki państwowe. Kultura dociera do strategii różnymi kanałami, a sama strategia bezpośrednio kształtuje bezpieczeństwo. Dostarcza ona idei i norm dla środowiska strategicznego i politycznego, w których są precyzowane cele i zadania oraz sposoby realizacji w obszarze bezpieczeństwa. Jak bardzo często podają politolodzy, rdzeniem kultury strategicznej są dwie kwestie, tj. percepcja zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego i użycie siły militarnej wobec realnego zagrożenia. Tak pojęte użycie siły militarnej zakłada jego racjonalność. Kultura strategiczna charakteryzuje się też tym, że może się manifestować poprzez ograniczoną racjonalność i subiektywne poczucie zagrożenia, co oznacza, że użycie siły militarnej może następować na

⁵⁴ J. Czaja, *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, KSW, Kraków 2008, s. 19.

wet wtedy, kiedy nie ma realnego zagrożenia bezpieczeństwa narodowego. To powoduje trudności z ustaleniem prawdopodobieństwa zachowania się systemu i stopnia racjonalności, którym może się kierować. Dlatego, według J. Czai, próbuje się sięgać do historii, szukając analogii, podobieństw opartych na geografii lub elementach specyfiki pochodzącej z etniczności, religii i ideologii. Kultura strategiczna ma wiele wspólnego z tożsamością narodową i kulturową państwa, stąd odnosi się przede wszystkim do strategii i polityki. Wypływa ona z tożsamości narodowej, ale może ona też wpływać na kulturę narodową. Kultura strategiczna przyswaja niekiedy cechy, elementy subkultury, które są bliższe obcym kulturom niż własnej tożsamości kulturowej. Na ogół jednak wyrasta ona z historycznych doświadczeń własnego narodu i zawiera cechy racjonalne, kumulujące te doświadczenia.

Mam nadzieję, że przedstawiając w skrócie istotę kultury strategicznej i jej roli w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego, udzieliłem częściowo odpowiedzi na wcześniej postawione pytanie. Uważam, iż w dużej części kultura strategiczna warunkuje bezpieczeństwo narodowe, zwłaszcza w UE.

4. KRYTERIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Podczas rozpatrywania każdej kwestii bezpieczeństwa w różnej skali należy kierować się ściśle określonymi kryteriami. Obserwacje prowadzonych badań wskazują, że tak nie jest. A jak jest w praktycznym działaniu? Bardzo często autorzy opracowań nawet nie wspominają o tym, że wyznaczony problem był poddany analizie według jakiegoś konkretnego kryterium. Takie podejście może prowadzić do błędnych wyników, a następnie nieprawdziwych wniosków, na podstawie których są budowane systemy bezpieczeństwa. Dlatego starajmy się podczas nauczania studentów na kierunku bezpieczeństwo dawać mocne podstawy teoretyczne nie tylko o znaczeniu kryteriów, ale i metodach ich stosowania w badaniach bezpieczeństwa.

Zanim przejdę do głębszych rozważań, czuję się zobowiązany do wyjaśnienia samego pojęcia terminu kryterium i dokonania jego klasyfikacji. Termin kryterium pochodzi od słowa greckiego *kriterion* jako miernik służący za podstawę oceny. Są trzy znaczenia tego terminu, mianowicie:

- 1) w znaczeniu leksykalnym – miernik służący za podstawę oceny, sprawdzian sądu, próbiez;
- 2) w znaczeniu filozoficznym – kryterium prawdy, to cecha zdania lub myśli, po której poznaje się prawdziwość tego zdania, myśli;
- 3) w znaczeniu logicznym – kryterium podziału (klasyfikacji), tj. cecha, ze względu na którą dokonujemy podziału.

Wyznaczenie kryteriów bezpieczeństwa narodowego można dokonać albo metodą *negatywną* – kiedy brak zagrożeń, albo *pozytywną* – kiedy będzie istniała umiejętność likwidowania zagrożeń. Wyznaczenie kryteriów bezpieczeństwa narodowego bez uprzedniego ustalenia katalogu zagrożeń, z którymi ma do czynienia państwo, jest trudne lub wręcz niemożliwe, a w niektórych sytuacjach można je wyznaczyć całkiem błędnie. Z zagrożeniami bezpieczeństwa narodowego czytelnik może zapoznać się dokładnie w III części książki, z zagrożeniami wywoływanych przez naturę i człowieka. Po tym krótkim wprowadzeniu, przejdźmy do kryteriów.

4.1 SIŁA – KRYTERIUM PODSTAWOWE

Siła, we współczesnym bezpieczeństwie, występuje w różnych obszarach, a mianowicie: politycznym, geopolitycznym, ekonomicznym, militarnym, moralnym, jakości przywództwa, wiarygodności i efektywności

rządzenia. Stąd siła nadal jest podstawowym kryterium bezpieczeństwa narodowego. Jak każde działanie, siła ma swoje strony pozytywne i ujemne, tak na przykład, w przypadku działań podjętych na rzecz bezpieczeństwa jednego z państwa, poprzez wzrost jego siły, może narastać poczucie braku bezpieczeństwa w państwach sąsiednich. W tym kontekście mechanizm bezpieczeństwa zaczyna się napędzać samoistnie, prowadząc tym samym do braku bezpieczeństwa. Tu dochodzimy do istoty zjawiska, a mianowicie do braku możliwości racjonalnego pomiaru siły i jej porównywania. Dlatego bardzo często występują różnice zdań co do jej rozkładu a niewłaściwa ocena dystrybucji siły może być jedną z podstawowych przyczyn konfliktów zbrojnych.

Siła z jej uwarunkowaniami powinna być tak skomponowana, aby mogła utrzymywać bezpieczeństwo narodowe w sposób trwały i elastycznie reagować na przejawy jego naruszenia. Ta zasada powinna dotyczyć zarówno państwa, jak i organizacji międzynarodowych oraz sojuszy. Mając na uwadze obecną rzeczywistość, możemy dostrzec, że nie tylko Sojusz NATO, lecz i społeczność międzynarodowa stoi w obliczu nowego rodzaju wroga, bez określonego charakteru lub tożsamości i dlatego trudno ustalić jego prawdziwą naturę, miejsce dyslokacji i zamiary co do miejsca i sposobu działania. Należy w tym miejscu podkreślić, że zjawiskiem niemal powszechnym stał się fakt utraty monopolu państwa na użycie siły. Obecnie taki czynnik, jak położenie geograficzne nie stanowi przeszkody w zadawaniu ciosów wybranemu państwu czy przyjętym wartościom. Analizując głębiej bezpieczeństwo, często nie uwzględniamy innych czynników siły. Siły nie wiążemy tylko z mocą militarną, lecz traktujemy ją o wiele szerzej. Postrzegam ostatnio, tj. na początku XXI wieku, wielkie zmiany w sytuacji międzynarodowej co do roli siły w bezpieczeństwie. Uważam, że o sile zaczynają, nie umniejszając znaczenia czynnika militarnego, decydować również, a niekiedy głównie, źródła energii (uran, gaz, ropa). To oznacza, że energia jest elementem siły.

Ponadto, do kryterium siły powinno się wprowadzać pojęcie „zapobiegac”. To pojęcie w latach poprzednich było używane przede wszystkim w dwóch przypadkach, tj. w czasie chorób zakaźnych i klęsk żywiołowych. Natomiast w dobie dynamicznych zmian i nieprzewidywalności sytuacji, zapobieganie powinno być stosowane wówczas, kiedy konflikt zbrojny jest wielce prawdopodobny. Chęć udzielenia zapobiegawczego wsparcia nie powinna być jedynie pustą deklaracją, wyrażaną w czasie debat, na konferencjach lub spotkaniach szefów rządów na szczycie, ponieważ wpływają-

cy czas wydłuża jedynie cierpienia narodu i powoduje migracje na wielką skalę.

Obecnie, uwzględniając uwarunkowania globalizacyjne, możemy dokonywać próby wydzielenia energetyki jako kategorii bezpieczeństwa narodowego, bez konieczności precyzyjnego definiowania. Za takim stanowiskiem przemawiają następujące argumenty, a mianowicie: konieczność ciągłości dostaw bez względu na zaistniałą sytuację narodową lub regionalną, istnienie ścisłego związku pomiędzy energetyką a siłami militarnymi i całym systemem bezpieczeństwa, istnienie możliwości przerwania dostaw surowców energetycznych przez dostawców. Mając na uwadze fakt, że zasoby surowców energetycznych znajdują się w innych regionach aniżeli te, gdzie istnieje największe zapotrzebowanie na nie, oraz to, że istnieje tendencja do zwiększania się współzależności gospodarczej w układzie międzynarodowym, powstaje konieczność rozpatrywania energetyki w skali co najmniej regionalnej.

Z kryterium siły jest związane *odstraszenie*. Ten element siły nie jest czymś nowym ani też współczesnym. Odstraszanie było znane już w starożytności, na przykład w starożytności u Greków, opisane przez Tubydydesa, jak i w rzymskiej sentencji: *Si vis pacem, para bellum*. Cały sens idei odstraszenia polega na przekonaniu przeciwnika, **że wojna w danej sytuacji jest nieopłacalna**.

Na początku rozważań zastanawiałem się, czy odstraszenie włączyć do kryterium siły i teorii bezpieczeństwa narodowego. Uważałem, że odstraszenie jest mocno osadzone w sztuce wojennej i może być stosowane tylko podczas prowadzonych wojen pomiędzy państwami w danym regionie, a mniej lub w ogóle w wojnach lokalnych. O słuszności tej tezy mogą świadczyć dzieła klasyków o sztuce wojennej i wojnie.

Z moich dociekań wynika, że odstraszenie na każdym etapie rozwoju sytuacji może przybierać różny charakter, służyć różnym celom, ale w tym wszystkim jest przede wszystkim powstrzymywanie przeciwnika przed zamiarem agresji. Natomiast jeśli dochodzi do etapu równowagi sił, to też występuje element odstraszenia bez względu na jego pokojowe intencje. Tu należy zaznaczyć, że odstraszenie może być również pozorowane i to wówczas, gdy nie jesteśmy w stanie czegoś dokonać lub zrobić tego nie zamierzamy. Powstaje pytanie: kiedy nie możemy podjąć działań? Otóż przyczyn zaniechania może być kilka z różnych powodów, w różnych sytuacjach o charakterze zwykle strategicznym. Na pewno element odstraszenia wystąpi wówczas, gdy będziemy mieli do czynienia z silniejszym

przeciwnikiem, a działania pozorowane spowodują choć na pewien okres odwleczenie agresji. Pozorowane działania najczęściej występują podczas stanów nadzwyczajnych lub w czasie działań wojennych.

W obecnej rzeczywistości sięganie po siłę może być spowodowane na przykład religią, ideologią, czynnikiem etnicznym, dążeniem do hegemonii lub wpływu, chęcią zaprowadzenia sprawiedliwości społecznej albo masową migracją, co w XXI wieku staje się zjawiskiem prawdopodobnym. Jest w tym wszystkim powszechnie uznawana zasada, która sprawdza się od wielu wieków – ***mocniejsi osiągają swoje cele, natomiast słabsi ustępują.***

4.2 WIELKOŚĆ PRZESTRZENI

Najpierw postaramy się odpowiedzieć na pytanie: czym jest przestrzeń i czy ona może być uznana jako kryterium bezpieczeństwa narodowego? A jeśli uznamy, że tak, to czym ona jest z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego w różnych wymiarach, tj. geograficznym, politycznym, militarnym, ekonomicznym, a może i kosmicznym.

Na początek należałoby przybliżyć ogólną wiedzę o przestrzeni, a następnie próbować umieścić ją w systemie bezpieczeństwa narodowego. Sam termin *przestrzeń*, według *Małego słownika języka polskiego z 1933 r.*, *jest to nieskończony obszar trójwymiarowy*. Jeśli tak, to przestrzeń możemy podzielić na ***przestrzeń okołoziemską, księżycową i kosmiczną.***

Przestrzeń okołoziemską, a tym samym Ziemia, stanowi centrum systemu odniesienia, ma określone kierunki świata: *północ – południe, wschód – zachód*. Natomiast przestrzeń kosmiczna nie ma ani północy, ani południa, czy też wschodu i zachodu, niezbędnych do określenia położenia lub kierunków. Sama odległość w przestrzeni kosmicznej jest funkcją czasu [$D = f(t)$]. A zatem, inaczej należy postrzegać przestrzeń okołoziemską, a zupełnie odmiennie przestrzeń kosmiczną. W dalszym rozważaniu samą przestrzeń należałoby podzielić na cztery rodzaje, a mianowicie: na ***przestrzeń lądową, wodną, powietrzną i kosmiczną.***

Przestrzeń lądowa stanowi 29,2% powierzchni kuli ziemskiej, czyli tylko 148 999 tys. km². To oznacza, że 75% powierzchni to jeziora, morza, oceany i inne zbiorniki wodne. Aktualnie, w bardzo złożonej sytuacji międzynarodowej, przestrzeń lądowa nabiera coraz większego znaczenia w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego w obszarze regionalnym i globalnym. Na kształt mapy politycznej świata po II w. św. znaczący

wpływ miał fakt utworzenia kilku organizacji międzynarodowych o charakterze politycznym, gospodarczym, militarnym i społecznym. Tworzenie tych organizacji miało na celu zapewnienie bezpieczeństwa państwom i ich wszechstronnego rozwoju. Procesy bezpieczeństwa narodowego, na tle bezpieczeństwa globalnego wchodzą w nową fazę, o innym charakterze zagrożeń ludzkości, których nie było w przeszłości. Integracja państw na kontynentach stała się ważnym czynnikiem priorytetowym w stosunkach międzynarodowych. Obecnie ONZ skupia już 192 państwa, Unia Europejska 27 państw, a Sojusz Północnoatlantycki (NATO) – 28 i to jeszcze nie koniec. Integracja będzie z pewnością procesem długotrwałym z pewnymi przerwami na przygotowanie się państw pod względem politycznym, ekonomicznym, prawno-instytucjonalnym, społecznym i militarnym.

Przestrzeń wodna – to przestrzeń o powierzchni 75% kuli ziemskiej, co stanowi 361 067 tys. km², o niebagatelnym (istotnym) znaczeniu politycznym, ekonomicznym, militarnym i ekologicznym, a także społecznym. Pomimo poprawności dotychczasowego podziału przestrzeni, uważam za swoją powinność dokonania nieco innego jej podziału w aspekcie bezpieczeństwa, tak jak już uczyniłem wyżej. Uważam, że taki podział przestrzeni jest niezbędny również z punktu widzenia zagrożenia środowiska.

Tu należy zaznaczyć z całą mocą, że przestrzeń wodną autor traktuje łącznie, tj. jeziora, morza i oceany, duże rzeki oraz to wszystko, co znajduje się w wodzie i pod wodą.

Po dokonaniu klasyfikacji przestrzeni wodnej, pozostaje określenie jej roli w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego. Czy rzeczywiście przestrzeń wodna spełnia podobną rolę jak przestrzeń lądowa, może inną lub większą? Czy bogactwa naturalne, wydobywane z dna mórz i oceanów mają znaczenie dla bezpieczeństwa poprzez bezpośredni lub pośredni wpływ na gospodarkę?

Można bez większego uzasadnienia wysunąć twierdzenie, że inny potencjał ma państwo z dostępem do morza lub oceanu, a inny – mniejszy bez dostępu. Po przeanalizowaniu problemu dochodzi się do wniosku, że przestrzeń wodna jest bardzo ważnym elementem kryterium kształtującym bezpieczeństwo, a w wieku XXI nabiera szczególnego znaczenia w różnych dziedzinach, a przede wszystkim gospodarczej, militarnej i ekologicznej. Znaczenie tych dziedzin, w aspekcie bezpieczeństwa narodowego można rozpatrywać pod względem bogactwa, jakie kryją się na dnie mórz i oceanów. Przestrzeń wodna daje wielkie możliwości także transportowe i surowcowe. Obecnie drogą wodną transportuje się ponad 80%

masy towarowej, w tym 2/3 światowego wydobycia ropy naftowej. Mocarstwa regionalne, takie jak Wielka Brytania, Japonia czy Korea Południowa wymianę towarową realizują drogą wodną w 90%, a Stany Zjednoczone Ameryki prawie w 95%.

Należy przypuszczać, że te wskaźniki transportu nie powinny ulec w najbliższej przyszłości zmianom. Natomiast naruszenie stabilności transportu wodnego, nawet w najmniejszym stopniu, automatycznie wpłynie na kondycję gospodarek państwowych lub całych regionów. Charakterystycznym staje się obecnie zjawisko porywania statków, głównie towarowych i różnych handlowych przez piratów, którzy wyznaczają ogromne sumy pieniężne za ich uwolnienie. Ażeby zorganizować skuteczną ochronę tych statków, na szlakach komunikacji wodnej, w skali globalnej, należałoby wydzielić do ciągłego patrolowania (według danych międzynarodowych) około 500 okrętów wojennych, co nie jest możliwe.

Co do bogactwa, oprócz ropy naftowej, przestrzeń wodna kryje w sobie (na dnie mórz i oceanów) takie złoża, jak: 50% cynku, 60% miedzi, 30% toru, ponadto mangan, żelazo, kobalt, cynk, nikiel.

Morza i oceany stały się przedmiotem badań geostrategicznych nie tylko z punktu widzenia znajdujących się tam zasobów surowcowych, ale także jako szlaki transportu wodnego i konfliktów międzynarodowych⁵⁵. Bezpieczeństwo przestrzeni wodnej leży w gestii państw narodowych i podmiotów prawa międzynarodowego.

***Przestrzeń powietrzna** - to przestrzeń trójwymiarowa, rozciągająca się nad przestrzenią lądową i wodną państwa, bądź nad morzem otwartym lub nad terytoriami niepodlegającymi żadnemu państwu.*

Przestrzeń powietrzna, przynależna danemu państwu, tzn. rozciągająca się nad terytorium tego państwa, podlega jego całkowitej suwerenności. Należy też przypomnieć, że w 1919 roku w Paryżu podpisano międzynarodową zasadę obowiązującą wszystkie kraje, stanowiącą, że każde państwo ma pełną i wyłączną suwerenność nad przestrzenią powietrzną nad swoim terytorium. Analogiczne stwierdzenie znalazło się także w konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym w 1944 roku. Umowy te mają kolosalne znaczenie w stosunkach międzynarodowych i bezpieczeństwie narodowym, albowiem żadne statki powietrzne, cywilne i wojskowe nie mają prawa naruszać przestrzeni powietrznej danego państwa bez jego zgody. Przyjęte zasady w tym zakresie regulują następujące ważne doku-

55 Z. Lach, J. Skrzyp, *Geopolityka i geostrategia*, AON Warszawa 2007, s. 88.

menty: *Konwencja Chicagowska z 1944 r., układ o tranzyście międzynarodowym służb powietrznych i o międzynarodowym transporcie lotniczym.*

Międzynarodowa żegluga powietrzna wymaga korzystania z obcej (innego państwa) przestrzeni powietrznej. To uprawnienie może wynikać z umowy międzynarodowej dwustronnej lub wielostronnej albo z aktu wewnętrznego państwa, które sprawuje zwierzchnictwo nad daną przestrzenią powietrzną. Można zatem stwierdzić, że przestrzeń powietrzna jest pod stałą kontrolą państw i każdy przelot musi bezwzględnie być zgłoszony i odbyty tylko po otrzymaniu zezwolenia danego państwa.

Przestrzeń kosmiczna była od wieków przedmiotem zainteresowania przez człowieka. Natomiast w drugiej połowie XX wieku stała się przestrzenią szczególnych zainteresowań mocarstw, takich jak USA i ZSRR. Wyścig opanowania przestrzeni kosmicznej trwa nadal, z tą tylko różnicą, że jego dynamika przybiera na sile bez względu na przeznaczane środki. Co dzień przestrzeń kosmiczną pokonują statki różnego przeznaczenia, a statki kosmiczne z człowiekiem na pokładzie stają się czymś tak powszechnym i normalnym, jak loty załogowych samolotów w przestrzeni powietrznej. Już dziś można wysunąć tezę, iż przestrzeń kosmiczna odgrywa kluczową rolę geopolityczną, geostrategiczną, naukową, ekonomiczną, militarną, telekomunikacyjną i ekologiczną.

Obecnie możemy w różnych materiałach naukowych lub popularno-naukowych spotkać stwierdzenie – *kto panuje w kosmosie, ten panuje na Ziemi*. A to oznacza, że przestrzeń kosmiczna stopniowo przejmuje niektóre, dotychczasowe funkcje przestrzeni powietrznej. Już nikogo nie dziwi stawiana hipoteza mówiąca o tym, że państwo, które będzie miało możliwość nieograniczonego użycia środków satelitarnych, osiągnie przewagę nad każdym, który takiej możliwości mieć nie będzie. Dlatego dysponowanie odpowiednią ilością środków militarnych w przestrzeni kosmicznej może świadczyć o ważnym statucie strategii wojskowej w XXI wieku.

W niektórych publikacjach możemy spotkać informacje o tym, że w przestrzeni kosmicznej znajdują się środki tylko do wspierania działań bojowych na Ziemi, tj. w zakresie łączności, rozpoznania, nawigacji, meteorologii. Należy jednak zdawać sobie sprawę z faktu, że osiągnięty poziom techniki kosmicznej umożliwia nie tylko oddziaływanie z kosmosu na działania militarne na Ziemi, lecz tworzy warunki do prowadzenia działań zbrojnych w bliskiej przestrzeni kosmicznej, czyli w *kosmosie okołozemskim*.

Obecnie, na razie nie dokonano zmian, wyróżnia się dwa możliwe teatry działań wojennych, a mianowicie: **Bliski Teatr Działań Wojennych (BTDW)** - ok. 40 tys. km od środka Ziemi i **Dalszy Teatr Działań Wojennych (DTDW)** – w granicach od ok. 40 tys. km do ok. 450 tys. kilometrów.

Militaryzacja przestrzeni kosmicznej wynika z kilku ważnych przyczyn, a mianowicie:

- 1) z naturalnego zainteresowania człowieka wszechświatem;
- 2) z odpowiedniego poziomu techniki raketowej;
- 3) z możliwości opanowania przestrzeni kosmicznej;
- 4) z polityczno-militarnej sytuacji w świecie;
- 5) z możliwości umieszczenia broni satelitarnej.

Należy przewidywać, że w przestrzeni kosmicznej mogą być zastosowane takie środki rażenia obiektów kosmicznych i rakiet balistycznych dalekiego zasięgu, jak: *broń laserowa, kinetyczna, cząsteczkowa, radiacyjna i bezpośredniego rażenia.*

Niemal równocześnie z wprowadzeniem na orbitę okołozemską pierwszych obiektów kosmicznych i rozpoczęciem prac nad ich użyciem do celów militarnych, podjęto prace mające na celu skodyfikowanie działalności człowieka w kosmosie. Opracowano i wdrożono szereg norm o znaczeniu międzynarodowym dotyczących przestrzeni kosmicznej, Księżyca i Ziemi. Po analizie dotychczasowych ustaleń, na dzień dzisiejszy, można bez większego błędu stwierdzić, co następuje:

Po pierwsze – w całej przestrzeni kosmicznej, tj. na wszelkich ciałach niebieskich na orbitach wokół nich oraz w pozaorbitalnej części przestrzeni kosmicznej, obowiązuje zakaz umieszczania jakichkolwiek rodzajów broni masowego rażenia. Na Księżycu i na powierzchni innych ciał niebieskich nie mogą być instalowane także inne rodzaje broni. Mogą być one rozmieszczone natomiast na orbitach wokół ciał niebieskich innych niż Ziemia i Księżyc oraz w pozaorbitalnej części kosmosu.

Po drugie – Księżyc i inne ciała niebieskie są zamknięte dla jakiegokolwiek działalności wojskowej, ale nie wyklucza się funkcjonowania na nich personelu wojskowego. A to oznacza, że każdy statek kosmiczny, na swoim pokładzie może mieć dowolną liczbę kosmonautów – ekspertów wojskowych.

Po trzecie – zabrania się dokonywania zmian w składzie i strukturze Ziemi i przestrzeni kosmicznej oraz sztucznego wywoływania zmian.

Ograniczenia te nie są doskonałe i wystarczające, ponieważ nie ma na dzień dzisiejszy skutecznych metod i sposobów kontroli ich respektowania przez te państwa, które wykorzystują technikę kosmiczną. Nie zabraniają one instalowania środków rażenia wykorzystujących najnowsze technologie, np. broń laserową lub wiązkową. Pomimo intensywnych działań różnych instytucji prawa międzynarodowego, stan prawny kosmosu nie został uregulowany na miarę współczesnych wymagań bezpieczeństwa w świecie. Najważniejszym osiągnięciem jest opracowanie międzynarodowego prawa kosmicznego jako nowej dziedziny prawa międzynarodowego.

Na zakończenie tego problemu – *wielkość przestrzeni* – chcę wysunąć tezę, że wszystkie one mają kolosalne znaczenie (każda w swoim zakresie) w kształtowaniu bezpieczeństwa międzynarodowego a w tym narodowego. Jednak przestrzeń kosmiczna, jak nigdy w przeszłości, dziś odgrywa ważną rolę w utrzymaniu pokoju światowego i odgrywać będzie w przyszłości. Powstaje tylko pytanie – jak długo?

4.3 WIARYGODNOŚĆ

Wiarygodność jako kryterium może nasuwać wiele wątpliwości u czytelnika, bowiem niemal w każdym opracowaniu książkowym możemy spotkać różną interpretację tego terminu. Najczęściej możemy spotkać to pojęcie, ale odnoszące się do wiarygodności państwa lub jednostki. A jeśli autorzy posługują się doktryną systemu światowego, to i tak można dostrzec eksponowanie roli państwa jako elementarnej struktury systemu światowego. Uważam, że kryterium *wiarygodności* może być z powodzeniem zastosowane zarówno w bezpieczeństwie narodowym, jak i międzynarodowym, a zwłaszcza w ich ocenie podczas wartościowania. W dobie integracji i globalizacji kryterium wiarygodności nabiera szczególnego znaczenia przy uczestniczeniu w sojuszach i zawieraniu kontraktów w skali międzynarodowej.

Liczni autorzy, pracownicy nauki zajmujący się bezpieczeństwem, w swoich opracowaniach traktują wiarygodność jako jedno z ważniejszych kryteriów, choć może być złudne w bezpieczeństwie międzynarodowym.

Ponadto stopień wiarygodności w różnych okolicznościach może być inny. O tym może zadecydować czynnik polityczny, ekonomiczny, militarny lub społeczny. Kształtowanie stosunków międzynarodowych poprzez traktaty i układy powoduje, że wiarygodność przybiera na znaczeniu. To, co było wczoraj, może nie być adekwatnym do sytuacji aktualnej z różnych

powodów. A to oznacza, że państwo wiarygodne może w określonych sytuacjach wobec innego stać się niewiarygodnym. W warunkach integracji i globalizacji, ważnym czynnikiem w utrzymaniu wiarygodności na wysokim poziomie, z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego, jest jakość elit politycznych i dyplomacji, które swoją działalnością na arenie międzynarodowej mogą jej w znaczącym stopniu sprzyjać.

A teraz dokonajmy próby zdefiniowania samego pojęcia wiarygodności i odkrycia jego istoty w aspekcie aksjologicznym. Nabieram przekonania do definicji zawartej w *Słowniku języka polskiego z 1994 roku*, w którym podano: **Termin wiarygodności, inaczej wiarygodny oznacza godny wiary, zasługujący na zaufanie, pewny, rzetelny, a inaczej – dotrzymujący zobowiązań, uczciwy, solidny, sumienny**. Ta niemal uniwersalna definicja może obejmować różne obszary działalności ludzkiej, a już na pewno w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Dziś ważnego znaczenia nabierają, w stosunkach międzynarodowych, takie wartości, jak: rzetelność, uczciwość, sumienność, solidność.

W bezpieczeństwie narodowym i nie tylko wiarygodność w stosunku do partnerów, sojuszników, sąsiadów, zawieranych kontraktów, koalicjantów odgrywa rolę decydującą. Zwiększająca się współzależność w stosunkach międzynarodowych oraz pogłębiająca się tendencja prymatu prawa międzynarodowego nad prawem narodowym powodują, że znaczenie wiarygodności permanentnie rośnie bez względu na zmieniające się uwarunkowania. Państwo, w dzisiejszej złożonej rzeczywistości, *które nie ma silnej kompetentnej władzy, profesjonalnej dyplomacji, mocnej gospodarki i silnej profesjonalnej armii oraz mocnego pieniądza – staje się niewiarygodne*.

A jak się ma wartość do wiarygodności? Jak się okazuje wartość ma kilka cech od strony znaczeniowej, a tym bardziej w aspekcie wiarygodności. Okazuje się, że wartość ma ścisły związek z wiarygodnością w obszarze bezpieczeństwa tak narodowego, jak i międzynarodowego.

A teraz należałoby odpowiedzieć na pytanie: jaką wartość ma dziś wiarygodność dla współczesnego bezpieczeństwa narodowego? Odpowiadając na tak postawione pytanie, należy obowiązkowo poddać ją głębokiej analizie pod kątem *wartości egzystencjalnej, koegzystencjalnej i uniwersalnej*⁵⁶.

Systemy i hierarchie stanowią podstawę do zawierania kontaktów bilateralnych i multilateralnych. W tym przypadku wartości polityczne pełnią

⁵⁶ C. Maj, *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 1992, s. 10.

rolę ułatwiającą pozorowanie lub odnajdywanie płaszczyzn, na których buduje się pozorowanie. Szczególnie wyraźnie uwidoczniło się znaczenie wartości w układach transnarodowych XX wieku, kiedy to w konsekwencji doszło do obiegu wartości politycznej, naukowej i technologicznej również w obszarze integracji i globalizacji.

Za punkt wyjścia należy przyjąć, że istnienie wartości egzystencjalnej ma szczególne znaczenie. Jest ona ważna, zwłaszcza w tworzeniu systemu bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku, kiedy procesy integracji i globalizacji przybierają na sile. Okazuje się, że podstawową wartością egzystencjalną jest *istnienie*. Istnienie oznacza, w tym przypadku, uczestniczenie w bezpieczeństwie narodowym niezależnie od realnej sytuacji w państwie. Wartość ta może stanowić kryterium wartościowania innych wartości międzynarodowych. Istnienie jest także powiązane z wartością koegzystencjalną. Związek ten polega z jednej strony na tym, że warunkiem koegzystencji jest współwystępowanie co najmniej dwóch uczestników i dokonują się relacje pomiędzy nimi. Z drugiej zaś, koegzystencja może być funkcjonalna dla istnienia bezpieczeństwa regionalnego i globalnego.

Na drugim miejscu należałoby umieścić wartości koegzystencjalne. Ich istota sprowadza się do akcentowania konieczności występowania różnych uczestników w stosunkach międzynarodowych. Należy też zaznaczyć, że istnieje ścisły związek pomiędzy wartościami egzystencjalnymi a koegzystencjalnymi. Ta współzależność generalnie sprowadza się do dwóch podstawowych obszarów, które dotyczą wartości w bezpieczeństwie.

Po pierwsze – bez wartości egzystencjalnych wzmacniających istnienie uczestników, tzn. bez istnienia tych uczestników nie mogą być realizowane wartości koegzystencjalne, oznaczają one jakby przyzwolenie i usankcjonowanie równoległego istnienia przynajmniej dwóch uczestników stosunków międzynarodowych.

Po drugie – wartości egzystencjalne nie mogą być w pełni urzeczywistniane bez realizacji wartości koegzystencjalnych, tj. istnienia uczestnika we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. Egzystencja uczestników jest zależna od stopnia ich adaptacji do rzeczywistości międzynarodowej⁵⁷.

Jest jeszcze trzeci typ wartości, czyli *wartość uniwersalna*. Jej znaczenie i doniosłość w przyszłości nie były kwestionowane. Znaczenie jej polega głównie na istotności dla wszystkich państw – uczestników bezpie-

⁵⁷ C. Maj, *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 1992, s. 12.

czeństwa. Wartości tworzą odpowiednie normy sprzyjające realizacji tych dwóch.

Mam nadzieję, że dokonana analiza, może niepełna, wiarygodności a w tym trzech typów wartości, z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego, w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego, daje podstawę do zgłębiania wiedzy w przedmiocie teorii bezpieczeństwa na podstawie literatury, do której bardzo zachęcam.

4.4 DOSTĘP DO NAJNOWSZEJ TECHNOLOGII

Olbrzymi postęp technologiczny, jaki nastąpił w świecie od połowy XX wieku i dynamiczne procesy integracyjne i globalizacyjne upowszechniły wiele zaawansowanych rozwiązań technicznych, poprzednio zarezerwowanych głównie dla sił zbrojnych, służb specjalnych i policji oraz jednostek antyterrorystycznych. Chyba nie popełnię błędu, twierdząc, iż sukcesem w ciągu następnych trzydziestu lat będzie nie tylko znaczące zmniejszenie konfliktów zbrojnych w szerszej skali, ale także postęp gospodarczy, a w tym nowe technologie w różnych dziedzinach, zwłaszcza po zakończonym kryzysie finansowym w skali światowej.

Aby dokonać wszechstronnej oceny i następnie wskazać, które państwa odniosą największy sukces gospodarczy w przyszłości, należałoby najpierw ocenić, w jakim stanie znajdują się one aktualnie i jakie zaistniały okoliczności, wskutek czego niektóre z nich w szybkim tempie znalazły się w czołówce, nie tylko pod względem poziomu życia, lecz przede wszystkim ich znaczenia w świecie i wpływu na bezpieczeństwo międzynarodowe. Oprócz tych czynników, ocena powinna obejmować efektywność społeczeństw w całości, głównie w aspekcie ich organizacji, które mają miejsce np. w Stanach Zjednoczonych, Europie, w Azji Północno-Wschodniej oraz Południowo-Wschodniej.

Na obecnym etapie rozwoju głównym miernikiem zorganizowania społeczeństw w wyżej wymienionych regionach może być PKB znajdujący się w dyspozycji państw i wielkość zadłużenia. Jest faktem, że w Ameryce Północnej i Azji Wschodniej udział wydatków publicznych PKB jest o wiele niższy niż w Europie. Natomiast państwa Azji Wschodniej są najbardziej oszczędnymi w świecie, podczas gdy Stany Zjednoczone odznaczają się najniższym poziomem oszczędności (do czasu kryzysu światowego-2008).

Kolejnym miernikiem zorganizowania społeczeństw może być liczba uczącej się młodzieży – bogactwa narodowego. Tu należy przyznać,

że Ameryka Północna i państwa Azji Wschodniej kładą większy nacisk na zapewnienie warunków do zdobywania wykształcenia wyższego jak największej liczby młodzieży. Nieco odmiennie sytuacja przedstawia się w Europie, w której dominuje interwencjonizm państwa. W Europie nadal państwo ma bardziej znaczący udział w podejmowaniu decyzji niż w krajach Ameryki Północnej i Azji Wschodniej. Pod tym względem Polska w ostatnich latach zrobiła wielki, dotąd niespotykany postęp, osiągając liczbę ok. 2 mln studentów na wszystkich trzech poziomach studiów wyższych w 456 uczelniach publicznych i niepublicznych.

W tym miejscu warto odnotować, że mimo procesów integracyjnych i globalizacyjnych nie wszystkie państwa muszą być podobne lub jednakowe w dziedzinach najważniejszych. Owszem, państwa nabierają doświadczenia i zmierzają do najlepszych, wspólnie rozwiązują podstawowe problemy, np. bezpieczeństwa i obrony, gospodarcze, dyplomatyczne, społeczne na rzecz dobrobytu i utrzymania pokoju.

Obecnie informacje o działaniach gospodarczych nie tylko są powszechnie znane i najczęściej zdobywane różnymi kanałami. Można bardzo łatwo zauważyć, jak państwa uprzemysłowione zbliżają się do siebie poprzez ścisłą współpracę i wymianę handlową i jak kraje biedniejsze oddalają się od tych zamożnych. Po prostu technologicznie nie nadążają za postępem.

Przewidując przyszłość, należałoby ocenić zdolności przystosowawcze świata uprzemysłowionego do nowych wyzwań XXI wieku. Wyrażając pogląd Hamish Mc Rae, zawarty w książce pt. *Świat w roku 2020*, muszę przyznać, że jednym z podstawowych problemów pierwszego ćwierćwiecza XXI wieku będzie rozstrzygnięcie, *czy państwa będą musiały uczyć się wzajemnie nie tylko jak uczynić, aby gospodarki były bardziej wydajne, lecz jak uczynić społeczeństwa bardziej sprawnymi.*

Czynniki powodujące rozwój z upływem czasu ulegają ewolucji pod wpływem rozwoju technologicznego. To może następować w przemyśle, rolnictwie, w sektorze usług, a także w przemyśle zbrojeniowym. Wraz z postępem technologicznym zmienia się nieuchronnie struktura społeczna i ekonomiczna. Nowe technologie radykalnie wpływają na wzrost wydajności pracy, a w krajach rozwijających się następuje to w bardzo krótkim czasie. Chociaż nie tylko zmiany technologiczne, bowiem na wzrost gospodarczy niemały wpływ mają czynniki jakościowe, takie jak systemy organizacji, jakość zarządzania, motywacje i samodyscyplina pracowników oraz kompetencje kierownictwa; jednym słowem – czynnik ludzki.

Co do zmian w technologii i ich wpływu na bezpieczeństwo narodowe, wielu aktorów polityki bezpieczeństwa wyrażało pogląd w sprawie bliższej i dalszej perspektywy w obszarze regionalnym i globalnym. Prawie każdy z nich, a przynajmniej większość, uzasadniał swoje stanowisko na miarę posiadanej wiedzy i doświadczenia. Trudno dziś jednoznacznie określić, które z tych poglądów mogą stanowić podstawę do dalszych analiz i ocen. Uważam, że najbardziej użytecznymi do dalszej analizy tej kwestii mogą być twierdzenia szwedzkich analityków, J. Ridderstrala i K. Nordstroma, *które mają odniesienie do przemian technologicznych, instytucjonalnych i do systemu wartości*. W głównej mierze to one będą tworzyć warunki rozwoju w świecie w XXI wieku, ponieważ wykazują trwałe tendencje rozwojowe, a także oddziałują na społeczność, organizacje i jednostki.

Tempo zmian technologicznych jest dzisiaj bardzo duże i wykazuje tendencje do jeszcze większego przyspieszenia. Dzieje się to tak dlatego, że subiektywnie świat zaczyna się „kurczyć”. Temu zjawisku sprzyja głównie nowa technologia w transporcie, telekomunikacji, informatyce, robotyzacji i biotechnologii. Tak gwałtowny rozwój jest świadectwem tego, że już teraz aktywniej korzystamy ze wszystkich sfer życia i wymiaru świata (przestrzeni ziemskiej i kosmicznej).

Ponadto, coraz bardziej integrujemy się ze sobą, bez względu na rasę i kolor skóry, łączymy kosmos z geotechnologią. To dzieje się bardzo szybko i z większą intensywnością, perfekcjonizmem oraz precyzją. Proces ten jest zjawiskiem nieodwracalnym, a informacja i swobodny do niej dostęp staje się podstawą wszelkiej ludzkiej działalności.

Postrzegając skutki rewolucji informacyjnej, globalizację procesów ekonomiczno-społecznych, a także zmiany w systemie wartości, możemy z dużym prawdopodobieństwem uznać, że w przyszłości możemy żyć w nieco innym świecie. W tej kwestii niektórzy autorzy stawiają sprawę bardzo odważnie. W czasach nieprzewidywalności następstw, zachowań oraz rosnącej asymetrii i towarzyszącym jej silnym emocjom, możemy spodziewać się także chaosu wywołanego nagłymi i nieoczekiwanymi zmianami technologicznymi, mającymi wielowymiarowy charakter, trudny do sklasyfikowania **a w zasadniczy sposób zagrażający bezpieczeństwu**.

Sam proces globalizacji i integracji, oprócz zauważalnych pozytywów rozwoju cywilizacyjnego, wzrostu dobrobytu, w rozumieniu powszechnym, dostarcza społeczności także skutków negatywnych, m.in. pod postacią asymetrii gospodarczej, technologicznej, społecznej i kulturowej.

Asymetrię tę należy widzieć w obszarze całych organizacji i ich otoczeniu oraz w sferze sojuszy i porządku międzynarodowego. Globalny wymiar asymetrii przekłada się także na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w sensie fizycznym i socjologicznym oraz psychologicznym, w kontekście działania podmiotów, wykorzystywanych technologii, systemu wartości czy też postrzegania perspektywy. *Potrzeby są matką postępu, a to oznacza, że człowiek pragnie żyć coraz lepiej, wygodniej i przemieszczać się szybciej i coraz szybciej, jak nigdy dotąd. I tu dochodzimy do wniosku - nie da się powstrzymać technologii tak, jak nie da się oprzeć potrzebom człowieka.*

4.5 UDZIAŁ W BEZPIECZEŃSTWIE KOOPERATYWNYM

Bezpieczeństwo narodowe ma dziś charakter przede wszystkim zbiorowy, zwłaszcza w sytuacji przynależności państwa do ONZ, Unii Europejskiej, Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO). W takim znaczeniu mamy do czynienia z bezpieczeństwem zbiorowym. W teorii ma ono różne nazewnictwo, takie jak: *wspólne, wszechstronne, defensywne, a także kooperatywne lub kooperacyjne.*

Sama idea bezpieczeństwa zbiorowego przeciwstawia się logice równowagi sił, odrzuca sojusze i zobowiązuje wszystkich uczestników do przeciwstawienia się agresji na któregośkolwiek z członków lub partnerów systemu bezpieczeństwa zbiorowego. Główną zaletą bezpieczeństwa kooperatywnego jest to, że *potencjalna siła* jest znacznie większa, a przez to można skuteczniej zniechęcić agresora do naruszeń *status quo*. Tu wyraźnie występuje również czynnik odstraszenia.

Według *Słownika języka polskiego kooperacja* oznacza m.in. formę pracy polegającą na uczestniczeniu wielu osób lub przedsiębiorstw w tym samym procesie produkcji lub w różnych, ale związanych ze sobą w procesach produkcyjnych; współpracę a także współdziałanie. Dlatego przez analogię można przyjąć, że *bezpieczeństwo kooperatywne jest ściśle związane z koncepcją zazębiających się i wzajemnie wzmacniających działań podejmowanych zarówno przez państwa, jak i instytucje w celu zapewnienia bezpieczeństwa.*

Podstawowym celem bezpieczeństwa kooperatywnego, we wszystkich współczesnych uwarunkowaniach, jest zdecydowane i skuteczne odpowiadanie na wszelkie zagrożenia zewnętrzne, zapobieganie konfliktom na drodze dyplomatycznej, politycznej i militarnej, likwidowanie konfliktów,

o ile powstają bez względu na ich wymiar, niesienie pomocy środkami kooperatywnymi tam, gdzie lokalne społeczności potrzebują wsparcia.

Bezpieczeństwo narodowe jest wartością mieszczącą się w splocie interesów egzystencjalnych, ponieważ dotyczą one trwania, przetrwania i rozwoju, czyli są osadzone we współzależności, inaczej w kooperacji.

W przypadku interesu państwa oraz jego społeczności, kryterium jako instrument pomiaru zawsze będzie obciążone wyznacznikami subiektywizmu. Należy liczyć się z tym, że nawet najlepszy model bezpieczeństwa narodowego może się okazać w danej sytuacji (w kryzysie) nieskuteczny. Jest dzisiaj zrozumiałe, że bezpieczeństwo tworzone na strukturze narodowej, a nie na kooperatywnej jest mało wiarygodne, choć każde państwo powinno mieć swoją politykę i strategię bezpieczeństwa w systemie międzynarodowym. Porównując z jakością środowiska globalnego, jego strukturą i dynamiką zmian, obecny świat wymaga innego spojrzenia na system bezpieczeństwa i na zasady postępowania kooperatywnego.

Prawdopodobnie konflikty asymetryczne najwyraźniej zdają się wymagać nowego widzenia środków, jakimi dysponują państwa, jak i potencjalnego przeciwnika. Należy także mieć na uwadze fakt, że od zakończenia drugiej wojny światowej w 1945 roku miało miejsce wiele wojen na różnym tle i różnych rozmiarów; odnotowano tylko od 2 do 4 dni pokoju w skali globalnej. Czy to nie powinno znaleźć swojego wyrazu w polityce bezpieczeństwa? Dla podniesienia skuteczności działań w obszarze bezpieczeństwa regionalnego czy też globalnego stają się nieodzowne kooperatywne, sprawnie funkcjonujące, nowoczesne sojusze militarne i nie tylko. O takiej koncepcji mówią niektóre postanowienia Strategii NATO z 19 listopada 2010 roku.

Wychodząc do środowiska międzynarodowego w różnymi problemami materialnymi i duchowymi, wszystkie państwa współczesne czerpią impulsy rozwojowe z zewnątrz, wzbogacając swoje życie wewnętrzne, a tym samym kształtują związki z innymi państwami. W ten sposób dają skuteczne podstawy do tworzenia bezpieczeństwa kooperatywnego. Ale to jeszcze nie oznacza, że w danym modelu wszyscy mają jednakowy status, choć pod względem prawnym wszystkie państwa są równe. Państwa, w danym modelu, różnią się zasobami, stopniem rozwoju, technologią, siłą oddziaływania na problemy regionalne i globalne, preferencjami polistrategicznymi i możliwościami ich realizacji. Właściwie to faktyczne zróżnicowanie tworzy najgłębsze podłoże istniejących nierówności w stosunkach międzynarodowych, a także jest źródłem ciągłego odżywiania

kwestii współzależności państw w ich wzajemnych interakcjach.

Każde państwo dąży do zmniejszenia asymetrii zależności i do ich równoważenia, chcąc być członkiem bezpieczeństwa kooperatywnego. Współzależność będzie w danej sytuacji wzajemną albo zwrotną, dotyczącą historycznych, politycznych i ekonomicznych zjawisk współżycia kooperatywnego państw. Pozytywne znaczenie procesów kooperacji polega na wzbogacaniu i unowocześnianiu życia społeczeństw, a jednocześnie wspomaganie pielęgnowania podstawowych wartości narodów i państw.

Trzeba przyznać, że zaletą bezpieczeństwa kooperatywnego jest obejmowanie w całości zarówno idei bezpieczeństwa zbiorowego, jak i bezpieczeństwa wspólnego. Ponadto bezpieczeństwo kooperatywne ma charakter wielowymiarowy, a nie tylko militarny i ekonomiczny. To oznacza, że bezpieczeństwo kooperatywne zawiera w sobie takie istotne elementy, jak: szerokie pojmowanie bezpieczeństwa według zagrożeń, wielowymiarowość w swojej treści i zakresie, dotrzymanie wytycznych gwarancji, nieograniczoność pod względem członkostwa, faworyzowanie rozwiązań wielostronnych, istnienie zasady dialogu. Już te podstawowe cechy bezpieczeństwa kooperatywnego pokazują, na ile jest ono autentyczne i nowoczesne w swojej strukturze.

Bardzo ważnym elementem w systemie bezpieczeństwa kooperatywnego są potrzeby, które wysuwają cele, a te z kolei wyłaniają interesy. Niektórzy autorzy uznają, że interesy są pochodną potrzeb. Osobiście uznają, iż w pierwszym czy w drugim przypadku pierwotnie rodzą się potrzeby, a na samym końcu interesy. Interes można określić jako pożądaný stan rzeczy, który jest osiąganý przez podmioty, czyli państwa.

W przypadku uczestników bezpieczeństwa kooperatywnego ich interesy będą się zawierały w pożądaných współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. To oznacza, że interesy będą z reguły skierowane na zewnątrz, a ich realizacja będzie zależna od innych uczestników systemu. Mówiąc inaczej, interesy będą odzwierciedlały wyraźnie zależności pomiędzy uczestnikami a ich środowiskiem zewnętrznym.

Na podstawie dotychczasowych rozważań nietrudno zauważyć, że wyrażają one trzy podstawowe relacje, a mianowicie:

- 1) interesy egzystencjalne, interesy całości, bezpieczeństwa, perspektywy;
- 2) interesy koegzystencjalne, interesy autonomiczności, suwerenności, uczestnictwa, współżycia, współpracy, korzyści, wzajemności;

3) interesy funkcjonalne, interesy skuteczności, sprawności, informacji.

Należy obiektywnie i z odpowiedzialnością stwierdzić, iż typologia przyjęta przez niektórych autorów w tej kwestii jest bardziej adekwatna do bezpieczeństwa kooperatywnego, bowiem obejmuje ona szerszy zakres interesów. Chodzi tu przede wszystkim o interesy funkcjonalne, które dotyczą każdego z uczestników systemu i zwiększają efektywność realizacji interesów egzystencjalnych i koegzystencjalnych.

Wspomniana typologia, należy przyznać, ma powszechne zastosowanie, chociaż typy interesów nie są jednakowe dla uczestników systemu bezpieczeństwa kooperatywnego. Na przykład w Unii Europejskiej inne typy interesów będą dla Polski, a inne dla Niemiec czy Francji, chociaż cele bezpieczeństwa są takie same.

Jeśli natomiast interesy egzystencjalne dotyczą głównie państw lub narodów, to tym samym nie mają odniesienia do organizacji międzynarodowych, gdyż dotyczą tylko przetrwania i rozwoju. Inaczej te sprawy mają się dla systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Tu najważniejszymi stają się interesy koegzystencjalne i funkcjonalne, ponieważ obejmują całość i mają charakter uniwersalistyczny.

4.6 SKUTECZNOŚĆ WALKI Z TERRORYZMEM

Wszystkie najważniejsze wydarzenia, które miały miejsce w końcu XX w. i na początku XXI, na różnych kontynentach, dają podstawę do wysunięcia twierdzenia, iż największym zagrożeniem w skali globalnej obecnie jest **terroryzm**. Stanowi on dzisiaj zagrożenie zarówno dla państw, jak i społeczeństw. Choć zjawisko terroryzmu jest tak samo stare jak ludzkość, to w odróżnieniu od przeszłości współczesny terroryzm ma inny zasięg działania, inne metody działania, inne środki do zadawania ogromnych strat, a poprzez umiędzynarodowienie zagraża bezpieczeństwu w skali światowej. Dlatego od 2001 roku terroryzm przybrał nazwę **terroryzmu światowego**.

Chcąc zdefiniować pojęcie terroryzmu, ze względu na charakter zjawiska i skalę występowania, trzeba mieć na uwadze fakt, że w dotychczasowych opracowaniach książkowych można spotkać wielką liczbę definicji tego niewątpliwie groźnego dla ludzkości zjawiska. Niektórzy autorzy twierdzą, że jest ich około stu, chociaż osobiście tyle nie spotkałem. Niektóre z zamieszczonych definicji w różnych opracowaniach zasługują na uwagę i dlatego przytoczę dwie, które najtrafniej oddają sens zjawiska

i odpowiadają zarówno czasowi, jak i okolicznościom występowania.

Pierwsza z nich to definicja sformułowana przez FBI – ***terroryzm to bezprawne (nielegalne) użycie siły przeciwko osobom lub własności z zamiarem wymuszenia jakiegoś działania lub zastraszenia rządu, ludności cywilnej lub jakiegokolwiek jej części dla osiągnięcia celów politycznych lub społecznych.***

Definicja druga, zasługująca na uwagę, to definicja zawarta w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* z 2003 roku – ***terroryzm to forma przemocy polegająca na przemyślanej akcji wymuszania rządów lub określonych grup społecznych w celach politycznych, ekonomicznych i innych***⁵⁸.

Nietrudno zauważyć rozbieżności w tych dwóch definicjach co do celu, obiektu ataku i sposobów działania. Jestem przekonany, że mając w pamięci treść tych dwóch definicji, mogę przejść do dalszych rozważań problemów dotyczących terroryzmu. Choć w dalszej części skupię uwagę tylko na podstawowych kwestiach, ponieważ na temat terroryzmu i terroryzmu światowego ostatnio pojawiło się kilka pożytecznych pozycji o charakterze naukowym i popularno-naukowym, z których Czytelnik (Student) może w każdej sytuacji skorzystać.

Coraz częściej mówimy i piszemy o terroryzmie międzynarodowym lub światowym. Terroryzm, w rozumieniu aksjologicznym czy metodologicznym, jest metodą działania, która dla osiągnięcia maksymalnej skuteczności posługuje się przemocą lub groźbą jej użycia. Służy osiągnięciu celów głównie politycznych, a jej konstrukcja opiera się na dalekosiężnych skutkach psychologicznych (strachu).

Spółeczność międzynarodowa stanęła przed bardzo trudnym zadaniem doprowadzenia do sytuacji, w której *terroryzm jako metoda osiągania celów stanie się nieskuteczny lub nieopłacalny* (K. Liebel). Działalność terrorystyczna może mieć różne motywacje do podejmowania akcji o różnym zasięgu i w różnych miejscach. Mogą przybierać też różny charakter, aby osiągnąć cel. Przytoczę tylko niektóre z nich (zasadnicze):

1) ***nacjonalistyczny*** – wyrażony w postawie społeczno-politycznej i ideologicznej, nietolerancji i wrogości w stosunku do innych;

2) ***separatystyczny*** – wyrażony w dążeniu do oddzielenia się, wyodrębnienia z jakiejś całości do utworzenia własnego państwa;

3) ***religijny*** – wyrażony w dążeniu do spełnienia misji posłanniczej,

⁵⁸ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, 2003, s. 149.

przekazanej przez Boga, tj. zbawienie świata, w skrajnym przypadku unicestwienie życia na Ziemi jako wypełnienie kary boskiej;

4) **fundamentalistyczny** – wyrażony w dążeniu fanatycznych wyznawców określonej religii do jej ustanowienia jako obowiązującej w swoim lub innym państwie oraz pragnieniu zniszczenia wszystkiego, co jest niezgodne z nakazami głoszonymi przez wyznawców tej religii; religia ma być prawem stanowionym i obowiązującym każdego;

5) **ideologiczny** – wyrażony w dążeniu do zmiany istniejącego porządku, systemu ekonomicznego i prawnego w państwie, głównie kapitalistycznym. Ideologia stanowi system poglądów, idei, pojęć politycznych, prawnych, etycznych i religijnych. Cel główny – zastąpienie jednej ideologii przez drugą, jedynie słuszną;

6) **rasistowski** – wyrażony w pogardzie dla ludzi o odmiennym kolorze skóry lub pochodzenia, w dążeniu do ich izolowania a nawet fizycznej likwidacji.

Z perspektywy czasu można łatwo zauważyć rosnącą brutalność metod ataków terrorystycznych. Jeśli w początkowej fazie ograniczano się do niegroźnych porwań i uprowadzeń zakładników, zamachów bombowych wykonywanych „na niby”, to obecnie terroryści przeszli do ataków charakteryzujących się dużą liczbą ludzkich ofiar albo pokazowymi egzekucjami schwytych zakładników.

Apogeum takiej zbrodniczej działalności stanowią wydarzenia z 11 września 2001 roku, w którym użyto amerykańskich samolotów pasażerskich z ludźmi na pokładach jako latających bomb do uderzenia w ważne obiekty Stanów Zjednoczonych Ameryki, wskutek czego zginęło ok. 4000 niewinnych ludzi. Jeszcze inne tragiczne doświadczenia podpowiadają nam, że działania terrorystyczne na terytorium danego państwa mogą być prowadzone przez co najmniej trzy grupy.

Grupę pierwszą stanowią obywatele państwa występujący przeciwko niemu zbrojnie i korzystający z pomocy państwa drugiego. Terroryści wcale nie muszą rekrutować się z jakiegś łatwej do wyodrębnienia mniejszości etnicznej czy religijnej. Ta grupa wykorzystuje wszystkie sprzyjające atuty do osiągnięcia zamierzonego celu.

Grupę drugą tworzą aktywni członkowie organizacji terrorystycznych działających poza granicami atakowanego państwa, a podejmujący działalność na jego terytorium w imię własnych celów lub na zlecenie państwa drugiego za duże pieniądze. W takim przypadku działania przeciwko

danemu państwu mogą być powierzone sprawcom rekrutującym się z rodzimych albo międzynarodowych organizacji przestępczych o charakterze mafijnym.

Grupę trzecią mogą stanowić żołnierze oddziałów specjalnych obcego państwa. Ich działania terrorystyczne mogą być pozorowane jako akcje grup miejscowych lub napływowych. Państwo kierujące do akcji grupę zorganizowaną na bazie formacji specjalnego przeznaczenia będzie dążyć do ujawnienia swojej roli w jej działaniu. Gdyby nastąpiło uchwycenie członków takiej grupy, należałoby liczyć się z przedstawieniem ich jako byłych lub urlopowanych, albo zwolnionych czy też zbuntowanych żołnierzy działających bez wiedzy władz państwowych, do których należą.

W ostatniej dekadzie XX wieku znacznie wzrosła liczebność i aktywność terrorystów z ugrupowań mniejszości etnicznych oraz religijnych, powiązanych z radykalnymi ruchami politycznymi. Stąd odróżnienie terroryzmu od walki narodowowyzwoleńczej czy separatyzmu, prowadzących do rebelii albo wojny domowej może także być trudne. Trzeba też unikać zaklasyfikowania do terroryzmu przestępstw kryminalnych.

Jednak zdarza się, że motywy polityczne łączą się z kryminalnymi i wtedy granica pomiędzy partyzantką, terroryzmem i przestępczością zorganizowaną ulega zatarciu, zwłaszcza dotyczy to latynoamerykańskich ugrupowań oraz degeneracji zbrojnych komórek IRA i ETA, dokonujących rozbojów i wymuszeń pod hasłami „*podatku na rzecz sprawy*”.

Terroryzm rozumiany jako działalność osób lub grup nastawionych na dezorganizację życia społecznego pojawił się w świecie nowożytnym dopiero w drugiej połowie XIX wieku, będąc produktem nowożytnego społeczeństwa masowego, w którym mass media odgrywają zasadniczą rolę w kształtowaniu świadomości społecznej. Wtedy też zaczęto rozgraniczać pojęcia terror i terroryzm. Pojawiły się też nowe formy przemocy oraz pierwsze próby ideowego i teoretycznego uzasadniania terroryzmu. Od tego okresu niektórzy autorzy wyróżniają takie rodzaje terroryzmu, jak:

- 1) **anarchistyczny** – *zamachy bombowe i morderstwa polityczne;*
- 2) **separatystyczny** - *zamachy na przedstawicieli władz, walka zbrojna;*
- 3) **antykolonialny** - *zamachy, walka zbrojna;*
- 4) **lewacki** – *zamachy bombowe, porwania zakładników;*

5) **religijny** – zamachy bombowe, porwania, maksymalizacja liczby ofiar w ludności cywilnej.⁵⁹

W takim rozumieniu terroryzm oznacza przemoc lub groźbę zastosowania przemocy i kreowanie atmosfery strachu oraz zagrożenia w dążeniu do realizacji politycznych celów, tj. doprowadzenie do zmian politycznych. Ruchy terrorystyczne i ich działania możemy klasyfikować według różnych kryteriów, w tym: bezpośrednich celów, taktyki i metod atakowania, politycznej strategii, politycznych celów, a także według ideologicznych założeń leżących u podstaw podjętej działalności zbrojnej.

Po przedstawieniu samego zjawiska i rodzajów terroryzmu i działających obecnie grup przejdę do problemu walki z terroryzmem. Wśród wielu autorów dzieł naukowych, monografii i innych publikacji można najczęściej spotkać określenie **zwalczanie**. Nie wchodząc dalej i głębiej w typologię znaczeniową samego terminu, lepiej będzie, jeśli podejmiemy **walkę**.

Na początek zadajmy sobie pytanie: Czy terroryzm będzie codziennością w świadomości społecznej w XXI wieku? A gdyby tak miało być, to czy świat jest gotowy stawiać mu czoła? Odpowiedzi są na dzień dzisiejszy różne, w zależności od sytuacji politycznej danego państwa i przyjętej strategii bezpieczeństwa. Jednak w kwestii gotowości do skutecznej walki z terroryzmem, odpowiedź może być tylko jedna – **nie!** Było przeświadczenie, że ludzkość wkrocza po okresie zimnej wojny w zupełnie inny porządek międzynarodowy, w którym będą rządziły prawa rynku, będą przestrzegane prawa człowieka, a Rada Bezpieczeństwa ONZ zapewni stabilny rozwój w pokoju. Te oczekiwania, choć bardzo wzniosłe i potrzebne, nie zostały spełnione. Dziś, kiedy odchodzi stary porządek międzynarodowy, świat stał się wolny, lecz niestabilny. Wielu politologów i socjologów usiłuje wskazywać, iż liberalizm okazał się atrakcyjną formą rządzenia nawet dla takich krajów jak Chiny czy Rosja. Już teraz da się zauważyć, że w Rosji liberalizm polityczny jest o wiele dalej posunięty niż w Chinach. Mamy tu do czynienia z pluralizmem politycznym, ze zdecydowanym zanikiem monopolu na władzę partii komunistycznej.

Po krótkiej odpowiedzi na wcześniejsze pytania, pozostaje jeszcze odpowiedzieć na nie mniej ważne pytanie: Czym jest walka z terroryzmem? Nie wdając się w głębsze teoretyczne rozważanie na temat walki w ogóle,

⁵⁹ B. Hołyst, *Filozoficzne uwarunkowania działalności terrorystycznej. Wojna z terroryzmem w XXI wieku*, Szczytno 2009, s. 34.

muszę zauważyć, że obecny konflikt nie jest jedynie walką z terroryzmem lub islamem jako religią, lecz z **islamofaszyzmem**, który wyrósł na bazie kulturowej dezorientacji i braku wartości, wynikających z procesu modernizacji. Ponadto korzenie hybrydy religii i faszyzmu sięgają również blisko – wschodniej autorytarnej władzy, stagnacji ekonomicznej oraz ubóstwa w regionie. *Nie ma ani jednego państwa naftowego, które użyłoby swego bogactwa do wspierania społeczeństwa industrialnego, zamiast kreować społeczeństwo skorumpowanych rentierów, którzy z czasem stali się jeszcze bardziej zagorzałymi islamskimi fanatykami (K. Liebel).*

Powstaje kolejne pytanie o kolosalnym znaczeniu. Czy na obecnym etapie walka z terroryzmem jest skuteczna i czy jej zakończenie jest możliwe? Na tak trudne pytanie postaram się odpowiedzieć na tyle wyczerpująco, na ile pozwala moja wiedza, doświadczenie z zakresu prowadzenia walki zbrojnej i znajomość zjawiska terroryzmu światowego.

Należy przyznać, że w polityce zagranicznej nastąpił dychotomiczny podział i w ślad za tym wyodrębniono państwa tak zwane „**bandyckie**”, należące do „**osi zła**”. W praktyce oznacza to postawienie znaku równości pomiędzy modernizacją a westernizacją i milczącym uznaniu, że globalizacja oznacza obejmowanie kolejnych państw przez strefę wpływów **Pax Ameryka**. Na dotychczasowe podziały nałożył się nowy podział, który występuje w formie otwartego konfliktu pomiędzy zwolennikami zmian i postępu a tradycjonalistami uznającymi wartości religijne i moralne a odrzucającymi zarówno zmiany ustrojowe, jak i społeczne. Niemalże znaczenie ma również zjawisko migracji w skali światowej. Przecież już teraz obejmuje ono dziesiątki milionów ludzi, a jego nasilenie prowadzi do rozprzestrzeniania się różnego rodzaju konfliktów narodowościowych i społecznych. Ponadto początek XXI wieku wywołał powstanie nowych aktorów na arenie międzynarodowej, którzy dysponują siłą ekonomiczną i zarazem wpływami politycznymi nie tylko porównywalnymi, lecz znacznie przekraczającymi podmioty państwowe. To nie tylko duże ponadnarodowe korporacje, ale zorganizowane grupy przestępcze i organizacje terrorystyczne. Ich podstawową cechą jest sieciowy model organizacji i bezterytorialność. Sieciowość organizacji wiąże się z efektywnym wykorzystaniem najnowszej technologii, zwłaszcza w obszarze komunikacji i informacji (Internet i telefonia komórkowa).

Dokonując oceny sytuacji międzynarodowej w trzecim tysiącleciu, można dojść do wniosku, że jak nigdy dotąd **terroryzm światowy jawi się największym zagrożeniem ludzkości**. System bezpieczeństwa międzyna-

rodowego tworzony w minionych, innych warunkach, może się okazać mało skuteczny w obliczu takiego zagrożenia. Zasadnicze dzisiaj zadanie systemu bezpieczeństwa to rozpoznanie, a do tego muszą być doskonale przygotowane służby specjalne, **zwłaszcza wywiad i kontrwywiad**. Tylko te organa państwowe mogą zmniejszyć skuteczność działania organizacji terrorystycznych nawet o ponad 50% (w Izraelu do 90%).

Rodzi się zatem kolejne pytanie: jaka więc będzie przyszłość w aspekcie bezpieczeństwa globalnego? Odpowiedź na tak postawione pytanie może być kłopotliwa, albowiem dotyczy ona przyszłości, a nie dnia dzisiejszego. W ogólnych zarysach postaram się przedstawić tylko istotne kwestie.

Po pierwsze – istniejący dystans pomiędzy państwami rozwiniętymi a krajami rozwijającymi się będzie nadal się powiększać wskutek procesów globalizacji, które będą stawiały coraz ostrzejsze wymagania wobec rządów.

Po drugie – podstawową formą konfliktów będzie asymetryczność, a zatem prawdopodobieństwo powstania konfliktów w postaci działań terrorystycznych, podejmowanych przez organizacje o charakterze sieciowym, których liczba będzie rosła, a to ma bezpośredni wpływ na stopień bezpieczeństwa.

Po trzecie – działania terrorystyczne będą powodować zawsze nerwowość wśród społeczeństw państw rozwiniętych, a tym samym wywierać naciski na rządy w zakresie podejmowania coraz skuteczniejszej walki z grupami terrorystycznymi. Taki stan może generować wewnętrzne napięcia w poszczególnych krajach, co może spowodować osłabienia bezpieczeństwa kooperatywnego.

Po czwarte – zagrożeniem może okazać się sama reakcja państw i ich metody walki z terroryzmem. Skuteczność walki z terroryzmem będzie prawie zawsze zależała od daleko idących kompromisów dotyczących ochrony praw człowieka, co może wywoływać napięcia polityczne nie tylko wewnętrzne, ale i międzynarodowe.

Po piąte – zdobycie przez organizacje terrorystyczne lub organizacje popierające terroryzm albo niektóre państwa (np. Iran) broni masowego rażenia może radykalnie zwiększyć skuteczność ataków w większej skali, głównie wśród ludności cywilnej.

Po szóste – nie jest obojętne, jakimi metodami będzie prowadzona walka z terroryzmem przez państwa wysoko rozwinięte i organizacje międzynarodowe. Powszechnie wiadomo, że wszelkie działania polityczne,

dypłomatyczne, ekonomiczne i jeszcze inne są mało skuteczne, ponieważ każde działanie terrorystyczne nie mieści się w żadnej konwencji.

Po siódme – walka z terroryzmem może się okazać tylko wtedy skuteczna, kiedy będzie oparta na dobrze zorganizowanym rozpoznaniu, właściwym przygotowaniu walki przez jednostki profesjonalne, likwidowaniu źródeł terroryzmu wszelkimi dostępnymi środkami i bezwzględnym karaniu terrorystów za ich zbrodnicze czyny.

Po ósme – walka z terroryzmem będzie na pewno długotrwała i nieprzewidywalna. Będzie przybierała na sile przy jednoczesnym doskonaleniu metod działania i stosowania coraz doskonalszych środków rażenia. Obecnie walka z terroryzmem światowym musi być prowadzona w skali globalnej przy udziale wielu państw (sojuszy), jak to ma miejsce w Afganistanie, gdzie od wielu lat biorą udział państwa Sojuszu NATO. Tu muszę mocno zaakcentować – **każdy z nas musi pamiętać o tym, że zarówno asymetryczność walki, jak i nieprzewidywalność co do czasu, miejsca i siły uderzenia (akcji) będą zawsze głównym atutem terrorystów.**

Z dotychczasowych rozważań można dostrzec, że obecny świat nie jest stabilny, a w przyszłości, w erze globalizacji i integracji, bezpieczeństwo międzynarodowe stanie się priorytetowym celem w polityce wszystkich bez wyjątku państw na Ziemi. Czy wszystkie kraje potraktują *bezpieczeństwo jako najwyższą wartość ludzkości w XXI wieku*, mam wątpliwości

4.7 STOPIEŃ DEMOKRATYZACJI BEZPIECZEŃSTWA

Demokracja w bezpieczeństwie, zwłaszcza w stosunkach międzynarodowych nie jest zjawiskiem nowym. To pojęcie w literaturze krajowej i zagranicznej funkcjonuje już od wielu lat i ma powszechne uznanie. Demokratyczność systemu bezpieczeństwa traktuje się jako cechę relacji uczestników umożliwiających im sprawiedliwą i równą partycypację w sojuszu oraz w korzyściach z uczestnictwa. To pojęcie zawiera w sobie dystrybucję takich wartości, jak: bezpieczeństwo, rozwój, korzyści ze zdobyczy cywilizacji, środowiska naturalnego, podziału pracy i systemu socjalnego.

Z punktu widzenia aksjologicznego należałoby, według mojej wiedzy, analogicznie uznać, że demokratyczność lub stopień demokratyzacji jest jednym z istotnych kryteriów bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Już w przeszłości zarówno filozofowie, jak i uczeni innych dyscyplin naukowych, proponujący różne modele porządku międzynarodowego opowiadali się za demokratycznym systemem bezpieczeństwa.

Postępujący rozwój demokratycznych zasad stosunków międzynarodowych i prawa międzynarodowego, w sytuacji współczesnych wyzwań i zagrożeń oraz integracji i globalizacji modelu demokratyzacji bezpieczeństwa staje się podstawowym.

Uwzględniając sferę antologiczną stosunków międzynarodowych, można łatwo dostrzec tendencje i procesy, jakie towarzyszą rozwojowi demokratyzacji stosunków międzynarodowych, które kształtują bezpieczeństwo narodowe, regionalne i globalne. Jest zawsze tak, kiedy intensyfikują się wzajemne zależności pomiędzy polityką wewnętrzną i zewnętrzną, demokratyzacja systemów bezpieczeństwa staje się realną rzeczywistością.

Po krótkim wprowadzeniu do kwestii demokratyzacji, sam tytuł tego podrozdziału może u Czytelnika budzić wątpliwości, a jednocześnie pojawić się pytanie: jak należy rozumieć demokratyzację bezpieczeństwa wobec wyzwań i zagrożeń w trzecim tysiącleciu? Odpowiedź na postawione pytanie, a dotyczące demokratyzacji bezpieczeństwa w XXI wieku nie jest łatwa, merytorycznie może być mało precyzyjna, ale jej treść może okazać się inspirująca do analiz i stać się przyczynkiem do dalszych badań. Taki cel stawia sobie autor w tym podrozdziale, chociaż i ten cel może być co najmniej dyskusyjny. Podstawową trudnością w rozważaniach problemu demokratyzacji jest nieporównywalność polityki wewnętrznej, zewnętrznej i międzynarodowej. Te trzy obszary działalności politycznej są odmienne i przenoszenie treści jednego obszaru na inne jest nie do akceptacji.

Należy zauważyć, że demokracja jest wartością przede wszystkim wewnętrznego systemu politycznego i coraz częściej się pojawiająca, a także nabiera na znaczeniu w bezpieczeństwie regionalnym i globalnym, tj. politycznym, ekonomicznym, militarnym, społecznym i innym. Istnieje zatem konieczność dokonania głębszej analizy istoty pojęcia demokratyzacji bezpieczeństwa w aspekcie wyzwań i zagrożeń XXI wieku.

Początkowo, za punkt wyjścia do analizy problemu można przyjąć, że demokracja rozstrzyga się praktycznie w relacji człowiek – społeczeństwo, ale tylko w polityce wewnętrznej. Zupełnie inaczej funkcjonuje demokracja wtedy, kiedy relacje zachodzą pomiędzy suwerennymi państwami, na przykład w Unii Europejskiej w składzie 27 państw.

Tu sytuacja wygląda inaczej, w stosunkach międzynarodowych uwiadcniają się różnice interesów pomiędzy interesami narodowymi a międzynarodowymi pomimo tego, że bardzo często interesy międzynarodowe służą realizacji interesów narodowych bezpośrednio lub pośrednio, zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa w różnych obszarach. Problem ten należy mieć zawsze na uwadze, niezależnie od tego, czy jest się za *neore-*

alistyczną czy neoliberalną wizją bezpieczeństwa. Dlatego trudno, w sensie strukturalnym, mówić o demokracji w stosunkach międzynarodowych, ponieważ państwa suwerenne mają prawo określać, co jest dla nich najważniejsze z punktu widzenia interesów i potrzeb. Według J. Thopsona dopóki będzie miała miejsce absolutyzacja suwerenności bez możliwości jej ograniczania, samoograniczenia lub transferu lub innych wartości ponadnarodowych (np. bezpieczeństwa), dopóty nie będzie możliwe zbudowanie porządku międzynarodowego na wzór wewnątrzpaństwowego.

Na demokratyzację bezpieczeństwa można też patrzeć w aspekcie jej przejawów. Przy czym wyróżnia się dwie koncepcje (teorie) demokracji, a mianowicie: *demokrację reprezentatywną i demokrację partycypacyjną*, których treści nadają się do zastosowania w bezpieczeństwie. Istotą tych dwóch koncepcji jest rozwój i funkcjonowanie poprawnych stosunków międzynarodowych w sojuszach i umowach międzynarodowych, a tym samym w bezpieczeństwie. W tym kontekście nie bez znaczenia pozostaje styl i metody oddziaływania, które zapewniają w nich równomierną dystrybucję korzyści uczestnikom systemu bezpieczeństwa. Przykładem może być aktualnie Sojusz Północnoatlantycki (NATO) i Unia Europejska. Partycypacja w jednakowym stopniu co do korzyści z tytułu uczestnictwa w systemie bezpieczeństwa kooperatywnego jest funkcją symetrii oddziaływania państw wówczas, gdy zakres oddziaływań środowiska międzynarodowego jest równoważony poprzez oddziaływania także danego państwa.

Aby zachować symetryczność oddziaływań, państwa członkowskie starają się korelować ich rozwój i tworzyć więzi oparte na współzależności i zdrowych relacjach w różnych obszarach. Stąd problem demokratyzacji bezpieczeństwa można analizować w aspekcie *reguł demokracji*, które mogą być z powodzeniem stosowane w systemie bezpieczeństwa.

Do takich reguł można zaliczyć: *reprezentację legitymizującą funkcję wyborów, suwerenność narodu, instytucjonalną ochronę praw człowieka, rządy prawa, solidarność wobec wszelkich zagrożeń*. Obecnie nietrudno zauważyć, że w katalogu najważniejszych wartości międzynarodowych, takich jak pokój, bezpieczeństwo, sprawiedliwość, równość, suwerenność, godność, prawa człowieka, solidarność, przyjaźń, wiarygodność, współpraca, integralność i rozwój oraz demokrację używa się stosunkowo rzadko. Nie traktuje się ich w znaczeniu samodzielnej kategorii, lecz jako element takich systemów wartości, jak: *prakseologiczne, moralne, kulturowe, prawne i wewnątrzpaństwowy system wartości*.

Uznawanym prekursorem demokracji w stosunkach międzyna-

wych był filozof Immanuel Kant. Według niego sfera polityki zagranicznej ze swej istoty jest niesprawiedliwa, ponieważ wiąże się ona z użyciem siły i wojnami. Aby im przeciwdziałać, postulował tworzenie federacji państw na podstawie umowy (kontraktu) i unii, zobowiązujących do nieingerencji w wewnętrzne sprawy innych stron i służących zabezpieczeniu się przed zewnętrznym zagrożeniem. Okazuje się, że teoria I. Kanta legła u podstaw tworzenia organizacji międzynarodowych na miarę współczesności, tj. Ligi Narodów, a w 1945 roku Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ). Chodziło głównie o przejście od demokracji wewnętrzpaństwowej do demokracji pomiędzy państwami. Ten punkt widzenia znalazł swoje należne miejsce, w formie zapisu, w opublikowanym przez Sekretarza Generalnego ONZ dokumencie o nazwie *Plan Pokoju*.

Współcześnie, podczas budowania wszelkiego systemu bezpieczeństwa i jego demokratyzacji, dużo miejsca poświęca się problemowi suwerenności państw, które są uczestnikami a jednocześnie podmiotami systemu. Nie trudno zauważyć, że w wyniku procesu globalizacji i integracji suwerenność jako taka przestaje być użytecznym narzędziem opisu rzeczywistości. Jednym z przejawów takiego stanowiska są koncepcje integracji europejskiej, mającej organa o ponadnarodowych uprawnieniach, przy zachowaniu niezależności regionalnych, kulturowych, religijnych i innych. W tej ważnej sprawie można doszukać się stanowiska w podpisanym traktacie z Maastricht, w którym wartości państwa narodowego są nadal cenione. Problem ten uwidocznił się podczas weryfikacji traktatu lizbońskiego 2008.

Prowadząc dalej rozważania problemu demokratyzacji bezpieczeństwa i udzielając odpowiedzi na postawione pytanie na początku tej kwestii, muszę jeszcze raz podkreślić, iż istotą demokratyzacji są działania podmiotów suwerennie uczestniczących, bez jakichkolwiek nacisków w realizacji celu głównego, jakim jest bezpieczeństwo.

Uwarunkowań demokratyzacji bezpieczeństwa z pewnością jest kilka lub kilkanaście, a ich liczba rośnie proporcjonalnie do rozwoju demokratyzacji stosunków międzynarodowych. Tu dochodzimy do istoty zjawiska. Otóż jednym z głównych uwarunkowań jest to, że zdecydowana większość państw uczestniczących w zintegrowanym systemie bezpieczeństwa to państwa demokratyczne, a ich liczba ma tendencję wzrostową. A to oznacza, że pomiędzy tymi państwami jest porozumienie w zasadniczych obszarach bezpieczeństwa i nie dochodzi do konfliktów zbrojnych w żadnym wymiarze.

Z kolei drugie ważne uwarunkowanie to zachodzące procesy integra-

cji i globalizacji, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na budowę modeli bezpieczeństwa i ich demokratyzację. Według powszechnie znanych autorów integracja i globalizacja wcale nie znoszą zasady suwerenności, choć zmieniają częściowo warunki jej praktykowania, tzn. nie zmienia znaczenie państw narodowych jako podmiotów bezpieczeństwa. Rządy państw uczestniczących w systemie bezpieczeństwa będą nadal odgrywać kluczową rolę. Będą zmuszone do wykazywania się większymi kompetencjami w poszukiwaniu nowych instrumentów zapewniających skuteczność tam, gdzie są one nie do zastąpienia. To oznacza, że *twórcy polityki i strategii bezpieczeństwa nie mogą uciec od ważnego zadania, ulegając kompleksowi współczesnych zjawisk, nawet jeśli te zjawiska negatywnie wpływają na warunki działania w danej konkretnej sytuacji.*

Duże znaczenie ma też uwarunkowanie trzecie o charakterze politycznym, ekonomicznym i militarnym. Demokratyzację w bezpieczeństwie można rozpatrywać także jako wartość prakseologiczną, umożliwiającą podmiotom czerpanie korzyści w tych trzech dziedzinach w aspekcie skuteczności i efektywności. Demokratyzację można traktować jako ideę partycypacji w różnych formach współdziałania przy podejmowaniu decyzji.

Kolejnym uwarunkowaniem jest społeczność międzynarodowa, pojmowana jako ogół państw utrzymujących ze sobą równoprawne stosunki, regulowane prawem międzynarodowym. Według tego prawa społeczność opiera się na zasadzie równości wszystkich państw, niezależnie od wielkości terytorium, liczby ludności czy też siły militarnej. Wynika z tego, że żadne państwo nie może narzucać drugiemu jakichkolwiek zobowiązań. Natomiast każde z państw może dobrowolnie przyjąć, na zasadzie umowy, zobowiązanie wynikające z umów, nawet ograniczające częściowo jego suwerenność. Zwiększanie się liczby powiązań międzypaństwowych, współzależność państw i wspólne problemy globalne tworzą podstawy zdrowej współpracy, sprzyjają koordynacji działań w różnych obszarach i w różnej skali, zwłaszcza w bezpieczeństwie, co niewątpliwie sprzyja jego demokratyzacji. To uwarunkowanie, jak wykazują zachowania niektórych dużych państw Unii Europejskiej, nie zawsze jest właściwie pojmowane przez państwa duże, ponieważ one chciałyby sprawować dominację nad państwami mniejszymi, ekonomicznie i militarnie słabszymi. Jednak poszczególne umowy międzynarodowe i traktaty sojusznicze nie dają im takich możliwości w działaniu, zwłaszcza w układzie międzynarodowym.

5. ROLA WIELKICH MOCARSTW W BEZPIECZEŃSTWIE

Powszechnie wiadomo, że uczestnikami sceny politycznej, już od sześciu wieków, są państwa przeciwstawiające się i papieżom, i cesarzom, i ponadnarodowym ideologiom, a w drugiej połowie XX wieku liczba państw wzrosła aż czterokrotnie (z 50 w 1945 roku do ponad 200 obecnie), to należy uznać, że głównymi twórcami porządku (ładu) międzynarodowego były i nadal są **mocarstwa**. Tryumf lub załamanie się któregośkolwiek mocarstwa z reguły powodowało tworzenie się nowego porządku międzynarodowego poprzez nowe równoważenie sił, nowe rozpoznawanie relacji pomiędzy uczestnikami stosunków międzynarodowych oraz budowę lub modyfikację instytucji, których celem jest organizowanie współżycia międzynarodowego. Powstaje zatem pytanie: Czy w dobie nowych wyzwań i zagrożeń oraz nieprzewidywalności, rola wielkich mocarstw maleje czy rośnie? Czy w ramach bezpieczeństwa regionalnego i globalnego nadal wielkie mocarstwa mają decydujące znaczenie w utrzymaniu stabilizacji i pokoju? Na te podstawowe pytania i inne, postaram się odpowiedzieć w niniejszym rozdziale, w drugiej części książki.

5.1 GENEZA WIELKICH MOCARSTW

Oceniając historię dotyczącą powstawania i upadków wielkich mocarstw na przestrzeni wieków, łatwo można zauważyć pewną prawidłowość polegającą na tym, iż podstawowym czynnikiem sprawczym ich potęgi jest długoletnia umiejętność wykorzystywania potencjału gospodarczego i dbałość o jego rozwój i pomnażanie poprzez zapewnienie koniecznych warunków w obszarze politycznym, ekonomicznym, militarnym, kulturowym, społecznym i cywilizacyjnym. Zmiany w układzie sił, pomiędzy mocarstwami, zależały przede wszystkim od ich gospodarczego umacniania lub słabnięcia na tle rozwoju tego procesu w innych czołowych państwach (mocarstwach). Dlatego nie tylko są istotne momenty przełomowe, jak wojny, rewolucje, wielkie kryzysy gospodarcze, społeczne, a obecnie finansowe, ale nieustanne procesy wewnętrzne wpływające na ich potencjał (siłę). W przypadku wielkich mocarstw zawsze mają określoną rolę do spełnienia w środowisku międzynarodowym; ich rola nie jest bez znaczenia dla innych państw.

Na potwierdzenie tej tezy co do momentów przełomowych postaram się podać kilka wymownych przykładów. Tylko cztery lata I w. św. wystarczyły do upadku trzech mocarstw, tj. Niemiec, Austro - Węgier i Rosji,

a także znaczenie Wielkiej Brytanii i Francji. Jednak procesy, które doprowadziły do tak radykalnej zmiany porządku międzynarodowego w 1919 roku, a następnie po zakończeniu II w. św. w 1945 roku, trwały przez kilkadziesiąt lat. Trzykrotne tryumfalne wejście Stanów Zjednoczonych Ameryki na arenę międzynarodową w roli głównej w XX wieku, w latach 1919, 1945 i w 1989, jest tego najlepszym dowodem.

Wykorzystanie zwycięstwa w 1945 roku w różnych aspektach i nadanie innej logiki mechanizmom rozwoju gospodarczego i militarnego w krajach zimnowojennego *Wschodu i Zachodu* przez ich polityczne ośrodki centralne doprowadziło w latach dziewięćdziesiątych do jednego z największych przełomów we współczesnej historii stosunków międzynarodowych bez konfliktu zbrojnego. Tak ważny fakt na pewno był wielkim zaskoczeniem dla polityków i politologów świata, a jednocześnie bezspornym zbawieniem ludzkości.

5.2 ROLA WIELKICH MOCARSTW PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Wymiar znaczenia wielkich mocarstw nie jest wielkością ani stałą, ani stabilną, co wynika z nierówności tempa rozwoju poszczególnych społeczeństw i stopnia ich trwałości w bezpieczeństwie. Często bywa tak, że różne wykorzystanie tych samych możliwości prowadzi do zmniejszenia lub zwiększenia potencjału danych mocarstw.

O pozycji mocarstw w stosunkach międzynarodowych, oprócz rozwoju gospodarczego i jego bogactwa narodowego, decyduje odpowiednia siła militarna zapewniająca stabilizację i rozwój, innymi słowy *bezpieczeństwo*. Mocarstwa regionalne lub globalne muszą dysponować odpowiednimi siłami zbrojnymi, które zawsze strzegą ich interesów politycznych i gospodarczych z dala od ich granic państwowych przed zagrożeniami. Jednak przeznaczenie zbyt dużej części potencjału na rozwój potęgi militarnej, zamiast na rozwój gospodarczy, może doprowadzić do osłabienia siły państwa - *podstawowego kryterium bezpieczeństwa narodowego*.

Racjonalne zbilansowanie wydatków na cele wojenne lub zbrojenio-we jest podstawą trwania potęgi i utrzymania pozycji wśród czołowych państw decydujących o porządku międzynarodowym. Oprócz omówionych czynników, w erze globalizacji i integracji bardzo ważnym staje się profesjonalizm elit politycznych i jakość rządu. Należy jednak zaznaczyć, że upadające niekiedy mocarstwa wkrótce powracają do swojej dominującej roli, tylko najczęściej w zmienionej formie, na przykład Rosja,

Niemcy, Chiny ze względu na wielkość terytorialną lub ludnościową, albo potencjał gospodarczy i przedsiębiorczość. Nie mogą one oczywiście odgrywać trwałej roli mocarstw bez zapewnienia wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego i utrzymania odpowiednio dużego potencjału militarnego.

Po zakończeniu II w. św., w 1945 roku ówczesne mocarstwa – Stany Zjednoczone Ameryki, Związek Radziecki, Wielka Brytania, Chiny i Francja – zagwarantowały sobie stałe miejsce (stałego członka) w Radzie Bezpieczeństwa ONZ i prawo *weta*. Była to z ich strony odmowa przekazania części uprawnień wynikających z suwerenności na rzecz organizacji międzynarodowej, polityki bezpieczeństwa, pewnym formom kontroli międzynarodowej, co uczyniły wszystkie państwa będące członkami ONZ.

Ideologiczna i ekonomiczna przepaść, jaka nastąpiła pomiędzy mocarstwami, tj. Stanami Zjednoczonymi i Związkiem Sowieckim, kształtowała charakter tzw. „*zimnej wojny*”, wzmacniała dwubiegunowy układ międzynarodowy i stymulowała wzajemną rywalizację, doprowadzając do wyścigu zbrojeń na niespotykaną w dziejach ludzkości skalę.

Stany Zjednoczone Ameryki, wypełniając mesjanistyczną wizję Woodrowa Wilsona - poszerzenia cywilizacji opartej na zasadach demokratycznych i stosowania etyki w polityce zagranicznej oraz stosunkach międzynarodowych – czuły się obrońcą państw zagrożonych przez *komunizm*. W tym celu Waszyngton posługiwał się strategią powstrzymywania, sformułowaną w doktrynie opracowanej przez *Georgę Kennana*. Podstawowe założenia tej strategii zaprezentował w dniu 12 marca 1947 roku prezydent USA *Harry Truman*. Oprócz pomocy gospodarczej dla Europy i Japonii, ujętej w planie *Marshalla*, Stany Zjednoczone utwierdziły swoją obecność militarną w wielu krajach świata, a przede wszystkim w Europie.

Już w 1970 roku Stany Zjednoczone miały ponad milion żołnierzy w 30 krajach. Były członkiem w czterech organizacjach obronnych i aktywnym członkiem piątej. Miały układy o obronie wzajemnej z 42 państwami. Należały do 53 organizacji międzynarodowych. Udzielały pomocy niemal 100 państwom w świecie.

Od zakończenia II w. św. Związek Radziecki wykazywał podobne tendencje w postępowaniu na arenie międzynarodowej, promując w świecie idee walki klas i konieczności niesienia pomocy w wyzwaniu ludzkości spod „*jarzma*” kapitalizmu. Ponadto, to mocarstwo dbało o poszerzanie swoich wpływów ideologicznych, politycznych, kulturowych i ekono-

micznych w świecie. Związek Radziecki zawsze udzielał bardziej lub mniej otwarcie ruchom lewicowym głównie w Azji i Ameryce Południowej. Realizując doktrynę **ograniczonej suwerenności**, dbał o trwanie Europy Środkowej w jego obszarze wpływów, uciekając się do interwencji militarnych w formie „**bratniej pomocy**”. Takie interwencje militarne miały miejsce na Węgrzech w 1956 roku i w Czechosłowacji – 1968. Wszystkie one kończyły się dużymi ofiarami wśród ludności cywilnej w tych krajach, walczącej o wolność i suwerenność.

Pozycję tych dwóch supermocarstw jeszcze bardziej wzmocnił fakt uzyskania technologii, a następnie wyprodukowanie i dysponowanie bronią jądrową, przy czym w dużych ilościach. Dokonywane próby naziemne i podziemne broni jądrowej, o różnej mocy, przez obydwa supermocarstwa nakręcały spiralę zbrojeń do niespotykanych przedtem rozmiarów.

Dwa supermocarstwa dyktowały warunki porządkowi międzynarodowemu przez całe lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX wieku. Jednak tempo rozwoju gospodarczego spowodowało przesunięcie w międzynarodowym układzie ekonomicznym, naruszając równowagę polityczną i militarną pomiędzy USA a ZSRR oraz szerzej pomiędzy Wschodem a Zachodem. W tym samym czasie, już u progu lat 80. i 90. XX wieku było wiadomo, że rozwój gospodarczy Japonii, Chin i państw europejskich, w ramach integrującej się Unii, prowadził do kształtowania się wielobiegunowego układu międzynarodowego z pięcioma polityczno-ekonomicznymi ośrodkami władzy w skali globalnej.

Jeszcze raz okazało się, że proces ten trwał nadal i że utrzymujący się na wysokim poziomie wieloletni wzrost gospodarczy wyznacza czasową trwałość mocarstw i ich pozycję w środowisku międzynarodowym.

Radykalna i gwałtowna zmiana w stosunkach międzynarodowych nastąpiła w 1991 roku. Koniec „zimnej wojny”, rozpad Związku Radzieckiego i doświadczenia lat dziewięćdziesiątych w obszarze stosunków międzynarodowych, dokonały transformacji pojęcia i filozofii mocarstwowości i jego form przejawiania. Różnorodność zachowań od tradycyjnego egoizmu mocarstwowego, braku zaangażowania z różnych przyczyn aż po solidarność. Słabość organizacji międzynarodowych bezpieczeństwa ukazała się podczas konfliktów militarnych, zbiorowych operacji stabilizacyjnych i pokojowych, prowadzonych pod egidą mocarstw. Doprowadziła do większej swobody ich działań i próby wypełniania luki w stosunkach międzynarodowych. Jednocześnie spadek napięcia, ze względu na osłabienie wpływu systemu równowagi strachu na środowisko międzynarodowe

zmusił mocarstwa do redefiniowania swych dotychczasowych ról, także do większej powściągliwości zachowań. Atrybuty ich potęgi w coraz większym stopniu są wykorzystywane na rzecz społeczności międzynarodowej w skali regionalnej i globalnej, w interesie bezpieczeństwa i pokoju światowego.

Podsumowując, można stwierdzić, że po zakończeniu „zimnej wojny” i zmianie stosunków międzynarodowych zmalało niebezpieczeństwo wojny globalnej z użyciem i bez użycia broni masowego rażenia. Jednak świat nadal nie jest bezpieczny z powodu zagrożeń, jakie wywołuje wiek XXI. Pojawiły się nowe wyzwania i zagrożenia przede wszystkim dla wielkich mocarstw w skali regionalnej, jak i globalnej. *Stąd ich rola w żadnym razie nie maleje, raczej na każdym etapie budowania bezpieczeństwa będzie rosła, aby utrzymać względne warunki rozwoju ludzkości.*

5.3 ROLA WIELKICH MOCARSTW W XXI WIEKU

Już w początkach trzeciego tysiąclecia należało poddać ocenie dotychczasowe kryteria, na podstawach których określono państwa jako supermocarstwa lub mocarstwa. Jeśli przyjmiemy, jak to czyniono w przeszłości, tj. brano pod uwagę tylko podstawowe kryteria – potencjał gospodarczy i możliwości rozwoju oraz siłę militarną – to się okaże, że na arenie międzynarodowej pozostałoby tylko jedno supermocarstwo – Stany Zjednoczone Ameryki Północnej.

Obiektywnie należy przyjąć, że nieco inne założenia strategii bezpieczeństwa były w końcu XX wieku, a zupełnie odmienne przyjęto po 11 września 2001 roku. Od tej daty priorytetem stała się wojna z międzynarodowym (światowym) terroryzmem, jako misja, która *de facto* wychodzi poza obronę tylko interesów Stanów Zjednoczonych.

Strategia USA zakłada między innymi działania jednostronne w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego lub partnerstwa, a także współpracę z organizacjami międzynarodowymi w celu umacniania własnego bezpieczeństwa, powiększania potencjału i promowania demokracji. Ta strategia bynajmniej nie ogranicza działań tylko do fizycznych granic Stanów Zjednoczonych. Wręcz przeciwnie, jej powodzenie opiera się na dążeniu do powiększania wspólnoty narodów bezpiecznych, demokratycznych i stosujących zasady wolnego rynku. Bardzo często można spotkać w literaturze stwierdzenie, że na progu XXI wieku jedynym gwarantem bezpieczeństwa globalnego i pokoju światowego są Stany Zjednoczone. Jeśli przyjąć

to stwierdzenie jako coś wiarygodnego, to co z innymi mocarstwami, czy ich już nie ma na scenie międzynarodowej? A może są, tylko nie spełniają kryteriów mocarstwowości lub supermocarstwowości. Do takich wątpliwych państw należałoby zaliczyć, w końcu pierwszej dekady XXI wieku, Chiny, Rosję, Indie, Brazylię ze względu na olbrzymie obszary i potencjał ludnościowy.

Przejawem tradycyjnie pojmowanej mocarstwowości jest kontynuowanie spotkań najpierw w obrębie G-7, siedmiu najbardziej rozwiniętych państw świata, a następnie G-8 z udziałem Rosji. Rosja została przyjęta decyzją mocarstw do tego grona, nie ze względu na jej potencjał i rozwój gospodarczy, a na jej wciąż ogromne siły militarne wyposażone w broń jądrową. Jeszcze inne czynniki świadczą o tym, że obok tradycyjnych swoich przejawów, mocarstwowość podlega także pewnej ewolucji, której przebieg od czasu upadku systemu bipolarnego doprowadził do kilku nowych zjawisk. Pierwszym tego przykładem jest rozwój czynników ograniczających samowolę państw, zgodnie z prawem międzynarodowym.

Jednym z czynników jest wzrost liczby i znaczenia organizacji międzynarodowych. Ich niezależność, wsparta nieskrępowaną docieklivością mediów, jest w stanie nadać rozgłos zjawiskom, co do których mocarstwa wolałyby zachować milczenie. Światowa opinia publiczna, zwłaszcza w krajach demokratycznych, staje się siłą polityczną, z którą władze mocarstw muszą się bezwzględnie liczyć.

Dla małej i średniej wielkości państw (np. Polska) i mocarstwa stanowią ważny czynnik stabilizujący porządek międzynarodowy poprzez działania polityczne i gospodarcze oraz operacyjne możliwości coraz droższych sił militarnych szybkiego reagowania. Samo istnienie tych państw jest niejako związane z ewolucją mocarstw i supermocarstw w dzisiejszym świecie. Stąd instytucjonalna i funkcjonalna rola mocarstw w stosunkach międzynarodowych stała się jednym z najważniejszych problemów analiz i ocen ośrodków politologicznych w tych państwach.

Dążenia do stałego pokoju i stabilizacji poprzez demokrację i gęstniejącą sieć współzależności uczestników i aktorów porządku międzynarodowego powodują, że obecne mocarstwa coraz więcej wnoszą do tego porządku, niż otrzymują w zamian. Świat budowania strefy wpływów poszczególnych mocarstw, najpierw za pomocą interwencji zbrojnych, a następnie politycznego uzależnienia i gospodarczego wykorzystania słabszych, w zasadzie przeszedł do historii⁶⁰.

60 J. Joffe, *Wielkie mocarstwa*, Warszawa 1999, s. 48.

Mocarstwa stały się pierwszymi wśród czuwających nad stabilizacją międzynarodową, a przywilej bycia mocarstwem wywołuje oczekiwania innych państw brania na siebie społecznego i militarnego bezpieczeństwa zbiorowego. One pierwsze udzielają największej pomocy humanitarnej i ponoszą największe koszty finansowe i polityczne – za powodzenie lub fiasko operacji – a niekiedy ludzkie, wskutek udziału dużej siły militarnej w tego rodzaju misjach. Bycie mocarstwem w dzisiejszych czasach stało się bardzo kosztowne, ponieważ dostarcza coraz mniej przywilejów i korzyści, natomiast coraz więcej obowiązków, odpowiedzialności, kosztów i krytyki w razie niepowodzeń, których nie można wykluczyć. Bogactwo i potęga militarna państw są zawsze zjawiskami względnymi, porównywanymi z bogactwem i siłami militarnymi innych państw w czasie.

Dynamiczny proces zmian układów sił za każdym razem powodował wyniszczające wojny, które były finalnym etapem przesunięć sił w wyniku długotrwałych procesów rozwoju gospodarczego i społecznego. Zmiana układu sił po „zimnej wojnie”, w odróżnieniu od poprzednich tego typu procesów, poddawanych ocenie na przestrzeni kilkuset lat, odbywa się na drodze pokojowego bilansowania sił i ustaleń, z wykorzystaniem instytucjonalnych form międzynarodowego bezpieczeństwa zbiorowego, co może stanowić wzorzec postępowania mocarstw w polityce bezpieczeństwa w XXI wieku. *Nie wojny, lecz pokojowa współpraca państw o różnych systemach polityczno – społecznych stanowi model porządku międzynarodowego, w którym najważniejszą rolę odgrywają w świecie mocarstwa.*

Uwzględniając współczesne wyzwania i zagrożenia oraz rolę, jaką powinny odegrać wielkie mocarstwa (supermocarstwa) w aspekcie bezpieczeństwa zbiorowego, a także większość kryteriów, do grupy wielkich mocarstw na okres 20 najbliższych lat możemy zaliczyć takie państwa, jak: Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Chiny, Indie, Rosję i Brazylię. Niektórzy autorzy i aktorzy sceny politycznej zaliczają Unię Europejską, choć mimo wielkich starań Unia Europejska jeszcze nie ma sił zbrojnych. A to argument, który zawsze będzie brany pod uwagę przy ocenie wielkości i bogactwa danego mocarstwa.

Na podstawie dociekań i wieloletnich badań oraz dokonanego przeglądu roli i znaczenia wielkich mocarstw w przeszłości i w obecnej trudnej i nieprzewidywalnej rzeczywistości, można sformułować tezę, że *wiek XXI będzie od nich wymagał większego zaangażowania w utrwalaniu i utrzymaniu bezpieczeństwa i pokoju światowego.* Będzie to z pewnością wymagało lepszego przygotowania do tej roli w różnych dziedzinach, nie tylko w mi-

litarnej, ale w dyplomacji, ekonomii, polityce, strategii i pomocy humanitarnej oraz stabilizacyjnej.

6. INTERWENCJE MILITARNE W BEZPIECZEŃSTWIE

Kształtowanie norm regulujących uciekania się do siły było przedmiotem wielowiekowego procesu rozwoju stosunków międzynarodowych, zwłaszcza w wymiarze prawnym i politycznym. Jeśli przyjmiemy, że przez interwencję będziemy rozumieli ingerencję w sprawy należące do wyłącznych kompetencji drugiego państwa w sposób władczy, wówczas zauważymy, że zjawisko to było podstawą formowania się relacji pomiędzy państwami, a także ewolucji norm prawa międzynarodowego. *Upraszczając, można przyjąć, że interwencje polegają na użyciu siły zbrojnej lub ograniczają się do działań bez angażowania czynnika militarnego*⁶¹.

Normy, regulujące przypadki uciekania się do siły militarnej wraz z zasadami suwerenności terytorialnej, niezależności i równości państw, tworzą ramy międzynarodowego porządku prawnego. Stanowią również podstawę systemu bezpieczeństwa zbiorowego. Ocena zjawiska użycia siły militarnej w stosunkach międzynarodowych zależy od wielu czynników, w tym przede wszystkim politycznych i funkcjonowania, w danym okresie, systemu prawnego.

Tragiczne doświadczenia drugiej wojny światowej stały się podstawą powołania nowej instytucji, tj. Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w 1945 roku. **Zgodnie z art. 2 pkt. 4 Karty NZ wszyscy członkowie Organizacji powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od groźby użycia siły przeciwko integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej drugiego państwa bądź w inny sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych.**

Ustalenia zasad bezpieczeństwa międzynarodowego oraz interwencji militarnych jest procesem i podlega permanentnemu rozwojowi. Na pewno nie można uznać, że obecny jego stan jest doskonały albo na tyle wystarczający, aby można go ocenić jako zadawalający. Wysiłki ONZ w celu opanowania w 1991 roku sytuacji w czasie konfliktu zbrojnego iracko - kuwejckiego, interwencji NATO w Kosowie w 1999 roku oraz konflikt rosyjsko - gruziński w 2008 roku są tego najbardziej wyrazistym przykładem.

6.1 ZJAWISKO INTERWENCJI MILITARNYCH W BEZPIECZEŃSTWIE

Na początek dokonajmy próby wyjaśnienia pojęcia terminu *interwencja*, który tak często występuje w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego,

⁶¹ G. Pokruszyński, *Interwencje militarne w politykach bezpieczeństwa*, AON 2003, 16.

regionalnego, międzynarodowego (globalnego). Z tym, że on ma o wiele szersze znaczenie aniżeli tylko w obszarze militarnym. Słowo *interwencja* pochodzi od łacińskiego *intervenire*, co oznacza dokładnie przeszkadzanie lub mieszanie się jednego państwa w sprawy należące do kompetencji innego albo inaczej wpływanie jednego państwa na sprawy wewnętrzne lub politykę zagraniczną innego kraju. Zwykle jest to czynione za pomocą środków politycznych bądź nacisku ekonomicznego. Skrajną formą interwencji jest interwencja militarna (zbrojna).

Spółeczność międzynarodowa potępia wszelkie formy interwencji z wyjątkiem działań odjętych pod auspicjami ONZ przeciwko państwu ustawicznie łamiącemu prawo międzynarodowe i naruszającym zasady pokojowego współistnienia.

Według innej definicji *interwencja* to sprzeczne z prawem międzynarodowym różnorodne formy władcze mieszania się jednego lub kilku państw w sprawy należące do kompetencji innego państwa w celu realizacji własnych interesów. Po zastrzeżeniu, **że zakaz interwencji, zawarty w art. 2 ust. 7 karty NZ, jest powszechnie uznaną zasadą prawa międzynarodowego, dodano: nie jest interwencją dopuszczalną przez Kartę NZ samoobrona indywidualna lub zbiorowa.** Jednak interwencję ONZ określa się jako wspólne działania ONZ konieczne dla utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa poprzez udzielenie przez Radę Bezpieczeństwa zaleceń lub podjęcie obowiązujących wszystkich członków decyzji, zgodnie z art. 39 i następnymi artykułami Karty NZ, postanowione uchwałą Rady Bezpieczeństwa ONZ, która dysponuje różnymi środkami nacisku, łącznie z użyciem sił zbrojnych ONZ.

Inna definicja tego samego zjawiska określa tak: interwencja zbrojna – to użycie siły zbrojnej wobec obcego państwa (narodu, klasy, grupy społecznej), któremu ono się nie sprzeciwia w celu narzucenia korzystnych rozwiązań lub przewrócenia uprzedniego stanu rzeczy, lub mieszania się jednego państwa do spraw drugiego, bez jego zgody.

Niektórzy autorzy uznają, że motywem państwa interweniującego jest „prośba” czy też „zaproszenie” wystosowane przez władze lub siły polityczne danego państwa, a samo działanie może mieć różne podłoże, na przykład polityczne, gospodarcze, społeczne, humanitarne i jeszcze inne. Analizując zjawisko interwencji i poszczególne jej definicje, można zaobserwować pewną prawidłowość polegającą na tym, że jej zakaz wynika głównie z zasady suwerenności, niepodległości, równości wszystkich państw i samostanowienia narodów (Karta NZ art. 2, ust. 1 i 7).

Interwencja militarna może wyrażać się prośbą okupowania lub okupowaniem części lub całości terytorium obcego kraju celem zawarcia układów korzystnych dla strony okupującej. Przy czym należy ją odróżnić od wojny, ponieważ ta interwencja następuje w czasie pokoju i w zasadzie nie atakuje wszystkich dóbr prawnych przeciwnika. Takie działanie zwykle ma charakter legalny lub nielegalny, w zależności od wypełniania norm prawa międzynarodowego zawartych w Karcie NZ. Interwencja, mająca na celu zmianę *status quo* w porządku międzynarodowym, jest *nielegalna*. Natomiast działanie w celu przewrócenia *status quo ante* jest *legalne*, jeśli odbywa się na prośbę państwa napadniętego i jest poparte rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ (np. Irak – Kuwejt 1991) lub nielegalne, jeśli nie jest poparte rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ (np. Kosowo 1999), albo jest z nią niezgodne.

Istnieje też inne rozumienie interwencji militarnej w innej sytuacji. Wiadomo, że art. 2 pkt. 4 zawiera zakaz użycia siły i groźby jej użycia przeciwko integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej któregośkolwiek państwa, ale także rozszerza ten zakaz na cele Narodów Zjednoczonych, które decydują o zgodności podjętej decyzji. Tak przyjęta formuła nie oznacza całkowitego zakazu użycia siły, tym bardziej, że zgodnie z art. 51 Karty NZ, dozwolone jest użycie siły w wykonaniu prawa obrony indywidualnej lub zbiorowej w celu udzielenia pomocy państwu, które padło ofiarą napaści przez agresora. Ponieważ są różne opinie na temat tego zjawiska, należy nieco szerzej go naświetlić, aby w dalszych rozważaniach nie było wątpliwości – choć nie ukrywam, mogą być sytuacje bardzo skomplikowane i nieprzewidywalne, a reakcje muszą być skuteczne.

Wszystkie systemy prawne uznają zasadę: ***vim vi repellere omnia iura permitunt*** – *na odparcie siły siłą pozwalają wszystkie prawa*. Artykuł 51 zapewnia legalność samoobrony indywidualnej i zbiorowej i odwołuje się w tym miejscu do przyrodzonego (naturalnego) prawa. Warunki wykonywania prawa do samoobrony są wyraźnie określone w Karcie NZ.

Pierwszym z nich jest ***zbrojna napaść***, a nie jakiegokolwiek inne użycie siły. Niejasność różnicy pomiędzy interwencją a agresją doprowadziła do przyjęcia rezolucji ZO ONZ nr 3314 (XXIX) w 1974 roku, definiującej agresję jako: ***użycie siły zbrojnej przez państwo przeciwko suwerenności, terytorialnej integralności lub politycznej niezawisłości drugiego państwa albo w inny sposób niezgodny z Kartą NZ. Źródła prawa międzynarodowego nie definiują pojęcia zbrojnej napaści i nie określają, czy są to pojęcia jednoznaczne.***

Drugi warunek nawiązuje do roli, jaką odgrywa w ONZ Rada Bezpieczeństwa jako główny organ odpowiedzialny za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Jest to również organ oceniający legalność korzystania z prawa do samoobrony. Artykuł 51 określa, że prawo do samoobrony może być zastosowane do czasu podjęcia przez Radę Bezpieczeństwa środków koniecznych do utrzymania lub przywrócenia pokoju, a członkowie, którzy korzystają z tego prawa, mają natychmiast powiadomić o zajściu. Subsydiarność, czasowość oraz kontrola są nieodłącznymi cechami uprawnienia do samoobrony.

Chociaż decydującą rolę w zakresie samoobrony Karta NZ przyznaje Radzie Bezpieczeństwa, to jednak stwierdzenie o wystąpieniu aktu zbrojnego należy również do samego państwa napadniętego, które pierwsze decyduje o podjęciu samoobrony. Musi ono również ogłosić w sposób swobodny przez prawowity rząd o tym, że zostało ofiarą ataku zbrojnego, co stanowi przesłankę dla użycia siły w samoobronie zbiorowej na rzecz państwa napadniętego.

Wśród prawa samoobrony wymienia się: niezbędność i konieczność oraz proporcjonalność środków użytych do powstrzymania lub likwidowania ataku zbrojnego. Samoobrona musi być natychmiastowa, nieprzeparta, a także niepozostawiająca wyboru co do czasu i środków na zastanowienie.

Pomimo tego, że art. 3 rezolucji 3314 (XXIX) ZO ONZ wyliczono przykładowo akty będące agresją: atak na terytorium innego państwa, okupację wojskową lub aneksję części terytorium innego państwa, blokadę morską, atak zbrojny na siły militarne innego państwa, użycie sił zbrojnych stacjonujących na terytorium drugiego państwa na mocy porozumienia z państwem przyjmującym, w sposób naruszający warunki ustalone w tym porozumieniu lub przedłużeniu obecności tych sił zbrojnych na danym terytorium poza okres przewidziany w porozumieniu, udostępnienie własnego terytorium państwu trzeciemu w celu wykorzystania go do ataku na inne państwo oraz wysyłanie lub wspieranie grup zbrojnych przeciwko innemu państwu (agresja pośrednia), to jednak z art. 4 rezolucji ZO ONZ może ustalić, że inne akty stanowią agresję zgodnie z postanowieniem Karty NZ. Otwartość i niepewność, co jest, a co nie jest agresją, ma być uzupełniona oceną organu politycznego, czyli Rady Bezpieczeństwa.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w 1986 roku odniósł się do kwestii samoobrony, podkreślając, że warunkiem legalności prawa do indywidualnej samoobrony jest jego zastosowanie przez państwo będące

ofiara zbrojnego ataku. Trybunał przyznał również, że art. 51 nie rozstrzyga wszystkich kwestii związanych z korzystaniem z prawa do samoobrony, ponieważ nie zawiera szczegółowych zasad (np. niezbędności i proporcjonalności koniecznych środków). Trybunał stwierdził także, że powołanie się na samoobronę zbiorową nie zmienia charakteru legalności samoobrony.

Samoobrona zbiorowa jest oparta na umowie wyrażonej swobodnie przez strony, zawartej w celu traktowania napaści zbrojnej na jedną lub kilka z nich za napaść przeciwko wszystkim. Istnienie umowy zawartej zgodnie z Kartą NZ upoważnia wszystkie strony do zastosowania samoobrony, a nie tylko państwo napadnięte. Nie jest przy tym konieczne, aby umowa była zawarta przed zbrojnym atakiem. Dodając do tego fakt, że reguły samoobrony zbiorowej mają także zastosowanie do obrony na prośbę ofiary napaści zbrojnej, można dojść do wniosku, że każde państwo może skorzystać z samoobrony indywidualnej i zbiorowej. Inną możliwością użycia siły zbrojnej jest akcja mająca na celu utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa na podstawie decyzji kompetentnych organów ONZ.

Organa te, zgodnie z art. 53 Karty NZ, mają delegować swoje uprawnienia na układy lub organizacje regionalne (UE, NATO) albo powierzyć wykonania swoich postanowień poszczególnym państwom (np. akcja zbrojna w Korei w latach 1950 – 1953, akcja koalicji prokuwejckiej przeciwko Irakowi – 1991).

Przykładem interwencji militarnej jest również działanie z użyciem sił zbrojnych w celu ochrony własnych obywateli i ich dobra. Karta NZ nie zakazuje wprost tego typu interwencji, ale z drugiej strony poszanowanie suwerenności terytorialnej jest podstawą stosunków międzynarodowych. Wydaje się, że ten problem będzie wymagał dodatkowej interpretacji wobec wzrostu zagrożeń wynikających z terroryzmu oraz wystąpienia kilku przypadków tego rodzaju interwencji (np. komandosów izraelskich w Ugandzie w 1976 roku w celu odbicia swoich obywateli przetrzymywanych jako zakładników lub amerykańskich sił specjalnych w Iranie w 1979 roku w celu uwolnienia zakładników).

Jeszcze innym zagadnieniem jest interwencja w obronie praw człowieka (interwencja humanitarna), podejmowana w celu ochrony obywateli państwa, przeciwko któremu skierowana jest interwencja (np. w Tanzanii, Ugandzie, Wietnamie, Kambodży, Afryce Środkowej – wszystkie w 1979 r.). Normy prawa międzynarodowego nie są skłonne zaakceptować legalności tego typu interwencji, usprawiedliwianej względami wyższy-

mi, interesem ogólnym lub ochroną praw człowieka. Jednak przypadki interwencji w Somalii w 1992 roku i Rwandzie w 1994 roku, które były odpowiedzią na poważne naruszenie praw człowieka (masowe mordy i ludobójstwo) oraz na Haiti (poparcie dla demokratycznej zasady rządów prawa) stanowią precedensy na tle kwalifikowania poważnych naruszeń praw jednostki, jako zbrodni międzynarodowej. Ochrona praw człowieka w wymiarze międzynarodowym była wynikiem współpracy suwerennych państw wyrażonej w negocjacjach i przyjmowaniu kolejnych konwencji oraz ustanawianiu instytucji i procedur kontrolnych. Dylemat interwencji humanitarnej i legitymacji tego typu działań przez upoważnienia Rady Bezpieczeństwa ONZ, wobec naruszenia suwerenności państw, zdaje się skutecznie potwierdzać tezę, iż formuje się nowy porządek międzynarodowy, w którym coraz pilniejszym zadaniem będzie redefinicja pojęcia interwencji militarnej. *Powodem tego zjawiska są nowe wyzwania i chociaż reinterpretacja Karty NZ w gruncie rzeczy stawia ducha Karty przeciwko literze Karty, ale staje się pewną próbą wyjścia z tej trudnej i złożonej sytuacji.*

Współczesne rozumienie interwencji, a w tym interwencji militarnej, nie może się ograniczyć do prawnego punktu widzenia, ukształtowanego przede wszystkim w czasowych ramach między I w. św., a końcem „zimnej wojny”, bez odniesienia do bogatych już doświadczeń interwencji militarnych lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Zjawisko to, podobnie jak współczesne rozumienie zasady suwerenności, podlega stałej transformacji, którą należy opisywać również z politologicznego punktu widzenia. Trudno się zgodzić, że wysyłanie wielotysięcznych sił zbrojnych w celu wymuszenia pokoju albo przywrócenia niepodległości lub demokratycznych rządów w jakimś państwie nie jest interwencją militarną albo jest czymś innym niż interwencja militarna. Podejście takie wynika z takich przesłanek, jak:

- 1) redefinicja pojęcia interwencji militarnej powinna uwzględniać współczesny proces transformacji towarzyszącego jej zjawiska, jakim jest rozumienie poszanowania zasady suwerenności państw;

- 2) uwzględniając cele interwencji militarnych ostatniej dekady XX wieku, należy odejść od przypisywania im wyłącznie pejoratywnego znaczenia;

- 3) wiedza na temat współczesnych uwarunkowań interwencji militarnych pozwala postrzegać je jako mechanizm regulujący różnorodne zagrożenia obecnego, globalnego porządku międzynarodowego, opartego na implementacji i poszanowaniu zasad prawa międzynarodowego w przed-

miocie bezpieczeństwa zbiorowego, regionalnego i dążeniu do zapewnienia korzystnych warunków rozwoju i przestrzegania praw człowieka;

4) przymusowy charakter tych działań, wynikający z faktu użycia sił zbrojnych wcześniej przygotowanych w tym celu oraz władczego zachowania się społeczności międzynarodowej, z przodującą nową rolą, po upadku systemu bipolarnego, rolą mocarstw – wobec podmiotów naruszających zasady porządku, powoduje, że stosownym określeniem tego typu działania jest *interwencja militarna*.

Rozumienie interwencji militarnej, oparte na wyżej przytoczonych przesłankach, można sformułować za pomocą następującej definicji: *Interwencja militarna jest to uznana za legalną przez społeczność międzynarodową i przeprowadzona z jej upoważnienia, po wyczerpaniu skuteczności środków politycznych, operacja o charakterze przymusowym, dokonana przez przeznaczone i przygotowane do tego celu siły zbrojne, na rzecz wymuszenia bądź przywrócenia ład u opartego na poszanowaniu zasad prawa międzynarodowego*⁶².

Ewolucja pojęcia (definicji) interwencji militarnej, podobnie jak i innych procesów zachodzących w sferze stosunków międzynarodowych, była kształtowana zarówno przez praktykę, zwłaszcza lat dziewięćdziesiątych i jej politologiczną oraz socjologiczną analizę, jak i przez próby objęcia ramami norm prawa międzynarodowego zasad i reguł wszystkich faz tego zjawiska od momentu powzięcia decyzji, poprzez jej przygotowanie i przeprowadzenie, aż do określenia poziomu skuteczności osiągnięcia zamierzonego celu.

Można postawić tezę, iż społeczność międzynarodowa nie osiągnęła wystarczającego poziomu gotowości do ostatecznego sformułowania takiego rozumienia interwencji militarnej, o czym najlepiej świadczą założenia polityki i strategii bezpieczeństwa najważniejszych twórców regionalnych i globalnego systemu bezpieczeństwa. Wynika to z istniejących znaczących różnic w rozumieniu podstawowych zasad suwerenności, nieingerencji oraz praw człowieka i swobód obywatelskich. W każdym przypadku interwencja militarna musi spełniać podstawowe uwarunkowania co do użycia siły zbrojnej na terytorium innego państwa.

62 G. Pokruszyński, *Interwencje militarne w politykach bezpieczeństwa*, AON 2003, s.33.

6.2 WSPÓŁCZESNE UWARUNKOWANIA INTERWENCJI MILITARNYCH

Różnice pomiędzy państwami w zakresie siły, pozycji międzynarodowej i zdolności oddziaływania na środowisko międzynarodowe oraz przeciwdziałania naciskom zewnętrznym stanowiły odmiennosć co do interwencji.

Można łatwo dostrzec, że te państwa o trudnych doświadczeniach historycznych, często tracących swoją niezależność czy wręcz państwowosć, wreszcie uzyskały suwerenosć. Jednocześnie wykazały negatywny bądź wrogi stosunek do tradycyjnie pojmowanej interwencji militarnej. Z drugiej strony wspomniane zróżnicowania, wynikające z położenia geopolitycznego, doprowadziło do wybuchu II wojny światowej. Druga połowa XX wieku charakteryzowała się coraz szybszym rozwojem procesów internacjonalizacji i współzależności, co spowodowało, że liczba motywów interwencji stale rosła. Do najważniejszych z nich, o charakterze strategicznym należy zaliczyć potrzeby gospodarcze, decydujące o rozwoju państw. Szczególnego znaczenia nabierają obecnie takie motywy, jak: dostęp do źródeł surowców (ropa, gaz i minerały), kontrola statków morskich (70% transportu światowego). Te motywy nadal są aktualne do interwencji zbrojnej w różnych regionach.

Rozwój stosunków międzynarodowych, a zwłaszcza współzależność pomiędzy instytucjonalizacją porządku międzynarodowego opartego na wynegocjowanych i ustalonych normach oraz wartościach a polityką poszczególnych państw, w tym ich celów, stanowi podstawę bezpieczeństwa poszczególnych podmiotów. Harmonizacja i koordynacja zasad w zakresie przestrzegania praw człowieka w postaci międzynarodowych porozumień stanowiły przełomowy moment w ustalaniu hierarchii wartości, a zwłaszcza relacji pomiędzy suwerenoscią a prawami człowieka.

Ewolucja celów i potrzeb oraz percepcja zjawisk doprowadziła do zmian w pojmowaniu problematyki dotyczącej zjawiska suwerenosci i interwencji w bezpieczeństwie międzynarodowym. Z jednej strony sprzyja to instytucjonalizacji wartości suwerenosci i zasady nieingerencji w sprawy należące do wyłącznej kompetencji państw, z drugiej zaś dyskursowi na temat relatywizacji suwerenosci i poszukiwaniu jej nowego zakresu.

Globalizacja prowadzi do powstania relacji pomiędzy państwami, wciąż jako jedyne dysponującymi atrybutami wynikającymi z suwerenosci, co gwarantuje prawo międzynarodowe oraz relacje między nimi a pozostałymi uczestnikami życia międzynarodowego, których istnienie

i działalność są coraz częściej i szerzej przez to prawo uwzględniane.

Poszczególne społeczeństwa są w coraz większym stopniu zależne od siebie pod względem bezpieczeństwa i rozwoju wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku. W dotychczasowym rozwoju stosunków międzynarodowych różnica sił militarnych stanowiła główną przyczynę zagrożenia niezależności i suwerenności państw. Potencjalna zamierzona działalność środowiska zewnętrznego, w sytuacji gdy nie ma potrzeby forsowania granic w celu osiągnięcia określonego wpływu, powoduje pojawienie się takich zagrożeń, na które państwa nie były wcześniej narażone i wiele z nich nie jest na nie przygotowanych. Gdy nie jest konieczne stosowanie interwencji militarnej, istnieje wówczas możliwość zastosowania innych skutecznych środków, zwłaszcza gospodarczych, prawnych, politycznych, dyplomatycznych i propagandowych, utrzymanie władności i całowładności na pożądanym przez państwa poziomie staje się trudniejsze niż w okresie wcześniejszym. Wezwanie to może wynikać nie tylko ze świadomych i celowych działań innych podmiotów. Obecnie jest to uboczny skutek umiędzynarodowienia rozwoju. Utrata lub umniejszenie kontroli państwa nad poszczególnymi segmentami życia danego państwa, ogólnie rzecz biorąc, jest efektem procesu zanikania izolacji sfery wewnętrznej coraz bardziej powiązanej z systemem międzynarodowym i z systemami wewnętrznymi innych państw. Zjawiska te prowadzą do nowego uzgodnienia treści i zakresu suwerenności i zasady nieinterwencji oraz ich międzynarodowej akceptacji i instytucjonalizacji w ramach stałego dyskursu i współpracy państw.

Współzależność, koszty konfliktów, zwłaszcza militarnych oraz potencjalne korzyści sprzyjają zachowaniom powściągliwym i umiarkowanym, a nawet czasami je wymuszają, gdy stawką, o którą w warunkach współzależności warto zabiegać, jest stabilne, pokojowe środowisko, zarówno w wymiarze regionalnym, jak i globalnym. Sprzyja to tworzeniu takiego międzynarodowego systemu, który chroni państwo, a jednocześnie ogranicza jego swobodę działania. Równocześnie proces zacieśniania się więzów pomiędzy sferą wewnętrzną a międzynarodową prowadzi do ograniczania swobody państw w sferze wewnętrznej, a zwłaszcza w przestrzeganiu praw człowieka.

Nie mniej ważnym zjawiskiem w rozwoju stosunków międzynarodowych jest proces tworzenia się niekorzystnego klimatu dla działań, które mogą wywoływać destabilizację pokojowego porządku i zagrożenie prawom.

Zakłócenie rozpowszechniających się na skalę międzynarodową norm i wartości oraz powszechnie ukształtowanych wzorców moralnych i pożądaných sposobów postępowania państw stanowi początek w kierunku podjęcia działań, nie wyłączając interwencji militarnych.

Wielość sieci współzależności oraz więzi zarówno formalnych, właściwych przede wszystkim dla państw – suwerenów i międzyrządowych organizacji międzynarodowych, jak i nieformalnych pomiędzy wielkimi i małymi grupami społecznymi, które są coraz powszechniejsze w dobie globalizacji, ułatwionej komunikacji, a także częstym i masowym przemieszczaniem się osób, wywiera pozytywny wpływ na upowszechnianie zachowań umiarkowanych i kooperatywnych. Należy też pamiętać, że różnorodność państw, ich geopolityka i potencjał gospodarczy i militarny będą decydowały o sposobie postrzegania dokonywania ocen tych zjawisk. Wola polityczna tych państw, a także analiza potencjalnych zysków i strat, wynikających z tej sytuacji, *będą wpływały na postawy poszczególnych państw co do treści i zakresu stosowania suwerenności, zasad nieinterwencji oraz przestrzegania praw człowieka*. Można to łatwo zauważyć zarówno na forum Rady Bezpieczeństwa, jak i w ocenach polityki i strategii poszczególnych państw.

Nie mniej ważnym czynnikiem w rozwoju stosunków międzynarodowych po drugiej wojnie światowej była zmiana relacji sił, która tworzyła korzystny klimat dla umacniania suwerenności państw i zasady nieinterwencji. Wynikało to z powstania dużej liczby nowych państw, głównie w Afryce i Azji, podlegających podobnym zagrożeniom oraz solidarnie występujących jako zbiorowa siła przeciw interwencji, a jednocześnie promująca niezależny rozwój w różnych obszarach. Tu należy, dla zobrazowania sytuacji, dodać, iż po II w. św. (1945 r.) liczba suwerennych państw została powiększona z 50 do 194 (1994 r.). Proces politycznej dezintegracji, będący następstwem rozpadu wielonarodowych państw i dekolonizacji, trwa nadal. Na przykład Kosowo odzyskało suwerenność dopiero w 2008 roku.

Współcześnie postrzegamy wzrost znaczenia zróżnicowania sił w obszarach pozamilitarnych, takich jak: geopolitycznym, ekonomicznym, moralnym, wiarygodności, efektywności rządów, jakości przywództwa, informacyjnym, społecznym, kulturowym. Zwiększa się w ten sposób zakres zagrożeń skierowanych na nowe elementy niezależnego systemu bezpieczeństwa i to najczęściej *bez konieczności stosowania siły militarnej*. Może rodzić się pytanie: czy w dobie globalizacji i integracji oraz szerzącej się

demokracji w trzecim tysiącleciu, interwencje militarne będą miały jakies znaczenie w stosunkach międzynarodowych i sens? Odpowiedź może być tylko jedna - ***tak, jako ostateczność.***

PODSUMOWANIE

Znaczenie teorii w rozumieniu wszystkich zjawisk, jakie występują w stosunkach międzynarodowych i bezpieczeństwie w epoce integracji i globalizacji, ma swoje niepodważalne uzasadnienie. Wiek XXI tworzy nowe wyzwania i zagrożenia, z którymi ludzkość musi bezwzględnie się uporać. Przecież sama wiedza, bez teorii, dyscyplina naukowa nie ma podstaw istnienia, zwłaszcza bezpieczeństwo jako najważniejsza wartość ludzkości.

Zdając sobie sprawę z wagi problemu, jakiego się podjąłem, starałem się maksymalnie, w miarę swoich możliwości i doświadczenia zawodowego, uporządkować i zdefiniować teoretyczne aspekty bezpieczeństwa, korzystając z literatury przedmiotu w pełnym zakresie. Myśli innych znanych autorów starałem się odnotować w przypisach.

Czytelnik (Student), po przeczytaniu niniejszego rozdziału może łątwo sięgnąć do załącznika książki, w którym są zawarte pytania dla samokontroli. Ponadto, czytając treść rozdziału, należy mieć także świadomość, że zawarta w niej wiedza nie stanowi czegoś ostatecznego, hermetycznego, co może trwać przez wiele, wiele lat. Bezpieczeństwo, jak każda inna dyscyplina, nie stoi w miejscu, jest w ciągłym dynamicznym rozwoju. Jej zgłębianie jest obiektywną koniecznością i nie tylko przez studentów, do których przede wszystkim kieruję to opracowanie, ale przez tych wszystkich, którzy odpowiadają za bezpieczeństwo w państwie w układzie międzynarodowym. Rozumienie teorii umożliwi budowanie realnych systemów bezpieczeństwa na miarę XXI wieku.

CZEŚĆ III
BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

WPROWADZENIE

Zaistniały nowe okoliczności i uwarunkowania tworzenia systemu bezpieczeństwa narodowego po upadku układu bipolarnego w końcu XX wieku i wejściu ludzkości w nowy wiek XXI z jego wyzwaniem, zagrożeniami i nieprzewidywalnością. W następstwie zmniejszenia prawdopodobieństwa konfrontacji militarnej z użyciem broni jądrowej, świat stał się bezpieczniejszy tylko pozornie. Trzeba przyjąć za pewnik, że nie ma państwa na kuli ziemskiej, które byłoby bezpieczne wobec zagrożeń ze strony człowieka lub natury. Dowodów na to jest bardzo wiele, a ich liczba wcale nie maleje, ma raczej tendencję wzrostową. W całokształcie wyzwań i uwarunkowań bezpieczeństwa regionalnego i globalnego przedmiotem szczególnej troski musi być bezpieczeństwo narodowe, zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne, co jest zasadniczą treścią tego rozdziału.

Oprócz głównej treści bezpieczeństwa narodowego w aspekcie teoretycznym i częściowo praktycznym odnoszącym się do budowania współczesnego systemu bezpieczeństwa przy uwzględnieniu polityki i strategii w tym zakresie. Każde rozważanie o charakterze teoretycznym powinno być podporządkowane celowi głównemu, jakim jest efektywny system bezpieczeństwa narodowego w otoczeniu sojuszniczym.

Głównym celem niniejszego rozdziału jest ujednolicenie i usystematyzowanie pojęć, zwarte i merytorycznie poprawne ujęcie wiedzy o bezpieczeństwie narodowym oraz dotarcie z nią do szerokiej społeczności akademickiej, studiującej na kierunku bezpieczeństwo i innych pokrewnych dyscyplinach.

Wszystkie podrozdziały odnoszą się do współczesności, tj. do XXI wieku, chociaż w niektórych partiach materiału nawiązują do przeszłości, jeśli zachodzi taka konieczność, aby nie zatracać ciągłości zdarzeń, co nie bez znaczenia pozostaje podczas prowadzenia badań. Ponieważ bezpieczeństwo nie jest czysto samodzielną dyscypliną naukową, dlatego autor był zmuszony sięgać do wiedzy innych, pokrewnych dziedzin, różnych opracowań krajowych i zagranicznych na pograniczu politologii, socjologii, zarządzania i kierowania, a także teorii organizacji.

1. BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE - POJĘCIE I STRUKTURA

Miniony wiek XX przeszedł do historii jako wyjątkowo tragiczny dla ludzkości, bowiem jego początkiem była pierwsza wojna światowa a kontynuacją druga wojna, też światowa, które pochłonęły ponad 60 milionów istnień ludzkich. Główną przyczyną tak wielkiej tragedii było istnienie dwóch zwalczających się ideologii, tj. *faszystwu i komunizmu*. Z końcem XX wieku obydwie światowe dominujące ideologie w zasadzie zakończyły swoje istnienie, niosące przemoc, konflikty, gwałcenie prawa międzynarodowego i prawa człowieka oraz tworzenie potencjalnych możliwości, wskutek wyścigu zbrojeń, do unicestwienia życia biologicznego na Ziemi.

Po tym wyjątkowo tragicznym, historycznym okresie ludzkość stała się wobec nowych wyzwań i zagrożeń XXI wieku, o innym charakterze, w wymiarze narodowym, regionalnym i międzynarodowym (globalnym). Rodzi się zatem pytanie: Jaka ideologia jest dzisiaj zagrożeniem dla cywilizacji? Wszystkie dotychczasowe wydarzenia, głównie na początku trzeciego tysiąclecia, wskazują jednoznacznie Islam (głównie fundamentalizm islamski). Rozważania, prowadzone w tym rozdziale, będą nakierowane na bezpieczeństwo narodowe w aspekcie wyzwań i zagrożeń XXI wieku.

1.1 ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Współczesne rozumienie bezpieczeństwa zakłada jego szerokie traktowanie, daleko wykraczające poza kwestie militarne. Zakres bezpieczeństwa, podmiotowy i przestrzenny, wykazuje tendencje wzrostowe. Bezpieczeństwo pod względem etymologicznym jest zarazem stanem i procesem, tzn. nie tylko stanem, jak podają niektóre znaczące źródła lub opracowania promocyjne, ale stanem i procesem jednocześnie. Przecież poczucie bezpieczeństwa jest wprost proporcjonalne do poczucia zagrożenia, a zagrożenie jest czymś stałym i nawet nieprzewidywalnym. Szerokie zakreślenie bezpieczeństwa wynika z równie szerokiego pojmowania jego zagrożeń, do których zaliczamy zagrożenia *militarne i pozamilitarne*.

Obecnie jesteśmy w okresie eksplozji zainteresowań i poszukiwań w obszarze wiedzy, nauki, teorii, metodologii i praktyki bezpieczeństwa, na etapie umacniania się bezpieczeństwa w systemie dyscyplin naukowych. Jesteśmy świadkami, jak bezpieczeństwo wchodzi do programów kształcenia studentów wyższych uczelni publicznych i niepublicznych I, II i III stopnia. To oznacza, że bezpieczeństwo staje się jednym z ważnych przedmiotów nauczania na poziomie wyższym i niezbędnym w tworzeniu

systemu bezpieczeństwa narodowego na wszystkich poziomach struktury państwa. W dalszej części rozdziału będą wyjaśnione najważniejsze pojęcia terminów w szerokim zakresie, albowiem bezpieczeństwo jest pojęciem wieloznacznym. Pierwszym znaczeniem etymologicznym jest zdefiniowanie go jako stanu: spokoju, pewności lub poczucia pewności, wolności od zagrożeń, strachu lub ataku. Stan bezpieczeństwa może, w wyniku analizy obiektywnych i subiektywnych aspektów zagrożenia, przybrać - według szwajcarskiego politologa D. Frei – następujące postacie:

- 1) Stan braku bezpieczeństwa wówczas, gdy występuje rzeczywiście duże zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;
- 2) Stan obsesji występuje wtedy, kiedy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- 3) Stan fałszywego bezpieczeństwa występuje wówczas, gdy zagrożenia jest poważne, a postrzeganie jako niewielkie;
- 4) Stan bezpieczeństwa występuje wtedy, kiedy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie jest prawidłowe.

Przez bezpieczeństwo rozumie się także proces, w którym stan bezpieczeństwa i jego organizacja podlegają dynamicznym zmianom stosownie do naturalnych oddziaływań warunków bezpieczeństwa. Nie ma czegoś takiego, jak trwałe czy też raz ustanowione lub zorganizowane bezpieczeństwo. Innymi słowy, bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw lub organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa.

Kolejne znaczenie, to rozumienie bezpieczeństwa jako naczelnej potrzeby i wartości człowieka oraz grup społecznych, a także najważniejszego, długoterminowego celu. A teraz kilka niepopularnych, znaczących wypowiedzi o bezpieczeństwie.

W jednym z opracowań R. Kuźniar twierdzi, że *bezpieczeństwo jest pierwotną egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw*. Chodzi tu nie tylko o przetrwanie integralności, czy niezawisłości, lecz o bezpieczeństwo możliwości rozwoju, które zapewnia ochronę i wzbogacanie tożsamości jednostek, grup społecznych czy narodu.

Ciekawe znaczenie bezpieczeństwa sformułował jeden z najwybitniejszych polityków XX wieku Henry Kissinger w swojej ocenie zagrożenia bezpieczeństwa, twierdząc: *bezpieczeństwo jest mniejsze, ale niepewność o wiele większa, bo istota współczesnego zagrożenia polega na tym, że jest ono niespodziewane, że uderza w ludność cywilną, że nie wiadomo jak*

nad nią zapanować.

Dzisiaj, w XXI wieku, największą wartością ludzkości na kuli ziemskiej jest bezpieczeństwo, które w swojej istocie daje stabilizację, rozwój, pewność i szczęście. Na potwierdzenie takiej tezy, warto przytoczyć wypowiedź tego samego polityka H. Kissingera w Londyńskim Międzynarodowym Instytucie Studiów Strategicznych, która brzmi: *bezpieczeństwo jest fundamentem wszystkiego co czynimy*. Tu i teraz możemy zadać pytanie, czy na tym fundamencie człowiek w XXI wieku jest bezpieczny? Czy istniejące fundamenty są tak twarde i trwałe, że możemy się na nich oprzeć? Odpowiedź może być tylko jedna ...

W ocenie naszego pisarza – wizjonera Stanisława Lema: *przesadą jest mówienie, że świat wszedł w nową fazę historii, ale z pewnością wszedł w fazę wielkiego strachu ... obawiam się, że to dopiero początek*.

W wielu publikacjach i wypowiedziach polityków, dziennikarzy i politologów można przeczytać lub usłyszeć stwierdzenie, że od ataku terrorystycznego na World Trade Center (USA) w dniu 11 września 2001 r. zmienił się świat. Osobiście nie podzielam takiego stwierdzenia, ponieważ świat się nie zmienił – zmieniła się percepcja świata. Problemy świata pozostały te same, tylko jest inne ich postrzeganie i pojmowanie. Dlatego na pewno zmieniły się priorytety, czyli hierarchia ważności spraw, które muszą być rozwiązywane przez obecną cywilizację. Powstaje więc pytanie: czy zagrożenie bezpieczeństwa rośnie czy maleje? Czy wiek XXI przyniesie światu, a w tym Europie i Polsce, więcej czy mniej spokoju obywatelom?

Bezpieczeństwo w istocie zależy również od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego i wewnętrznego, z których mogą pochodzić ewentualne zagrożenia. Zależy także od nas samych, naszego przygotowania teoretycznego i praktycznego do sytuacji zagrożeń oraz gotowości sprostania tym zagrożeniom. Można powiedzieć, że zasadniczymi elementami bezpieczeństwa są gwarancje nienaruszalności podmiotu i swoboda jego rozwoju. To oznacza, że bezpieczeństwo obejmuje zespolenie dwóch składników, tj. *zapewnienie przetrwania i swobody rozwoju podmiotu (państwa)*.

Należy przyznać, że nie są to dwa równorzędne składniki w tworzeniu bezpieczeństwa. Właśnie zapewnienie nienaruszalnego przetrwania danego podmiotu stanowi podstawę bezpieczeństwa, dając możliwość fizycznego trwania. Tak należałoby poprawnie rozumieć bezpieczeństwo i jego interpretację. Zapewnienie bezpieczeństwa, to zapewnienie trwania

i przetrwania podmiotu, stanowiące warunek ciągłości rozwoju. W zakres pojęcia swobody rozwoju, w kontekście bezpieczeństwa, można włączyć także warunki ochrony i obrony wartości interesów danego podmiotu, które umożliwiają co najmniej dorównywanie danego podmiotu innym w szeroko rozumianym postępie cywilizacyjnym.

A teraz wróćmy jeszcze raz do istoty bezpieczeństwa. Należałoby poważnie potraktować trafne określenie użyte przez J. Stańczyka, który podaje: *istotą opartego na gwarancjach nienaruszalnego przetrwania i swobodach rozwojowych bezpieczeństwa jest pewność*⁶³. Pewność jest bowiem warunkiem obu tych składników, choć może być ona obiektywna lub subiektywna. Bezpieczeństwo, w ujęciu syntetycznym, można określić jako obiektywną pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych.

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa narodowego w całokształcie systemu pojęć i kryteriów bezpieczeństwa zajmuje pierwszoplanową pozycję i decydującą o losach jednostek, społeczności lokalnych i narodów. Na to składa się wiele przyczyn, z których najważniejsze są następujące:

Po pierwsze – decyzja o losach jednostek i społeczeństw lokalnych, znaczenie narodu jako trwałej wspólnoty ludzi utworzonej historycznie, powstałej na gruncie wspólnoty losów, kultury, religii, języka, terytorium i życia gospodarczego przejawiającego się w świadomości narodowej jej członków.

Po drugie – to znaczenie państwa narodowego jako najwyższej formy organizacyjnej narodu dla realizacji swych celów, z których priorytetem jest bezpieczeństwo narodowe.

Po trzecie – to doświadczenia minionych wieków, wojen i zniszczeń, grabieży majątku narodowego i zniewolenia w różnych okresach.²

Dotychczasowe rozważania, dotyczące problematyki bezpieczeństwa narodowego, przybliżają do dokonania próby syntezy współczesnego postrzegania i określenia bezpieczeństwa narodowego.

W znaczeniu społecznym bezpieczeństwo narodowe stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych oraz państwa pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebę i wartość, a zarazem priorytetowy cel działania we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej państwa i samorządu.

W znaczeniu funkcjonalnym bezpieczeństwo narodowe jest naczelną

63 J. Stańczyk, *Kres zimnej wojny*, Toruń 2004, s. 261.

misją narodową całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej, polegającą na ciągłej realizacji dwóch głównych celów. Po pierwsze - ochrona i obrona wartości i interesów narodowych przed istniejącymi oraz potencjalnymi zagrożeniami, zapewniająca warunki dla realizacji celu, po drugie - tworzenia wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom, jakie niesie dla narodu zmienność, nieprzewidywalność i postęp cywilizacyjny.

Dla wypełnienia misji tworzenia bezpieczeństwa narodowego konieczne są odpowiednie instytucje i struktury, zwane strukturami realizacyjnymi, bądź system bezpieczeństwa narodowego (SBN). Dlatego, w znaczeniu strukturalnym bądź systemowym, bezpieczeństwo narodowe to całościowe organizowanie państwa pod względem prawnym i innym, do wypełniania podstawowych funkcji w tym zakresie.

W dotychczasowych opracowaniach można spotkać próbę zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa narodowego. Tych definicji jest co najmniej kilka i nie zamierzam ich przytaczać, ponieważ każda może wzbudzać wątpliwości. Natomiast jest definicja odzwierciedlająca istotę współczesnego bezpieczeństwa narodowego, zawarta w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanym przez AON w 2003 roku, której treść jest taka: ***Bezpieczeństwo narodowe- proces lub stan zapewniający funkcjonowanie (aktywność) państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcjonowanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów***⁶⁴.

Bezpieczeństwo narodowe jest często utożsamiane z bezpieczeństwem państwa. Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki państwa, zgodnie z postanowieniem Ustawy zasadniczej. W tradycyjnym rozumieniu kładzie się nacisk na bezpieczeństwo zewnętrzne wobec zagrożeń, jednak bezpieczeństwo narodowe ma również chronić wewnętrzne wartości danego społeczeństwa i państwa. Bezpieczeństwo narodowe jest także interesem narodowym, utożsamianym z trwaniem i przetrwaniem państwa i narodu, czyli ochroną integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej. Oprócz trwania i przetrwania, bezpieczeństwo chroni również takie wartości, jak: suwerenność, niezawisłość, przeżycie, system społeczny i gospodarczy, prestiż w środowisku

⁶⁴ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2003, s. 16.

międzynarodowym, ideologia, obywatele za granicą, postęp gospodarczy, standard życia.

W chronionych przez bezpieczeństwo narodowe wartościach należałoby wyróżnić cztery podstawowe, tj. przetrwanie, integralność terytorialną, rozwój, niezawisłość polityczną. W tym zakresie państwa decydują indywidualnie, jakie wartości powinny być chronione w ramach narodowej polityki bezpieczeństwa; do niej opracowują odpowiednią strategię realizacji tych wyznaczonych przez politykę celów. Dobór strategii z kolei zależy od rodzaju interesów narodowych i istniejących uwarunkowań i zagrożeń.

1.2 CELE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Państwo, jako złożona struktura społeczna, usankcjonowana prawem, kieruje się określonymi przez politykę długookresowymi celami. Realizacja tych celów przez państwo jest naturalnym jego przeznaczeniem. Państwa liberalne początkowo zabiegały głównie o utrzymanie władzy i bezpieczeństwa wewnętrznego, a także kształtowanie stosunków międzynarodowych⁶⁵. Po pewnym okresie pojawiały się inne ważne role związane z funkcjonowaniem państwa demokratycznego. A w demokracji, troska o naród, jego byt i rozwój oraz bezpieczeństwo jednostki i ochrona jego własności stanowi podstawową sferę funkcjonowania państwa. Powstaje zasadnicze pytanie: jakie mogą być główne cele polityki państwa demokratycznego w obszarze bezpieczeństwa narodowego?

Odpowiadając na tak postawione pytanie, posłużę się pojęciem celu *jako idealnie wyobrażonego, określonego przedmiotowo, podmiotowo i czasowo skutku działania określonego podmiotu (państwa), przyszłego stanu rzeczy, konkretnego stanu otoczenia lub jego części, do którego świadomie ono zmierza poprzez zaplanowane i racjonalne działania*⁶⁶.

Można też zadać pytanie: jakie jest podstawowe przeznaczenie państwa demokratycznego? Bardzo ogólnie traktując, przeznaczeniem państwa jest realizacja potrzeb wszystkich jego żywotnych elementów stanowiących wspólną wartość narodową, którą możemy określić celem działania. *Cel działalności państwa stanowi zaś szczególną pochodną potrzeb społecznych oraz możliwości państwa wynikających z jego potencjału i swoistego „przyzwolenia” na ich realizację ze strony otoczenia międzynarodowego*⁶⁷.

Do stałych celów polityki państwa zalicza się m.in. siłę moralną oraz

65 Por. *Leksykon politologii*, Wyd. Atla 2, Wrocław 1997, s. 46.

66 W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe*, Wyd. ZGWO, Warszawa 2010, s. 34.

67 R. Zięba, *Cele polityki zagranicznej. Polityka zagraniczna ...*, s. 53.

*materialną państwa, wysoką pozycję międzynarodową, dobrobyt, rozwój, stabilność gospodarczą, zachowanie tożsamości narodowej, ukształtowane i zoptymalizowane środowisko międzynarodowe oraz bezpieczeństwo narodowe (państwa)*⁶⁸.

Przedstawiony podział celów polityki państwa wynika z potrzeby wyróżnienia priorytetowych wartości, do których zapewne naród zmierza. Stanowią one ucieleśnienie najwyższej potrzeby, tj. przetrwanie narodu w państwie jako niezależnego podmiotu w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego (globalnego).

Z kolei rodzi się pytanie jeszcze o innym znaczeniu, a mianowicie: czy cele polityki państwa są tożsame z celami narodowymi? W literaturze przedmiotu można spotkać różne odpowiedzi, w zależności od okresu, w jakim zostały sformułowane. Problem ten ma podstawowe znaczenie w teorii i praktyce, kiedy zaczynamy rozważać w aspekcie aksjologicznym, czy cele są tożsame, czy istnieją między nimi różnice. Tu należy na pewno uwzględnić fakt, że cele priorytetowe określa zawsze organ decyzyjny (polityczny), a jaki jest udział w tym procesie społeczeństwa? Praktyka polityki państwa demokratycznego potwierdza tezę, że interes państwowy nie zawsze jest zbieżny z interesem społecznym.

Uwzględniając relacje pomiędzy rządzącymi a rządzonymi, musimy przy tym uwzględnić fakt, że jedynym i najwyższym w państwie suwerenem jest władza państwowa, niezależna od innej władzy ani przedmiotowo, ani podmiotowo. To oznacza, że cele polityki bezpieczeństwa będą zawsze określane przez władzę państwową, natomiast droga dochodzenia do celu będzie zależała od strategii, stylu rządzenia i aktywności społecznej. W państwie demokratycznym, w którym społeczeństwo obywatelskie może wyrażać swoje interesy, proces określania celów odbywa się z udziałem całego narodu za pośrednictwem parlamentu. W takim pojmowaniu demokracji, podstawowe, długookresowe cele mogą okazać się tożsamymi z celami narodowymi w głównych zarysach.

Zakłada się, że pierwszym warunkiem sukcesu państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa, jeśli tylko jest możliwe hierarchizowanie celów polityki państwa według kryterium wartości. Jeśli bezpieczeństwo jest najwyższą wartością, to i cele bezpieczeństwa zajmą podobną pozycję wobec innych celów polityki państwa. Adam J. Czartoryski wypowiedział się w słowach: *bezpieczeństwo i dobrobyt państwa są celem polityki zarówno wewnętrznej,*

68 W. Pokruszyński, *Uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego*, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2006, s. 13.

jak i zagranicznej [...]. W podobny sposób wypowiadają się też inni znani aktorzy sceny politycznej.

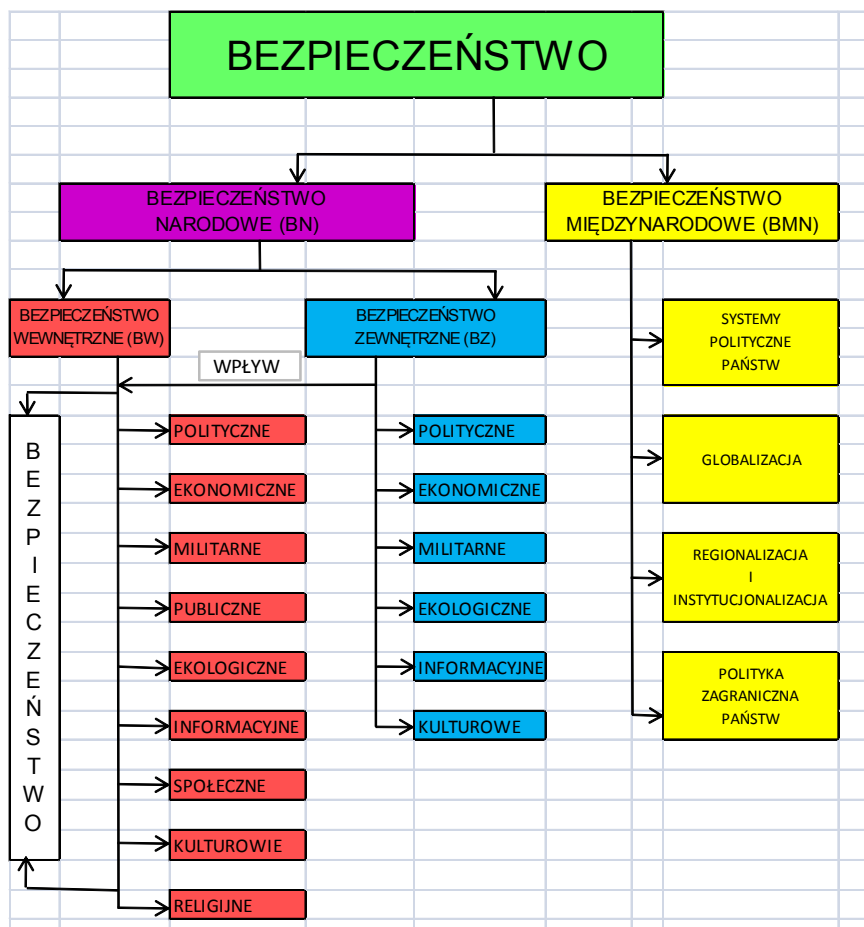
Według M. Bobrzyńskiego: *Celem bowiem państwa nie jest praca sama przez się w pewnym tylko kierunku, lecz ochrona i poparcie pracy we wszystkich jej objawach i kierunkach.* Jeszcze inaczej formułuje C. Znamierowski: *Grupę państwową wyróżnia spośród innych grup to, że ma ona dwa swoiste zadania, tj. utrzymuje porządek w zbiorowości i zapewnia jej bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.* I tu dochodzimy do konkluzji, że bezpieczeństwo państwa stanowi podstawowy cel i wartość najwyższą w XXI wieku. Przemiana, jaka nastąpiła po upadku układu bipolarnego i dokonaniu zmian geopolitycznych, wynika z dostrzeżenia jednakowej rangi dwóch jego podmiotów, tj. państwa i społeczeństwa. Tylko takie traktowanie polityki daje gwarancję trwania i rozwoju państwa w otoczeniu międzynarodowym (w sojuszu).

1.3 STRUKTURA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Na początek odpowiedzmy na pytanie, co oznacza słowo *struktura*, a następnie dokonajmy kompleksowej próby opisanie jej w aspekcie poznawczym. Termin *struktura*, według *Słownika języka polskiego* z 1981 r. (s. 325), *to układ i wzajemne relacje elementów stanowiących całość*; budo- wa, ustrój i wiele innych znaczeń. W tym konkretnym przypadku jest to *struktura organizacyjna bezpieczeństwa narodowego, zawierająca w sobie wiele elementów (kategorii) i stanowiąca całość systemu.*

Ogólnie bezpieczeństwo dzieli się na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Bezpieczeństwo narodowe (BN) z kolei dzieli się na bezpieczeństwo wewnętrzne (BW) i bezpieczeństwo zewnętrzne (BZ).

W strukturze bezpieczeństwa narodowego każdego współczesnego państwa pierwszorzędne znaczenie odgrywa bezpieczeństwo wewnętrzne, bowiem zawiera ono takie kategorie bezpieczeństwa, jak: *bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne.* Są to podstawowe elementy struktury bezpieczeństwa narodowego, stanowiące podstawę racjonalnego funkcjonowania państwa, w dzisiejszym mało stabilnym świecie (rys. 1).

Rys 1. Struktura bezpieczeństwa. Źródło: Opracowanie własne.

Niemalą wpływ na bezpieczeństwo narodowe ma bezpieczeństwo zewnętrzne, które w strukturze ma takie elementy, jak: *bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, informacyjne, ekologiczne, kulturowe*. Bezpieczeństwo międzynarodowe (BMN) natomiast, mające nadrzędną rolę wobec bezpieczeństwa narodowego, zawiera takie podstawowe elementy, jak: *systemy polityczne państw, regionalizację i globalizację, system bezpieczeństwa globalnego, instytucjonalizację, politykę zagraniczną państw*. Nie trudno zauważyć, że bezpieczeństwo międzynarodowe ma o wiele szerszy zakres znaczeniowy niż bezpieczeństwo narodowe. Bezpieczeństwo mię-

dzynarodowe nie jest tylko sumą bezpieczeństwa poszczególnych państw lub sojuszu, lecz czymś więcej. *O jego istocie stanowi zespół czynników, norm i mechanizmów międzynarodowych oraz oddziaływań, które zapewniają każdemu państwu, danego systemu międzynarodowego lub regionu (UE), mniejsze lub większe poczucie pewności niezagrożonego istnienia, przetrwania i swobód rozwojowych*⁵. To oznacza, że bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje swoim zasięgiem nie tylko wartość egzystencjalną pojedynczych państw, lecz także wartości wspólne dla danego systemu (sojuszu), takie jak: stabilność, pokój, równowaga, współpraca (...). O ich ochronie decyduje prowadzona przez państwa polityka i strategia bezpieczeństwa oraz całość więzi i instytucji międzynarodowych. Zasadniczą treścią bezpieczeństwa międzynarodowego jest eliminowanie wszelkich zagrożeń dla istnienia, przetrwania, tożsamości i rozwoju państw oraz systemów międzynarodowych, a także kształtowanie pewności tych podmiotów.

Bezpieczeństwo międzynarodowe można i należy traktować jako określoną sekwencję stanów, które składają się na proces społeczny w skali międzynarodowej. Mimo względnej trwałości aspiracji, potrzeb i interesów państw, ich bezpieczeństwo zewnętrzne podlega prawom ruchu systemów międzynarodowych, jako że impulsy do jego ewolucji wychodzą zarówno ze środowiska wewnętrznego, jak i międzynarodowego. System bezpieczeństwa powinien być kompatybilny i jednolity, oparty na umowie pomiędzy suwerennymi państwami, zapewniający im bezpieczeństwo.

Po dokonaniu w miarę dostatecznego opisu bezpieczeństwa międzynarodowego, jego istoty i roli, jaką spełnia we współczesnym świecie, przejdźmy do następnej ważnej kwestii bezpieczeństwa narodowego, do bezpieczeństwa wewnętrznego, a konkretnie do charakterystyki jego podstawowych elementów. Jednocześnie pragnę podkreślić, że liczba tych elementów (kategorii) odpowiada liczbie zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego uznanych przez autora. W literaturze przedmiotu można spotkać mniejszą lub większą liczbę tychże elementów w zależności od wielu czynników, które były brane pod uwagę podczas badania problemu bezpieczeństwa. Dla przykładu, niektórzy autorzy uwzględniają bezpieczeństwo ideologiczne, a nie uznają bezpieczeństwa informacyjnego lub religijnego, lub odwrotnie.

Podczas rozpatrywania bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i wyłaniania podstawowych elementów (kategorii) należy zawsze brać pod uwagę wyzwania i zagrożenia na danym etapie rozwoju oraz kryteria wartościowania. Ponadto należy uwzględnić fakt, że podmiotem bezpie-

czeństwa jest człowiek wraz z jego wartościami, traktowany jako jednostka społeczna, a także określona zbiorowość społeczna o różnym charakterze więzi i uwarunkowaniach organizacyjnych. Te więzi dotyczą przede wszystkim człowieka, jako jednostki ludzkiej mającej właściwe sobie wartości i wymagającej stosownej obrony i ochrony, jako grupy ludzi o różnej skali wielkości - począwszy od rodziny, a kończąc na społeczności międzynarodowej (gmina, powiat, województwo, państwo, grupa państw lub sojusz).

Procesy rozwoju historycznego wskazują, że najdoskonalszą formą zapewnienia potrzeb jednostki w zakresie bezpieczeństwa jest państwo. Dlatego w literaturze można dostrzec stwierdzenie, że struktura świata ma w dalszym ciągu charakter państwowy. *Państwo, w rozważaniach dotyczących bezpieczeństwa, jest postrzegane jako ważny uczestnik stosunków międzynarodowych, mający zasadniczy wpływ na stan bezpieczeństwa wewnętrznego w konkretnych warunkach funkcjonowania.*

2. BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE

W strukturze bezpieczeństwa narodowego świadomie zostało wydzielone bezpieczeństwo wewnętrzne jako podstawowa część całości bezpieczeństwa państwa. To bezpieczeństwo wewnętrzne, w swojej istocie, stoi na straży konstytucji, suwerenności, spokoju społecznego, bytu narodowego, wolności i praw człowieka. Czyli bezpieczeństwo wewnętrzne zapewnia trwanie, przetrwanie i rozwój jednostki i grup społecznych na terytorium państwa. Stąd każdemu rodzajowi zagrożenia odpowiadają kategorie bezpieczeństwa.

2.1 BEZPIECZEŃSTWO POLITYCZNE

Bezpieczeństwo polityczne, w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, zajmuje pierwszorzędne znaczenie, ponieważ wpływa ono w sposób zasadniczy na pozostałe elementy struktury. Natomiast kreatorem bezpieczeństwa politycznego jest polityka i strategia bezpieczeństwa narodowego, o czym szeroko traktuje część I książki. W dalszej części rozważań będzie przedstawiona kwestia polityki bezpieczeństwa zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i realistycznym, w warunkach istniejących i przewidywalnych zagrożeń.

Znając znaczenie polityki w bezpieczeństwie z pierwszej części książki, można przyjąć, że polityka obejmuje różne obszary w aspekcie idei i koncepcji podmiotu lub przedmiotu i jest ściśle związana ze strategią, która wyznacza kierunki, metody i sposoby realizacji polityki. Nasuwa się przy tym pytanie: czy polityka w każdym rozpatrywanym przypadku jest jedna, czy jest ich wiele? Polityka nie występuje w liczbie pojedynczej, polityk może być w bezpieczeństwie co najmniej kilka, tj. polityka bezpieczeństwa, gospodarcza, rolna, finansowa, społeczna, militarna, obronna, zagraniczna, edukacyjna, kulturowa, mieszkaniowa, płacowa, humanitarna, ekologiczna i jeszcze inne.

Natomiast polityka bezpieczeństwa obejmuje, najogólniej ujmując, działania danego podmiotu zmierzające do osiągnięcia wcześniej przyjętych długofalowych celów w interesie narodowym. Trzymając się tradycyjnego pojmowania roli państw, uznawanej przez realistów, można wnioskować, iż polityka bezpieczeństwa jest domeną państw w wymiarze narodowym, w systemie sojuszniczym. Dlatego najczęściej spotykamy w literaturze definicje dotyczące polityki bezpieczeństwa narodowego albo bezpieczeństwa państwa.

Politykę bezpieczeństwa narodowego stanowi celowa i zorganizowana działalność kompetentnych organów państwa, zmierzająca do stałego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, a także współdziałania państwa w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego⁶⁹. Natomiast działalność organów państwa, w kontekście polityki bezpieczeństwa narodowego, obejmuje ustalenie celów i koordynację działania w zapewnieniu bezpieczeństwa z warunkami zewnętrznymi włącznie. Tymi celami mogą być na przykład: ochrona niepodległości, niezawisłości, suwerenności i integralności terytorialnej, ochrona porządku ustrojowego, ochrona praw człowieka i wolności, ochrona dziedzictwa narodowego, zapewnienie warunków rozwoju cywilizacyjnego, ochrona środowiska naturalnego, udział w umacnianiu pokoju światowego i stabilizacji bezpieczeństwa globalnego.

Mam przekonanie, że wymienione przeze mnie cele polityki bezpieczeństwa nie powinny wzbudzać u Czytelnika wątpliwości z wyjątkiem jednego - suwerenności w warunkach członkostwa w sojuszach (NATO i UE). Uważam, iż suwerenność państwa jest zachowana tylko wtedy, kiedy przyjmuje na siebie, w drodze referendum, zobowiązania dobrowolnie i kiedy dobrowolnie może (prawnie) z przyjętych zobowiązań zrezygnować.

Następną kwestią do szerszego naświetlenia pozostaje pojęcie *racji stanu*. Według Encyklopedii PWN z 2003 roku – *to nadrzędny system interesów państwa, przedstawiany jako najwyższe dobro wspólne wszystkich obywateli i podmiotów politycznych*⁷⁰.

Już wiemy co oznacza termin polityka i co należy rozumieć pod pojęciem racja stanu. Zatem przejdźmy do następnego etapu, tj. pokazania jakie są relacje pomiędzy tymi pojęciami (terminami) i jakie współzależności. Co jest nadrzędne, co jest pierwotne a co wtórne, a może występują one jednocześnie i równoległe (...)?

Jeśli przyjmiemy, że rolą polityki państwa, jako podmiotu stosunków międzynarodowych, jest generowanie celów do osiągnięcia w każdym ważnym obszarze bezpieczeństwa, to jest ona kreatorem racji stanu. Oczywiście czym innym jest bieżąca polityka państwa, którą można odnieść do jednej konkretnej koncepcji realizowanej w okresie jednej kadencji rządu, a czym innym jest polityka bezpieczeństwa w perspektywie wielu lat, której wyrazem jest racja stanu.

Stało się koniecznym uwypuklenie jeszcze raz znaczenia celów poli-

69 R. Zięba, *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 156.

70 *Encyklopedia PWN*, Warszawa 2003, s. 477.

tycznych, ponieważ są one najczęściej rezultatem odniesienia generowanych przez naród (państwo) interesów do prognozowanych i projektowanych warunków, w których państwo będzie funkcjonować w przyszłości. Najbardziej trwałymi, względnie stabilnymi, charakteryzującymi się małą dynamiką zmian są cele – ideały, zawierające w swoje treści społeczne posłannictwo narodu (państwa) – nawet swoisty *mesjanizm*. Opisują one szczególnie powód jego istnienia jako organizacji wielkiej grupy społecznej, orientują jego zachowania na arenie międzynarodowej, w sojuszach, a także w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego. A do tego musi być rzetelnie i profesjonalnie wykonana długoterminowa prognoza. *Bez prognozy nie ma ani polityki, ani strategii rozwoju państwa w realnej rzeczywistości.*

Zbiór celów i wartości musi zatem mieć charakter długofalowy. Jest to jeden z najistotniejszych kanonów polityki bezpieczeństwa narodowego, który oznacza, że cele i wartości wynikające z racji stanu muszą być wspólne dla większości obywateli i wymagają konsensusu sił politycznych. Długofalowe posłannictwo państwa, do którego należy dążyć, jest określane mianem *misji państwa*. Ten społecznie akceptowany ideał ma stanowić główny wyznacznik roli państwa jako podmiotu, stanowiąc trwałą i niezmienną podstawę do wszelkich decyzji podejmowanych przez kolejne rządy.

Na tej podstawie tworzony jest zbiór priorytetowych zamierzeń politycznych narodu i państwa, określonych jako wizja państwa. Ustalone w wizji długoterminowe zamierzenia polityczne państwa powinny stanowić główną bazę do generowania strategii bezpieczeństwa narodowego. Strategia zaś powinna implementować zbiór celów na cząstkowe cele strategiczne (sektorowe) właściwe dla wszystkich elementów systemu bezpieczeństwa narodowego. Zatem z zapisów strategii bezpieczeństwa powinna wynikać koncepcja strategiczna realizacji polityki bezpieczeństwa państwa, uwzględniająca zasady i sposoby osiągania celów strategicznych w określonych uwarunkowaniach środowiska globalnego.

2.2 BEZPIECZEŃSTWO POLITYCZNE PAŃSTWA

Wielu autorów, zwłaszcza politologii, wypowiada się na łamach różnych czasopism oraz prac naukowych i promocyjnych w sprawie bezpieczeństwa też politycznego. Wszystkie one mają wspólny punkt widzenia, a mianowicie: bezpieczeństwo polityczne jest kategorią (elementem) bezpieczeństwa narodowego i ma ścisły związek z bezpieczeństwem ze-

wnętrznym. A to oznacza, że już nie jest częścią bezpieczeństwa militarnego, a stanowi wydzieloną kategorię bezpieczeństwa w aspekcie etymologicznym.

Przyjmując za punkt wyjścia tradycyjne rozumienie polityki w ogólnym znaczeniu, dotyczące organizacji społeczeństwa pozostającego w strukturach państwa, kluczowego znaczenia, dla wskazania istoty bezpieczeństwa politycznego, nabiera kategoria **władzy** i jej rola w podmiotowym i przedmiotowym funkcjonowaniu społeczeństwa. I tu dochodzimy do istoty sprawy, tj. do zróżnicowania w pojmowaniu władzy.

Wychodząc od ogólnego pojęcia władzy, zwłaszcza w demokracji, którego nie należy utożsamiać ani z polityką, ani też z państwem, P. Winczorek słusznie starał się porządkować omawianą kategorię władzy według trzech zakresów.

Pierwszy – najszerszy, publiczny – władza występuje w wielkich grupach społecznych, lecz niekoniecznie w oparciu o normy prawa.

Drugi – węższy w zakresie władzy publicznej, opartej na normach prawa, lecz niekoniecznie realizowanej przez państwo i jego organa; może być sprawowana władza przez instytucje samorządu terytorialnego.

Trzeci – najwęższy w zakresie sprawowania władzy państwowej, przy czym każda władza państwowa jest władzą polityczną zdobywaną w drodze wyborów parlamentarnych na określoną, przez ustawę zasadniczą, kadencję. Władza państwowa jest jednocześnie władzą publiczną. Jej utrata może nastąpić tylko poprzez przegranie kolejnych wyborów parlamentarnych. Istnieją przypadki, kiedy rząd traci władzę państwową przed końcem kadencji z różnych przyczyn (np. 2007 r. w Polsce).

Bezpieczeństwo polityczne państwa, w aspekcie kategorii władzy, można przedstawić za pomocą takiego prostego modelu: **wspólne działanie – ukierunkowane na osiągnięcie społecznie akceptowanych celów, zorganizowanie według przyjętych reguł działania w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych, ścisłe współdziałanie władzy z innymi państwami w ramach sojuszu i organizacji międzynarodowych.**

Takie pojmowanie może być utożsamiane z perspektywą instytucjonalną bezpieczeństwa, zmierzającą do uchwycenia prawidłowości rządzących procesem tworzenia określonego porządku wewnętrznego w państwie, utożsamianego z porządkiem władzy. Istotę bezpieczeństwa politycznego można zrozumieć także poprzez powiązanie z państwem, identyfikowanym jako polityczna forma organizacji społeczeństwa, ale także

instytucją władzy w jej ujęciu politycznym.

Bezpieczeństwo polityczne może być także definiowane jako kategoria możliwości swobodnego kształtowania przez państwo swojej polityki wewnętrznej i zewnętrznej w różnych obszarach (np. politycznym, społecznym, kulturowym ...). Takie traktowanie sprowadza się do stwierdzenia, że bezpieczeństwo polityczne jest związane z suwerennym polem decyzji władzy publicznej we wszystkich istniejących sferach życia zbiorowego w państwie demokratycznym.

Nie trudno zauważyć, że bezpieczeństwo polityczne zajmuje miejsce w sferze regulacji, gdzie zachodzą procesy informacyjno-decyzyjne określające tworzenie i wykorzystanie sfery realnej, zgodnie z przyjętą racją stanu.

Jeśli w dalszych rozważaniach odwołać się do podstawowych ustaleń teorii bezpieczeństwa, w ujęciu statycznym, to będziemy rozumieli bezpieczeństwo polityczne jako organizację wolną od zagrożeń natury politycznej. W badaniu sfery politycznej nie należy pomijać sfery kultury bezpieczeństwa. *Kultura bezpieczeństwa politycznego obejmuje sferę aksjologiczną związaną z funkcjonowaniem władzy w państwie, jej zdolność identyfikacji wyzwań i zagrożeń, organizowania potencjału na rzecz jego zapewnienia i zdobywania poparcia społecznego. Proces podnoszenia kultury bezpieczeństwa w społeczeństwie jawi się jako wprost sprzyjający poprawie politycznego bezpieczeństwa państwa*⁷¹.

W kontekście dokonanych już ustaleń dotyczących miejsca i roli bezpieczeństwa politycznego w ogólnej systematyce pojęć wyprowadzanej z teorii bezpieczeństwa, można pokusić się na sformułowanie kilku uwag podsumowujących. Mamy zatem do czynienia z sytuacją, gdzie polityczny wymiar bezpieczeństwa obejmuje też inne dyscypliny naukowe lub dziedziny. Jak nie trudno zauważyć stało się to pod koniec XX wieku. Te inne dziedziny wniosły znaczący wkład do rozwoju teorii bezpieczeństwa. Szczególnie w naukach wojskowych, gdzie badane są różne, nie tylko militarne, kwestie bezpieczeństwa, lecz sprowadzane do wymiaru polityki bezpieczeństwa związanej z polityką stosunków międzynarodowych. Choć bezpieczeństwo polityczne jest w tym znaczeniu raczej projekcją polityki zagranicznej. Jeszcze inną kwestią, w zakresie bezpieczeństwa politycznego, są wewnętrzne stosunki polityczne w państwie, zwłaszcza w instytucji władzy publicznej. Merytoryczne i profesjonalne sprawowanie władzy pu-

⁷¹ S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne państwa*, Akademia Podlaska, Siedlce 2010, s.36.

blicznej w państwie w sposób zasadniczy wpływa na jakość bezpieczeństwa politycznego, będąc w strukturach sojusznicznych. Liczne przykłady historyczne funkcjonowania państwa, w różnych sytuacjach, są tego dowodem.

Wracając do problemu polityki i bezpieczeństwa politycznego w ujęciu teoretycznym, można stwierdzić, że te pojęcia i ich znaczenie w bezpieczeństwie zajmują pierwszorzędne miejsce w państwie.

2.3 BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE

Zawsze na przestrzeni rozwoju ludzkości ekonomia zajmowała kluczowe znaczenie w różnych systemach bezpieczeństwa. Wiek XXI stawia nowe, bardziej złożone wyzwania bezpieczeństwu ekonomicznemu. Dlatego zajmuje ono drugie miejsce, po bezpieczeństwie politycznym, w strukturze bezpieczeństwa narodowego. Na takie traktowanie znaczenia bezpieczeństwa ekonomicznego złożyło się kilka znaczących faktów w skali światowej. Jesteśmy świadkami jak w końcu XX wieku, wskutek kryzysów ekonomicznych (recesji) rozpadały się całe wielkie systemy polityczno – militarne. A to oznacza, że nie ma racjonalnej polityki państwa bez prężnej i efektywnej gospodarki, czyli ekonomii. Nie bez znaczenia pozostaje wywołany światowy kryzys finansowy w 2008 roku, w którym wielkie banki utraciły płynność, a gospodarki w niektórych obszarach przestały funkcjonować. Te znamienne fakty powinny skłaniać polityków, ośrodki naukowo-badawcze i rządy do jeszcze większego zaangażowania w rozwiązywanie problemów bezpieczeństwa ekonomicznego. W dobie toczących się procesów integracji, regionalizacji i globalizacji problem ekonomizacji bezpieczeństwa musi być nie tylko postrzegany i doceniany, lecz przede wszystkim stanowczo i konsekwentnie rozwiązywany. W dobie „szalonej” konkurencji nawet najmniejsza zwłoka może skutkować negatywnie na rozwój danego sektora produkcji albo jego upadłość. Negatywne skutki mogą również powodować w ekonomii zagrożenia wywołane zjawiskami natury (np. trzęsienie Ziemi w Japonii 11 marca 2011 r.). A to oznacza, że zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego są bardzo różne w swojej treści i rozmiarach, mogą dotyczyć rejonu, państwa, regionu lub kontynentu.

Po tym krótkim wprowadzeniu do problemu odnoszącego się do bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, należałoby dokonać próby zdefiniowania samego pojęcia, możliwie w przystępnej formie, zrozumiałej dla

Czytelnika (Studenta). Nie wdając się w gąszcz pojęć, wybrałem definicję Z. Stachowiaka, a jej treść jest następująca: *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do przeciwstawienia się naciskom zewnętrznym, mogącym zburzyć rozwój systemu.*

Z treści przytoczonej definicji wynika, że dla bezpieczeństwa ekonomicznego podstawowymi wartościami są: poziom życia, rozwój gospodarczy i jego zdolność w dostarczaniu niezbędnych środków dla wszystkich sektorów bezpieczeństwa narodowego. To wynika z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę państwa w jego zasadniczych obszarach bezpieczeństwa. Od stabilizacji ekonomicznej zależy rozwój państwa w różnych sytuacjach polityczno-militarnych, a także w sytuacjach kryzysu i wojny.

Bezpieczeństwo ekonomiczne w swojej istocie jest problemem bardzo złożonym, wynika to z różnych uwarunkowań. Gospodarka państwa jest powiązana z partnerami zagranicznymi, ma ograniczony zakres regulacji procesów gospodarczych oraz kurczące się pole suwerenności ekonomicznej, będąc w Unii Europejskiej. Natomiast zbyt silna ingerencja państwa w gospodarkę ogranicza prywatną przedsiębiorczość albo deformuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i osłania przed konkurencją zewnętrzną. Uzależnienie gospodarki państwa od uwarunkowań zewnętrznych najwyraźniej pokazała światowa recesja finansowa w 2008 roku, kiedy to załamanie amerykańskiego banku spowodowało katastrofalne skutki w skali światowej. Ani państwa, ani ich rządy do zjawiska tej rangi nie były przygotowane. Skutkiem takiej sytuacji jest nagły wzrost bezrobocia, spowolnienie i zachwianie całej gospodarki, a tym samym niestabilność bezpieczeństwa ekonomicznego.

Nasuwa się pytanie: Czy w gospodarce rynkowej rząd wypełnia swoje podstawowe funkcje? Oczywiście, rząd spełnia trzy funkcje, a dotyczą one zapewnienia **efektywności, sprawiedliwości podziału i stabilności**. Działania państwa w sprawie **efektywności** to wysiłki na rzecz skorygowania ułomności rynku, jak na przykład monopol. Programy rządowe służące sprawiedliwości i równości wykorzystują techniki takie, jak redystrybucja dochodu odzwierciedlająca troskę społeczeństwa o ubogich czy upośledzonych. *Natomiast polityka stabilizacji zmierza przede wszystkim do redukcji „szczytów” i „dolin” cyklu gospodarczego przez zmniejszenie bezrobocia i inflacji oraz promowanie wzrostu gospodarczego*⁷².

72 P. A. Samuelson, W. D. Nordhaus, *Ekonomia 1*, PWN Warszawa 2003, s. 89.

W konkluzji możemy sformułować kilka zdań na temat działalności gospodarczej, mającej zasadniczy wpływ na bezpieczeństwo ekonomiczne. Znaczna część działalności gospodarczej jest zorientowana na przyszłość. Ilekroć budujemy nowy zakład, drogę czy autostradę, ilekroć zwiększamy zasób samochodów czy komputerów, zwiększamy czas kształcenia młodzieży lub polepszamy jego jakość, zwiększamy intensywność prac badawczo-rozwojowych, tylekroć przyczyniamy się do zwiększenia przyszłej produktywności gospodarki, a tym samym efektywności bezpieczeństwa ekonomicznego. Z tego też względu, każda decyzja rządu, podjęta dziś musi owocować w przyszłości i dlatego powinna być merytorycznie uzasadniona, uwzględniać długoterminową prognozę rozwoju gospodarczego, aby w ten sposób zwiększyć w przyszłości produkt gospodarki.

2.4 BEZPIECZEŃSTWO MILITARNE

Na samym początku tej ważnej kategorii bezpieczeństwa należałoby odpowiedzieć na pytanie: Czy w dobie trzeciego tysiąclecia bezpieczeństwo militarne nadal odgrywa znaczącą rolę w bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym? Czy po ostatecznym zakończeniu „zimnej wojny” i upadku komunizmu oraz Związku Radzieckiego musimy nadal rozwijać i unowocześniać siły zbrojne, aby zapewnić bezpieczeństwo państwa w układzie międzynarodowym, będąc w Sojuszu NATO? Odpowiedzi na tak zadane pytania znajdują się w różnych opracowaniach i publikacjach oraz wypowiedziach polityków głównie przy okazjach rocznicowych. Wszystkie oczekiwania optymistyczne, wypowiedziane i opisywane na temat pokoju i stabilizacji w świecie, odbiegają od rzeczywistości. Założenia, przyjęte przez aktorów sceny politycznej, że świat jednobiegunowy, wolny od rywalizacji wielkich bloków ideologiczno – militarnych, będzie światem wolnym od konfliktów militarnych i wojen, szybko zostały zwerfifikowane przez rozwój wydarzeń we współczesnym świecie. W miejsce konfrontacji globalnej i groźby wojny nuklearnej, której próg został znacznie obniżony, pojawiły się nowe wyzwania i zagrożenia w perspektywie nieprzewidywalności.

Zagrożeń jest coraz więcej, a co najważniejsze, większość z nich jest związana m.in. z bezpieczeństwem militarnym. Do tych zagrożeń można zaliczyć takie, jak: konflikty etniczne i lokalne, fundamentalizm religijny, terroryzm światowy, polityczne, militarne, gospodarcze i energetyczne.

Proces redefinicji roli czynnika militarnego został wymuszony zmia-

nami środowiska międzynarodowego, a także zmianami charakteru zagrożeń, co miało bezpośrednie przełożenie na bezpieczeństwo militarne. Ponadto, koncepcja bezpieczeństwa militarnego jest zawarta w założeniach Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 roku, Strategii Obronności RP z 2009 roku i w Koncepcji Strategicznej NATO – listopad 2010 r. W założeniach tych, ważnych dla bezpieczeństwa, stwierdza się jednoznacznie gotowość do obrony terytorium i niepodległości w układzie sojuszniczym NATO oraz przeciwdziałanie ewentualnym, niekorzystnym zmianom równowagi militarnej w regionie.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP zawiera m.in. zapis mówiący o tym, że przynależność do Sojuszu NATO w znaczący sposób wzmacnia nasze bezpieczeństwo. Należy jednak przyjąć, że bezpieczeństwo musi być zagwarantowane przez potencjał obronny państwa, którego podstawową część stanowią siły zbrojne. Do tego zobowiązują także postanowienia art.3 Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO). W tym zakresie, jeszcze mocniej zostały potwierdzone w Koncepcji Strategicznej NATO w Lizbonie – 2010 r.

Oprócz tego, siły zbrojne, zgodnie z art. 5 Traktatu, są zobowiązane do udzielania pomocy w przypadku napaści zbrojnej na którekolwiek państwo Sojuszu, co jest traktowane jako napaść przeciwko wszystkim jego członkom. Dlatego współczesne siły zbrojne muszą mieć wydzielone, wyspecjalizowane i dobrze wyszkolone oraz nowoczesnie uzbrojone struktury zadaniowe, w stałej gotowości do wykonania zadania poza granicami własnego kraju w ramach zobowiązań sojuszniczych. Takie zadania były i są w Iraku i Afganistanie.

Zakłada się również, że siły zbrojne w czasie pokoju pełnią misję zapewnienia bezpieczeństwa i udzielania niezbędnej pomocy wojskowej organom władzy cywilnej (rządowej, samorządowej) na wypadek katastrof i klęsk żywiołowych.

W państwach demokratycznych *siły zbrojne stanowią największą i najlepiej zorganizowaną część struktury państwowej, która decyduje o trwałości, stabilności i sile państwa oraz zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*. Natomiast na arenie międzynarodowej armia danego państwa, jej potencjał i sprawność należą do podstawowych wyznaczników wizerunku państwa, jego siły i wiarygodności wśród państw sojuszniczych.

W misji zapewnienia zdolności państwa do obrony i przeciwstawienia

się agresji w ramach zobowiązań sojuszniczych, Siły zbrojne RP utrzymują gotowość do wykonywania zadań związanych z obroną i ochroną nienaruszalności granic RP, do walki z terroryzmem w kraju i poza jego granicami, do rozwiązywania lokalnego lub regionalnego konfliktu zbrojnego na obszarze odpowiedzialności NATO lub poza nim, do udziału w operacji obronnej poza obszarem kraju odpowiednio do zobowiązań sojuszniczych w ramach artykułu 5. Traktatu Waszyngtońskiego i wreszcie do prowadzenia obronnej operacji strategicznej na terytorium RP.

Współuczestnictwo w misjach stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w operacjach reagowania kryzysowego i humanitarnych wymaga utrzymywania przez siły zbrojne zdolności do udziału w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego prowadzonych przez NATO, UE i ONZ oraz innych operacjach wynikających z porozumień międzynarodowych; udziału w operacjach humanitarnych prowadzonych przez organizacje międzynarodowe i inne; utrzymywania współpracy wojskowej w rozwoju i stosowania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa w różnych obszarach.

Misje i zadania Sił Zbrojnych RP determinują utrzymanie odpowiedniego poziomu zdolności operacyjnej, która powinna zapewnić w dwóch podstawowych okresach, a mianowicie: w czasie pokoju i w razie konfliktu zbrojnego o małej skali. **W pierwszym przypadku** – integralność terytorialną i nienaruszalność granic, stanowiące bezwzględny priorytet oraz sprawne przejście do realizacji zadań w przypadku konfliktu, a także możliwość zaangażowania w operacje międzynarodowe zgodnie z powziętymi zobowiązaniami. **W drugim** – w przypadku konfliktu o małej skali, obronę państwa utrzymywanym w czasie pokoju na jednym kierunku.

W razie konfliktu o dużej skali, rozwinięcie strategiczne całości sił zbrojnych i utrzymanie strategicznie ważnych obszarów państwa, przyjęcie na terytorium państwa Sojuszniczych Sił Wzmocnienia i udział w strategicznej sojuszniczej operacji obronnej w celu politycznego rozwiązania konfliktu zgodnie z polską racją stanu.

Ponadto, Siły Zbrojne RP utrzymują niezbędny potencjał sił wyspecjalizowanych do prowadzenia działań antyterrorystycznych, przeciwdziałania asymetrycznym i pozamilitarnym zagrożeniom oraz zadań realizowanych w sytuacjach kryzysowych w ramach wsparcia działań władz cywilnych.

Zasadniczy wpływ na osiągnięcie pożądanego stanu zdolności opera-

cyjnej Sił Zbrojnych RP, a co za tym idzie na dalszy ich rozwój, będą mieć takie czynniki, jak: zdolność do działania w środowisku sieciocentrycznym, skuteczność zaangażowania, w tym poziom i jakość wyposażenia technicznego oraz wyszkolenie dowódców i sztabów, możliwości zintegrowanej logistyki, zdolności ekspedycyjne, rozszerzona współpraca cywilno-wojskowa i profesjonalizacja.

Nie bez znaczenia pozostaje struktura organizacyjna sił zbrojnych. Wynika ona z charakteru i specyfiki przypisanych im misji oraz konieczności zapewnienia odpowiednich zdolności operacyjnych w czasie pokoju, zagrożenia i wojny.

Struktura, ukompletowanie etatowe i wyposażenie sił zbrojnych gwarantują w czasie pokoju gotowość do wykonywania konstytucyjnych funkcji oraz wypełniania misji wynikających z powinności sojuszniczych i umów międzynarodowych. Siły Zbrojne RP są gotowe do osłony strategicznej i zabezpieczenia sprawnego mobilizacyjnego rozwinięcia w celu odpowiedniego zwiększenia potencjału obronnego państwa.

Struktura Sił Zbrojnych RP, uwzględniając podstawowe ich funkcje i współczesne zagrożenia, dzieli się na *wojska operacyjne*, obejmujące siły i środki rodzajów sił zbrojnych, przygotowane do prowadzenia działań połączonych w kraju i poza jego terytorium, w strukturach Sojuszu i w ramach innych organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego oraz doraźnie tworzonych koalicji. W zależności od charakteru wykonywanych zadań w strukturach są *jednostki bojowe, wsparcia i zabezpieczenia bojowego*.

Ponadto w składzie sił zbrojnych znajdują się Narodowe Siły Rezerwowe przygotowane do wykonywania zadań w okresie stanów nadzwyczajnych, tworząc możliwości wzmocnienia potencjału obronnego państwa. Ich zasadniczy trzon, na podstawie traktatu, stanowią dobrze przygotowani i wyszkoleni żołnierze rezerwy mający nadane przydziały kryzysowe. Żołnierze Narodowych Sił Rezerwowych mogą zasilać także jednostki armii zawodowej.

Siły Zbrojne RP dzielą się na cztery rodzaje sił zbrojnych. Ich podstawowym rodzajem są **Wojska Lądowe (WL)**, których podstawowym przeznaczeniem jest obrona przed atakiem lądowo-powietrznym w dowolnym rejonie kraju, w obliczu każdej formy zagrożenia militarnego. Cechuje je duża siła ognia, manewrowość i odporność na uderzenia przeciwnika, szerokie wykorzystanie nowoczesnych technik prowadzenia walki oraz wielopłaszczyznowe współdziałanie z pozostałymi rodzajami sił zbrojnych. Po-

nadto, Wojska Lądowe są przygotowane do realizacji zadań wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski, związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa, pełnienia misji pokojowych, stabilizacyjnych i humanitarnych, a także w akcjach dotyczących likwidacji klęsk żywiołowych.

Drugim rodzajem sił zbrojnych są **Siły Powietrzne (SP)**. Ich przeznaczeniem jest obrona powietrzna kraju i wsparcie działań Wojsk Lądowych. Funkcjonują w ramach narodowego systemu obrony powietrznej, który jest zintegrowany z systemem sojuszniczym oraz z *właściwym europejskim systemem cywilno-wojskowym*. Wydzielone jednostki SP są przygotowane do udziału w operacjach sojuszniczych poza granicami RP. Trzon Sił Powietrznych stanowią skrzydła lotnictwa taktycznego i lotnictwa transportowego oraz brygady raketowe OP i brygada radiotechniczna.

Trzeci rodzaj sił zbrojnych to **Marynarka Wojenna (MW)**. Jest ona przeznaczona do obrony granicy morskiej państwa i strefy odpowiedzialności sojuszniczej, ochrony żeglugi i interesów gospodarczych Polski na akwenach morskich oraz wybrzeża we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych. Trzon Marynarki Wojennej stanowią flotylle okrętów oraz brygada lotnictwa. Ponadto MW wydziela siły do zadań sojuszniczych.

Czwartym rodzajem sił zbrojnych są **Wojska Specjalne (WS)**. Ich przeznaczeniem jest wykonywanie zadań o znaczeniu strategicznym i operacyjnym w okresie pokoju, kryzysu i wojny. Stanowią samodzielne oddziały i pododdziały, złożone z wyselekcjonowanych, specjalnie wyszkolonych i wyposażonych żołnierzy, przygotowanych do działań w niewielkich grupach o różnym składzie, w środowisku podwyższonego ryzyka. Rozwój jednostek specjalnych jest naturalnym rozwinięciem nowoczesnej doktryny militarnej, która zakłada tworzenie wysoce wyspecjalizowanych sił, w pełni uzawodowionych, zdolnych do realizacji różnorodnych i specyficznych celów, będących poza zasięgiem możliwości działania konwencjonalnych jednostek wojskowych.

W skład Sił Zbrojnych RP wchodzi **Żandarmeria Wojskowa (ŻW)** jako ich wyodrębniona i wyspecjalizowana służba. W jej składzie znajdują się: oddziały, w tym specjalne i manewrowe, wydziały oraz placówki ŻW. Wsparcie działań Sił Zbrojnych RP zapewniają podległe Ministrowi ON wyspecjalizowane służby Wywiadu i Kontrwywiadu Wojskowego. Poza tym w Siłach Zbrojnych występują jednostki o charakterze pomocniczym i zabezpieczającym funkcjonowanie sił zbrojnych, pozostające poza składem organizacyjnym zasadniczych ich rodzajów.

Struktura organizacyjna Sił Zbrojnych RP zapewnia wymagany stopień autonomii, skuteczność rażenia oraz odpowiednie standardy zaopatrzenia i wsparcia. Autonomiczność bojowa jest utrzymywana od odpowiedniego szczebla organizacyjnego, pozwalając tworzyć moduły bojowe – grupy zadaniowe: w Wojskach Lądowych – moduły batalionowe; w Siłach Powietrznych – eskadry lotnictwa, dywizjony raketowe i kompanie radiotechniczne; w Marynarce Wojennej – grupy zadaniowe okrętów; w Wojskach Specjalnych – zadaniowe zespoły bojowe i zadaniowe grupy specjalne.

W operacji obronnej siłami zbrojnymi dowodzi Naczelny Dowódca Sił Zbrojnych ze Stanowiska Dowodzenia Naczelnego Dowódcy SZ, który: dowodzi SZ RP w celu odparcia zbrojnej agresji na terytorium RP; zapewnia współdziałanie podległych mu Sił Zbrojnych z siłami sojuszniczymi planowaniu i prowadzeniu działań wojennych; określa, w ramach swojej właściwości, potrzeby sił zbrojnych w zakresie wsparcia.

W wojnach przyszłości pojedyncze, odosobnione kraje nie będą miały szans na zwycięstwo; należeć ono będzie do wielkopaństwowych koalicji. Należy przypuszczać, że za konieczną uznać należy systemową nowelizację już istniejących, a nie tworzenie nowych systemów, gwarantujących międzynarodową stabilność. Wysiłek koalicji skupiony powinien być na zdobyciu i utrzymaniu przewagi informacyjnej, zapobieganiu wojnie, wyprzedzaniu przeciwnika w działaniu i demonstracji siły przed zadaniem decydującego ciosu. Prowadzić to w konsekwencji powinno do kształtowania przewidywalnych zachowań przeciwnika i przyjmowania przez niego narzucanych warunków działań. Dlatego, w moim przekonaniu, znaczną uwagę poświęcać się będzie izolacji przeciwnika na arenie międzynarodowej, z jednoczesnym poszerzaniem kręgu sojuszników i zjednywanie sobie krajowej opozycji.

Należy również uwzględnić, że z kolei działania słabszego przeciw siłom koalicji będzie polegała z pewnością na *asymetrii*. Mając na uwadze konieczność kompensowania przewagi technicznej i ilościowej koalicji, słabszy przeciwnik będzie wykorzystywał swoją mobilność, manewrowość, znajomość warunków terenowych i nie będzie podejmował rozstrzygających bitew. Zamachy bombowe, porwania, zasadzki, wypadki i niespodziewane ataki specjalnie przygotowanych grup bojowych będą nakierowane na wyprowadzenie z użycia najnowocześniejszych i kosztownych systemów uzbrojenia. Z czasem może przyjąć nawet obraz swego rodzaju „wojny miast”, ponieważ osiągnięcie sukcesu militarnego w miastach

jest w dalszym ciągu zadaniem bardzo trudnym. Natomiast w sferze polityczno-negocjacyjnej będzie przebiegłe balansowanie na granicy pokoju i wojny, prowadzenie rozjemczych rozmów dla wydłużania trwania konfliktu i angażowania możliwie szerokich rzesz światowego społeczeństwa w akcje służące przychylności i poparciu.

Tak postrzegana sytuacja wywołuje poglądy o potrzebie przyjęcia nowej strategii, nowego podejścia do planowania i prowadzenia przyszłych operacji, w nowych przestrzeniach. Pojęcie teatru działań bojowych prawdopodobnie utraci swoje geograficzne znaczenie, a będzie postrzegane jako przestrzeń lądowa, wodna, powietrzna, kosmiczna i informacyjna.

2.5 BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

Jeśli bezpieczeństwo publiczne umieściłem w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego dopiero na piątym miejscu, to wcale nie zmniejsza jego roli w całym systemie bezpieczeństwa narodowego. W niektórych dziedzinach życia społecznego, dla jednostki i jej mienia ma pierwszorzędne znaczenie. O roli bezpieczeństwa publicznego w państwie, jego strukturze i organach stojących na straży bezpieczeństwa obywateli i ich mienia stanowi zasadnicza treść tego podrozdziału.

Ważna rola bezpieczeństwa publicznego wynika z zagrożeń w świecie jakie przynosi wiek XXI ze wszystkimi jego wyzwaniem. Nie trudno dostrzec, że poczucie zagrożenia nie maleje, lecz rośnie z każdym dniem, w każdym środowisku, tj. na lądzie, wodzie, w powietrzu i kosmosie. Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, gdyż oddziałuje ono na kształtowanie wartości podmiotu we wszystkich obszarach. Obecnie uważa się, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego danej społeczności (obywatelom) stanowi podstawowy, życiowy warunek duchowego i materialnego rozwoju całej grupy zorganizowanej w państwo i żyjących w tym państwie jednostek ludzkich.

Jeśli znamy już rolę, jaką odgrywa bezpieczeństwo publiczne w państwie w dzisiejszej złożonej rzeczywistości, należałoby przejść do próby zdefiniowania pojęcia tej kategorii bezpieczeństwa. W tym miejscu muszę przyznać, że zdefiniowanie pojęcia bezpieczeństwa publicznego nie jest ani proste, ani łatwe. Trudności wynikają z faktu, że w literaturze przedmiotu można spotkać pojęcie dwuznaczne, tj. bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny, a najczęściej łącznie – **bezpieczeństwo i porządek publiczny**.

Choć te dwa wyrazy występują w działaniu organów, stojących na straży bezpieczeństwa i porządku publicznego bardzo często równolegle, a niekiedy jednocześnie, to w znaczeniu frazeologicznym mają swoją odrębną treść znaczeniową. Szczególnie w literaturze prawniczej przyjęło się używanie tych określeń łącznie, zestawiając je w jeden termin o brzmieniu - **bezpieczeństwo i porządek publiczny**.

Żyjemy w epoce dynamicznego rozwoju nowych technologii, które oprócz pozytywnych elementów w rozwoju cywilizacji, niosą ze sobą wiele ujemnych zjawisk społecznych w państwie. To powoduje zmienność różnych sytuacji w czasie, w niewielkim obszarze i dlatego istnieją trudności w rozdzieleniu tych dwóch terminów. Wydaje się, że pojęć tych nie można traktować ani jako równorzędnych, ani jako równoznacznych, mimo że w wielu przypadkach ich treści się pokrywają. Istnieją niekiedy zachowania, które będąc naruszeniem porządku publicznego, tworzą jednocześnie zagrożenie bezpieczeństwa publicznego. Przykładów życie tworzy bardzo wiele, np. łamanie zasad i przepisów w ruchu drogowym jest traktowane jako naruszenie porządku publicznego (wykroczenie), a jednocześnie jest zagrożeniem bezpieczeństwa jednostki i jej mienia.

Udzielając odpowiedzi na pytanie: jak ostatecznie należy definiować bezpieczeństwo publiczne, skorzystam z treści podanej w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego z 2003 roku*. **Bezpieczeństwo publiczne – to stan na obszarze państwa powstały w wyniku zorganizowanej i realizowanej obrony i ochrony osób i mienia przed zagrożeniami na lądzie, morzu i w powietrzu**⁷³.

Z treści tej definicji wynikają wszystkie aspekty zagrożenia w trzech zasadniczych środowiskach (pominięto kosmos), a także system obrony i ochrony. To znaczy, że do urzeczywistnienia tak sformułowanej definicji powstał system bezpieczeństwa publicznego, na czele którego stoi Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. To ministerstwo, z ministrem na czele, zgodnie z aktami normatywnymi odpowiada za bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Zgodnie z postanowieniem art. 29 ust. 1 Ustawy z dnia 4 września 1997 roku o działaniach administracji rządowej, dział administracji rządowej – sprawy wewnętrzne obejmuje m.in. kwestie dotyczące problematyki bezpieczeństwa publicznego. Istotne zmiany zostały wprowadzone w 1999 roku w strukturze funkcjonowania administracji rządowej tak ogólnej, jak i szczegółowej (specjalnej).

⁷³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, 2003, s. 16.

Nastąpił wyraźny podział organów administracji specjalnej na organy **administracji niezespalonej i administracji zespolonej**. W skład administracji zespolonej weszły służby, inspekcje i straże kierowane przez kierowników, komendantów czy inspektorów. Pojęciem zbiorczym: służby, inspekcje i straże, zostały objęte wszystkie policje administracyjne, mające związek z lokalnym życiem zbiorowym, których podstawowym zadaniem jest ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego jako wartości dobra wspólnego. Reformy ustrojowe nie pozostały bez wpływu na strukturę i organizację oraz funkcjonowanie organów administracji zespolonej. I zgodnie z art.29 ust. 1 Ustawy z dnia 4 września 1997 roku o działaniach administracji rządowej stanowi, że minister właściwy sprawuje nadzór nad działalnością: Policji, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Obrony Cywilnej Kraju. *Na podstawie głębszej oceny zadań określonych w przepisach prawa można stwierdzić, że Policja i Straż Graniczna są głównymi podmiotami w sferze bezpieczeństwa publicznego, natomiast pozostałe, tj. Państwowa Straż Pożarna i Obrona Cywilna Kraju – w sferze bezpieczeństwa powszechnego*⁷⁴. W całym jednak systemie bezpieczeństwa Policja spełnia szczególną rolę, ponosząc odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i porządku publicznego w państwie. Pozostałe podmioty stanowią ważne uzupełnienie oraz skuteczne wzmocnienie ochrony tego stanu.

Trwające przemiany społeczne, gospodarcze, polityczne i kulturowe w państwie powodują konieczność poszukiwania coraz to nowych form prawnych i metod działania organów funkcjonujących w państwie. Zmiany takie następują również w zakresie prawnym i strukturalnym oraz funkcjonalnym w Policji, w układzie międzynarodowym. Głównym celem tych zmian jest zapewnienie skuteczności realizacji podejmowanych działań w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego. Poważne zmiany w Policji następowały głównie w dwóch okresach, tj. lata 1990-1998 i 1999, a istotne zmiany nastąpiły w 1995 roku w wyniku zmiany ustawy o Policji. Od 1 stycznia 1999 r. organy Policji weszły w struktury zespolonej administracji rządowej – z wojewodą jako zwierzchnikiem na poziomie wojewódzkim i starostą na stopniu powiatu. Już ten fakt wpłynął na istotną zmianę prawnoustrojową Policji.

⁷⁴ B. Wiśniewski, S. Zalewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP*, WSA 2006, s. 92.

2.5.1 POLICJA

W nowej sytuacji polityczno-ustrojowej, po 1989 roku, w Polsce powstała pilna potrzeba tworzenia Policji, w nowych warunkach państwa demokratycznego. Społeczeństwo polskie oczekiwało policji humanitarnej, przyjaznej i opiekuńczej, stojącej na straży godności obywateli i ochrony praw człowieka.

Mając doświadczenia z przeszłości, autorzy nowej ustawy o Policji, w 1990 roku spowodowali poważne ograniczenie uprawnień policjanta. Oczekiwania, zmierzające w kierunku „osadzenia” policji i związanie jej ze środowiskiem na najniższych ogniwach władzy, znalazły swój wyraz w ustawie.

Nowa ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji rozwiązała byłą Milicję Obywatelską i utworzyła Policję jako umundurowaną i uzbrojoną formację służącą przede wszystkim społeczeństwu w państwie demokratycznym, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa obywateli i do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Założeniem ustawy było uregulowanie spraw Policji i policjanta kompleksowo i nadano jej charakter aktu prawnego. W pierwszej części ustawy została zawarta organizacja Policji jako organu administracji państwowej, regulującego zadania państwa w obszarze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Druga jej część, to zbiór przepisów regulujących status służbowy policjanta, czyli jest aktem określającym prawa i obowiązki funkcjonariuszy Policji.

Natomiast rozpatrując strukturę prawno-organizacyjną Policji, należy widzieć ją w systemie podmiotów bezpieczeństwa i porządku publicznego. System ten nie jest jednolity i obejmuje różne organy, instytucje czy jednostki organizacyjne. Na to ma wpływ wiele czynników, które często są związane ze zmiennością zagrożeń bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Postępująca integracja i globalizacja, znaczne migracje ludności, klęski żywiołowe i ekologiczne oraz techniczne i terroryzm – to sytuacje, w których podstawowe znaczenie ma koordynacja działań ratowniczych i podatność struktur publicznych na natychmiastową mobilizację do przeciwdziałania.

W sytuacjach nadzwyczajnych, powodowanych zagrożeniem ze strony człowieka lub natury, najważniejszym staje się przeciwdziałanie w odpowiednim czasie, zgromadzone siły i środki, skuteczne sposoby działania

i profesjonalne kierowanie. W tym działaniu, w zależności od rodzaju zagrożenia, skali zagrożenia w czasie, należy angażować te straże i służby oraz inspekcje, które najskuteczniej będą likwidować zagrożenia.

W przyjętej doktrynie zbiór podmiotów właściwych w sprawach ochrony bezpieczeństwa nazywany jest często administracją bezpieczeństwa i porządku publicznego lub administracją bezpieczeństwa wewnętrznego czy jeszcze inaczej np. administracją specjalną, a nawet policją administracyjną⁷⁵.

Kolejne przepisy ustawowe, dziś obowiązujące, wyróżniają inne kategorie znaczeniowe, a mianowicie: **usługi, inspekcje i straże**. Bez względu na jakość uznawanych kategorii, należy zawsze mieć na uwadze art. 5. Konstytucji RP, zgodnie z którym państwo strzeże niepodległości swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego i zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju⁷⁶. Zatem zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego należy w pierwszym rzędzie do państwa i jego organów powołanych do tego ustawą.

Zarówno obywatel, jak i każdy człowiek na terytorium RP czuje się bezpieczny i wolny nie wtedy, kiedy przysługują mu prawa określone w Konstytucji państwa i w innych aktach prawa, ale wtedy, kiedy jego prawa są realizowane i chronione przez odpowiednie organy i instytucje państwa demokratycznego, a korzystanie z nich przez obywatela jest realnie możliwe. Zatem bezpieczeństwo jest oczywistym zapotrzebowaniem i interesem każdego człowieka, w każdej sferze, w każdej sytuacji i w każdym środowisku (na lądzie, wodzie i w powietrzu).

Szeroki zakres zadań państwa w obszarze bezpieczeństwa i porządku publicznego wymusza konieczność powierzania ich różnym organom, w tym przede wszystkim organom administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego.

Bezpieczeństwo i porządek publiczny można zapewnić w wyniku realizacji różnych działań w ramach prawa, których efekt końcowy, jakkolwiek prowadzi do celu głównego, może być też różny. Zależy on od wielu czynników subiektywnych i obiektywnych. Inne będą bezpośrednie efekty działań zapobiegawczych, zaś inne działań interwencyjnych, a na pewno inne działań represyjnych, pomimo że wszystkie działania mają wspólny cel – **zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego**. Dlatego należy

⁷⁵ E. Ura, *Prawne zagadnienia bezpieczeństwa państwa*, Rzeszów 1988, s. 7-8.

⁷⁶ Konstytucja RP, s. 4.

bezwzględnie mieć na uwadze także **funkcje**, jakie spełnia Policja w państwie demokratycznym. Termin „funkcja” ma różne znaczenie, chociaż najczęściej jest związany z rezultatami jakiegoś działania i wtedy oznacza zaspokojenie jakiejś określonej potrzeby. W niniejszym rozważaniu taką potrzebą jest bezpieczeństwo publiczne i porządek publiczny, które zapewnia przede wszystkim Policja. A teraz przejdźmy do sprecyzowania podstawowych funkcji Policji w państwie demokratycznym, do których należałoby zaliczyć:

- 1) **funkcję operacyjną;**
- 2) **funkcję interwencyjną;**
- 3) **funkcję wykrywczą;**
- 4) **funkcję kontrolno-orzekającą;**
- 5) **funkcję wykonawczą;**
- 6) **funkcję wychowawczą;**
- 7) **funkcję ochronną.**

Funkcja operacyjna Policji polega na pracy za pomocą różnych technik zmierzających do uzyskania informacji niezbędnych do udaremnienia i wykrycia przestępstw. Zgodnie z założeniami tej funkcji, Policja wykonuje swoje ustawowe zadania w tym zakresie. Ponadto funkcję tę cechują przede wszystkim tajemność, szybkość i skuteczność w działaniu. Praca operacyjna Policji polega na wykonywaniu działań mających na celu rozpoznanie „rozpracowanie,” i uzyskanie dowodów pozwalających na wykrycie sprawców przestępstw, które z kolei posłużą do udowodnienia im winy. Duże znaczenie w przypadku tych czynności ma **t a j n o ś ć**.

Wielu spraw nie udało się wykryć, gdyby były prowadzone w sposób jawny. Przestępcy, a przeważnie ci działający w grupach zorganizowanych, posługują się metodami wielokrotnie sprawdzonymi, w różnych okolicznościach i tylko przez utajnioną pracę Policji (CBS) można ich wykryć.

Funkcjonariusze policji mogą podczas pracy operacyjnej, zgodnie z prawem, kontrolować korespondencję, korzystać z informatorów, dokonywać zakupu kontrolowanego, niejawnie kontrolować przemieszczanie się przesyłek bądź używać innych środków w celu ujawnienia działań niezgodnych z prawem. Zasady stosowania tych środków reguluje Ustawa o Policji. Praca policjanta operacyjnego nie jest łatwa, ale dzięki niej mamy pewność, że jesteśmy pod ochroną profesjonalistów, którzy wykryją, ujmą sprawców i udowodnią im winę.

Funkcja interwencyjna Policji jest wykonywana przede wszystkim za pomocą interwencji bezpośredniej. Dotyczy to zarówno sytuacji, w której funkcjonariusz dokonuje tylko pouczenia, jak i wówczas, gdy jest zmuszony do zastosowania środka przymusu bezpośredniego. Faktyczną podstawą do interwencji jest konieczność natychmiastowego działania Policji w celu ochrony bezpieczeństwa obywateli bądź bezpieczeństwa porządku publicznego. Sytuacja taka może mieć miejsce w mieszkaniu prywatnym lub miejscu publicznym. Policja interweniuje podczas awantur domowych, chroniąc ofiary przemocy, w sytuacji zakłóceń bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zdarzeń wiążących się z ujawnieniem przestępstwa bądź przeciwdziałaniu jego popełnienia. Środki przymusu bezpośredniego należą do uprawnień, z których korzysta funkcjonariusz. Wykorzystuje je podczas prowadzonej interwencji w celu zmuszenia danej osoby do określonego działania i posłuszeństwa- zgodnie z obowiązującą ustawą.

Funkcja wykrywcza polega na działaniu Policji w każdej sytuacji jako organu wykrywania i ścigania. Jej czynności są nastawione na ujawnienie przestępstwa lub wykroczenia sprawców. Jest to jedno z podstawowych zadań Policji też uregulowanych w ustawie. Organy ścigania posługują się różnorodnymi środkami i działaniami operacyjnymi. Niekiedy proces wykrywania sprawców trwa bardzo długo, do osiągnięcia sukcesu. Policja, uzyskując informację o wykroczeniu, stosuje zasadę mniejszej lub większej doniosłości, stosując środek przewidziany w kodeksie wykroczeń.

Funkcja kontrolno-orzekająca realizowana jest przez Policję poprzez kontrolę przestrzegania przepisów prawa przez obywateli i instytucje oraz orzekania w postępowaniu mandatowym, w sprawach o wykroczeniu. Funkcja ta daje Policji jako stróżowi prawa możliwość sprawdzenia, czy przepisy prawa są wykonywane lub przestrzegane przez swoich adresatów zgodnie z obowiązującymi unormowaniami. *Stwierdzenie niezgodności powoduje ustalenie zaleceń odpowiednio do wykroczenia. Funkcjonariusz policji korzysta wówczas ze środków przewidzianych, w kodeksie postępowania administracyjnego, kodeksie wykroczeń bądź kodeksie postępowania w sprawach o wykroczeniu*⁷⁷.

Postępowanie mandatowe jest najszybszym i najbardziej uproszczonym rodzajem postępowań w sprawach o wykroczeniu. Ma na celu szybką reakcję na naruszenie prawa i cechuje się natychmiastową czynnością w sprawie – nałożenie grzywny w postaci mandatu karnego. Przesłanką do

⁷⁷ A. Szymański, D. Walczak, E. Krzyżak-Szymańska, *Podręcznik policjanta służby prewencyjnej*, część I, Szczytno 2004, s. 115.

zastosowania tej formy postępowania jest wykroczenie kwalifikujące się do postępowania mandatowego, gdy ujęto sprawcę na gorącym uczynku bądź bezpośrednio po popełnieniu tegoż wykroczenia lub stwierdzono je za pomocą urządzenia kontrolnego lub pomiarowego i nie ma wątpliwości co do osoby popełnienia tego czynu. Policjant, nakładając grzywnę, musi określić jej wysokość, treść zarzucanego wykroczenia i poinformować sprawcę o prawie odmowy i ewentualnych konsekwencjach nieprzyjęcia mandatu karnego.

Funkcja wykonawcza (egzekucyjna) Policji polega na wykonywaniu zadań zleconych przez sądy, prokuratury bądź inne upoważnione do tego organy. Funkcjonariusz, spełniając przesłanki tej funkcji, przeprowadza również, w zakresie określonym przepisami prawa, egzekucje decyzji wydanych przez te organy. Policja, stosując się do tego przepisu, wykonuje zadania wynikające z ustawy poprzez przeprowadzenie czynności wyjaśniających w sprawach o wykroczeniu. Działa tak z własnej inicjatywy, na polecenie lub żądanie innych organów. Sąd lub prokurator może wydać polecenie wykonania określonych czynności dowodowych, gdy rozpatrywany wniosek o ukaranie jest niekompletny i zaistnieje konieczność jego uzupełnienia.

Policja prowadzi także czynności wyjaśniające dla instytucji mających uprawnienia oskarżyciela publicznego. *Zlecają one formacji przeprowadzenie niezbędnych czynności dla stwierdzenia, czy jest podstawa do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie i zlecają zebranie danych koniecznych do jego sporządzenia*⁷⁸. Policja wykonuje również czynności w niezbędnym zakresie i prowadzi postępowanie przygotowawcze w sprawach o przestępstwa w formie dochodzenia lub śledztwa. Rezultaty pracy funkcjonariuszy dostarczane są określonym organom jako zabezpieczony dowód przestępstwa. Upoważnione organy mogą zlecić zadanie polegające na udzieleniu pomocy lub asysty na czas wykonywania egzekucji administracyjnej i cywilnej. Pomoc to służba, w której funkcjonariusz policji ma obowiązek towarzyszyć organowi egzekucyjnemu, który napotkał trudności w wykonywaniu swoich czynności egzekucyjnych.

Funkcja wychowawcza Policji polega na wykonywaniu zadań społeczno-organizatorskich mających na celu profilaktykę przeciwprzestępczą. Wiąże się ona z podstawowym zadaniem wynikającym bezpośrednio z ustawy. Policja, poprzez inicjowanie i organizowanie konkretnych działań, ma na celu zapobieganie popełnieniu przestępstw bądź wykroczeń.

⁷⁸ A. Szymański, D. Walczak, E. Krzyżak-Szymańska, *op. cit.*, s. 62.

Policja realizuje je w różnych formach przez profesjonalistów, by dotrzeć do jak największej liczby odbiorców. Zakres środków, jaki może wykorzystać, jest otwarty, gdyż zmieniają się warunki życia społecznego, stąd i środki przekazu powinny podążać za zmianami. Wychowanie polega na uczeniu, jak należy postępować w życiu prywatnym i społecznym, by nie popadać w konflikt z prawem bądź chronić siebie i najbliższych przed niebezpieczeństwem. Policja działa wszędzie tam, gdzie można zrobić coś, by ostrzec, nauczyć lub wyeliminować zagrożenia dla bezpieczeństwa jednostki lub grupy społecznej. Wdraża programy, publikuje ulotki i nagrania w mediach po to, by uświadomić ludziom, co jest zagrożeniem i w jaki sposób można zostać oszukanym. Ostrzega ludzi starszych, i nie tylko, przed oszustami wykorzystującymi ich łatwowierność. Rodziców, by zwrócili uwagę na swoje dzieci.

Funkcja ochronna, jak sama nazwa wskazuje, polega na ochronie wszelkich cennych dóbr. Policja została powołana, by wykonywać zadania z zakresu ochrony życia i zdrowia oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Chroni także zawsze mienie przed bezprawnymi zamachami. Dobra te są czymś ważnym w życiu człowieka, gdyż bezpieczeństwo o zdrowie i życie osobiste oraz najbliższych daje ludziom komfort stabilnego bytu. Policja dba, by każdy obywatel, bez względu na wiek i pozycję społeczną, mógł realizować swoje potrzeby bez obawy o utratę tych ważnych dla niego dóbr.

Ochrona życia i zdrowia należy do podstawowych zadań formacji wynikających z ustawy o Policji. Utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego ma również ogromny wpływ na realizację tego ważnego zadania. Eliminując zagrożenia i wprowadzając porządek, łatwiej jest sprostać ustawowemu wyzwaniu. Odpowiednie działania Policji mają na celu utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego a tym samym ochronę obywateli w różnych okolicznościach. Należyte działania Policji pozwalają na wczesne wykrycie zagrożenia i jego usunięcie lub likwidację.

Kończąc rozważania na temat funkcji Policji w państwie demokratycznym, należy zawsze mieć na uwadze fakt, że wykonując dobrze przedstawione funkcje przez formację, ma na względzie dobro obywateli i państwa w świetle Konstytucji RP i Ustawy o Policji. Dobrze dzieje się w państwie wtedy, kiedy postanowienia prawa są przestrzegane nie tylko przez Policję i jej funkcjonariuszy, ale też i przez obywateli, a w szczególnych przypadkach stają po stronie strażników prawa.

2.5.1.1 ZADANIA POLICJI

Ustawa o Policji już od pierwszego artykułu określa zadania, jakie stoją w państwie przed tą formacją umundurowaną i uzbrojoną. Zgodnie z jego treścią Policja ma służyć społeczeństwu i utrzymywać bezpieczeństwo i porządek publiczny. Służebna rola Policji przejawia się do ogółu i jednostki, zapewniając jej ochronę przed brutalnością, przemocą, kradzieżą, uprowadzeniem i innymi przejawami naruszającymi dobra chronione prawem.

Wynika to również z ustawy zasadniczej, w której zapisano – *Policja jest jednym z narzędzi, przy pomocy którego są realizowane jej postanowienia.*

Ustawa o Policji nie normuje w całości pełnego zakresu zadań, gdyż wymogi społeczeństwa ulegają zmianom, niektóre wzrastają, pojawiają się nowe wyzwania i zagrożenia w krótkim przedziale czasowym. Problematyka z nimi związana nie dotyczy tylko jednego obszaru, lecz obejmuje wiele gałęzi prawa, z którymi trzeba postępować w taki sposób, by zachować naczelny cel, jakim jest bezpieczeństwo i porządek publiczny. Ta obowiązująca ustawa wymienia tylko podstawowe zadania Policji w sytuacjach standardowych. W wielu przypadkach odsyła do innych aktów prawa. Tekst ustawy używa pojęć nieostrych, a w niektórych przypadkach cele i zadania Policji są łączone ze środkami ich realizacji. Przyczyną takiego unormowania jest szybszy rozwój zmian niż ustawodawstwo może na nie reagować. Funkcjonariusz policji, wykonując zadania, stosuje przepisy tejsze ustawy i nie tylko, bo jest zmuszony sięgać do postanowień innych ustaw, które normują podejmowane przez niego czynności.

Zgodnie z Ustawą o Policji z 1990 roku do podstawowych zadań tej formacji należą:

- 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami na te dobra;
- 2) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych i w środkach transportu publicznego i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach powszechnego korzystania;
- 3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnieniu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi i organizacjami społecznymi;

4) wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców;
5) nadzór nad strażami gminnymi (miejskimi) oraz nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach;

6) kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych;

7) współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych i odrębnych przepisów;

8) gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych;

9) prowadzenie bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego (DNA);

10) tworzenie, eksploatacja i utrzymywanie systemu informacyjnego umożliwiającego organom administracji rządowej i organom sprawiedliwości przekazywanie oraz dostęp do danych gromadzonych w Systemie Informacyjnym Schengen (SIS), niezbędnych z punktu widzenia funkcjonowania obszaru Schengen.⁷⁹

Policja, w ramach swojej organizacji i kompetencji, przydziela zadania określonemu pionowi w celu ich realizacji. Tymi najważniejszymi pionami, w strukturze systemu bezpieczeństwa publicznego są:

1) **Pion dochodzeniowo-śledczy**, zajmuje się zbieraniem dowodów z działalności przestępczej, wykonuje czynności administracyjno-prawne związane z przygotowaniem procesu karno-sądowego oraz współpracuje z prokuraturą.

2) **Pion prewencji**, składa się z dzielnicowych, którzy utrzymują kontakt ze społecznością lokalną, policją ruchu drogowego, mającą zadanie dbać o ład i bezpieczeństwo na drodze, oraz oddziałami prewencji patrolującymi przydzielone rewiry i policjantami dyżurnymi zajmującymi się przyjmowaniem zgłoszeń w sprawach wymagających interwencji policji a następnie przekazanie ich innym patrolom.

3) **Pion specjalistyczny**, ma specjalistów z różnych dziedzin, którzy wspomagają działalność pozostałych pionów, tj. informatyków, saperów, oddziały antyterrorystyczne, techników łączności i innych dziedzin.

⁷⁹ Ustawa o Policji z 6 kwietnia 1990 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 43, Poz. 277 ze zmianami), art.1.2.

Ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra oznacza dla funkcjonariusza obowiązek ochrony osób słabszych i pokrzywdzonych. Wymienione w ten sposób zadanie w odniesieniu do ogólnego przeznaczenia Policji należy traktować tylko jako przykładowe wyliczanie dóbr podlegających ochronie. Tu należy zaznaczyć, że każdy obywatel ma zagwarantowaną prawną ochronę życia, a Policja jest najważniejszym organem sprawującym kontrolę nad przestrzeganiem tego prawa. Zadaniem funkcjonariusza policji jest zagwarantowanie obywatelom poczucia bezpieczeństwa o własne życie oraz najbliższych, a także o mienie, które jest jego własnością. Jest zobowiązany bronić tych dóbr przed bezprawnymi zamachami.

Policjant jest tym pierwszym przedstawicielem prawnym wzywany w sytuacji zagrożenia w każdej sytuacji. Ma prawo, w razie potrzeby, zatrzymać osoby tworzące zagrożenie dla życia, zdrowia ludzkiego lub mienia. Nie zawsze okoliczności są klarowne i oczywiste, co powoduje niekiedy, mimo dobrych chęci, brak możliwości udzielenia pomocy, o którą osoba prosi. W takiej sytuacji, funkcjonariusz policji poucza co zrobić lub gdzie można się zgłosić o poradę prawną.

W zadaniu – ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego mamy do czynienia z wyliczaniem przykładów, jakie mogą być przedmiotem działania Policji. Ustawodawca wymienia nawet miejsca, w których Policja ma dbać o bezpieczeństwo i porządek publiczny. Wymienia się też przypadki, w których mogą powstawać prawdopodobne zagrożenia. Policja, stosując powierzone jej uprawnienia, może podejmować działania zapewniające przestrzeganie norm, które są opisane wyczerpująco w innych ustawach, a dotyczących bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Poprzez prewencję Policja zapobiega popełnianiu przestępstw i wykroczeń przede wszystkim tam, gdzie one występują najczęściej, a w skutkach są drastyczne. To zadanie polega przede wszystkim na wyprzedzaniu działań niezgodnych z prawem, a zarazem możliwość ocalenia dóbr powierzonych do ochrony. Wczesne wykrycie zagrożenia pozwala na uniknięcie wyrządzenia szkody, która zazwyczaj jest nieodwracalna⁸⁰.

Ustawodawca świadomie wymienia inicjowanie i organizowanie szeregu działań, aby dzięki temu liczba popełnionych przestępstw i wykroczeń oraz zjawisk kryminogennych ulegała zmniejszeniu poprzez wczesne wykrywanie. Niemałe znaczenie w tej kwestii ma dobra współpraca Policji

80 A. Misiuk, *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego, zagadnienia prawno-ustrojowe*, Warszawa 2008, s. 111.

z innymi organami i organizacjami, które jeśli nie reagują na zaistniałe sytuacje, to w porę informują odpowiednie komórki policji.

Wykrywanie przestępstw i wykroczeń należy do podstawowego zadania Policji w każdej sytuacji i w każdym miejscu (na lądzie, wodzie i w powietrzu). Wykonując te czynności, formacja ta ma szereg środków prawnych, służących do rozpoznania, zapobiegania i w efekcie końcowym do wykrycia czynów prawnie niedozwolonych. Tak samo ważne jest ściganie sprawców poprzez podjęcie takich czynności, dzięki którym możliwe jest zastosowanie środków represyjnych wobec popełniających przestępstwo lub wykroczenie.

Sprawowanie nadzoru nad strażami gminnymi (miejskimi) to kolejne zadanie Policji. Kontrola ta dotyczy również innych specjalistycznych uzbrojonych formacji i ochrony. Kontrola dotyczy głównie przestrzegania zasad i sposobów realizacji wykonywanych przez nie zadań, możliwości użycia środków przymusu i użycia broni palnej. Policja nadzoruje i przede wszystkim sprawdza i potwierdza kwalifikacje, niezbędne do wykonywania zadań przez straż gminną (miejską) i inną formację ochronną.

Kontrola przestrzegania przepisów administracyjnych i porządkowych związanych z działalnością publiczną, a także obowiązujących w miejscach publicznych należy do zadań policji. W należyтым wypełnianiu tego obowiązku przez funkcjonariuszy służą kodeksy postępowania administracyjnego, wykroczeń i postępowania w sprawach o wykroczeniu. W tych kodeksach są zawarte środki, za pomocą których można dokonywać kontroli przestrzegania przepisów administracyjnych, porządkowych i publicznych, we wszystkich możliwych sytuacjach na terenie kraju. Każde naruszenie przepisów administracyjnych i porządkowych wchodzi w zakres bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Współdziałanie Policji z RP z policją innych państw i organizacjami należy w dzisiejszym świecie do zadań podstawowych na danym terenie państw Unii Europejskiej. Jak wiadomo, przestępczość na szerszy zasięg.

Policja różnych państw, w celu jej zwalczania, podejmuje współpracę w postaci umów i porozumień międzynarodowych, dwu i wielostronnych. Ustawa o Policji wymienia tylko, że takie umowy mogą być zawierane a ich pełna regulacja znajduje się w odpowiednich dokumentach podpisanych przez zainteresowane strony. Podstawowym celem takiego współdziałania ma być ochrona międzynarodowego bezpieczeństwa i porządku. Dzieje się to poprzez udział wyznaczonych jednostek Policji w międzynarodowych

organizacjach. Polska ma podpisane członkostwo z *Interpolem i Euro-
polem*, a także zawarła bilateralne porozumienie w zakresie walki z terroryzmem i przestępczością z kilkunastoma państwami.

Policja zdobywa, gromadzi, przetwarza i przekazuje informacje kryminalne uprawnionym organom, a także prowadzi bazę danych, w której zawarte są informacje o wynikach analizy DNA. Informacje te służą do tworzenia bazy danych, która niejednokrotnie pomogła w szybszym wykryciu sprawców przestępstw różnego rodzaju. Ślady zabezpieczone na miejscu zdarzenia są rejestrowane i poddawane porównaniu z tymi zgromadzonymi już wcześniej, tak jak ma to miejsce na przykład w przypadku śladów daktyloskopijnych. *Zgromadzone materiały pomocne są nie tylko przy wykryciu sprawcy, ale także pomagają ustalić tożsamość osób, w przypadku gdy z różnych powodów nie można jej ustalić*⁸¹.

Policja RP z dniem 21 grudnia 2007 roku stała się uczestnikiem strefy Schengen. Spowodowało to ułatwienie w przepływie osób pomiędzy państwami członkowskimi Unii, ale jednocześnie zwiększyło zagrożenie bezpieczeństwa i porządku publicznego w tych krajach. W tej nowej sytuacji Policji przydzielono zadanie w postaci utworzenia, eksploatacji i utrzymania systemu informacyjnego zwanego Systemem Informacyjnym Schengen (SIS), umożliwiającego organom sprawiedliwości i organom administracji rządowej przekazywanie, a także dostęp do gromadzonych tam danych, niezbędnych z punktu widzenia funkcjonowania tegoż obszaru. System Schengen – to komputerowa baza danych pozwalająca na sprawdzenie, czy dane osoby lub przedmioty przekraczające granicę strefy Schengen, albo już tam się znajdujące, nie są poszukiwane lub jawnie nadzorowane, czy też nie dotyczy ich zakaz wstępu; dostęp ma tylko Policja.

Policja, oprócz podstawowych zadań, wykonuje także inne powierzone zadania, które nie wynikają z Ustawy. Ustawodawca tworząc ten akt prawny o policji jako formacji z przeznaczeniem do obrony bezpieczeństwa ludzi i utrzymania porządku publicznego, sprawił, że przez to stała się ona jakby stróżem. Każda dziedzina życia daje nam możliwości rozwoju pod warunkiem, że poczucie zagrożenia jest minimalne. Zapewnienie bezpieczeństwa spada przede wszystkim na Policję na całym terytorium RP. Komendant Główny Policji i właściwy terytorialnie komendant wojewódzki, nadzorują im podległe specjalistyczne uzbrojone formacje ochronne. Nadzór odbywa się, w zakresie zasad i sposobów wykonywania, dla ochrony osób i ich mienia za pomocą środków przymusu bezpośred-

81 T. Nanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Zakamycze 2005, s. 174.

niego i broni palnej. Firmy ochrony osób i mienia mają obowiązek współdziałania z Policją.

Zadaniem Policji jako organu odpowiedzialnego za ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego jest zapobieganie ekscesom chuligańskim, przeciwdziałanie naruszeniom prawa, niszczeniu mienia oraz zapewnienie spokoju przed, w trakcie, jak i po odbyciu się imprezy masowej. Z kolei sztab Policji, działający w ramach pionu prewencji, z upoważnienia komendanta powiatowego Policji, analizuje możliwość wystąpienia zagrożenia podczas takiej imprezy i określa niezbędne siły i środki do jej zabezpieczenia. Plan zabezpieczenia powinien uwzględniać nie tylko miejsce organizacji imprezy, ale również okres poprzedzający, dotarcie uczestników na teren imprezy, odbycie imprezy, zakończenie i bezpieczne opuszczenie miejsca zgromadzenia.

Ponadto prawo o ruchu drogowym nakłada na Policję szereg szczególnych uprawnień, np. czuwanie nad bezpieczeństwem i porządkiem ruchu na drogach, kierowanie ruchem i kontrolowanie ruchem drogowym. Oprócz funkcji kontrolnej Policja ma uprawnienia karne. W postępowaniu mandatowym jest organem, który wymierza pozasądowy wyrok. Policja może w formie mandatu wymierzyć karę grzywny za każde wykroczenie, jeśli sprawca został schwytany na „gorącym” uczynku bądź bezpośrednio po jego popełnieniu lub zarejestruje ten fakt urządzenie kontrolno-pomiarowe i nie ma wątpliwości, co do osoby je popełniającej.

Stan nadzwyczajny jest szczególnie sytuacją dla Policji, ponieważ następuje duża intensywność działań i angażowanie dodatkowych sił i środków. Jak sama nazwa wskazuje, jest to stan wykraczający poza określone normy, który nie zawsze da się przewidzieć, mając na myśli czas, miejsce i stopień zagrożenia.

Katastrofy naturalne, wywołane działaniem sił natury, jak i awarie techniczne nakładają na Policję zadania z zakresu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz zadania polegające na niesieniu pomocy poszkodowanym. W przypadku wystąpienia zagrożenia organ ten alarmuje i ostrzega, wykonuje działania ratownicze, organizuje objazdy w miejscu zagrożenia, zapobiega objawom paniki, kieruje ewakuacją ludzi, wykonuje działania ratownicze, przewraca stan do takiego, jaki był przed zagrożeniem. Policja, w ramach powierzonych im zadań dotyczących sytuacji nadzwyczajnych, realizuje je w czterech etapach: **zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowa.**

2.5.1.2 FUNKCJONOWANIE POLICJI W STRUKTURZE RZĄDOWEJ ADMINISTRACJI ZESPOŁONEJ

W przyjętej reformie administracji publicznej jest ustanowienie odpowiedzialności za rezultat działania całej administracji określonego szczebla podziału terytorialnego, w tym *służb, inspekcji i straży*. Odpowiedzialność taka została przypisana na szczeblu województwa – *województwie*, na szczeblu powiatu – *starości*. Te organy ponoszą polityczną odpowiedzialność za skutki działań własnych oraz służb, inspekcji i straży, nad którymi sprawują zwierzchnictwo.

W województwie, zespolenie służb, inspekcji i straży w administracji rządowej następuje pod zwierzchnictwem wojewody w jednym urzędzie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Organizację całej administracji zespolonej w województwie, bez względu na to, czy służby te funkcjonują w jednym urzędzie czy nie, określa statut urzędu nadanemu przez wojewodę. Statut też określa skład kolegium, do którego wchodzi również komendant Policji.

Zespolenie osobowe na szczeblu województwa przejawia się w konieczności uzyskania opinii wojewody na powołanie komendanta wojewódzkiego Policji. Natomiast zespolenie kompetencyjno-zadaniowe organów Policji jest odmienne w przypadku wojewody i starosty. Komendant wojewódzki Policji działa w imieniu i na rachunek wojewody we wszystkich sprawach z zakresu bezpieczeństwa i porządku publicznego, z wyjątkiem spraw przekazanych do wyłącznej właściwości komendanta, takich jak: wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, dochodzeniowo-śledczych, z zakresu ścigania wykroczeń, wydawania indywidualnych aktów administracyjnych, jeśli ustawy tak stanowią.

Zgodnie z art. 5. Ustawy o Policji z 1990 r. centralnym organem administracji rządowej, właściwym w sprawie ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego, jest Komendant Główny Policji (KGP), podległy ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych. Komendant Główny Policji jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy Policji, zwanych „policjantami”. Komendanta Głównego Policji powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów (PRM) na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Natomiast zastępców KGP, w tym pierwszego Zastępcę powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego Policji.

Zgodnie z art. 6. Ustawy komendanta wojewódzkiego Policji powołuje

i odwołuje minister właściwy do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego Policji złożony po zasięgnięciu opinii wojewody.

Komendanta Stołecznego Policji powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego Policji złożony po zasięgnięciu opinii wojewody oraz opinii Prezydenta m.st. Warszawy.

Komendant Główny Policji, na wniosek komendanta wojewódzkiego lub odpowiednio Komendanta Stołecznego Policji, powołuje i odwołuje do trzech zastępców komendanta wojewódzkiego lub Komendanta Stołecznego Policji, w tym I zastępcę.

Na stanowisko komendanta powiatowego (miejskiego) Policji powołuje i odwołuje komendant wojewódzki Policji po zasięgnięciu opinii starosty.

Komendanta komisariatu Policji powołuje i odwołuje komendant powiatowy (miejski) po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) lub wójtów. Opiniowanie nie dotyczy komisariatu specjalistycznego, który jest powoływany i odwoływany przez komendanta wojewódzkiego Policji.

Na stanowisko komendanta wojewódzkiego i Komendanta Stołecznego Policji oraz ich zastępców powołuje się oficerów Policji, z wyjątkiem stanowisk do spraw służb wspomagających, na które powołuje się członków korpusu służby cywilnej.

Komendant Główny, komendant wojewódzki i komendant powiatowy (miejski) Policji wykonują swoje zadania przy pomocy podległych im komend, a komendant komisariatu – przy pomocy komisariatu. W obowiązującym prawie nie ustalono ani procedury, ani organów właściwych do rozstrzygnięcia sporów, wynikających na tle podwójnego podporządkowania kierowników służb lub inspekcji powiatowych (wojewódzkich).

Obecnie Policja składa się z następujących **rodzajów i służb: kryminalnej, prewencyjnej i wspomagającej działalność Policji w zakresie organizacyjnym, logistycznym i technicznym**. W skład Policji wchodzi też policja sądowa, której szczegółowy zakres zadań i organizację określa, w drodze rozporządzenia, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości. Ponadto w skład Policji wchodzi: Wyższa Szkoła Policji, ośrodki szkolenia i szkoły policyjne; wydzielone oddziały prewencji i pododdziały antyterrorystyczne; jednostki badawczo-rozwojowe.

Z dniem 1 maja 2004 roku Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, w związku z czym stało się koniecznym dokonywanie harmonizacji polskiego systemu prawa z prawem unijnym, a także uznanie nadrzędności prawa wspólnotowego nad prawem wewnętrznym i bezpośredniego skutku prawa wspólnotowego. Ponieważ Unia Europejska wielką wagę przywiązuje do problemów bezpieczeństwa i porządku publicznego, dlatego musiało to w sposób bezpośredni wpłynąć na zasady funkcjonowania Policji w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego.

2.5.2 STRAŻ GRANICZNA

Kolejnym organem w systemie bezpieczeństwa publicznego jest Straż Graniczna (SG), jednolita umundurowana i uzbrojona formacja, powołana do wykonywania zadania ochrony granicy państwowej RP na lądzie i morzu oraz kontroli ruchu granicznego. Na podstawie Ustawy z dnia 12 października 1990 roku do podstawowych zadań Straży Granicznej należą:

- 1) ochrona granicy państwowej;
- 2) organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego;
- 3) wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, w tym wiz;
- 4) rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej;
- 5) zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego, a także w strefie nadgranicznej;
- 6) osadzanie i utrzymywanie znaków granicznych na lądzie oraz sporządzanie, aktualizacja i przechowywanie granicznej dokumentacji geodezyjnej i kartograficznej;
- 7) ochrona nienaruszalności znaków i urządzeń służących do ochrony granicy państwowej;
- 8) gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego oraz udostępnianie ich właściwym organom państwowym;
- 9) nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach;
- 10) ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej RP poprzez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających

- przez granicę państwową na małych wysokościach oraz informowanie o tych przelotach jednostek Sił Powietrznych Sił Zbrojnych RP;
- 11) zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych;
 - 12) zapobieganie przemieszczaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji i materiałów wybuchowych;
 - 13) wykonywanie zadań określonych w innych ustawach;
 - 14) wykonywanie zadań wynikających z umów i porozumień międzynarodowych na zasadach i w zakresie w nich określonych;
 - 15) współdziałanie z organami ochrony granic innych państw w zakresie ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego.

Stosownie do uprawnień, w świetle ustawy, Straż Graniczna wykonuje zadania wchodzące w zakres bezpieczeństwa publicznego, tzn. przeciwdziałania przestępstwom i wykroczeniom, a także ścigania ich sprawców oraz zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego i w strefie nadgranicznej.

Należy tu i teraz zaznaczyć, iż ważną cechą odróżniającą SG od Policji jest fakt, że nie funkcjonuje ona w ramach administracji zespolonej w województwie; jej struktura organizacyjna nie jest związana z podziałem administracyjnym państwa⁸².

Uwzględniając ustawowe zadania SG, charakter ich realizacji oraz cel działania w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego, można wyodrębnić następujące funkcje Straży Granicznej: **funkcję kontrolną, funkcję operacyjną, funkcję interwencyjną, funkcję wykrywczą i funkcję egzekucyjną.**

Funkcja kontrolna Straży Granicznej jest, jeśli nie najwyższą, to na pewno jedną z najważniejszych funkcji. Kontrola obejmuje cały ruch graniczny, wszystkiego co podlega kontroli, tj. dokładnego sprawdzenia, zwłaszcza środków niedozwolonych do przewożenia. Funkcja ta jest re-

82 B. Wiśniewski, S. Zalewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, Wydawnictwo WSA Bielsko-Biała 2006, s. 92.

alizowana przez funkcjonariuszy SG głównie na granicznych placówkach kontrolnych.

Funkcja operacyjna to przede wszystkim fizyczna ochrona granicy państwowej, zatrzymanie osób usiłujących lub popełniających przestępstwo podczas nielegalnego przekraczania granicy; zapobieganie transportowaniu przez granicę odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji i materiałów wybuchowych.

Funkcja interwencyjna jest realizowana za pomocą interwencji bezpośredniej i środków przymusu bezpośredniego w celu zapewnienia porządku publicznego w rejonie przejść granicznych i w strefie nadgranicznej. Taka interwencja ze strony funkcjonariuszy SG może być w każdej chwili, bez względu na porę doby, gdyż częstotliwość naruszeń przepisów granicznych nie spada, a liczba rodzajów przestępczości rośnie.

Funkcja wykrywczą SG wiąże się przede wszystkim z dokonywaniem kontroli osobistej, a także przeglądaniem zawartości bagaży, sprawdzaniem ładunków w portach morskich i na dworcach kolejowych oraz w środkach komunikacji lotniczej, drogowej i wodnej w celu wykluczenia możliwości popełnienia przestępstw lub wykroczeń, zwłaszcza skierowanych przeciwko nienaruszalności granicy państwowej lub bezpieczeństwu w międzynarodowej komunikacji.

Funkcja egzekucyjna obejmuje realizację czynności celnej na mniejszej części przejść granicznych o charakterze trzeciorzędnym przez funkcjonariuszy Straży Granicznej; są to przejścia dla ruchu lokalnego.

Przedstawione funkcje mają na celu wskazanie zasadniczych kierunków działania, w rzeczywistości te funkcje przeplatają się ze sobą⁸³.

Centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego jest **Komendant Główny Straży Granicznej** podległy Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Komendanta Głównego SG powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Zastępców Komendanta Głównego SG powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego SG.

Komendant Główny Straży Granicznej jest przełożonym wszystkich

83 W. Pokruszyński, T. Terlikowski, K. Straszewski, *System bezpieczeństwa publicznego Polski*, Wydawnictwo AON 1996, s. 170.

funkcjonariuszy Straży Granicznej zwanych *funkcjonariuszami*.

Zgodnie z art. 5. Ustawy terenowymi organami Straży Granicznej są: 1) komendanci oddziałów Straży Granicznej, 2) komendanci placówek i dywizjonów Straży Granicznej. Komendanta oddziału SG powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw wewnętrznych na wniosek Komendanta Głównego SG. Zastępców komendanta oddziału SG powołuje i odwołuje Komendant Główny SG na wniosek komendanta oddziału SG. Komendanta placówki i dywizjonu Straży Granicznej powołuje i odwołuje Komendant Główny Straży Granicznej na wniosek komendanta oddziału SG.

Komendant Główny Straży Granicznej wykonuje swoje zadania przy pomocy podległego mu urzędu – Komendy Głównej Straży Granicznej, zwanej *Komendą Główną*. Komendanci oddziałów, komendanci placówek oraz komendanci dywizjonów wykonują swoje zadania przy pomocy podległych im urzędów – komend oddziałów, placówek i dywizjonów.

Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 11 grudnia 2001 roku utworzono 12 oddziałów Straży Granicznej na terytorium RP. Tymi oddziałami są:

- 1) Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej im. gen. bryg. Tomasza Gorzechowskiego z siedzibą w Przemyślu.
- 2) Karpacki Oddział Straży Granicznej im. 1 Pułku Strzelców Podhalańskich z siedzibą Nowym Sączu.
- 3) Lubuski Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Krośnie Odrzańskim.
- 4) Łużycki Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Lubaniu.
- 5) Morski Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Gdańsku.
- 6) Nadbużański Oddział Straży Granicznej im. 27 Wołyńskiej Dywizji Armii Krajowej z siedzibą w Chełmie.
- 7) Podlaski Oddział Straży Granicznej im. gen. dyw. Henryka Minkiewicza z siedzibą w Białymstoku.
- 8) Pomorski Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Szczecinie.
- 9) Sudecki Oddział Straży Granicznej im. Ziemi Kłodzkiej z siedzibą w Kłodzku.
- 10) Śląski Oddział Straży Granicznej im. Powstańców Śląskich z siedzibą w Raciborzu.
- 11) Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Kętrzynie.
- 12) Nadwiślański Oddział Straży Granicznej z siedzibą w Warszawie.

Należy zaznaczyć, że utworzone Oddziały Straży Granicznej na terytorium RP obejmują swoim zasięgiem działania obszary wszystkich woje-

wództw, co sprzyja w utrzymaniu ich bezpieczeństwa publicznego.

2.5.3 PAŃSTWOWA STRAŻ POŻARNA

Państwowa Straż Pożarna (PSP) jest jednym z głównych elementów systemu bezpieczeństwa publicznego państwa. Jako jeden z podmiotów realizujących zadania w ogólnym systemie, funkcjonuje według określonych zasad postępowania. W postępowaniu tym można wyodrębnić takie funkcje, jak:

. **funkcja główna** – obejmująca działalność w zakresie rozpoznawania i zapobiegania zagrożeniom pożarowym oraz innym miejscowym zagrożeniom, a także działalność ratowniczą, której zadaniem jest ochrona życia, zdrowia oraz mienia przed pożarami oraz skutkami innych miejscowych zagrożeń;

. **funkcja pomocnicza** – obejmująca działalność szkoleniowo-kadrową i logistyczną, informacyjną i inną;

. **funkcja kierownicza** – obejmująca wszystkie rodzaje i zakresy działalności oraz na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej.

Można wysunąć twierdzenie, że tymi trzema funkcjami jest objęta działalność Państwowej Straży Pożarnej i opartego na niej, jako bazy zasadniczej, **Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG)** utworzonego na mocy Ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 roku o ochronie przeciwpożarowej. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy obejmuje jednostki ochrony przeciwpożarowej oraz właściwe inspekcje, straże, służby, instytucje oraz podmioty, które dobrowolnie w drodze umowy cywilnoprawnej godzą się współdziałać w akcjach ratowniczych. Jest on postrzegany jako zespół przedsięwzięć organizacyjnych, szkoleniowych, materiałowo-technicznych, finansowych, obejmujących prognozowanie, rozpoznawanie i zwalczanie pożarów, klęsk żywiołowych i miejscowych zagrożeń, a także organizację i kierowanie akcjami ratowniczymi, skupiający w uporządkowanej wewnętrznie strukturze jednostki ochrony przeciwpożarowej w celu ratowania życia, zdrowia, mienia i środowiska⁸⁴.

Nadzór nad funkcjonowaniem KSRG sprawuje minister spraw wewnętrznych, który jest ustawowo zobowiązany do zapewnienia bezpieczeństwa publicznego państwa. Organami Państwowej Straży Pożarnej, jako podstawowej bazy KSRG, są: organ centralny- **Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej** oraz terenowe-komendanci wojewódzcy

84 *System Ratowniczo – Gaśniczy* „Ratownictwo” Nr 1, 1994.

oraz rejonowi, którzy są jednocześnie organizatorami i koordynatorami systemu ratowniczo-gaśniczego.

Zatem Państwowa Straż Pożarna spełnia podstawową funkcję zapewnienia sprawnej organizacji działań na rzecz funkcjonowania KSRG. Ma to doprowadzić do osiągnięcia podstawowego celu, jakim jest zapewnienie należytego stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz bezpieczeństwa przed skutkami innych miejscowych zagrożeń.

Aby działania skierowane na osiągnięcie podstawowego celu były skuteczne, muszą być realizowane na podstawie powszechnie przyjętej zasady „*sprawnej organizacji działań*”, która obejmuje m.in. takie elementy, jak: wybór celu, określenie sił i środków, przygotowanie, wykonanie, kontrolowanie i korygowanie.

Te podstawowe elementy sprawnej organizacji działań, odnoszą się w całości do wymienionych na wstępie trzech ogólnych funkcji PSP w systemie bezpieczeństwa publicznego państwa. Stanowią one jakby niezbędny warunek, aby system mógł funkcjonować racjonalnie poprzez realizację tak zwanych działań kierowniczych. Natomiast działania kierownicze mogą występować zarówno podczas wypełniania funkcji podstawowej odnoszącej się do rozpoznawania i zapobiegania zagrożeniom oraz prowadzenia akcji ratowniczych, mających na celu ochronę życia i zdrowia ludzi oraz zabezpieczenie mienia przed pożarami i skutkami innych miejscowych zagrożeń. Działania kierownicze mają także swoje miejsce w funkcjach pomocniczych, na przykład podczas korygowania wcześniej ustalonych działań.

Z elementów składających się na sprawną organizację działań, którą można określić jako działania kierownicze na poszczególnych poziomach struktury organizacyjnej Państwowej Straży Pożarnej, możemy wyodrębnić cztery podstawowe funkcje PSP w systemie bezpieczeństwa publicznego w zakresie walki z pożarami i skutkami innych zagrożeń, a mianowicie:

- 1) **funkcja planowania;**
- 2) **funkcja organizowania;**
- 3) **funkcja pobudzania;**
- 4) **funkcja kontrolna.**

Funkcja planowania, w zakresie realizacji zadań przez PSP na rzecz walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami, spełnia wiodącą rolę. Jej głównym zadaniem jest sformułowanie (określenie) wszystkich możliwych działań, mających na celu zapewnienie

osiągnięcia założonych celów. Punktem wyjścia, podczas realizacji funkcji planowania, są ogólne cele i zadania wynikające z ustaw i aktów wykonawczych. Planowanie działań PSP odbywa się na różnych poziomach jej struktury organizacyjnej w systemie administracji rządowej.

Istotnym elementem funkcji planowania jest działalność związana z prognozowaniem zagrożeń wywołanych przez człowieka lub naturę. Chodzi tu o prognozowanie głównie rozwoju sytuacji przewidywalnych.

Prognozowanie obejmuje przede wszystkim stan bezpieczeństwa przeciwpożarowego, jak i zmieniających się warunków zaistnienia innych kategorii zagrożeń, np. powodziowych. Na podstawie wyników prognozowania podczas realizacji funkcji planowania określa się m.in. takie elementy, jak: współdziałanie pomiędzy poszczególnymi podmiotami ratowniczymi, rodzaje i ilości sił i środków, rodzaje programów i kierunków szkolenia w zakresie wykonywania zadań przez jednostki Państwowej Straży Pożarnej.

Funkcja organizowania obejmuje całokształt wynikających z planowania czynności przygotowawczych niezbędnych do wykonania podstawowego zadania. Funkcja organizowania wyraża się w PSP w tym, że w wyniku przeprowadzonych działań związanych z realizacją funkcji planowania są tworzone takie struktury organizacyjne, które mają zapewnić realizację nadrzędnego zadania polegającego na ochronie życia i zdrowia ludzkiego oraz mienia przed pożarami czy skutkami innych miejscowych zagrożeń.

Funkcja organizowania zawiera w sobie struktury w Państwowej Straży Pożarnej, tj. Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, komendy wojewódzkie, komendy rejonowe, jednostki ratowniczo-gaśnicze, szkoły pożarnicze, ośrodki szkolenia i placówki naukowo-badawcze. Funkcje planowania i organizowania muszą być funkcjami wyprzedzającymi w stosunku do realizacji zadań związanych z osiągnięciem zasadniczego celu, do którego powołana Państwowa Straż Pożarna.

Funkcja pobudzania Państwowej Straży Pożarnej, w ogólnym systemie bezpieczeństwa publicznego, polega na formach oddziaływania na otoczenie. Funkcja pobudzania polega również na motywowaniu poszczególnych elementów mających wpływ na stan bezpieczeństwa publicznego do podejmowania działań zmierzających do osiągnięcia celu głównego, jakim jest w tym przypadku – zapewnienie bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz bezpieczeństwa przed skutkami innych miejscowych zagrożeń (powodzie, wichury, awarie techniczne i inne).

Funkcja kontrolowania jest realizowana w systemie działań na rzecz bezpieczeństwa publicznego państwa. Funkcja ta wynika z charakteru podstawowych czynności i zadań, jakie PSP realizuje w ramach nabytych uprawnień ustawowych.

Ogólnie można stwierdzić, że funkcja kontrolowania obejmuje szereg różnorodnych czynności polegających na porównywaniu rzeczywistego stanu bądź przebiegu działań, postaw i zachowań z przyjętymi ogólnie obowiązującymi normami, przepisami, planami ustalonymi przy realizacji innych funkcji, o których już była mowa poprzednio.

W wyniku realizacji funkcji kontrolowania organy PSP są uprawnione do nakazania, w trybie decyzji, usunięcia stwierdzonych uchybień w stanie bezpieczeństwa przeciwpożarowego; wstrzymania prac powodujących powstanie bezpośredniego niebezpieczeństwa pożaru bądź innego miejscowego zagrożenia; zakazu użytkowania maszyn, urządzeń, środków transportu, eksploatacji pomieszczeń, obiektów lub ich części, o ile stwierdzone nieprawidłowości naruszają ustalony stan bezpieczeństwa publicznego w zakresie ochrony przeciwpożarowej i innych miejscowych zagrożeń.

Reasumując, można stwierdzić, że funkcje realizowane przez Państwową Straż Pożarną na rzecz stanu bezpieczeństwa publicznego państwa są niczym innym, jak realizowaniem kierowania jednostkami organizacyjnymi zobowiązanymi do wykonywania czynności związanych z ochroną przeciwpożarową ludzi i ich mienia, a także zwalczaniem skutków innych miejscowych zagrożeń.

W świetle Ustawy o Państwowej Straży Pożarnej z dnia 24 sierpnia 1991 roku jej podstawowymi zadaniami są:

- 1) rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń;
- 2) organizowanie i prowadzenie akcji ratowniczych w czasie pożarów, klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń;
- 3) wykonywanie pomocniczych specjalistycznych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń przez inne służby ratownicze;
- 4) kształcenie kadr dla potrzeb Państwowej Straży Pożarnej i innych jednostek ochrony przeciwpożarowej oraz powszechnego systemu ochrony ludności;
- 5) nadzór nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych;
- 6) prowadzenie prac naukowo-badawczych w zakresie ochrony przeciw-

- pożarowej oraz ochrony ludności;
- 7) współpraca z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych;
 - 8) współdziałanie ze strażami pożarnymi i służbami ratowniczymi innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie wiążących Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych oraz odrębnych przepisów;
 - 9) realizacja innych zadań wynikających z wiążących Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych na zasadach i w zakresie w nich określonych.

Centralnym organem (art. 9 ustawy) administracji rządowej w sprawach organizacji Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego oraz ochrony przeciwpożarowej jest Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej, podległy ministrowi do spraw wewnętrznych. Komendanta Głównego PSP powołuje spośród oficerów Państwowej Straży Pożarnej i odwołuje Prezes Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw wewnętrznych.

2.5.4 OBRONA CYWILNA KRAJU

Obrona Cywilna Kraju (OCK) jest ważnym podmiotem w systemie bezpieczeństwa powszechnego państwa, a jednocześnie jednym z elementów bezpieczeństwa publicznego. Obrona Cywilna Kraju, na mocy Ustawy z dnia 21 listopada 1967 roku wykonuje takie zadania, jak: ochrona ludności, udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny i współdziałanie z odpowiednimi podmiotami w walce z klęskami żywiołowymi i z zagrożeniem środowiska w usuwaniu ich skutków.

Stosownie do podziału administracyjnego kraju, Obrona Cywilna jest zorganizowana na wszystkich poziomach struktury państwa. Na szczeblu centralnym – Szef Obrony Cywilnej Kraju, województwa – wojewoda, powiatu – starosta, gminy – wójt (burmistrz i prezydent miasta).

Wyżej wymienione organy wykonują zadania przy pomocy Rządowego Zespołu Koordynacji Kryzysowej i zespołów reagowania kryzysowego, tj. wojewódzkiego, powiatowego i gminnego. Wiele spraw dotyczących problematyki bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony porządku konstytucyjnego reguluje ustawa z dnia 21 czerwca 2002 roku o stanie wyjątkowym i ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym.

Artykuł 2. Ustawy z dnia 21 kwietnia 2002 roku określa dokładnie warunki wprowadzenia stanu wyjątkowego, które odnoszą się do bezpieczeństwa publicznego porządku konstytucyjnego. Ten artykuł stanowi również, że stan wyjątkowy wprowadza się na terytorium RP w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa i bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym powodowanego działaniami terrorystycznymi, które mogą być usunięte przez użycie zwyczajnych środków konstytucyjnych. Do najważniejszych postanowień w myśl tej ustawy należą:

1) Działania przywracające konstytucyjny ustrój państwa, bezpieczeństwo obywateli lub porządek publiczny, a w szczególności koordynację oraz kontrolę funkcjonowania administracji rządowej i samorządowej wykonuje Prezes Rady Ministrów i wojewoda w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego na obszarze odpowiednio większym niż obszar jednego województwa oraz na obszarze jednego lub części województwa.

2) Jeśli organy gminy, powiatu lub samorządu województwa nie wykazują dostatecznej skuteczności w wykonywaniu zadań publicznych lub w realizacji zadań wynikających z przepisów o wprowadzeniu stanu wyjątkowego, Prezes Rady Ministrów na wniosek właściwego wojewody może zawiesić te organy do czasu zniesienia stanu wyjątkowego lub na czas określony i ustanowić w ich miejsce zarząd komisaryczny sprawowany przez komisarza rządowego.

Tu należy mocno podkreślić fakt stanu wyjątkowego, który jako instytucja stanów nadzwyczajnych służy przede wszystkim organom państwa, a one mogą go wykorzystać w celu wykonywania swoich zadań w sposób, jaki w normalnych warunkach jest niemożliwy ze względu na ochronę praw człowieka i swobód obywatelskich. I dlatego wprowadzenie stanu nadzwyczajnego jest tak mocno ograniczone niekonstytucyjnymi, lecz innymi ważnymi warunkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 5 czerwca 1998 roku o administracji rządowej wojewoda jest przedstawicielem Rady Ministrów w województwie i dlatego, zgodnie z prawem, spełnia najważniejszą rolę w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, a tym samym bezpieczeństwa publicznego. Stąd wojewoda organizuje i realizuje współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych województwa (służb, straży i inspekcji) w zakresie: zapobiegania zagrożeniom życia, zdrowia i mienia; utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego; zapobiegania klęskom żywiołowym i innym zagrożeniom, a także usuwania ich skutków; ochrony praw obywatelskich.

W wyżej wymienionym zakresie wojewoda ma prawo wydawania poleceń wszystkim organom administracji rządowej i organom samorządu terytorialnego – nie tylko w sytuacjach nadzwyczajnych. Bardzo ważnym uprawnieniem wojewody jest również wydawanie rozporządzeń porządkowych w zakresie nieuregulowanym w ustawach lub innych przepisach, jeśli zachodzi konieczność ochrony życia, zdrowia lub mienia w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Bardzo ważną rolę spełnia powiat w systemie również Obrony Cywilnej w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego. Władze powiatu działają na podstawie ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym, a dotyczącym ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej oraz zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia, zdrowia i mienia obywateli na terenie powiatu. Starosta, będący zwierzchnikiem powiatowych służb, straży i inspekcji oraz zespołu zarządzania kryzysowego, w sytuacjach szczególnych kieruje nimi w czasie każdej akcji. Bardzo ważne jest również to, że zarząd powiatu, któremu przewodniczy starosta, ma uprawnienia podobne do uprawnień wojewody w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego, o ile dotyczy to obszaru nieuregulowanego w odrębnych ustawach lub rozporządzeniach, a przyczyny wydawania powiatowych przepisów porządkowych występują na terenie więcej niż jednej gminy.

A teraz przejdźmy do niższego szczebla odpowiedzialności za bezpieczeństwo wewnętrzne, jakim jest **gmina**. Gmina na mocy ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym odpowiada za zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty, tj. bezpieczeństwa obywateli, porządku publicznego, ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej.

Na szczeblu gminy istnieje organ w sprawach zarządzania kryzysowego. Tym organem na terenie gminy jest wójt, burmistrz, prezydent miasta. Do realizacji zadań wójt, burmistrz, prezydent miasta ma Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego, do którego należy: kierowanie monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie gminy; realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, w tym realizacja zaleceń do gminnego planu zarządzania kryzysowego, opracowywanie i przedkładanie staroście do zatwierdzenia gminnego planu zarządzania kryzysowego; wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego funkcjonowania gminy, miasta.

W skład zespołu gminnego, którego pracami kieruje wójt, burmistrz, prezydent miasta, wchodzi osoby powołane spośród: osób zatrudnionych

w urzędzie gminy, gminnych jednostkach organizacyjnych lub jednostkach pomocniczych; pracowników zespolonych służb, inspekcji i straży, skierowanych przez przełożonych do wykonywania zadań w tym zespole na wniosek wójta, burmistrza, prezydenta miasta; przedstawiciele społecznych organizacji ratowniczych. W skład zespołu gminnego mogą wchodzić inne osoby zaproszone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta według potrzeb w danym rejonie.

Po dokonaniu analizy stanu faktycznego i przewidywalnych zagrożeń dochodzę do wniosku, że odpowiedzialność za bezpieczeństwo publiczne na lądzie, wodzie i w powietrzu ponoszą wszystkie organy struktury rządowej i samorządowej na różnych poziomach i w różnym zakresie, a także my sami – obywatele, bez względu na wiek, płeć i przynależność społeczną w państwie. Zatem jaszcz raz wysuwam twierdzenie, że **najwyższą wartością współczesnego człowieka jest bezpieczeństwo.**

2.5.5 STRAŻ GMINNA (MIEJSKA)

Straże gminne (miejskie) są w Polsce od 1990 roku jako samorządowa, umundurowana formacja powoływana do ochrony porządku publicznego na terenie gminy i spełniająca służebną rolę wobec społeczności lokalnej. Na początku podstawę prawną działalności straży stanowiła ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji, rozdz. 4. Od 1 stycznia 1998 roku obowiązuje ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o strażach gminnych, która całościowo reguluje funkcjonowanie straży, rezygnując tym samym z zapisów ustawy o Policji.

Z zapisów tej ustawy wynika jednoznacznie, że powoływanie straży gminnej (miejskiej) nie jest obligatoryjne. Gmina może powołać straż w dowolnym momencie i może ją rozwiązać także w dowolnym czasie. Straż gminna (miejska) ma wykonywać zadania przede wszystkim własne gminy (miasta), polegające na ochronie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na jej terenie, jak również może wykonywać zadania zlecone gminie przez administrację rządową⁸⁵.

Koszty funkcjonowania straży w całości pokrywane są z budżetu gminy (miasta). To gmina, a właściwie organ powołujący straż do życia – rada gminy (miasta) – określa stan etatowy, strukturę organizacyjną, a także ma

⁸⁵ Istnieją poważne rozbieżności pomiędzy pojęciami – *porządek publiczny i bezpieczeństwo publiczne*, chociaż należy przyznać, że bardzo trudno przeprowadzić wyraźną granicę podziału. Jest na pewno wspólna płaszczyzna działania i te dwa pojęcia się pokrywają, a przynajmniej się nie wykluczają.

istotny wpływ na wyposażenie straży. Całkowity nadzór nad działalnością straży sprawuje wójt (burmistrz, prezydent), natomiast w zakresie specjalnym – Komendant Główny Policji, poprzez właściwego terytorialnie komendanta wojewódzkiego Policji.

Należy traktować jako fakt, że straż jest jednostką organizacyjną gminy (miasta), jednakże w szczególnych przypadkach rada gminy może postanowić o umiejscowieniu komendy straży w strukturze urzędu gminy. Strażą kieruje komendant powoływany i odwoływany przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie komendanta wojewódzkiego Policji.

Rada gminy, podejmując decyzję (w formie uchwały) o powołaniu straży, musi uwzględniać koszty z tym związane. Koszty te obejmują: wynagrodzenia zatrudnionych strażników, świadczenia socjalne, utrzymanie siedziby straży, zakup wyposażenia i sprzętu oraz eksploatację, umundurowanie strażników i inne. Gmina musi być pewna, jaką część swojego budżetu rocznie może przeznaczyć na funkcjonowanie straży. W zależności od tej kwoty gmina podejmuje decyzję także o liczbie etatów przeznaczonych dla straży. Liczba zatrudnionych strażników to także wynik zakresu zadań, jakie mają być przez straż wykonywane w celu utrzymania porządku publicznego i ochrony bezpieczeństwa obywateli na terenie gminy (miasta). Jak widać, występuje zależność bezpośrednia, im więcej zadań, tym liczniejsza straż gminna (miejska), lepiej wyposażona i lepiej wyszkolona. Natomiast im liczniejsza straż, tym większe potrzeby lokalowe. Można zatem stwierdzić, że tylko bogate gminy, tworzące liczne straże, powołują je jako jednostki organizacyjne gminy. Z doświadczenia w Polsce wynika, że zazwyczaj jednostkami takimi są straże gminne (miejskie) zatrudniające ponad 30 osób⁸⁶.

Ważnym elementem działania straży jako jednostki organizacyjnej gminy jest fakt dysponowania własnym budżetem. Komendant w tym przypadku podejmuje samodzielnie decyzję w sprawie wydatkowania pieniędzy, przedstawiając zarządowi gminy raz w roku rozliczenie z uzasadnieniem co do podjętych decyzji finansowych.

Straż gminna (miejska) jako jednostka organizacyjna ma częściową samodzielność w decydowaniu o sposobach i formach działania na terenie gminy (miasta), a także ma prawo dokonywania modyfikacji w zależności od sytuacji i potrzeb społecznych. Sytuacje w gminie (mieście) mogą się

86 R. Rojtek, *Prawne i organizacyjne aspekty straży gminnych i miejskich. Materiały z konferencji naukowej*, WSZ i A 2007, s. 263.

zmieniać z różnych powodów i dlatego działanie straży musi być adekwatne do zaistniałych, często nowych warunków.

W strukturze gminy znajdują się najczęściej straże małe, zwłaszcza te, które liczą od kilku do kilkunastu etatów. Funkcjonują one na zasadzie wydziału lub samodzielnych stanowisk w urzędzie gminy. Przyczyną takiego stanu jest ograniczenie kosztów funkcjonowania straży na terenie gminy.

W takich przypadkach siedzibą straży jest zazwyczaj urząd gminy, w którym straż korzysta z niezbędnych urządzeń do jej funkcjonowania. Obsługę administracyjną wykonują właściwe, merytorycznie przygotowane komórki urzędu gminy, natomiast straż wykonuje swoją powinność prewencyjną, zgodnie z jej przeznaczeniem.

Straż gminna (miejska) spełnia wiele funkcji istotnych z punktu widzenia utrzymania bezpieczeństwa publicznego w systemie bezpieczeństwa państwa. Jeśli nawet nie każdej straży można przypisać te same funkcje ze względu na charakter wykonywanych zadań, to w większości przypadków są one realizowane przez każdą z nich.

Do podstawowych funkcji straży gminnej (miejskiej) zalicza się:

- 1) ochronna – związana z utrzymaniem porządku publicznego na terenie gminy;
- 2) porządkowa – egzekwowanie przestrzegania przez społeczność lokalną przepisów prawa w zakresie porządku publicznego;
- 3) prewencyjna – stałe patrołowanie ulic i osiedli gminy oraz realizacja zgłaszanych do straży interwencji w zakresie ochrony porządku;
- 4) profilaktyczna – zapobieganie przestępstwom, wykroczeniom i zjawiskom kryminogennym, prowadzenie profilaktyki wychowawczej wśród młodzieży i dorosłych;
- 5) informacyjna – informowanie służb i instytucji o zaobserwowanych zagrożeniach, informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach występujących zagrożeń oraz sposobach ich eliminowania;
- 6) społeczno-administracyjna – współdziałanie w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego z zainteresowanymi organami rządowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi;
- 7) integrująca – poprzez udział w imprezach sportowych, kulturalnych, charytatywnych, szkolnych i innych;
- 8) obronna – w przypadku zaistnienia zagrożeń bezpieczeństwa i porządku publicznego państwa (funkcja wynikająca z obowiązywania

odrębnych przepisów).

Straż wykonuje zadania w zakresie porządku publicznego wynikające z ustaw i aktów prawa miejscowego. Podstawowy katalog zadań dla straży gminnych (miejskich) został określony w ustawie o strażach gminnych z 29 sierpnia 1997 roku w art. 11. Wykaz zadań wykonywanych przez każdą ze straży może się różnić od siebie, w zależności od priorytetów określonych przez gminę (miasto), realnie występujących zagrożeń i możliwości osobowo-technicznych. Do zadań wykonywanych przez straże gminne (miejskie) o charakterze uogólnionym należy zaliczyć:

- 1) ochronę spokoju i porządku w miejscach publicznych;
- 2) czuwanie nad porządkiem i kontrolę ruchu drogowego;
- 3) współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń;
- 4) zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia;
- 5) ochrona obiektów komunalnych i użyteczności publicznej;
- 6) współdziałanie z organizatorami i innymi służbami w zakresie utrzymania porządku podczas zgromadzeń i imprez publicznych;
- 7) doprowadzanie osób nietrzeźwych do miejsc do tego przeznaczonych;
- 8) informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń;
- 9) konwojowanie dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych dla potrzeb gminy (miasta);
- 10) wykonywanie zadań zleconych przez organy rządowe, a wynikające z odrębnych przepisów.

Pomimo trudności zastosowania jednolitych kryteriów klasyfikacji, jest możliwość dokonania precyzyjnego określenia kilku podmiotów tworzących system organów państwowych, resortowych, samorządowych i innych, zapewniających bezpieczeństwo państwa, społeczeństwa i jednostki. Do tych organów należą:

Po pierwsze – organy władzy ustawodawczej (Sejm, Senat), którym poświęcony został rozdział IV Konstytucji;

Po drugie – organy władzy wykonawczej, określające strategię bezpieczeństwa państwa i realizujące tę strategię (Prezydent, Rada Ministrów i Administracja Rządowa);

Po trzecie – organy sądownicze, zapewniające ściśle przestrzeganie prawa w sferze prawnego bezpieczeństwa (sądy i trybunały);

Po czwarte – system organów wewnętrznych (Policja, BOR) i służb specjalnych (Agencja Wywiadu, ABW, CBA, SWW, SKW, ŻW) mające prawo do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych, powołane do bezpośredniego zwalczania zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń w konkretnych formach i rodzajach przestępstw skierowanych przeciwko bezpieczeństwu państwa i jego obywateli;

Po piąte – instytucje państwowe zapewniające bezpieczeństwo państwa na poziomie systemowym, tj. organy dokonujące czynności administracyjno-prawne w zakresie: kontroli granicznej (SG), kontroli celnej (SC), kontroli finansowej (GIKS), ochrony danych osobowych (GIODO), ochrony informacji niejawnych;

Po szóste – system straży: straże gminne (miejskie), PSP, Straż Ochrony Kolei, Straż Parków Narodowych, Straż Leśna, Państwowa Staż Rybacka, Państwowa Straż Łowiecka.

W tym zaprezentowanym wykazie szczególne miejsce w bezpieczeństwie publicznym zajmuje pięć organów, które zostały w dostępny sposób omówione. Natomiast pozostałe organy rządowe, samorządowe i administracyjne mają, oprócz ich zasadniczego przeznaczenia, rolę wspomagającą na podstawie planów współdziałania, zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

2.6 BEZPIECZEŃSTWO EKOLOGICZNE

Rozważania na temat bezpieczeństwa ekologicznego wypada rozpocząć od samego pojęcia terminu **ekologia**. Według *Słownika języka polskiego* z roku 1978 (tom 1 PWN, s. 521) – ekologia (gr.) *to dziedzina biologii badająca wzajemne stosunki między organizmami a otaczającym je środowiskiem*. Natomiast w *Encyklopedii PWN* z roku 2003 – ekologia (gr.) *to nauka biologiczna zajmująca się strukturą i funkcjonowaniem przyrody, obejmująca całość zjawisk dotyczących wzajemnych zależności między organizmami a ich żywym i martwym środowiskiem*. Po tym krótkim wyjaśnieniu należałoby określić pojęcie **bezpieczeństwa ekologicznego**. Według W. Michajłowa – **bezpieczeństwo ekologiczne to likwidacja lub zmniejszenie do minimum zagrożeń zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne**.

O wielkim znaczeniu bezpieczeństwa ekologicznego w systemie bez-

pieczeństwa wewnętrznego świadczy stanowisko wyrażone w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z roku 2007 w pkt. 75 i 76 s. 19. *Nadrzędnym celem działań państwa w obszarze bezpieczeństwa ekologicznego jest zapewnienie obywatelom warunków do lepszego życia w zdrowym środowisku poprzez ochronę przyrody, w tym stymulowanie procesów zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego wymagać będzie w szczególności pełnego wdrożenia standardów europejskich w sferze polityki ekologicznej, a zwłaszcza w odniesieniu do kompletności i stabilności regulacji prawnych, spójności i efektów działań w zakresie monitoringu i kontroli, zakresu i efektów edukacyjnych oraz opracowywania i realizowania przez grupy i organizacje pozarządowe projektów na rzecz ochrony środowiska na terenie całego państwa w systemie transgranicznym.*

Bezpieczeństwo ekologiczne, zwane inaczej bezpieczeństwem środowiskowym, stanowi nowy znaczący wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego. Jest ono nie tylko działalnością w obszarze wewnętrznym jednego państwa, ale i zewnętrznym, a nawet sojuszniczym (UE). Bezpieczeństwo ekologiczne, ujmując bardzo ogólnie, jest nie tylko stanem, lecz procesem ewolucyjnym, podlegający zmianom w skali masowej.

Dzisiaj ekosfera podlega istotnym uwarunkowaniom niezbędnym do rozwoju społeczeństwa proekologicznego, a nawet istnienia poszczególnych narodów i społeczności międzynarodowej. Dlatego też zagadnienia składające się na treść bezpieczeństwa ekologicznego, jego miejsce w procesach współistnienia społeczeństw, a zwłaszcza wpływ na kształtowanie ekologicznej świadomości społecznej odgrywają ogromną rolę w wieloaspektowym badaniu tej złożonej problematyki. *Idzie również o to, że w warunkach narastania współzależności międzynarodowych (żyjemy w „globalnej wiosce”) i wielu wyzwań, obok wciąż istniejących zagrożeń militarnych pojawiły się też ekologiczne*⁸⁷. Wszelkiego rodzaju przemiany, które zaszły na progu XXI, wieku dowiodły, że inaczej należy postrzegać otaczające nas środowisko i bardziej skutecznie zwalczać zagrożenia ekologiczne na różnych poziomach administracji rządowej i samorządowej.

Środowisko jest swoistym systemem łączącym czynniki biotyczne i abiotyczne wpływające na rozwój gatunku lub populacji. Z tego wynika, że istnieje potrzeba teoretycznego odniesienia się do kryzysowych zjawisk i tendencji, ujawnienia ich najogólniejszych przyczyn, uwarunkowań i mechani-

87 S. Śladkowski, *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego*, 2006, s. 116.

zmów, a także aktywnego włączenia się w nurt tych działań praktycznych, których celem jest eliminowanie lub pomniejszanie zgubnych dla przyrody i człowieka procesów⁸⁸.

Nie można nie zauważyć w ostatnich latach znaczącego postępu zarówno w teorii, jak i w praktycznym działaniu państw co do skuteczności bezpieczeństwa ekologicznego. To wcale nie oznacza, że walka związana z ochroną środowiska jest łatwa, z różnych względów, pomimo doskonałości środków i technologii oczyszczania środowiska.

W różnych opracowaniach możemy spotkać definicje mówiące o istocie bezpieczeństwa ekologicznego. Jedną z nich, moim zdaniem bardzo trafną, jest definicja L. Zachera – *bezpieczeństwo ekologiczne to stan ekosystemu, w którym ryzyko zakłóceń jego składowych jest niewielkie*⁸⁹.

Już z samej definicji tego pojęcia widzimy praktyczną działalność człowieka i różnych podmiotów gospodarczych, które niosą zagrożenia dla środowiska istot żywych. Problemem staje się fakt, że zaczynamy reagować wtedy, kiedy zagrożenie już zaistniało lub za chwilę może nastąpić, tj. po wykryciu zjawiska. Takie pojmowanie ochrony środowiska trwało przez wiele lat, aż społeczność międzynarodowa zrozumiała, że bezpieczeństwo ekologiczne staje się istotnym warunkiem bezpieczeństwa narodowego i regionalnego oraz globalnego. Dlatego zaczęto tworzyć programy, wydawać ustawy i ujmować treści bezpieczeństwa ekologicznego w politykach i strategiach bezpieczeństwa narodowego państw.

Jeśli bezpieczeństwo ekologiczne jest pojmowane jako wyobrażenie działalności praktycznej człowieka, to musi być kategorią układów, stosunków międzynarodowych i negocjacji. Nie musi być czymś idealnym, stanem trudnym lub wręcz niemożliwym do osiągnięcia. Należy raczej dążyć do normalności i zapewnienia możliwości istnienia w danym, sprzyjającym środowisku. Przewidywanie, prognozowanie i minimalizowanie skutków zagrożeń środowiska staje się prawdziwym wyzwaniem dla współczesnych pokoleń. W tej działalności należy zwracać szczególną uwagę na: *obszary środowiskowe, czynniki zagrożeń środowiska, tendencje do rozwoju wypadków i katastrof, przewidywanie i ocenę możliwych zagrożeń, ocenę wyników prognostycznych*.

Należy przyjąć jako zasadę, że bezpieczeństwo ekologiczne może być utrzymane pod warunkiem przestrzegania ustalonych norm i zasad przez wszystkich bez wyjątku. To oznacza należyte utrzymanie istniejącego śro-

88 W. Tyburski, *Pojednać się z ziemią*, IPIR, Toruń 1993, s. 166.

89 L. Zacher, *Bezpieczeństwo ekologiczne*, Lublin 1991, s. 98.

dowiska i podejmowanie działań w celu przywrócenia do normy środowiska przyrodniczego lub jego znacznej poprawy. Najprostszym i najtańszym sposobem utrzymania środowiska przyrodniczego, w przekonaniu autora, jest stosowanie jednej podstawowej zasady „**nie zanieczyszczać i nie zaśmiecać**”. Takie postępowanie wszystkich byłoby najtańsze i najbardziej skuteczne w utrzymaniu środowiska, w którym żyjemy i prowadzimy wszelką pozytywną działalność. Powstaje tylko jedno pytanie: czy to jest trudne w realizacji w dzisiejszych uwarunkowaniach? **Odpowiedź może być prawdopodobnie tylko jedna – nie!**

W takiej sytuacji nie daje się zdefiniować globalnego bezpieczeństwa ekologicznego, ponieważ istnieją sprzeczności interesów w obszarze gospodarczym, militarnym, społecznym i komunalnym. Zatem podejście do bezpieczeństwa ekologicznego może być różne i zależne od świadomości ekologicznej oraz istniejących zagrożeń środowiskowych. Wynika z tego, że nie jest ono tym samym dla wszystkich zainteresowanych. Różnice interesów mogą często prowadzić do problemów natury politycznej w stosunkach międzynarodowych.

Przechodząc do problemów zagrożeń ekologicznych w trzecim tysiącleciu, muszę wskazać na następujący podział zagrożeń, a mianowicie: **podmiotowy i przyczynowy**. Z punktu widzenia podmiotu wyodrębnia się zagrożenie ekologiczne – będące skutkiem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do biocenoz i biotopów mogą doprowadzić populację do unicestwienia. Ich źródłami są głównie: załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów środowiska; zanieczyszczenie sfer ziemi i otoczenia przez substancje pochodzenia przemysłowego, transportowego i komunalnego; postępująca degradacja ekosystemów wskutek zanieczyszczeń odpadami toksycznymi oraz katastrof ekologicznych. Z punktu widzenia przedmiotowego, źródłami zagrożeń są zdarzenia powodowane siłami przyrody i działalnością gospodarczą postrzegane jako: **naturalne** – skutki klęsk i katastrof żywiołowych oraz **cywilizacyjne** – materialne zanieczyszczenia różnego rodzaju i typu wprowadzane do otoczenia w toku działalności człowieka. Charakteryzują się one ogromną złożonością, obejmują skutkami najczęściej wielkie obszary, są niezmiernie dynamiczne w swej fazie trwania oraz, co jest bardzo ważne, pozostają w zależności od losowych czynników otoczenia. Wiodą albo do degradacji, albo dewastacji środowiska lub do skrajnego przypadku, tj. do klęski ekologicznej.

W tym rozdziale starałem się zaprezentować w maksymalnym skrócie

zarys problemów dotyczących bezpieczeństwa ekologicznego i jego roli w systemie bezpieczeństwa państwa i po części globalnego. Jednocześnie mam świadomość, że jest to wiedza bardzo ogólna. Dla zainteresowanych polecam literaturę dodatkową z tej problematyki podaną w przypisach i w zestawieniu bibliografii.

2.7 BEZPIECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Wyjątkowo szybki rozwój technologii w gospodarce i systemach militarnych w końcu XX wieku i w początkach trzeciego tysiąclecia dały się zaznaczyć szczególnie wyraźnym postępem w dziedzinie komunikacji i technologii informacyjnej. Są to procesy związane przede wszystkim z procesami decyzyjnymi w różnych obszarach, a nawet z kosmosem. Te z kolei wymagają odpowiednich zasobów informacyjnych, które wiążą się ze *zdobywaniem informacji, przechowywaniem informacji, przekazywaniem, przetwarzaniem informacji i udostępnianiem informacji*.

Powszechna dostępność do informacji, poza jej pozytywnymi czynnikami, powoduje również wystąpienie różnych nowych uwarunkowań w dobie rozwoju wielu dziedzin. W nowych warunkach będą mieli przewagę tylko ci, którzy będą dysponowali wszechstronną, aktualną i wiarygodną informacją. To oznacza, że mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju, w zależności od konkretnych zapotrzebowań, można wygrać z przeciwnikiem w dowolnym obszarze działania, w militarnym także.

Informacyjne oddziaływanie na zachowania i postawy podmiotów międzynarodowych i narodowych, ochrona interesów państwowych przed negatywnymi skutkami oddziaływań tych podmiotów powinna być koordynowana w ramach polityki i strategii rządów, natomiast w sferze wykonawczej musi mieć charakter zdecentralizowany. W tym przypadku byłaby związana z bezpieczeństwem narodowym, a zwłaszcza z ochroną porządku konstytucyjnego, bezpieczeństwem militarnym i publicznym, ekonomicznym i społecznym, a także ekologicznym.

Aby przejść do dalszych rozważań na temat bezpieczeństwa informacyjnego, staje się koniecznym określenie podstawowych pojęć terminów, aby niektóre treści, podane w tym podrozdziale, były jednakowo rozumiane przez wszystkich czytających. Na początek pojęcie **informacja**. *Słownik wyrazów obcych* PWN z 1971 roku (s. 305) zawiera aż trzy objaśnienia tego terminu, a mianowicie: 1) *powiadomienie o czym, zakomunikowanie czego, wiadomość, pouczenie*; 2) *urząd, biuro informacyjne o czymś*; 3) *w cyberne-*

tyce – wyróżnienie jednego ze stanów układu.

Możemy również spotkać w literaturze wskazania, iż należy oddzielać od siebie pojęcia – informacje i dane. Według amerykańskich autorów – **dane** to surowe, bez analizy liczby i fakty zjawisk lub zdarzeń. Natomiast **informacje** – to wynik uporządkowania danych lub ich przeanalizowania w jakiś znaczący sposób⁹⁰. Ponadto jeden z polskich uczonych P. Tyrała twierdzi, że pojecie informacji należy połączyć terminami - **dane i komunikat**. Idąc dalej, ten sam autor uważa, że to są pojedyncze elementy komunikatu. Powołując się na teorię informacji, P. Tyrała podaje, że *informacja to miara niepewności zajścia zdarzenia spośród skończonego zbioru zdarzeń możliwych, co prowadzi do wniosku, że tym więcej jest informacji, im mniej prawdopodobne jest wystąpienie danego zdarzenia*⁹¹. Dalej nie zamierzam przytaczać ani autorów, ani ich definicji, ponieważ w istocie mają one dużo wspólnego co do treści znaczeniowej, jak i zasadniczej. Mam natomiast uzasadnioną potrzebę poszerzenia obszaru tego terminu – informacji.

Definicja pojęcia **informacja** powinna uwzględniać rozwój nauki, technologii informacyjnych i postęp w opracowywaniu nowych programów komputerowych. Już w 1995 roku niemieckie Ministerstwo Pracy w raporcie Technologia XXI wieku wskazało, że jednym z nowych obszarów działalności człowieka w nowym tysiącleciu w zakresie technologii będzie neuroinformatyka i sztuczna inteligencja, która przetwarzanie danych ma poszerzyć o przetwarzanie wiedzy. Natomiast amerykański ekspert od technologii robotów Hans Moravec w książce pt. „Robot: od niezwykłej maszyny do transcendentального umysłu” twierdzi, że już niedługo będzie można wyprodukować „**myślący pył**” – mikroskopijne komputery niewidoczne gołym okiem i jednocześnie zdolne do publikacji i współdziałania. *Przewiduje także, że w pierwszych latach XXI wieku powstaną sieci inteligentne, które otoczą Ziemię, a system łączności będzie przypominał ludzki system nerwowy*⁹².

W zależności od celu, w jakim wykorzystujemy informacje, możemy je najogólniej podzielić na wiarygodne i fałszywe, użyteczne i nieużytkowe, aktualne i nieaktualne, myślące i jeszcze inne. Natomiast każda użytkowa informacja musi podlegać wnikliwej ocenie. Dlatego konieczne jest okre-

90 J. A. Stoner, R. E. Freeman, D. R. Glibert jr., *Kierowanie*, Warszawa 1999, s. 589.

91 P. Tyrała, *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność*, Toruń 2001, s.47.

92 P. Bączek, *Zagrożenie informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Toruń 2005 s.45.

ślenie cech, które umożliwiłyby ocenę przydatności konkretnej informacji. Wspomniani już autorzy: J. Stoner, R. Freeman i D. Gilbert wyróżniają cztery następujące cechy, a mianowicie: **jakość**, **aktualność**, **ilość**, **znaczenie dla potrzeb zarządzania**. Z tym, że jakość w ich rozumieniu wiąże się ściśle z dokładnością, tzn. im większa dokładność, tym wyższa jakość.

Nieco inaczej definiuje pojęcie jakości informacji P. Tyrała, tj. poprzez ogół właściwości informacji, które wiążą się ze zdolnością zaspokojenia stwierdzonych lub przewidywanych potrzeb użytkownika informacji. Do tych pożądanых cech informacji autor zalicza: **aktualność**, **dokładność**, **elastyczność**, **jednoznaczność**, **rzetelność**, **wartość i wystarczalność**.

Ta duża liczba cech, które charakteryzują informacje, może powodować konieczność dokonywania wyboru już na początkowym etapie pozyskiwania, gdyż podczas selekcji dużej ilości danych może dochodzić do niewspółmiernego wysiłku i niepotrzebnego zamieszania w organizacji oraz w procesie podejmowania decyzji. Nadmiar informacji bywa najczęściej szkodliwy.

Cywilizacja współczesna opiera swoją działalność w każdym obszarze na informacji. To oznacza, że korzystanie z informacji jest dzisiaj czymś naturalnym i powszechnym. Widzimy sami, jak obecne społeczeństwa przechodzą w szybkim tempie przeobrażenia, ze społeczności przemysłowej ewolucyjnie przeobrażają się w społeczność informacyjną. Pracownicy porzucają tradycyjne, niegdyś bardzo atrakcyjne zawody i podejmują pracę w usługach, w edukacji oraz w zawodach opartych głównie na wiedzy, tj. związanych z wytwarzaniem, przetwarzaniem i obrotem informacji, a także z automatyzacją procesów produkcyjnych.

Informacja, która jest podstawą systemu wiedzy, staje się istotnym elementem warunkującym sukces. Dlatego nabiera ona szczególnego znaczenia w każdej dziedzinie działalności współczesnego człowieka.

Następną ważną kwestią w tym kontekście są zagrożenia informacyjne. Wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego pojawiają się nowe technologie, nowe rozwiązania w wielu dziedzinach, nowe możliwości w rozwiązywaniu bardzo złożonych problemów, a w rezultacie powstają nowe instytucje o charakterze naukowo-badawczym i wdrożeniowym. Ale te nowe możliwości rozwoju społecznego niosą ze sobą także zagrożenia.

Postaram się dla ogólnego obrazu odnieść się tylko do niektórych, tj. zasadniczych zagrożeń, mających wpływ na bezpieczeństwo narodowe. Podstawowym zagrożeniem informacyjnym jest **brak informacji**. Bez ak-

tualnej, rzetelnej, dokładnej, wiarygodnej i sprawdzonej informacji nie jest możliwe podejmowanie decyzji w jakiegokolwiek sprawie. Dlatego społeczeństwa, organizacje, państwa, tworzą wyspecjalizowane służby informacyjne, których zadaniem jest dostarczanie odpowiedniej wiedzy na temat zagrożenia odpowiednim organom i służbom.

Przeciwieństwem braku informacji jest jej nadmiar, o czym już wspominałem, czyli inaczej „*chaos informacyjny*”. Z tym zjawiskiem mamy do czynienia wówczas, gdy odbiorca, użytkownik otrzymuje za dużo informacji i najczęściej o małej wartości użytecznej. Bardzo często jest tak, że informacje o znacznej wartości użytecznej są ukryte i trzeba mieć odpowiednią technologię do wykrycia (zdobycia) tych informacji, które są niezbędne do podjęcia racjonalnych decyzji. Chaos informacyjny może być wynikiem nieładu organizacyjnego, braku odpowiednio przygotowanych pracowników i organizacji pracy w procesie technologicznym. Może on także powstawać w wyniku świadomych działań manipulacyjnych, zmierzających do zatajenia istotnych informacji, co ma miejsce najczęściej w biznesie i polityce oraz w strategii wojskowej. Informacje mogą podlegać też innym zagrożeniom spowodowanym przez instytucje lub człowieka. Do takich zagrożeń można zaliczyć: nieuprawnione ujawnienie informacji; naruszenie przez władze praw obywatelskich; działalność grup świadomie manipulujących przekazem informacji; asymetria w międzynarodowej wymianie informacji; niekontrolowany rozwój nowoczesnych technologii bioinformatycznych; przestępstwa komputerowe; cyberterroryzm; walka informacyjna; zagrożenia asymetryczne; szpiegostwo (agentura). Te wymienione zagrożenia informacyjne obecnie są najgroźniejsze.

2.8 BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE

Bezpieczeństwo społeczne pełni znaczącą rolę w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, ponieważ obejmuje ono osoby, grupy społeczne i państwo jako podmioty życia międzynarodowego. Podstawowym warunkiem rozwoju państwa, we wszystkich jego obszarach, jest pokój społeczny, czyli zaakceptowanie przez społeczeństwo działań organów władzy publicznej i samorządowej, a także istniejącej struktury społecznej.

Spółeczeństwo obywatelskie, w którym władza uległa decentralizacji, jest czynnikiem mającym zwykle duży wpływ na oblicze państwa. Decyzje na temat wielu ważnych aspektów życia obywateli zapadają w społeczeństwach lokalnych. Pytanie o bezpieczeństwo społeczne państwa jest więc

w dużym stopniu pytaniem o stan kultury obywatelskiej, która przejawia się w stosowanych metodach rozwiązywania spraw publicznych i ważnych spraw społecznych. Siła państwa demokratycznego opiera się więc na walorach moralnych obywateli, ich skłonności do działań prospołecznych oraz uznawaniu prymatu dobra wspólnego nad dążeniami indywidualnymi. *To właśnie dobro wspólne jest podstawowym czynnikiem łączącym obywateli w jedną społeczność*⁹³.

Rodzi się pytanie o charakterze czysto merytorycznym: Od kiedy w Polsce, jako państwie demokratycznym, rozpoczęto badania dotyczące problematyki bezpieczeństwa społecznego? Problemy te są podejmowane, z różnym skutkiem, przez socjologów, filozofów społecznych, polityków i ekonomistów. Ich opracowania, choć bardzo wartościowe i pożyteczne, a niekiedy wręcz pionierskie, nie mają bezpośredniego związku z bezpieczeństwem narodowym. Poważne prace w obszarze bezpieczeństwa społecznego zostały rozpoczęte ze skutkiem w latach 90. ubiegłego wieku w Akademii Obrony Narodowej przez zespół jej pracowników dydaktyczno-naukowych pod kierunkiem naukowym profesora Krzysztofa Kicińskiego.

Później, już na początku XXI wieku pojawiły się opracowania dotyczące bezpieczeństwa społecznego lub jemu zbliżone, ale o głębszej treści znaczeniowej takich znanych autorów, jak: K. Loranty, T. Kowalaka, J. Orczyka, A. Grzybowskiego i innych. Ich opracowania książkowe zasilają biblioteki różnych uczelni o różnych profilach, z których korzystają studenci przede wszystkim na kierunku bezpieczeństwa i politologii.

A teraz przechodzę do istoty bezpieczeństwa społecznego jako naczelnej wartości nie tylko życia jednostki, ale grupy społecznej, całego społeczeństwa oraz grupy państw, we współczesnym świecie. W kilku opracowaniach, zwłaszcza z dziedziny psychologii humanistycznej i psychoanalizy, można spotkać określenia dotyczące bezpieczeństwa prawidłowego rozwoju i funkcjonowania jednostki, a także grup społecznych. W tychże opracowaniach wymienia się także dwa bardzo ważne wskaźniki, które tworzą bezpieczeństwo społeczne. Pierwszy z nich to gwarancja przetrwania danego podmiotu w stanie nienaruszalnym. Stanowi on podstawę bezpieczeństwa, gdyż daje możliwość istnienia (nie ma konfliktów i recesji). Relację pełnego bezpieczeństwa zapewniają możliwości do swobodnego rozwoju podmiotu (jednostki, grupy społecznej, państwa). Do grupy

93 K. Loranty, *Bezpieczeństwo społeczne RP*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2004, s. 3.

możliwości można zaliczyć takie czynniki, jak: **pewność istnienia i przetrwania, tożsamość i aktywność, zaspokojenie podstawowych potrzeb i ochrona przed ich utratą, integralność i niepodległość, zapobieganie konfliktom, życie w szczęściu**. Te wymienione cechy, wartości i cele stanowią podstawę do pozytywnego definiowania bezpieczeństwa społecznego we współczesnej rzeczywistości.

Drugi wymiar bezpieczeństwa społecznego jest oczywiście możliwy do realizacji tylko wtedy, kiedy podmiot ma zapewnione przetrwanie. Wskazuje się zarazem, że kategorią istotną dla jednego i drugiego obszaru bezpieczeństwa jest **pewność**. Ona to bowiem determinuje istnienie obu składników bezpieczeństwa. Pewność może mieć obiektywny lub subiektywny charakter. Na podstawie takiego założenia bezpieczeństwa definiowane jest jako obiektywna pewność gwarancji nienaruszalnego przetrwania i swobód rozwojowych. A to oznacza, że jednostka i grupa społeczna mają zapewnione możliwości działania w pokoju i zadowoleniu.

Nieco inaczej formułują bezpieczeństwo społeczne filozofowie – **to dobro człowieka, dobro wspólne skłaniające do starań o nie, do tworzenia i budowania warunków zapewniających trwanie i rozwój życia ludzkiego**. W takim kształcie jest ono kategorią istotną dla tendencji uniwersalistycznych globalizującego się świata, jak i dla systemów pluralizmu, decentralizacji w celu osiągnięcia podmiotowości człowieka.

Bardzo często podczas rozpatrywania bezpieczeństwa społecznego na seminariach studenci myślą pojęcia znaczeniowe terminów **społeczeństwo** i **naród**. Może wynika to z braku wyraźnego uzasadnienia teoretycznego w literaturze przedmiotu albo z niezbyt precyzyjnego zdefiniowania tych dwóch pojęć. Już z tych powodów postaram się, na ile to jest możliwe, odróżnić te dwa istotne dla dalszych rozważań pojęcia.

Społeczeństwo, pojmowane jako pewna całość, jest uwarunkowane trzema komponentami, a mianowicie są to:

Po pierwsze – warunki bytu społeczeństwa, stan rozwoju społecznego, poziom wytwarzania dóbr materialnych usług, wielkość dochodu narodowego (PKB), obiektywne warunki bytu i rozwoju społecznego;

Po drugie – struktura społeczna, obejmująca wszystkie rodzaje zbiorowości i grup społecznych oraz instytucji. Społeczeństwo stanowi hierarchię pozycji, związanych z nimi relacji oraz szans życiowych. Przestrzeń społeczna, jako uporządkowana, zapewniająca równość szans wobec prawa, dostępność do wyższych pozycji społecznych, zazwyczaj prowadzi do

stabilizacji systemu społecznego;

Po trzecie – kultura, jest klamrą spinającą wszystkie zbiorowości. Składają się na nią takie elementy, jak: wspólne wartości, normy, wzory zachowań, co do których jest zgodność, pomimo istnienia różnic kulturowych pomiędzy grupami w danym społeczeństwie.

Na społeczeństwo możemy spojrzeć jak na system podziału pracy (struktura zawodowa, rynek alokacji zasobów siły roboczej, system wzajemnych zależności kooperacyjnych, podział funkcji i ról, zmiana produkcji wobec potrzeb rynku). Możemy na społeczeństwo popatrzeć jako na agregat demograficzny, który odzwierciedla przemiany społeczne.

W świetle teorii przejścia demograficznego w zachowaniach reprodukcyjnych człowieka ścierają się takie dwie tendencje, jak: intuicyjne dążenie do biologicznego przetrwania oraz do utrzymania równowagi względem otoczenia. *Zgodnie z tą teorią, społeczeństwo przechodzące modernizację doznaje przejścia demograficznego, które polega na radykalnym, trwałym i nieodwracalnym spadku umieralności i rozrodności*⁹⁴.

Socjologowie twierdzą natomiast, że nie można wysunąć jednej absolutnie słusznej tezy mówiącej o relacjach pomiędzy elementami struktury społecznej i dokonać prostego wyboru tej z nich, która jest bezpieczniejsza dla życia jednostki oraz perspektywy stabilności i trwałości państwa.

W podsumowaniu tej kwestii mam śmiałość stwierdzić, że dokładne zrozumienie istoty społeczeństwa może pomóc definicja, której treść jest zawarta w *Encyklopedii PWN* z 2002 roku – *społeczeństwo to ogół mieszkańców danego kraju albo zorganizowana zbiorowość, którą charakteryzuje stosunkowo wysoki stopień złożoności, poczucie odrębności oraz względna intensywność oddziaływań wzajemnych pomiędzy jego członkami, połączonymi podobieństwem warunków życia, podziałem pracy, normami postępowania*⁹⁵. Natomiast w *Słowniku języka polskiego PWN* z 1981 roku, *społeczeństwo – ogół ludzi pozostających we wzajemnych stosunkach, wynikających z ich udziału w procesach produkcyjnych i w życiu kulturalnym; ogół obywateli danego kraju, okręgu, miasta itp*⁹⁶. Już te dwie definicje o społeczeństwie dają mocne podstawy teoretyczne do jednakowego rozumienia tego terminu.

Podczas prowadzenia badań bezpieczeństwa społecznego, i nie tylko, spotykamy pojęcie narodu. Okazuje się, że nie wszyscy autorzy opraco-

94 Tamże, s. 7.

95 *Encyklopedia*, PWN, Warszawa 2002, s. 546.

96 *Słownik języka polskiego*, tom III, Warszawa 1981, s. 295.

wań pojęcie narodu traktują jednoznacznie. Na przykład w koncepcjach socjologicznych w krajach zachodnich naród utożsamia się z państwem, traktuje się jako synonimy. W odróżnieniu od krajów zachodnich, w polskiej socjologii te dwa terminy rozpatrywane są odrębnie i mają inną treść znaczeniową.

Dąży się do kształtowania świadomości i przekonania, że pomiędzy jednostką a narodem, pomiędzy jednostką a państwem narodowym istnieje moralna i emocjonalna więź obowiązku, która obdarza godnością i wartością przynależności narodowej. Te związki są bardzo silne, dowiodły tego najlepiej długie (123) lata niewoli Polski. Naród istniał bez państwa.

Idea narodu zawiera w sobie dwa rodzaje komponentów, tj. **przedmiotowe i podmiotowe**. Do przedmiotowych zalicza się przede wszystkim wspólne terytorium, wspólnotę pochodzenia i wspólnotę egzystencjalną. Do podmiotowych natomiast należą: świadomość narodowa, wspólne doświadczenia historyczne, kultura i język. Zarówno pierwsze, jak i drugie znajdują odzwierciedlenie w ujęciu narodu przez F. Znanieckiego. To właśnie on najtrafniej, według mnie, zdefiniował pojęcie narodu. **Naród to trwała wspólnota ludzi, utworzona historycznie na gruncie wspólnoty losów, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiająca się w świadomości narodowej jej członków**. Autor definicji ukształtowaną świadomość czyni podstawowym atrybutem spajającym ludzi w naród.

W państwie demokratycznym, na ogół, naród utożsamia się z grupą społeczną zamieszkałą na określonym terytorium przynależnym do państwa. Podobne określenie jest zawarte w Konstytucji RP z 1997 roku. Znajduje się w niej zapis identyfikujący naród polski ze wszystkimi obywatelami Rzeczypospolitej. We wspomnianej już *Encyklopedii PWN* spotykamy m.in. uwagę (s.371): „Znane są przypadki narodów bezpaństwowych (Kurdowie, Baskowie, Polacy w okresie rozbiorów)”.

Pełniejsze podejścia są te, w których uwypukla się znaczenie świadomości jako czynnika konstytuującego naród. Naród można traktować jak rodzinę, która ma swoje naturalne potrzeby i cele do osiągnięcia. Tylko w narodzie możliwy jest rozwój osobowości człowieka i realizacja jego potencjalnych możliwości i talentu. Naród daje jednocześnie świadomość własnych korzeni, języka, obyczajów, kulturę, etykę i poczucie więzi emocjonalnej z ojczyzną⁹⁷.

97 *Encyklopedia PWN*, Warszawa 2003, s. 393. Ojczyzna – kraj, w którym człowiek urodził się, spędził znaczną część życia, w którym mieszka lub z którym czuje się mocno związany emocjonalnie, mimo przestrzennego oddalenia.

Następną, bardzo ważną kategorią dla rozważań bezpieczeństwa społecznego jest **państwo**. Ta podstawowa forma organizacji społeczeństwa jest postrzegana w myśli społecznej rozmaicie. Dokładne sprecyzowanie zakresu znaczeniowego tego pojęcia w znacznym stopniu wpływa na sposób definiowania bezpieczeństwa społecznego.

Jan Jakub Rousseau, współtwórca państwa liberalnego indywidualizmu, za podstawowy czynnik konstytuujący państwo uznał umowę społeczną pomiędzy wolnymi i dobrymi z natury ludźmi. *W tej interpretacji Pojawienie się państwa jest efektem kalkulacji interesów*³⁴. W jednym ze swych dzieł J.J. Rousseau tak charakteryzuje główną ideę powstania państwa: *Znaleźć formułę stowarzyszenia, która by broniła i chroniła całą wspólną siłę, osobę i dobra każdego członka i dzięki której każdy, łącząc się ze wszystkimi, słuchałby jednak tylko siebie i pozostał wolny jak przedtem*. Liberalna koncepcja zakłada, że zadaniem państwa powinna być ochrona godności człowieka, **zwłaszcza zaś ochrona ludzi znajdujących się w potrzebie**.

Nieco inaczej stawiał kwestię państwa Thomas Hobbes, angielski socjolog. T. Hobbes odrzucał arystotelesowską formułę człowieka jako istoty społecznej. Zainicjował on indywidualistycznie – naturalistyczną antropologię, według której człowiekiem rządzą te same prawa, co przyrodą, czyli prawa bezwzględnego zaspokajania swoich potrzeb, ekspansywnej realizacji potrzeb i wolności. Dla każdego indywiduum jest naturalnym i słusznym dążenie do własnego dobra. Dobro to ma pierwszeństwo przed dobrem cudzym. *Naturalny stan ludzkości jest dziki, barbarzyński i niebezpieczny, przy czym główne zagrożenia stanowią dla człowieka inni ludzie*.

Ludzie dla swojego dobra tworzą państwa, aby uwolnić się od okropności swojego naturalnego sposobu życia. Dlatego państwo ma obowiązek ustalenia: kryteriów dobra i zła, praw i obowiązków obywateli oraz zasad i sposobów nadzorowania ich przestrzegania. Państwo ze swej natury jest społecznością opartą na prawie, które powinno zapewniać wolność człowieka i wymogi demokracji.

Obowiązujące prawo musi być egzekwowane przez wszystkich obywateli, korzystając nawet ze środków przymusu. Państwo nie może jedynie apelować do dobrej woli obywateli. Sam apel do sumień obywateli, aby nie siadali za kierownicę samochodu po spożyciu alkoholu nie odnosi żadnego skutku. W dalszym ciągu, zwłaszcza podczas wolnych dni od pracy, tyśiące Polaków jeździ pod wpływem alkoholu. To oznacza, że prawo nie jest na tyle skuteczne, aby poprawić stan bezpieczeństwa na polskich drogach.

Bardzo ważnym czynnikiem umacniającym państwo są wartości i normy moralne, na których się ono opiera. Prawo bez etyki traci bowiem swój sens. Jeśli państwo ma służyć dobru ludzi, nie może ignorować wartości i zasad moralnych. Respektowanie takich wartości, jak: braterstwo, sprawiedliwość, miłość, prawa człowieka, prawa osobowe i społeczne, wolność, tolerancja, nadają państwu siły, która jest podstawowym kryterium bezpieczeństwa narodowego.

Z dotychczasowych rozważań wynika, że w narodzie, który ustanowiło państwo w celu zagwarantowania sobie trwałych warunków do bycia i rozwoju, zachodzą różne procesy wspierające to dobro albo mu zagrażające. Państwo może mieć korzystny klimat społeczny do wypełniania swej misji albo może być zagrożone z różnych powodów wewnętrznych i zewnętrznych, przede wszystkim ze względu na określone procesy występujące w tej społeczności. I dlatego społeczeństwo, które pragnie, by państwo spełniało swą powinność i funkcje, musi tworzyć w tym celu warunki i odpowiednie mechanizmy. Państwo służy społeczeństwu (pełni funkcję służebną) w osiąganiu dóbr i szczęścia, nigdy nie jest dobrem najwyższym. Istnieje dla dobra wspólnego obejmującego sumę warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i zrzeszenia mogą pełniej i łatwiej osiągać swoją własną doskonałość.

W rozwoju społecznym państwa należy postrzegać również zagrożenia, które mogą skutecznie paraliżować życie społeczne. Najogólniej możemy je identyfikować ze stanem charakteryzującym się: destabilizacją ładu politycznego, zahamowaniem procesu budowy społeczeństwa obywatelskiego, powstaniem przeszkód we współpracy w sojuszach, istotnym osłabieniem pozycji międzynarodowej, zahamowaniem rozwoju cywilizacji.

Wymienione obszary zagrożeń mają swoje społeczne tło i przyczyny. Mogą być wynikiem destrukcyjnych procesów zachodzących w społeczeństwie, a przez to destabilizować strukturę społeczną, a także tworzyć niekorzystne uwarunkowania do wypełniania funkcji przez państwo. Zagrożenia społeczne są ściśle powiązane głównie z takimi zjawiskami, jak: **asymetryczność, dezorganizacja, niewydolność, niezgodność, sprzeczność, zawodność, nieprofesjonalność rządu**. Właśnie one odzwierciedlają stan społecznej nierówności, przy czym stan ten nie ma charakteru przejściowego, gdyż istnieje stale, zmieniając jedynie swoje natężenie, zakres i treść.

Z perspektywy rozważań dotyczących współczesnych uwarunkowań bezpieczeństwa społecznego można dojść do wniosku, że problem spo-

łeczny determinujący bezpieczeństwo wyraża się w asymetrycznych przekształceniach w rozwoju gospodarczym, które rodzą zagrożenia społeczne w państwie. Należy zatem mieć na uwadze głównie te procesy, które wymagają profesjonalizmu i sprawnego działania państwa.

2.9 BEZPIECZEŃSTWO KULTUROWE

Na początek postaramy się odpowiedzieć na pytanie: dlaczego bezpieczeństwo kulturowe znalazło swoje miejsce w strukturze bezpieczeństwa narodowego? Czy stan bezpieczeństwa kulturowego ma wpływ na bezpieczeństwo w innych kategoriach? Czy wreszcie, bez należytej dbałości o bezpieczeństwo kultury, naród będzie bezpieczny? Na tak postawione pytania postaram się odpowiedzieć na podstawie znanych mi materiałów źródłowych i osobistych przemyśleń, a także zdobytej wiedzy na konferencjach naukowych. Zanim przejdę do głębszych rozważań, przytoczę wypowiedź znanego (już nieżyjącego) wielkiego pedagoga, prof. Bogdana Suchodolskiego **„Kultura człowiekowi jest potrzebna po to, aby człowiek był człowiekiem”**.

Samo pojęcie bezpieczeństwa kulturowego jest stosunkowo nowe, choć od wielu wieków jego istota jest powszechnie znana. O jego znaczeniu w systemie bezpieczeństwa narodowego mogą świadczyć doświadczenia Europy.

Wśród krajów europejskich Polska może być najlepszym przykładem, w jak skuteczny sposób kultura odegrała swoją rolę w czasie zaborów, podczas I i II wojny światowej, a także podczas rządu totalitarnego (komunistycznego) w latach 1945-1989.

Zmiany, jakie nastąpiły po okresie „zimnej wojny” i upadku komunizmu, zwłaszcza dzięki radykalnemu zmniejszeniu roli oddziaływania ideologii komunistycznej na życie kulturowe i społeczne, przyspieszyły eliminację granic w stosunkach międzynarodowych, zwłaszcza w Unii Europejskiej. Procesy zmian objęły różne obszary życia, dla którego głównym podłożem, obok gospodarki i finansów, stała się kultura. Podłoże cywilizacyjno-kulturowe, w całym swym etniczno-religijnym otoczeniu, dotąd jakby „zamrożone” zimną wojną, zaczęło wyłaniać problemy nowe, choć znane z przeszłości, lecz zapomniane lub przemilczane. *Znowu, zwłaszcza w krajach, które odzyskały narodową niezależność, jakby na przekór globalizacji, zaczęły się liczyć symbole i flagi narodowe, wzorce i inne wyznaczniki kulturowej tożsamości.*

Jeśli uznajemy wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości człowieka, a tym samym zachowanie najwyższych wartości narodowych, to bez wahania możemy stwierdzić, że kultura narodowa jest tak samo zagrożona, jak bezpieczeństwo innych obszarów, w innych kategoriach. Z tym jednak, że ocena zagrożenia kultury i utrzymanie na odpowiednim poziomie jej bezpieczeństwa, w ogólnym systemie bezpieczeństwa państwa, zwłaszcza w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego, nie należy do przedsięwzięć prostych i łatwych.

Zagrożenia dla kultury istniały od bardzo dawna, od wielu wieków i zwykle były skutkiem wojen, najazdów zbrojnych, podbojów kolonialnych, a nawet zderzeń kultur. Bardzo często dochodziło do niszczenia kultur wyższych z powodu braku odpowiedniej obronnej siły militarnej. *Niekiedy kultury etniczne były niszczone w toku historycznych procesów tworzenia państw narodowych, co wiązało się ze swoistym kanibalizmem kultur małych grup społecznych „pożeranych” po drodze przez grupy i plemiona dzielnicowe, a następnie przez kształtowaną kulturę narodową*⁹⁸.

Uwagę na zjawiska przepływów kulturowych zwrócono podczas Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz, tzw. konferencjach przeglądowych (w latach 1973-1975) i w okresach następnych. Przy tej okazji, na tle rozpatrywania problematyki tzw. III koszyka KBWE, który zajmował się przepływem osób, idei, informacji, myśli i wytworów kultury, a także prawami człowieka, ukazało się wiele publikacji na te tematy.

Pojęcie bezpieczeństwa kulturowego zaczęto odnosić do zagrożeń tożsamości kulturowej, a tym samym do zagrożeń bezpieczeństwa narodu. Na zagrożenia tego typu zaczęto zwracać uwagę w oficjalnych doktrynach i strategiach bezpieczeństwa narodowego. Teoretycy z zakresu bezpieczeństwa klasyfikują bezpieczeństwo kulturowe na podstawie kryterium przedmiotowego jako jeden z rodzajów (typów) bezpieczeństwa. Osobiście uważam, że takie traktowanie tej kategorii bezpieczeństwa jest słuszne i merytorycznie poprawne z wyjątkiem wyrazu „typ”.

Dotychczasowe próby zdefiniowania bezpieczeństwa kulturowego wskazują na kilka bardzo ważnych elementów, a mianowicie: zachowanie tożsamości kulturowej, kultury, zwyczajów, czystości języka, religii, wolności myśli, stylu życia, praw przynależności etnicznej. Może nie wszystkie stanowią podstawę bezpośrednią do formułowania definicji, to jednak większość z nich oddaje istotę tego pojęcia. Niektóre definicje uwypuklają

98 Z. Bauman, *Kryzys państwa narodowego we współczesnej Europie*, 1994, s. 10-11.

związki pomiędzy bezpieczeństwem kulturowym a prawami i wolnością podmiotu. Większość spotykanych definicji, jak nie trudno dostrzec, jeśli nie bezpośrednio, to pośrednio wiąże bezpieczeństwo kulturowe z bezpieczeństwem narodowym. Niektóre definicje odnoszą bezpieczeństwo kulturowe i do praw jednostki i do grup etnicznych, a także narodu zorganizowanego w państwo narodowe.

Mając na uwadze zróżnicowany sposób podejścia do tej kwestii, byłoby wskazanym przytoczyć kilka definicji i koncepcji bezpieczeństwa kulturowego. Na początek zacznijmy od zdefiniowania przez grupę uczonych pochodzących z różnych kręgów kulturowych na konferencji w Berlinie w 1999 roku. Tam, na tej konferencji uznano, że bezpieczeństwo kulturowe jest wymiarem jakże często niedocenianego bezpieczeństwa ludzkiego.

Bezpieczeństwo kulturowe składa się z bezpieczeństwa jednostkowego i poczucia zbiorowej tożsamości, które są tak charakterystyczne dla naszego postmodernistycznego świata. Zawiera, choć do tych aspektów się nie ogranicza, wolność sumienia, mowy, związków, obejmuje również kulturalne i polityczne współzawodnictwo.

W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie do ochrony przed zagrożeniami kultury narodowej powołano specjalne biuro, bezpieczeństwo kulturowe jest określone jako zdolność społeczeństwa do ochrony jego specyficznego charakteru w zmieniających się warunkach oraz wobec rzeczywistych tradycyjnych schematów językowych, kultury, stowarzyszeń, tożsamości, narodowych zwyczajów i praktyk religijnych, przy uwzględnieniu tych zmian, które są godne z tymi zasadami i można je zaakceptować⁹⁹.

Znaczenie tej definicji polega na tym, że uwypukla ona to, co dla rozwoju kultury jest najważniejsze, tj. ewolucję, rozwój przez internalizację niesprzecznych elementów, wkomponowanie we własny system wartości.

Kolejną ciekawą definicję, opartą na tej samej zasadzie, postuluje Grażyna Michałowska. Według niej definicja ma następującą postać: *Bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których bezpieczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi, niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia¹⁰⁰.*

99 J. Czaja, *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego*, Bielsko-Biała 2007, s. 172.

100 G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX w.*, 1997, s.132.

Profesor Tadeusz Jemioło określa bezpieczeństwo kulturowe państwa jako jego zdolność do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturalnego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur¹⁰¹. Z kolei Andrzej Dawidczyk i Jacek Czaputowicz opierają swoje definicje na podobnych założeniach i formułują: *Bezpieczeństwo kulturowe to konieczność zapewnienia ochrony tożsamości narodowej, przeciwdziałanie zagrożeniom dla kultury (w związku z napływem obcych wartości z innych okręgów kulturowych), religii, języka.*

Podmiotem bezpieczeństwa, według autorów, jest jednostka, grupa społeczna i całe społeczeństwo. Ich interesy kulturowe mają nie mniej ważne znaczenie w systemie bezpieczeństwa państwa względem innych kategorii bezpieczeństwa.

Profesor Waldemar Kitler mówi, w kontekście bezpieczeństwa kulturowego, o *podejmowaniu przez państwo wszelkich działań dla ochrony dóbr kultury, a także o wykorzystaniu dorobku kulturowego narodu na rzecz kształtowania pożądanego stanu w środowisku międzynarodowym oraz umacniania siły narodowej zgodnie z celami siły narodowej*¹⁰². Autor wyraźnie odnosi bezpieczeństwo kulturowe do ochrony dziedzictwa kulturowego, a potencjał do polityki kulturalnej państwa w celu umacniania jego siły na arenie międzynarodowej.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania pojęciowe o bezpieczeństwie oraz dorobek piśmiennictwa naukowego na ten temat, jak również praktyczne przejawy postaw państw i polityki w tym zakresie, uważam za wielce słuszne zaprezentować definicję Jana Czaja, a jej treść jest następująca: ***Zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością***⁴⁰. Należy zatem przyjąć, że pojęcie bezpieczeństwo kulturowe obejmuje następujące trwałe czynniki:

➤ *ochronę wartości kultury symbolicznej (duchowej), istotnych dla tożsamości narodowej (język, religia, zwyczaje, tradycje historyczne, literatura, filozofia, ideologia – cechy nadające kulturze tożsamość);*

➤ *ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki, obiekty uznane za część dziedzictwa światowego i inne*

101 T. Jemioło, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych. Zeszyt Problemowy WTO*, 3/25/2001, s. 20.

102 J. Czaja, *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego*, Bielsko-Biała, 2007 s.173.

obiekty o szczególnej wartości narodowej i światowej);

➤ *poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczy zarówno narodu, jak i jednostek (swoboda tworzenia kontaktów), i grup etnicznych (odrębności kulturowych związanych z etnicznością i mniejszościami*

narodowymi), wyrazem tego jest pojawienie się prawa do kultury, prawa człowieka z zakresu praw trzeciej kategorii;

➤ *pojęcie otwartości kultury, niezwykle ważne dla jej historycznego rozwoju, polega przede wszystkim na zachowaniu stanu równowagi pomiędzy jej wewnętrznym rozwojem opartym na rodzimych wartościach a ochroną przed niepożądanymi wpływami i jednoczesną interpretacją elementów niesprzecznych - równowaga ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa kulturowego w zakresie kultury duchowej;*

➤ *ważnym czynnikiem bezpieczeństwa kulturowego jest prowadzenie zagranicznej polityki kulturowej obliczonej z jednej strony na promocję własnej kultury i kraju, z drugiej zaś, na tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych do rozwoju kultury.*

Taka interpretacja pojęcia bezpieczeństwa kulturowego jest autentycznie związana z polityką i strategią bezpieczeństwa narodowego. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z roku 2007 istnieje tylko wzmianka na s. 4 pkt. 1.1 i na s. 5 pkt. 12 „o ochronie dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej”.

Ostatnią kwestią do rozważenia pozostaje zagrożenie bezpieczeństwa kulturowego. Trudność w ocenie bezpieczeństwa kulturowego polega na niemożności zastosowania jakichkolwiek mierników jego zagrożenia. Każda ocena stanu tego bezpieczeństwa będzie zawierała pewną dozę subiektywizmu. Może raczej kompleksowe badania stanu kultury, opinie twórców i ich konfrontacja z ocenami instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kulturowe pozwalają racjonalnie zdefiniować rzeczywiste zagrożenia. Aktualne zagrożenia są związane z procesami globalizacji i dotyczą głównie kultury symbolicznej. Pierwszym przypadkiem globalizacji jako spotkania i mieszania się kultur był okres hellenizmu. Obecny etap globalizacji polega przede wszystkim na tym, że szok kultury jest związany z permanentnym napływem produktów kultury masowej. Jest on nie tylko bezprecedensowy w swej skali, ale także ma charakter globalny, nie tak jak było dawniej – jednostkowy lub lokalny. Dzisiaj media oraz Internet powodują, że doznania otrzymujesz na odległość, bez konieczności cielesnego kontaktu. Zjawiska globalizacji powodują powstawanie nowego

kosmopolitycznego stylu życia polegającego na częściowym zaniku roli religii, moralności, rodzimej kultury i narodowości jako wyznacznika zachowań. Skomplikowane relacje pomiędzy globalizacją a elementami narodowymi i lokalnymi rodzą różne skutki, pozytywne i negatywne, mogą być szansą, a jednocześnie zagrożeniem. Należy tu także dostrzegać takie zjawiska, jak nierzadkie przypadki gry i wykorzystania kultury masowej przez kultury lokalne, etniczne i religijne używające do tego mediów elektronicznych i Internetu. Niewątpliwie zagrożenia w obszarze kultury materialnej są bardziej dostrzegalne niż w kulturze symbolicznej, a tym samym określenie stanu bezpieczeństwa kulturowego w tej sferze jest łatwiejsze i bardziej wymierne.

Na podstawie badań przeprowadzonych w Akademii Obrony Narodowej nad zagrożeniami dla bezpieczeństwa kulturowego Polski za najbardziej prawdopodobne zagrożenia uznano następujące:

- 1) spadek poczucia więzi kulturowej wśród Polaków;
- 2) ograniczenie suwerenności państwa;
- 3) internacjonalizacja zagrożeń społecznych w Państwie;
- 4) wzrost zależności kulturowej od wzorców zachodnich;
- 5) spadek środków finansowych na kulturę, ochronę zabytków;
- 6) brak polityki i profesjonalnej, racjonalnej strategii kulturalnej.

Za mniej prawdopodobne uznano takie zagrożenia, jak:

- kryzys państwa narodowego i jego wpływ na kulturę;
- uniformizacja treści przekazywanych przez media;
- wzrost ekspansji kultury masowej i kryzys wartości.

Można postawić kolejne pytanie: czy członkostwo Polski w Unii Europejskiej nie pociągnie za sobą zagrożenie dla polskiej kultury i tożsamości kulturowej? Otóż Unia Europejska, poczynszy od traktatu z Maastricht, zadeklarowała, że chce budować własną tożsamość, ale przy jednoczesnym poszanowaniu tożsamości krajów członkowskich. I dziś problemem jest nie tyle kształtowanie jakiejś ponadnarodowej kultury, ile utrzymanie bogactwa różnorodności i wielokulturowości, przy świadomości istnienia wspólnych greckorzymskich i judeochrześcijańskich korzeni. *Kształtowanie wspólnych standardów dotyczy jedynie kultury politycznej, strategicznej, demokracji, praw człowieka, państwa prawa i tolerancji. W tym zakresie standardy polskie mogą się różnić od poziomu Europy Zachodniej, jednak nie na tyle, by zagrażało to czyjejkolwiek tożsamości.* Polski system bezpie-

czeństwa kulturowego, choć bardzo rzadko tak nazywany, może jeszcze nie jest doskonały, na pewno ma wiele braków, ale jest w miarę skuteczny przed większością zagrożeń. Jego doskonałość może wzrosnąć wraz z upływem lat członkostwa w Unii Europejskiej, bo już po siedmiu latach można zaobserwować postęp chociażby w kulturze materialnej.

2.10 BEZPIECZEŃSTWO RELIGIJNE

Na początek kilka słów o samym pojęciu znaczeniowym bezpieczeństwa religijnego. Muszę przyznać, że długo zastanawiałem się, czy taka nazwa podrozdziału będzie właściwa i poprawna z punktu widzenia samej istoty. Myślałem też o bezpieczeństwie wyznaniowym, choć miałem duże wątpliwości do takiego określenia. Poza tym w swoich dwóch artykułach o bezpieczeństwie narodowym, w jego strukturze, umieściłem świadomie jako jedną z kategorii bezpieczeństwa wewnętrznego – *bezpieczeństwo religijne*. Jak dotąd nie miałem oponentów. Natomiast moje przekonanie stało się mocniejsze po odszukaniu terminu „religia” w *Słowniku języka polskiego* z 1981 roku, (tom III, s. 42), w którym termin religia to- *forma świadomości społecznej obejmująca wierzenia, dotycząca genezy, struktury i celu istnienia człowieka, ludzkości i świata, tj. doktryna religijna, zwykle jest to wiara w istoty nadprzyrodzone – Boga*.

Kolejna kwestia do wyjaśnienia to sprawa bezpieczeństwa religijnego, która znalazła się w tytule podrozdziału jako kategoria bezpieczeństwa.

Może powstać wątpliwość i zarazem pytanie: dlaczego religia (wyznanie) i wszystko to, co z nią się wiąże, musi być chronione w ogólnym systemie bezpieczeństwa państwa? Ale to wynika z Konstytucji RP z 1997 roku, z Art. 25, który stanowi: *Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego*. Stosunki między Rzeczypospolitą Polską a Kościołem katolickim określają: umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i odpowiednie ustawy¹⁰³. Takim istotnym w tej sprawie dokumentem dziejowym jest Konkordat, podpisany między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską w dniu 28 lipca 1993 roku. Sam

103 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1997, s. 6.

fakt podpisania Konkordatu był wydarzeniem doniosłym w skali krajowej i międzynarodowej¹⁰⁴.

W tym ważnym dokumencie Art. 1. stanowi: Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego. Natomiast Art. 4, pkt. 2 zawiera bardzo ważną treść z punktu widzenia prawnego, a mającą związek z bezpieczeństwem: *Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego. Władza kościelna dokonuje stosownego powiadomienia kompetentnych organów państwowych*¹⁰⁵. A w Art. 8 postanowiono: *Sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych niż określonych w ustępie 3. nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny.*

Kolejnym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego, w moim przekonaniu, jest rola Kościoła katolickiego w zakresie **podmiotowym i przedmiotowym**. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wszelkiej wolności praw człowieka i obywatela. Koncepcja ta jest zgodna z postanowieniami licznych aktów prawa międzynarodowego i odnosi się do zakresu podmiotowego. Do zakresu przedmiotowego natomiast – zakres gwarantowanej konstytucyjnie wolności sumienia i religii, prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, ale z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego sumienia i wyznania oraz jego przekonań.

Nie mogę też pominąć roli Kościoła w czasach nadzwyczajnych, trudnych dla narodu i państwa polskiego, tj. w okresie zaborów (123 lata), faszyzmu (6 lat) i komunizmu (45 lat), kiedy w obronie wiary i polskości, a także kultury i zwykłych obywateli, duchowni (biskupi, księża i zakonnicy) oraz siostry zakonne oddawali życie i dzielili losy innych obywateli w więzieniach i obozach koncentracyjnych lub na nieludzkiej ziemi – Syberii.

¹⁰⁴ Krukowski, *Nowy Konkordat a prawo polskie*, Civitas Christiana, Warszawa 1994, s.97.

¹⁰⁵ Tamże, s. 99.

Wreszcie w Ustawie z dnia 7 maja 1989 roku, uzupełnionej w 2004 r., Art. 12 stanowi: *Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych, ustanowione według przepisów prawa wewnętrznego kościoła lub innego związku wyznaniowego, korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego.* To oznacza, że zgodnie z Art. 13. ustawy majątek i przychody kościołów i innych związków wyznaniowych podlegają ogólnie obowiązującym przepisom podatkowym, z wyjątkami określonymi w odrębnych ustawach. Te powody dały mi odwagę do umieszczenia bezpieczeństwa religijnego w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego, w systemie bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie z prawem o ochronie podlegają zarówno osoby duchowne i zakonne, jak i ich mienie.

Pozostaje następna ważna kwestia do wyjaśnienia, a mianowicie: czy współcześnie religia (wyznanie) – Kościół jest zagrożony i głównie przez jakie czynniki? Co jest głównym zagrożeniem Kościoła w Polsce?

Na pierwszą część pytania odpowiedź jest oczywista. Tak, są zagrożone. Istnieją liczne dowody na potwierdzenie takiej tezy na przestrzeni 22 lat państwa demokratycznego, po odzyskaniu niepodległości w 1989 roku. Natomiast, co do kategorii (czynników) zagrożeń, należy dokonać głębszej analizy i oceny zagrożeń i wyłonić tylko te, które dotyczą bezpieczeństwa religijnego – Kościoła w Polsce jako członka Unii Europejskiej od 1 maja 2004 roku. Było wielu Polaków sceptycznie nastawionych do UE m.in. ze względu na obawę zagrożeń dla światopoglądu katolickiego i potencjalną ateizację życia religijnego. Jednak w tej sytuacji należy podać niektóre fakty, które mogą zmienić nastawienie i sceptyczne przekonanie do tej istotnej dla Polaków kwestii.

Jest faktem, że dzisiaj Unia Europejska to 27 państw, 23 języki, około 500 mln ludzi, dotychczasowe podziały na łańciski Zachód i grecki Wschód oraz na łańciski Rzym i protestancką północ Europy są nadal aktualne, a stosunki pomiędzy religiami i wyznaniem, jeśli nawet pozostają poprawne, to raczej chłodne. W Unii Europejskiej jest 58% katolików, 19% protestantów, po 3% prawosławnych i muzułmanów, ateistów ponad 15%.

Te 15% ateistów i bezwyznaniowców stanowi tylko około 70 mln obywateli Unii¹⁰⁶. Powstaje pytanie, czy ta katolicka 58% społeczność nie powinna układać poprawnych stosunków z pozostałymi wyznaniem dla

¹⁰⁶ C. Janik, *Polska w Unii Europejskiej a stosunki wyznaniowe*, Toruń 2005, s. 14.

dobra wspólnego Sojuszu i Europy? Czy takie współdziałanie nie jest możliwe? Odpowiedzi dzisiaj w tej ważnej sprawie mogą być różne, w zależności od tego, kto na nie odpowiada, ale na pewno wszystkie rozwiązania są możliwe w budowaniu współżycia dla dobra ludzkości.

Przepisy umów międzynarodowych tworzące Unię Europejską – Traktat z Maastricht z 7 lutego 1992 roku i Traktat z Amsterdamu z 2 października 1997 roku, nie przyznały organom unijnym bezpośrednich uprawnień do tworzenia norm prawa wyznaniowego, obowiązującego w państwach członkowskich. Natomiast Art. 5 Traktatu Amsterdamskiego, w ust. 1. przewiduje, że Wspólnota działa w granicach przyznanych jej postanowieniami w sprawach, które jej zostały przyznane¹⁰⁷.

Natomiast ust. 2 art. 5 stanowi w dziedzinach, które nie należą do jej wyłącznych kompetencji, Wspólnota działa według zasad pomocniczości oraz tylko wtedy, gdy sprawy te nie mogą być efektywnie realizowane przez państwa członkowskie i dlatego – ze względu na zakres i oddziaływanie – mogą być lepiej wykonane przez organy Wspólnoty.

Odpowiadając na pytanie, czy współcześnie religia – Kościół w Polsce jest zagrożony, można na podstawie analizy, oceny faktów i doświadczeń, jakie miały miejsce po odzyskaniu niepodległości w 1989 roku, stwierdzić że tak, i to w dwóch kategoriach, tj. **duchowej i materialnej**.

W kategorii duchowej:

- 1) **relatywizm moralny,**
- 2) **liberalizm (różnorodność i pluralizm),**
- 3) **fundamentalizm religijny (Islam),**
- 4) **degrengolada rodziny (upadek moralny),**
- 5) **degeneracja pojęcia małżeństwa,**
- 6) **obniżenie wartości wspólnot religijnych,**
- 7) **degradacja autorytetu duchownego.**

W kategorii materialnej:

- 1) **fizyczne niszczenie świątyń (podpalanie),**
- 2) **rabowanie i nielegalne wywożenie dzieł sztuki sakralnej,**
- 3) **kradzieże mienia kościelnego,**
- 4) **napadanie na duchownych na tle nienawiści i chęci zysku.**

¹⁰⁷ M. Pietrzak, *Polskie prawo wyznaniowe wobec standardów UE*, Toruń 2005, s. 17.

W świetle Konkordatu, Prawa Karnego i Prawa Cywilnego, w ramach dóbr kultury i dziedzictwa narodowego ochronie podlegają: jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych, zabytki, muzea, archiwa, biblioteki, cmentarze i inne obiekty sakralne na terytorium RP. Ochronie prawnej podlegają również takie wartości, jak: wolność sumienia i wyznania, uczucia religijne, dobra osobiste i życie ludzkie duchownych.

Kończąc rozważania na temat bezpieczeństwa religijnego, muszę w tym miejscu dodać i podkreślić, że wszystkie przytoczone argumenty mają swoje uzasadnienie w odpowiednich dokumentach normatywnych, tj. Konstytucji RP, ustawach, Konkordacie i innych powszechnie obowiązujących przepisach prawnych o randze ustawowej. To wcale nie oznacza, że za bezpieczeństwo religijne odpowiadają tylko organy państwowe do tego powołane. W ochronie na przykład dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w ustawie z 23 lipca 2003 roku istnieje zapis: *Ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego jest zadaniem władz publicznych, w którym to zadaniu partycypują wszyscy obywatele.*

Zdaję sobie sprawę, że w tym ciekawym podrozdziale nie dałem Czytelnikowi (Studentowi) pełnej wiedzy na temat bezpieczeństwa religijnego. Jednak starałem się udowodnić, że ta kategoria bezpieczeństwa, na równi z innymi, ma swoje miejsce w systemie bezpieczeństwa państwa. Ponadto, powołując się na najważniejsze materiały źródłowe, podałem przyczyny zagrożeń bezpieczeństwa religijnego w Polsce oraz środki i organy odpowiedzialne za stan bezpieczeństwa. Natomiast jeśli ktoś będzie chciał zgłębić problem, odsyłam do literatury i materiałów źródłowych podanych w bibliografii. Na dzień dzisiejszy literatury i różnych innych publikacji na temat bezpieczeństwa religijnego w Polsce i jego zagrożenia w XXI wieku jest wiele i mam nadzieję, że z czasem będzie coraz więcej.

3. BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE

Drugą podstawową formułą kategorii bezpieczeństwa narodowego jest **bezpieczeństwo zewnętrzne**. Służy ono w nauce o bezpieczeństwie do analizowania bezpieczeństwa państwa w obszarze i wymiarze międzynarodowym, a także w sojuszach wobec współczesnych zagrożeń. Idea bezpieczeństwa zewnętrznego wyraża pragnienie bycia bezpiecznym w razie agresji i opiera się na pewności, że nie będzie się obiektem ataków, a w przypadku ich zaistnienia, udzielona zostanie natychmiastowa pomoc ze strony innych państw – sojuszników.

3.1 ISTOTA I ZNACZENIE BEZPIECZEŃSTWA ZEWNĘTRZNEGO

Sam termin bezpieczeństwa zewnętrznego odnosi się do podmiotowych potrzeb oraz interesu państwa i można go uznać – może w uproszczeniu – za formę definicji bezpieczeństwa narodowego. Istota bezpieczeństwa zewnętrznego sprowadza się głównie, ale nie tylko, do polityczno-militarnych gwarancji dla państwa, które sprawiają, że nie stanie się ono obiektem napaści zbrojnej lub ataku terrorystycznego, albo presji politycznej, gospodarczej, energetycznej, ideologicznej, kulturowej i jeszcze innej.

Zgodnie ze Strategią Bezpieczeństwa Narodowego RP, pkt. 3.1 – obowiązkiem państwa jest konsekwentne zabieganie o tworzenie jak najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia kraju i umacnianie jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu. Należy tworzyć i rozwijać zdolności do osiągania narodowych celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa w bezpośrednim sąsiedztwie, przestrzeni europejskiej, euroatlantyckiej i globalnej, a także tworzyć warunki dla umacniania skutecznych powiązań i mechanizmów wspólnotowych i sojuszniczych. Należy wspierać procesy transformacyjne w Europie Wschodniej. W wymiarze globalnym głównym zadaniem jest rozwój przyjaznych stosunków z partnerami w Sojuszu NATO.

Jak z tego wynika, istota bezpieczeństwa zewnętrznego państwa wpływa z różnych czynników w wymiarze narodowym i międzynarodowym, strategicznym i geostrategicznym, politycznym, ekonomicznym, społecznym i militarnym. Ale najważniejszym z nich jest dobra i klarowna polityka zagraniczna państwa na arenie międzynarodowej oraz mocne i wiarygodne osadzenie w sojuszach. Dobrze jest, kiedy państwo średniej wielkości, jak Polska, ma aktywną, mocną dyplomację oraz nowoczesną, profesjonalną, zawodową armię i nowoczesną, wolnorynkową gospodarkę oraz stabilną demokrację. Krótko rzecz ujmując, bezpieczeństwo ze-

wewnętrzne powinno być oparte na szeroko rozumianej sile i wiarygodności w stosunkach międzynarodowych oraz na aktywnej działalności w sojuszach (NATO i UE).

3.2 BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE A SOJUSZ NATO

Polska od dwunastu lat, tj. od 12 marca 1999 roku jest wiarygodnym członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO). Po złożeniu w tym dniu na ręce rządu Stanów Zjednoczonych Ameryki Aktu ratyfikacji w sprawie przystąpienia Polski do Traktatu Północnoatlantyckiego kraj nasz stał się oficjalnie dziewiętnastym członkiem NATO. Rangę tego ważnego wydarzenia określają cele, które w wyniku tego aktu zostały spełnione, a przede wszystkim nastąpiło:

- zagwarantowanie Polsce i jej obywatelom bezpieczeństwa poprzez udział w północnoatlantyckim systemie obronnym;
- zapewnienie trwałego wejścia Polski do zachodniego obszaru cywilizacyjnego oraz potwierdzenie wobec społeczności międzynarodowej przywiązania naszego państwa do zasad demokracji, wolności jednostki, praworządności i gospodarki wolnorynkowej.

Członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim stało się jednym z najważniejszych priorytetów polityki bezpieczeństwa narodowego wobec zagrożeń trzeciego tysiąclecia w różnych najważniejszych obszarach. Powstaje pytanie: czym jest Sojusz NATO dziś w aspekcie bezpieczeństwa?

Uważam, że na tak postawione pytanie odpowiedzią będzie fragment z Koncepcji Strategicznej przyjętej przez szefów rządów – członków Sojuszu NATO w Lizbonie, w dniu 19 listopada 2010 roku. *Podstawowym i niezmiennym celem NATO jest ochrona i obrona wolności i bezpieczeństwa wszystkich jego członków za pomocą środków politycznych i wojskowych. Obecnie Sojusz pozostaje podstawowym źródłem stabilności w nieprzewidywalnym świecie. I dalej ta koncepcja stanowi: Państwa członkowskie NATO tworzą unikalną wspólnotę wartości, zobowiązały się do zasad wolności osobistej, demokracji, praw człowieka i rządów prawa. Sojusz jest mocno zaangażowany w cele i zasady Karty Narodów Zjednoczonych i Traktatu Waszyngtońskiego, który potwierdza główną odpowiedzialność Rady Bezpieczeństwa ONZ za utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa.*

Wracając do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r., w której czytamy: *Sojusz Północnoatlantycki jest dla Polski najważniejszą formą współpracy w polityczno-wojskowym wymiarze bezpieczeństwa oraz*

filarem stabilności na kontynencie, a także główną płaszczyzną stosunków transatlantyckich. Priorytetem pozostaje zwiększenie zdolności NATO do pełnienia jego podstawowej funkcji – zbiorowej obrony i tworzenia płaszczyzny konsultacji w razie zagrożenia.

Polska uznaje potrzebę doskonalenia zdolności Sojuszu NATO do likwidowania zagrożeń współczesnych. Istotnymi zagrożeniami dla całego środowiska bezpieczeństwa są zagrożenia asymetryczne. Najpoważniejszym z nich pozostaje nadal terroryzm międzynarodowy, który choć najbardziej widoczny w regionie Bliskiego Wschodu, stanowi ciągle wyzwanie dla całej społeczności międzynarodowej. Stosunkowo nowym, coraz częściej występującym zjawiskiem jest cyberterroryzm, którego celem jest sparaliżowanie przeciwnika poprzez zablokowanie, przejęcie kontroli lub zainfekowanie jego połączeń sieciowych. Broń masowego rażenia jest szczególnie groźna w sytuacji uzyskania dostępu do niej przez organizacje terrorystyczne, autorytarne reżimy i państwa niestabilne politycznie. Dlatego też Siły Zbrojne RP uczestniczą i będą uczestniczyć w misjach pokojowych i stabilizacyjnych, zgodnie z Traktatem NATO i możliwościami państwa polskiego. Obecnie należy mieć na uwadze postęp we wszystkich obszarach, tj. w nauce, technice i technologii oraz w bezpieczeństwie.

Chcąc być liczącym się członkiem NATO, Polska powinna nadążać za postępowaniem w kluczowych dziedzinach bezpieczeństwa. Obecnie ważnym wyzwaniem Sojuszu NATO jest pomyślenie zakończenia wojny w Afganistanie, w której m.in. biorą aktywny udział polscy żołnierze. Zwycięstwo w Afganistanie stałoby się wyrazem spójności i wiarygodności oraz gwarantem bezpieczeństwa międzynarodowego.

Akcesja Polski do Sojuszu NATO nie zakończyła procesu integracji z jego strukturami polityczno-militarnymi. Proces ten jest długofalowy, wymaga wysiłków wszelkich struktur i instytucji państwa, nie tylko Ministerstwa Obrony Narodowej. Przebiega on na wielu poziomach, wielu obszarach i obejmuje: kwestie legislacyjne, ochronę informacji, zapewnienie aktywnego uczestnictwa w wypracowaniu politycznych i strategicznych decyzji, a także pełną integrację wojskową.

Pełna integracja wojskowa z Sojuszem NATO jest procesem długotrwałym i wieloaspektowym; obejmuje nie tylko kwestie technicznej i organizacyjnej interoperacyjności wojsk, ale także stosunków cywilno-wojskowych, uzawodowienie armii, reorganizację strukturalną, odpowiednie szkolenie i uzbrojenie, czyli profesjonalizacja armii. Aktualny stan zaawansowania wszystkich wymienionych kierunków działań wymaga

niezbędnego przyspieszenia całego procesu i podjęcia większego wysiłku organizacyjnego i finansowego, kooperatywnego i merytorycznego.

Dostosowanie systemu obronnego do wymogów sojuszniczych jest procesem kompleksowym. Kluczowe znaczenie dla integracji ma podjęcie komplementarnych działań na szczeblu władzy ustawodawczej i wykonawczej, służących umacnianiu zdolności obronnej państwa i bezpieczeństwa narodowego. Wszystkie podejmowane decyzje na rzecz doskonalenia potencjału militarnego RP, jako członka Sojuszu, muszą być podyktowane również interesami narodowymi, a nie tylko sojuszniczymi.

Na zakończenie tego podrozdziału podaję bardzo ważną wiadomość o randze międzynarodowej, a dotyczącej bezpieczeństwa światowego. Otóż 2 maja 2011 r. został zlikwidowany przez komandosów z US Navy Seals w Abbottabad w Pakistanie charyzmatyczny przywódca Al-Kajdy Osama bin Laden. Zginął od strzału w głowę, w akcji militarnej „Geronimo”. **„Sprawiedliwości stało się zadość”** - ogłosił prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej – Barack Obama 2 maja 2011 roku.

W ten sposób dopełniło się życie i złowroga kariera człowieka uznanego na Zachodzie za najgroźniejszego zbrodniarza przełomu wieków (XX/XXI), przywódcę organizacji odpowiedzialnej za większość zamachów i operacji terrorystycznych ostatnich lat od Nowego Jorku (World Trade Center) po Bali, od Moskwy po Dar es - Salaam.

Wypowiadając wojnę Zachodowi, Saudyjczyk Osama bin Laden wywołał niemal globalny konflikt. Jego zwolennicy nie tylko przepowiadali zamachy, ale też wywoływali wojny domowe, uczestniczyli w nich lub starali się przejmować inicjatywę – w Afganistanie i Pakistanie, Somalii i Sudanie, Kaszmirze, Iraku i Jemenie, w Bośni i na Kaukazie. W dalszym ciągu nie rezygnują, usiłują przejąć rewolucje na Bliskim Wschodzie i w Maghrebie.

Od dziesięcioleci nikt nie zagroził porządkowi światowemu tak, jak Osama bin Laden i Al-Kaida w wojnie, którą wywołał. Jego śmierć jest najważniejszym wydarzeniem od 11 września 2001 roku. Ważniejszym niż inwazja USA na Afganistan, atak na Irak czy pojmanie i zgładzenie Sadaama Husajna.

Po śmierci Osamy bin Ladena siatka się nie rozpadnie, ale na pewno rozluźni struktury. Do niedawna organizacje terrorystyczne, zabiegając o pieniądze i wsparcie, chętnie ogłaszały się filiami Al-Kaidy w Iraku, Jemenie i Maghrebie. Bez Saudyjczyka i pod presją Zachodu filie Al – Kaidy

mogą znów przeistaczać się w niezależne organizacje. I z globalnych staną się na powrót ugrupowaniami zajmującymi się lokalnymi problemami, a nie światowym dżihadem. Jeśli miejsca po Osامية bin Ladenie nie zajmie ktoś równie utalentowany w zbrodniczym rzemiośle, to zagrożenie terrorystyczne może ulec zmniejszeniu.

Ale terroryzm nie skończy się po śmierci emira Al – Kaidy. Osama pierwszy zastosował terroryzm i zamachy samobójcze na taką skalę, by sparaliżować nieprzyjaciół strachem i tym samym wywołać III wojnę światową. Liczył, że obali ona niesprawiedliwy, jego zdaniem, porządek świata, a na jego zgłiszczach zostanie wzniesiony nowy, lepszy. Nie powinno się mówić źle o zmarłych, ***ale o nim należy mówić źle i dużo.***

3.3 BEZPIECZEŃSTWO ZEWNĘTRZNE A UE

Mija osiem lat od 1 maja 2004 roku – daty wstąpienia Polski do Unii Europejskiej (UE) na podstawie referendum. Obecnie Unia Europejska liczy 27 państw z około 500 mln mieszkańców. Należy się liczyć z faktem, że jest to mocarstwo, którego liczba mieszkańców jest większa aniżeli USA (267 mln) i Rosji (147mln) razem wziętych.

W Preambule Traktatu o Unii Europejskiej między innymi czytamy:

Zdecydowani przejść do nowego etapu procesu integracji europejskiej, zapoczątkowanego ustanowieniem Wspólnot Europejskich.

Potwierdzając swe przywiązanie do zasad wolności, demokracji, poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności oraz państwa prawnego.

Potwierdzając swe przywiązanie do podstawowych praw socjalnych określonych w Europejskiej Karcie Społecznej, podpisanej w Turynie dnia 18 października 1961 roku oraz we wspólnotowej Karcie Socjalnych Praw Podstawowych Pracowników z 1989 roku.

Wyrażając mocną wolę popierania postępu gospodarczego i społecznego swych narodów poprzez urzeczywistnienie rynku wewnętrznego oraz umacnianie spójności i ochrony środowiska naturalnego, przy uwzględnieniu zasady stałego rozwoju, oraz prowadzenia polityk, które zapewnią, że integracji gospodarczej towarzyszyć będzie równoczesny postęp w innych dziedzinach.

Zdecydowani realizować wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, w tym stopniowo określać wspólną politykę obronną, która mogłaby prowadzić do wspólnej obrony, zgodnie z artykułem 42, wzmacniając w ten

sposób tożsamość i niezależność Europy w celu wspierania pokoju, bezpieczeństwa oraz postępu w Europie i na świecie.

Zdecydowani ułatwić swobodny przepływ osób, przy zapewnieniu bezpieczeństwa swym narodom, poprzez ustanowienie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, zgodnie z postanowieniami niniejszego Traktatu i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

A w postanowieniach wspólnych, Art. 1. Traktatu czytamy:

Niniejszym traktatem WYSOKIE UMACNIAJĄCE SIĘ STRONY ustanawiają między sobą UNIĘ EUROPEJSKĄ, zwaną dalej „Unią”, której Państwa Członkowskie przyznają kompetencje do osiągnięcia ich wspólnych celów.

Niniejszy Traktat wyznacza nowy etap w procesie tworzenia coraz ściślejszego związku między narodami Europy, w którym decyzje podejmowane są możliwie najwyższym poszanowaniem zasady otwartości i jak najbliżej obywateli.

Podstawę Unii stanowi niniejszy Traktat oraz Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (zwane dalej „Traktatami”). Oba te Traktaty mają taką samą moc prawną. Unia zastępuje Wspólnotę Europejską i jest jej następcą prawnym.

Natomiast, w Art. 2. czytamy bardzo ważną treść Traktatu, a mianowicie:

Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne Państwom Członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn.

W postanowieniach dotyczących polityki bezpieczeństwa i obrony, w Art. 42 (s. 51) czytamy:

1) *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony stanowi integralną część wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Zapewnia Unii zdolność operacyjną opartą na środkach cywilnych i wojskowych. Unia może z nich korzystać w przeprowadzanych poza Unią misjach utrzymania pokoju, zapobiegania konfliktom i wzmacniania międzynarodowego bezpieczeństwa, zgodnie z zasadami Karty Narodów Zjednoczonych. Zadania te są wykonywane w oparciu o zdolności, jakie zapewniają Państwa Członkowskie.*

2) *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony obejmuje stopniowe określanie wspólnej polityki obronnej Unii. Doprowadzi ona do utworzenia wspólnej obrony, jeżeli Rada Europejska, stanowiąc jednomyślnie, tak zdecyduje. W takim przypadku Rada Europejska zaleca Państwom Członkowskim przyjęcie stosownej decyzji zgodnie z ich odpowiednimi wymogami konstytucyjnymi.*

Wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa wykonuje wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz Państwa Członkowskie, zgodnie z Traktatami. Szczególną rolę Parlamentu Europejskiego i Komisji w tej dziedzinie określają Traktaty. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie jest właściwy w zakresie tych postanowień, z wyjątkiem właściwości do kontrolowania przestrzegania artykułu 40. niniejszego Traktatu i do kontroli legalności niektórych decyzji przewidzianych w artykule 275., akapit 2. Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Podsumowując tę część rozważań, można stwierdzić, że wspólnym celem Unii Europejskiej jest zapewnienie stabilizacji i dobrobytu oraz przestrzeganie wartości, a ponadto zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa w całej Europie i na świecie.

W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2007 r., w pkt. 44. jest zapis o następującej treści: *Członkostwo w Unii Europejskiej w istotnym stopniu determinuje postawy bezpieczeństwa Polski. Radykalnie zwiększyło możliwości realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa i zdolności oddziaływania międzynarodowego. Wzmocniło pozycję Polski w świecie, ale jednocześnie spowodowało wzrost jej odpowiedzialności za kształt porządku międzynarodowego.*

Dzięki takim instrumentom, jak: *Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, europejska polityka bezpieczeństwa i obrony, jednolity rynek europejski, wspólna polityka handlowa, fundusz spójności oraz inne mechanizmy wspierania rozwoju, współpraca w zakresie sądownictwa i spraw wewnętrznych, udział Polski w Unii Europejskiej wpływa pozytywnie na bezpieczeństwo i możliwości rozwojowe państwa i społeczeństwa we wszystkich wymiarach życia politycznego, gospodarczego i społecznego.*

Natomiast w pkt. 45, s. 12 podano: *W interesie bezpieczeństwa Polski jest umacnianie pozycji Unii w świecie i zwiększanie jej międzynarodowego zaangażowania zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej. Polska będzie aktywnie uczestniczyć w rozwoju wspólnej polityki zagranicznej i bezpie-*

czeństwa, dążąc do zacieśnienia współpracy państw członkowskich, zbliżania ich stanowisk i harmonizowania interesów oraz wypracowania nowych instrumentów wspólnej polityki. Szczególna uwaga poświęcona będzie działaniom na rzecz zwiększania aktywności Unii w Europie Wschodniej, m.in. przez aktywny udział w rozwoju Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Polska popiera zaangażowanie UE w łagodzeniu napięć i rozwiązywaniu konfliktów, zwłaszcza w najbliższym sąsiedztwie Unii, w tym w Mołdawii, państwach Kaukazu Południowego i na Bałkanach. Będzie aktywnie uczestniczyć w formułowaniu i realizacji wspólnej polityki UE wobec innych regionów świata, także w określaniu roli Unii w stabilizacji Bliskiego Wschodu. Polska stopniowo zwiększy swój udział w pomocy rozwojowej UE, uznając ją za ważny instrument przyczyniający się do likwidacji źródeł wielu współczesnych zagrożeń. Polska pozostaje zwolennikiem dalszego rozszerzania Unii, widząc w nim skuteczny sposób budowy stabilności ogólnoeuropejskiej.

W interesie Unii Europejskiej, a zwłaszcza Polski, jest wstąpienie do niej Ukrainy, Gruzji i w następnej kolejności Białorusi. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia, proces ich wstąpienia może trwać jeszcze kilka, a może kilkanaście lat, a jego zakończenie, przy sprzyjających warunkach międzynarodowych, może nastąpić dopiero w następnym dziesięcioleciu. Dla Polski pozytywne zakończenie procesu integracji Ukrainy z Unią Europejską byłoby ważnym krokiem na rzecz umacniania swojej pozycji międzynarodowej na wschodzie.

W teście Strategii, w pkt. 46, s. 12 czytamy: *Polska opowiada się za rozwojem europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony. Wniesie znaczący wkład w rozwój wojskowych i cywilnych zdolności UE w zakresie reagowania kryzysowego. Będzie stopniowo zwiększać zaangażowanie w tworzeniu europejskich sił szybkiego reagowania i grup bojowych. Polska opowiada się za dalszym rozwojem współpracy w zakresie przemysłu obronnego, harmonizacji zakupów i wspólnych programów badawczych.*

Ważne znaczenie dla polski ma zawarta treść w pkt. 48, s. 13, mianowicie: *Szczególne znaczenie w polskiej polityce bezpieczeństwa zachowują stosunki dwustronne ze Stanami Zjednoczonymi. Polska uznaje, iż mają one strategiczny charakter i będzie zabiegać o dalszy ich rozwój w duchu solidarnego i zrównoważonego partnerstwa. Polska będzie czynić na rzecz utrwalania amerykańskiej obecności na kontynencie europejskim, również w wymiarze pozamilitarnym. Rozbudowa wszechstronnej współpracy bilateralnej z głównym sojusznikiem RP powinna być czynnikiem umacniającym więzi transatlantyckie, pozytywnie wpływającym na kształt i jakość współpracy*

Sojuszu NATO z Unią Europejską i Stanami Zjednoczonymi.

Kończąc rozważania kwestii bezpieczeństwa zewnętrznego, pragnę podkreślić, że Strategia Bezpieczeństwa Narodowego nie jest czymś krótkoterminowym, albowiem jest ona następstwem polityki bezpieczeństwa narodowego, która swoich celów nie może ograniczać do jednej lub dwóch kadencji rządów. Dlatego strategia głównie określa metody i sposoby działania na okres co najmniej 15-20 lat.

Nie mogę pozostawić Czytelnika (Studenta) bez wyjaśnienia problemu o kluczowym znaczeniu dla Polski i Europy, tj. „tarczy antyrakietowej” i montowania jej na terytorium Polski. W różnych publikacjach i wystąpieniach sejmowych oraz dyskusjach partyjnych były w tej sprawie dwa skrajne stanowiska. Jedni, z ówczesnym Prezydentem RP włącznie, byli za przyjęciem tarczy, przeciwnicy natomiast wyrażali dezaprobatę, twierdząc, że Polska przez tarczę nie wzmocni swego bezpieczeństwa, lecz zdecydowanie go osłabi ze względu na zagrożenie terrorystyczne. W moim przekonaniu, ta druga strona nie miała w tym przypadku racji.

Otóż pragnę przypomnieć, że teoria strategii uznaje dwa rodzaje działań, tj. **działania bezpośrednie** (proste w swoim zamiarze) i **działania pośrednie** (złożone w swoim zamiarze) dla osiągnięcia wyznaczonego celu. W tym konkretnym przypadku (tarczy antyrakietowej) Polska zamierzała osiągnąć cel strategiczny za pomocą działań pośrednich, wzmacniając swoje bezpieczeństwo, w ramach Sojuszu NATO na kierunku wschodnim i północno-wschodnim, poprzez udoskonalenie obrony przeciwlotniczej i przeciwrakietowej.

Podpisana umowa pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi w 2008 roku w Warszawie nie została zrealizowana ze względów politycznych i strategicznych po zmianie prezydentów USA. Montowanie tarczy antyrakietowej w Polsce nie nastąpiło, realizację planu w tej ważnej sprawie odłożono i nie wiadomo na jak długo. Miałem mocne przekonanie, że to ważne wydarzenie dla Europy nastąpi, że rozważa i odpowiedzialność decydentów staną się faktem, ale tak się nie stało. Czy następne rządy, po wyborach parlamentarnych, podejmą ten ważny dla Polski problem, w ramach bezpieczeństwa Sojuszu NATO na kierunku wschodnim, można tylko mieć nadzieję, że tak się stanie. Natomiast jeśli się nie stanie, Rosja znów odniesie sukces w stosunkach międzynarodowych ze szkodą dla Polski. Polityka przyszłego rządu polskiego powinna być, w tym względzie, długowzroczna, przewidywalna, konsekwentna i zgodna z racją stanu, w interesie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

4. METODY STOSOWANE W NAUCZANIU BEZPIECZEŃSTWA

Niemal zawsze przed napisaniem kolejnego rozdziału autor zastanawia się, czasami bardzo długo, jak sformułować w nim podstawowe kwestie, aby były one zgodne z zamiarem, tematem rozdziału i co najważniejsze wnosiły coś nowego w odniesieniu do rzeczywistości. Ponadto należy bezwzględnie pamiętać, że oddajemy opracowanie Czytelnikowi (Studentowi), który ma chęć lub obowiązek opanowania zagadnień niezbędnych do zastosowania w praktycznym działaniu, w różnych środowiskach, tj. w uczelniach i w miejscach pracy.

W tym konkretnym przypadku – podręcznika akademickiego – autor proponuje, aby dzisiejszego studenta na kierunku „bezpieczeństwo” przygotowywać w trzech wymiarach, a mianowicie: ***co ma wiedzieć, co ma znać i co umieć***. Ten trójczłonowy proces dydaktyczny, zwłaszcza w nauczaniu bezpieczeństwa, może przynieść zamierzony efekt na rzecz podniesienia procesu kształcenia w uczelniach publicznych i niepublicznych.

Jeśli opracowany podręcznik daje chociaż w części takie możliwości opanowania teorii i praktyki, należałoby uważać, że spełnia on podstawowe wymagania stawiane współczesnej dydaktyce w uczelniach wyższych.

Drugą, nie mniej ważną kwestią pozostaje jakość opracowanego materiału, zarówno od strony treści merytorycznej, jak i samej formy oraz objętości. Wszyscy wiemy, że opisane zjawiska i podaną w przystępny sposób metodologię rozwiązywania problemów za pomocą symulacji komputerowej, student chętnie czyta i łatwo przyswaja, a tym samym rozwija i kształtuje wyobraźnię w obszarze bezpieczeństwa w różnym wymiarze. Do realizacji takiej koncepcji kształcenia studentów muszą być dobrze przygotowani nauczyciele i instruktorzy, mający bogatą wiedzę i opanowaną metodykę.

Czy pokładane nadzieje autora będą w przyszłości spełnione, okaże się w procesie nauczania bezpieczeństwa w różnych uczelniach, na wszystkich trzech poziomach kształcenia. Miejmy nadzieję, że tak się stanie po opublikowaniu książki i jej zastosowaniu w uczelniach.

Do prawdy i wiedzy oraz umiejętności dochodzi się różnymi metodami lub sposobami. Systematycznie stosowane metody (sposoby) mogą przyspieszyć otrzymanie oczekiwanych wyników poprzez tworzenie warunków, wytrwałe i ciągle sprawdzanie wyników (efektów kształcenia), uzasadnianie wniosków, zgodnie z ustalonymi wcześniej regułami.

Wybór metody (sposobu) właściwej dla swoistości problemu badaw-

czego lub przedmiotu badań, zgodny z założonymi celami badań, stanowi zasadniczy, a niekiedy krytyczny etap w całym procesie badawczym. Warunkiem koniecznym, aczkolwiek niewystarczającym racjonalności wyboru metody, jest znajomość metodologii badań w danej dziedzinie i orientacji rozwojowych w ramach tej metodologii, w tym przypadku w bezpieczeństwie.

Dziedzina bezpieczeństwa jako dyscyplina naukowa jest bardzo rozległa. Obejmuje zarówno bezpieczeństwo narodowe, jak i międzynarodowe, a międzynarodowe – regionalne i globalne. Przy czym bezpieczeństwo narodowe obejmuje bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne.

W tym rozdziale autor dokonuje próby pokazania nie tylko istoty dwóch metod badawczych, tj. burzy mózgów i delfickiej, odnoszących się do heurystyki, ale ich zastosowania w praktycznym rozwiązywaniu złożonych problemów bezpieczeństwa państwa, w sytuacjach kryzysowych, podczas procesu dydaktycznego ze studentami na kierunku „Bezpieczeństwo Wewnętrzne” w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie.

4.1 METODA „BURZA MÓZGÓW” W NAUCZANIU BEZPIECZEŃSTWA

Samo pojęcie *burza mózgów* jako technika wywodzi się z psychologii społecznej, została opracowana przez Amerykanina A. Osbornę w 1936 r. i ma na celu doskonalenie podejmowanych istotnych decyzji grupowych w różnych dziedzinach, w bezpieczeństwie także. Jako metoda jest formą dyskusji dydaktycznej wśród studentów w WSGE.

Burzę mózgów zalicza się do metod aktywizujących, która stanowi podgrupę metod problemowych i należy do tzw. metod *heurystycznych*. Polega ona na dyskusji, w trakcie której uczestnicy (studenci) w sposób swobodny i nieskrępowany wypowiadają wszelkie pomysły, jakie im przychodzą do głowy w danym momencie, w konkretnej kwestii.

Istotą jest tu odblokowanie myślenia, oderwanie od stereotypów, reguł klasycznej logiki i istniejących realiów, uczynienie go bardziej elastycznym i twórczym. Dlatego na etapie zgłaszania pomysłów obowiązuje bezwzględny zakaz ich krytyki. Na krytykę, ocenę i na wspólną decyzję wyboru ostatecznego rozwiązania kwestii przychodzi czas później.

Metoda ta znana jest także pod nazwami „*giełda pomysłów*” lub „*fabryka pomysłów*”. Angażując wszystkich studentów danej grupy o specjalności „Bezpieczeństwo wewnętrzne”, dając każdemu możliwość nie-

skrępowanej wypowiedzi, gromadzi się w ten sposób bardzo szybko wiele hipotez rozwiązania postawionego problemu lub kwestii, co w dydaktyce jest cenne. Proces myślenia składa się z dwóch faz, a mianowicie: generowania (produkcji) hipotez i ich estymacji (oceniań). Jeżeli faza estymacji jest zbyt bliska fazie generowania, student powstrzymuje się od wygłoszenia swoich racji. Kiedy ma zgłosić publicznie pomysł rozwiązania danego problemu, może go oceniać, biorąc pod uwagę ocenę grupy, jak zostanie przez nią odebrany, a także czy jego pomysł jest uzasadniony w świetle posiadanej wiedzy merytorycznej. Niekiedy pomysł, nawet z pozoru niedorzeczny, może zostać przyjęty, a po późniejszej ocenie i modyfikacji wprowadzony w życie jako racjonalny.

Jeszcze jedna uwaga, a mianowicie – powodzenie tej metody jednak jest uzależnione od aktywności całej grupy studentów, z czym niekiedy wykładowca może mieć trudności. Aby uniknąć takich sytuacji, metodę tę w procesie dydaktycznym, z grupą na kierunku „Bezpieczeństwo wewnętrzne” wprowadzać należy na drugim roku (w trzecim semestrze), tj. po opanowaniu podstawowej wiedzy z teorii bezpieczeństwa. Ważne jest również, że burza mózgów stanowi jedynie początkową fazę zajęcia (ćwiczenia). Ponieważ drugą fazą (drugi etap) – wśród istniejącego zbioru pomysłów należy jeszcze dokonać wyboru, według wcześniej ustalonego kryterium wartościowania.

Stosowania metody „*burzy mózgów*” nie jest trudne i nie wymaga dużego czasu, pod warunkiem że o wiele wcześniej zostaną przygotowane materiały ćwiczenia sztabowego, w którym będą zawarte problemy do rozwiązania, wyraźna struktura danego ćwiczenia, kryteria oceny i na każdy problem oceny będą sporządzone odpowiednie tabele.

Praca ze studentami, podczas stosowania tej metody, składa się z trzech etapów, tj. **wprowadzenia, zbierania pomysłów i analizy pomysłów.**

1) **Wprowadzenie** - przygotowuje studentów do zrozumienia problemów, które będą przedmiotem badawczym (może to być wykład, seminarium lub jeszcze inna forma zajęcia przed ćwiczeniem). Może także takie ćwiczenie sztabowe poprzedzać kolokwium. Chodzi głównie o to, aby student był dobrze przygotowany teoretycznie do rozwiązywania problemów praktycznie w sytuacjach kryzysowych. Jest również ważne, aby student był zapoznany z zasadami uczestnictwa w burzy mózgów podczas ćwiczenia sztabowego. Muszą być też zachowane następujące reguły:

- każdy student ma prawo zgłosić dowolną liczbę pomysłów;

- ważna jest liczba, a nie jakość pomysłów;
- pomysły nie mogą być przez nikogo oceniane, krytykowane, komentowane;
- można korzystać z wcześniej zgłoszonych pomysłów, zmieniać je lub rozwijać;
- pomysły mogą być najbardziej śmiałe i nedorzeczne;
- nie notuje się autora pomysłu;
- głosu udziela tylko prowadzący ćwiczenie;
- pomysły powinny być notowane na tablicy (monitorze) przez wyznaczonego sekretarza.

Aby zapewnić anonimowość i nieocenianie, pomysły zgłasza się na kartkach, a sekretarz grupuje kartki według koncepcji rozwiązań.

2) **Zbieranie pomysłów** – studenci podają swoje pomysły rozwiązania wyznaczonego problemu. Sesja może trwać od kilku minut do kilkudziesięciu, w zależności od wagi problemu. Jej koniec wyznacza spadek zgłaszanych pomysłów lub decyzja prowadzącego, który uznaje, że zgromadzony materiał daje podstawę do rozwiązania problemu.

3) **Analiza pomysłów** – ocena rozwiązań następuje dopiero po zgłoszeniu wszystkich propozycji przez studentów. Dopiero po tym następuje dyskusja każdego rozwiązania problemu i jego ocena liczbowa. Studenci wspólnie z prowadzącym wybierają najtrafniejsze rozwiązania i uzasadniają swoje stanowisko (może być stanowisko zespołowe). Najlepsze rozwiązanie zostaje wprowadzone do odpowiedniej tabeli po sprawdzeniu go pod względem efektywności.

4.1.1 ZALETY METODY BURZY MÓZGÓW W NAUCZANIU BEZPIECZEŃSTWA

Burza mózgow to jedna z metod nauczania bezpieczeństwa w WSGE, głównie podczas ćwiczeń sztabowych z zakresu zarządzania kryzysowego w laboratorium dydaktyczno-naukowym Instytutu Bezpieczeństwa Transgranicznego, wyposażonego w system wspomagania informatycznego z obrazowaniem multimedialnym. Ta metoda zdobyła w WSGE w Józefowie ogromną popularność. A co dla studentów jest najważniejsze, że po zakończeniu całego programu zajęć praktycznych sami organizują i prowadzą konferencje naukowe i publikują materiały na podstawie wyników konferencji. Metoda ta ma jeszcze inne zalety, np. daje możliwość

aktywizacji studenta na ćwiczeniu oraz sprawdzenia jego autentycznej, wcześniej opanowanej wiedzy. Pozwala na rozwinięcie wśród studentów umiejętności słuchania, a jednocześnie powstrzymywania się od krytyki cudzych wypowiedzi.

Aby uniknąć próżniactwa i w jak najlepszy sposób wykorzystać umiejętności i kreatywność osób na ćwiczeniach sztabowych należy tak generować sytuacje, by można było identyfikować wkład każdej osoby.

4.2 METODA DELFICKA W NAUCZANIU BEZPIECZEŃSTWA

Metoda delficka należy do grupy metod heurystycznych, w których do podejmowania decyzji wykorzystuje się wiedzę, doświadczenie i opinie ekspertów z danej dziedziny. Stąd bardzo często metodę tę określa się mianem „ekspercką”, co w istocie nie ma różnicy. Metoda delficka jest szeroko stosowana do określenia prawdopodobieństwa lub czasu zjawiska przyszłych zdarzeń. Postawioną prognozę, w przypadku zarządzania kryzysowego, można uzyskać poprzez przeprowadzenie serii opinii (ankiet) wśród ekspertów. Nazwa metody delfickiej pochodzi od starożytnego miasta Delfy, gdzie w świątyni Apollina przy pomocy kapłanki zwanej Pytią przepowiadano przyszłość.

Wybór ekspertów to procedura mająca na celu wyłonienie odpowiedniej grupy ekspertów (wśród studentów) dla zbadania wyznaczonego problemu w ćwiczeniu. Tu należy zaznaczyć, że pod pojęciem *ekspert*, nie w procesie nauczania, uważa się osobę, która została zaproszona do udziału w badaniu ze względu na swoją osobowość, wiedzę, doświadczenie i szerokie horyzonty myślenia. Czyli są to osoby, do których kompetencji w określonej dziedzinie ma się zaufanie. Natomiast w nauczaniu bezpieczeństwa w uczelni tworzy się grupy ekspertów spośród studentów na tym kierunku studiów po zdobyciu wiedzy teoretycznej z tego zakresu. Liczba studentów w grupach eksperckich może być różna – od kilkunastu do kilkudziesięciu. To zależy od wielkości grupy szkolonej, treści ćwiczenia sztabowego i liczby badanych problemów.

Podstawowym założeniem tej metody jest to, że trafność sądów grupowych jest zazwyczaj wyższa niż indywidualnych ekspertów, choć jednocześnie mogą podlegać syndromowi „grupomyślenia”. Informacje, dotyczące przedmiotu badań, otrzymane od grupy eksperckiej są tak samo wartościowane, jak od każdego z uczestników grupy z osobna. Duża wiedza jednych ekspertów (studentów), w określonej dziedzinie, może rekom-

pensować niewiedzę innych ekspertów (studentów), którzy mają szeroką wiedzę w innych dziedzinach.

Odpowiedni dobór ekspertów w grupach problemowych, którzy będą ze sobą współpracować i wymieniać się swą wiedzą, często może powodować zrównoważenie się poglądów w danej sprawie. Fakt ten jest istotny w metodzie delfickiej, której celem głównym jest uzyskanie zgodnych opinii wszystkich ekspertów grupy. Tu należy podkreślić fakt, że w grupie łatwiej przychodzi podejmowanie ryzyka co do oceny zjawiska. Jest to bardzo ważne w procesie prognozowania. Bardzo często sformułowana prognoza może być ryzykowna dla samej prognozy. Może znacznie się różnić od przyjętych powszechnie przekonań odnoszących się do przyszłości, co może podważać profesjonalizm prognozy. Są zróżnicowane poglądy co do struktury grupy eksperckiej. Najczęściej przyjmuje się, że grupy niejednorodne są bardziej trafne w swych opiniach niż grupy jednorodne. Z kolei K. Brockhoff uważa, że jakość grupy ekspertów oceniających się jako wysoce wykwalifikowani jest większa niż grupy uczestników, którzy ocenili się nisko pod względem kwalifikacji.

W każdym przypadku chcąc racjonalnie wykorzystać metodę delficką w nauczaniu bezpieczeństwa studentów, musimy przyjąć następujące warunki: 1) bardzo dobre przygotowanie wykładowcy – prowadzącego ćwiczenie, 2) dobre teoretyczne przygotowanie studentów do stosowania metod w zarządzaniu kryzysowym w warunkach ekstremalnych, 3) dobrze przygotowane pod względem funkcjonalnym laboratorium do rozgrywania sytuacji na trzech poziomach jednocześnie, tj. na poziomie wojewódzkim, powiatowym i gminnym. Dobrze jest jeśli w ćwiczeniu stosuje się stopniowanie trudności – od najprostszych sytuacji do najbardziej złożonych, w różnych regionach kraju.

Cele stawiane w ćwiczeniu osiąga się podczas zajęć dydaktycznych ze studentami przede wszystkim w warunkach dynamicznego rozwoju sytuacji i maksymalnego zaangażowania studentów. Aktywność studenta w rozwiązywaniu problemów, zakładanych w ćwiczeniu, daje gwarancję osiągnięcia celu. Trzyletnie doświadczenie w nauczaniu bezpieczeństwa, za pomocą metody „burzy mózgów” i metody delfickiej, skłania mnie do stwierdzenia, że jest to najbardziej atrakcyjna i skuteczna forma dydaktyczna w praktycznym nauczaniu bezpieczeństwa w WSGE w Józefowie.

5. METODOLOGIA BADAŃ BEZPIECZEŃSTWA

Już od wielu lat, wykładając na kierunku „bezpieczeństwo”, w różnych uczelniach wyższych – publicznych i niepublicznych, dostrzegam brak podstawowej wiedzy i umiejętności w zakresie podejmowania i badania problemów w obszarze bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Stało się tak dlatego, że za dynamicznym rozwojem teorii bezpieczeństwa i praktycznym rozwiązywaniem problemów w realnych systemach bezpieczeństwa na wszystkich poziomach struktury państwa nie podążały przez jakiś czas solidne prace z metodologii badań bezpieczeństwa.

Dotychczas studenci studiów I, II i III stopnia korzystali z ogólnej metodologii pracy naukowej oraz z metodologii różnych innych dyscyplin naukowych, przede wszystkim nauk społecznych. Zważywszy na sam charakter pracy naukowej, na jej algorytm postępowania, te opracowania są też przydatne i pożyteczne, ale nie do końca spełniają wymagania w dziedzinie bezpieczeństwa. Ze względów oczywistych, metody stosowane w naukach społecznych nie mogły zadawałać badaczy podczas podejmowania i rozwiązywania konkretnych problemów z bezpieczeństwa, poczynając od formułowania tematu, przedmiotu badań, hipotezy, problemu badawczego, doboru metod i narzędzi badawczych, a kończąc na opisie badań i formułowaniu wniosków końcowych.

W związku z dość ekspansywnym rozwojem dyscypliny naukowej, jaką jest bezpieczeństwo, powstała pilna potrzeba doskonalenia już istniejącego aparaturium pojęciowego i poszukiwania nowych, efektywnych metod i technik oraz narzędzi badawczych w tej dziedzinie.

Pierwsze próby w tym przedmiocie zostały skutecznie poczynione przez nauczycieli Akademii Obrony Narodowej, a głównie przez profesorów: Tadeusza Jemiołę, Piotra Sienkiewicza i Andrzeja Dawidczyka, którzy opublikowali książki pt. „Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa” – 2008 r. i „Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością” – 2010. Z tych opracowań obszernie korzystałem podczas pisania tego rozdziału.

Mam przekonanie, że ten podręcznik akademicki znajdzie się niebawem w bibliotekach wyższych uczelni w Polsce, które już mają bądź będą miały kierunki studiów *bezpieczeństwo* i jej pokrewnych. Jeśli w tej książce udało mi się zrobić chociaż o mały krok więcej dla dobra studentów wszystkich poziomów studiów, będzie to naszym wspólnym dorobkiem.

5.1 POJĘCIE METODOLOGII NAUK

Na początek, dla lepszego poznania istoty metodologii badania bezpieczeństwa, postaramy się odkryć sens pojęcia metodologii. Może zaczniemy od języka greckiego, który uznaje metodologię jako *podążanie wzdłuż drogi*. Sięgając do materiałów źródłowych, do takich, jak np. *Encyklopedii PWN* 2003 r., s. 345, znajdujemy definicję: Metodologia nauk, w aspekcie pragmatycznym – *nauka o metodach działalności nauk i stosowanych w nauce procedurach badawczych systemów naukowych*. Natomiast w *Słowniku języka polskiego PWN* 1979 r., tom II s. 144, definicja ma następującą postać – *metodologia to nauka o metodach badań naukowych, o skutecznych sposobach dociekania ich wartości poznawczej*.

Nieco inaczej podaje pojęcie (termin) metodologii w swojej książce Piotr Sienkiewicz. Termin metodologia nauk etymologicznie znaczy *nauka o metodach stosowanych w nauce*¹⁰⁸.

Jak nietrudno zauważyć, w podanych wyżej definicjach występują takie określenia, jak: nauka, nauka o metodach, nauka o skutecznych sposobach dociekania i jeszcze inne, np. wartość poznawcza. Każde z tych pojęć ma swoją wartość znaczeniową i w metodologii naukowej odgrywa znaczącą rolę, zwłaszcza gdy badamy fizyczne lub teoretyczne systemy bezpieczeństwa. W tej sytuacji należałoby określić, co jest treścią metodologii, mając kilka różnych definicji. Można oznajmić, upraszczając nieco, że treścią metodologii są: istota metod, ich miejsce i znaczenie w procesie badawczym, systematyka metod, prawidłowości metodologiczne, wzajemność powiązań metod badawczych.

Aby podane określenia mogły być zrozumiane i poprawnie stosowane w procesie badawczym bezpieczeństwa, postanowiłem nieco szerzej wyjaśnić samo tym razem pojęcie **nauki**. Znow sięgnę do materiałów źródłowych, ponieważ niemal każda pozycja książkowa zawiera inne definicje tego pojęcia mówiące o tym samym, tylko inaczej.

Nauka, według *Encyklopedii PWN* 2003 (s.372), *to wiedza o rzeczywistości poddana ustalonym wymaganiom treściowym i metodologicznym; również zorganizowana instytucjonalnie działalność prowadząca do uzyskania takiej wiedzy; w polskiej tradycji oraz potocznie – przyswajanie jakichkolwiek treści (wiedzy), nabywanie umiejętności oraz to, czego się uczy lub naucza*.

108 P. Sienkiewicz, *Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością*, AON 2010, s. 8.

Nauka, w *Słowniku języka polskiego* z 1979 r., na s. 300 ma wiele znaczeń, a m.in. *ogół wiedzy ludzkiej ułożonej w system zagadnień, wyrażonej w sądach prawdziwych i przypuszczeniach; dyscyplina badawcza odnosząca się do pewnej dziedziny rzeczywistości*.

Nauka według Alberta Einsteina: *naczelnym celem wszelkiej nauki jest objaśnianie największej liczby faktów empirycznych za pomocą logicznej dedukcji z jak najmniejszej liczby hipotez lub aksjomatów*.

Nie przyznam z przekonaniem, że te definicje, podane przeze mnie na podstawie materiałów źródłowych, zadowolą magistra czy doktora lub badacza, podczas podejmowania tematu naukowego z problematyki o bezpieczeństwie narodowym czy też międzynarodowym. Moje doświadczenia w prowadzeniu prac naukowo-badawczych i kierowaniu pracami promocyjnymi (dyplomowymi, magisterskimi i doktorskimi) i ich oceny dają podstawę do wyrażenia co najmniej wątpliwości. Nauka o bezpieczeństwie wymaga określenia adekwatnego do jej istoty, treści i zakresu w różnych obszarach rzeczywistości. Wiem także, że w dzisiejszych czasach jednoznaczne i stanowcze określenia może być bardzo kłopotliwe z różnych powodów obiektywnych.

Oprócz nauki jest jeszcze też nie mniej ważne pojęcie **wiedza**. Pomiedzy nauką a wiedzą istnieje ścisła współzależność, co badacze problemów z zakresu bezpieczeństwa powinni brać pod uwagę podczas prowadzonych wszelkich rozważań naukowych. Zatem w tej ważnej kwestii nie może być wieloznaczności.

Wiedza jest bez wątpienia pojęciem szerszym od pojęcia nauki. Składają się na nią wszelkie wiadomości teoretyczne i praktyczne, zdobyte zarówno naukowymi, jak i nienaukowymi metodami (niekiedy nieoficjalnymi). Chociaż oba te obszary mają wiele wspólnego, nie należy ich utożsamiać, ponieważ **nie każda wiedza jest nauką, natomiast każda nauka jest wiedzą**. *To nauka tworzy wiedzę, nigdy odwrotnie*¹⁰⁹. Wiedzą posługujemy się, a najczęściej z niej korzystamy, ponieważ wiedzę tworzą potrzeby praktycznego działania. Nauka wyjaśnia teoretyczne uwarunkowania rzeczy, procesów, zdarzeń a nawet zjawisk. Kiedy twierdzimy, posługując się przy tym metodami naukowymi, wówczas mamy do czynienia z nauką. Stąd bardzo ważne stają się metody i narzędzia badawcze, za których pomocą, przy umiejętnym ich stosowaniu, osiągamy stawiane cele i dochodzimy do „obiektywnej” prawdy. Dlatego bardzo często, podejmu-

¹⁰⁹ T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, AON s. 8.

jąc problem naukowy do rozwiązania, napotykamy na poważne trudności w doborze metod, a następnie w ich zastosowaniu. W każdym innym przypadku albo nie osiągniemy założonego celu, albo uzyskane wyniki badań nie będą wiarygodne. Tak dzieje się zwykle wówczas, gdy badacze jeszcze nie opanowali metodologii badania bezpieczeństwa lub przed rozpoczęciem badań nie sprecyzowali poprawnie hipotezy.

Jeśli już wiemy czym jest nauka i wiedza oraz ich wzajemne zależności, wrócimy jeszcze raz do metodologii nauk. Wiemy także, że metodologia ogólna pragmatyczna formułuje ogólne pojęcia metodologiczne, tj. dotyczące tych czynności projektotwórczych, które mają miejsce we wszystkich typach projektowania. Ta metodologia, powszechnie uznawana, spełnia trzy podstawowe funkcje, a mianowicie:

. **Po pierwsze** – umożliwia wyróżnienia typów czynności wykonywanych przy projektowaniu oraz formułowaniu definicji na czym polegają;

. **Po drugie** – umożliwia dokonania opisu procedury projektotwórczej, stosowanej w różnych rodzajach projektowania;

. **Po trzecie** – pozwala na formułowanie zadań, do których wykonania zmierzają projektanci oraz kodyfikowanie norm poprawnego postępowania w ramach tego projektowania.

Jeśli potraktujemy problem w sposób ogólnikowy, to możemy przyjąć metodologię pragmatyczną projektowania, która obejmuje wszechstronnie problematykę projektowania na przestrzeni całego procesu. *Autorzy, zajmujący się metodologią pragmatyczną szczegółową, nie zawsze traktują to, czym się zajmują jako fragment jakiejś większej całości, jednak nawet wtedy przyczyniają się do rozwoju teorii projektowania w ogólności¹¹⁰.*

Jeszcze raz musimy mocno podkreślić, że oprócz metodologii ogólnej, każda dyscyplina naukowa lub dziedzina ma swoją, właściwą jej metodologię badań i tylko jej przypisaną, tj. sposoby, metody, techniki, narzędzia. Ale to jeszcze nie oznacza całkowitego odrzucenia metodologii innych dyscyplin, ponieważ bezpieczeństwo, w różnej skali badań, zawiera w sobie takie dziedziny bezpieczeństwa, jak: politykę, strategię, ekonomię, ekologię, socjologię, kulturę i inne. Zapożyczenie niektórych metod badawczych z innych dyscyplin naukowych i ich adaptowanie do potrzeb badania problemów bezpieczeństwa narodowego czy międzynarodowego jeszcze nie świadczy o słabości przedmiotowej tej dziedziny. Mam przeko-

110 W. Dorosiński, S. Wrona, *Zarys metodyki projektowania*. Arkady, Warszawa 1981, s. 7.

nanie, że w niedługim czasie pojawi się w literaturze właściwa, oryginalna metodologia badań bezpieczeństwa na miarę współczesnych wymagań i potrzeb.

5.2 METODY BADANIA BEZPIECZEŃSTWA

Istnieje wiele nieporozumień w sprawie definicji metody. Najczęściej słowo metoda jest używane potocznie podczas załatwiania różnych, codziennych spraw, z różnych obszarów, tylko nie z dziedzin naukowych. Natomiast nie używają tego terminu tak powszechnie ludzie nauki, którzy dobrze wiedzą, jakie ma ono znaczenie w metodologii nauk, w każdej dyscyplinie naukowej. Dlatego, uwzględniając istniejącą rozbieżność znaczeniową i aktualne potrzeby głównie studentów, postanawiam dokonać próby zdefiniowania terminu **metoda**. Według Tadeusza Kotarbińskiego *metoda jest sposobem osiągania zakładanego celu, działaniem stosowanym systematycznie, a więc w powtarzalny sposób*¹¹¹.

To oznacza, że jeśli obrany sposób działania się nie powtarza – nie jest metodą. Cóż w takim przypadku oznacza sposób? Ani mniej, ani więcej, tylko tyle, że jest pewną sekwencją działań przy osiągnięciu wyznaczonego celu. Jednak istnieje pewien warunek, bo jeśli sposób jest sekwencją działań złożonych, to muszą występować w układzie uporządkowanym i niezakłóconym względem siebie. Znowu rodzi się kolejne pytanie: czy każdy sposób może być metodą? Stanowczo odpowiadam w takim przypadku nie. Wszystko, cokolwiek się robi, robi się jakoś, a więc w jakiś sposób; nie wszystko robi się metodycznie, według jakiejś metody. O metodzie mówimy wtedy i tylko wtedy, kiedy osoba wykonująca badanie problemu naukowego jest świadoma co do zastosowania konkretnej metody do osiągnięcia założonego celu. Można przytaczać jeszcze wiele wyróżników dotyczących pojęcia metody, stąd uważam za wskazane zamknąć tę kwestię następującym stwierdzeniem: **metoda**, czyli *system postępowania, jest to sposób wykonywania czynu złożonego, polegający na określonym doborze i układzie działań składowych, a przy tym uplanowany i nadający się do wielokrotnego stosowania*¹¹².

Można jeszcze inaczej określić: **metoda** – *procedura postępowania, która umożliwia posługiwanie się określonymi środkami (narzędziami) w celu pozyskania prawdy oraz przekształcenia rzeczywistości.*

111 T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1973, s. 86.

112 T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1973, s. 86

Jeśli już wiemy, czym jest metoda, to należałoby zrobić kolejny krok i określić znaczenie **metodyki**. Mówiąc o metodyce, dystansujemy się od uzasadnień metodologicznych, koncentrując się na określeniu zasięgu i stosowalności metody. Odnosząc się do powyższego stwierdzenia, można uznać, że samo określenie warunków stosowalności metod jest już problemem **metodyki**.

Badanie bezpieczeństwa wymaga zastosowania odpowiedniej aparatury pojęciowej, kompleksowego podejścia oraz użycia współczesnych metod pozyskiwania i przetwarzania informacji. Na początkowym etapie badania przedmiotu bezpieczeństwa dokonuje się analizy zgromadzonej informacji pierwotnej, a następnie systemy łączące i racjonalne decyzje.

Ogólnonaukowe metody stosuje się do badania przedmiotowych stron bezpieczeństwa narodowego po zdobyciu określonej wiedzy, uzyskanej po zastosowaniu odpowiednich metod badawczych. Również ważne znaczenie ma w procesie badań bezpieczeństwa połączenie jakościowych i ilościowych metod analizy faktów lub zjawiska. Jest to konieczne do uzyskania większej obiektywności poznania. Potrzeba stosowania interdyscyplinarnego podejścia w badaniach bezpieczeństwa wynika przede wszystkim z tego, że samo bezpieczeństwo stanowi dyscyplinę naukową na styku nauk społecznych i humanistycznych.

Metody badawcze oraz aparatura pojęciowa występująca w naukach podstawowych okazują się wielce pomocne w metodologii kompleksowego podejścia do badań bezpieczeństwa we wszystkich jego obszarach. A teraz, po małym wprowadzeniu do kwestii metod, dokonajmy próby charakteryzacji tych metod, które są możliwe do zastosowania w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa.

Analiza porównawcza – zajmuje ona ważne miejsce wśród innych metod. Główną trudnością występującą podczas stosowania tej metody jest trafność doboru odpowiednich parametrów porównania. Tu należy bardzo uważnie wyznaczać racjonalne parametry, według których będzie dokonywane porównanie. W badaniach bezpieczeństwa wyodrębnienie tych parametrów jest zabiegiem skomplikowanym. Nieco inaczej wygląda to w innych dyscyplinach naukowych, np. w fizyce, chemii, gdzie proces porównawczy zwykle odbywa się w warunkach laboratoryjnych z uwzględnieniem wszystkich uwarunkowań. Nie można tego dokonywać w odniesieniu do zjawisk zachodzących realnie w bezpieczeństwie narodowym czy też w międzynarodowym. Porównania też można dokonywać w laboratorium do tego przystosowanym i wyposażonym w sprzęt kom-

puterowy (np. w WSGE), badając bezpieczeństwo w danym obszarze lub sektorze.

Badania porównawcze, określonych obszarów bezpieczeństwa, zasadzają się na założeniu, że zachowania ludzkie przybierają charakter stały przy tych samych warunkach, niezależnie od miejsca i czasu. Główny wysiłek badawczy skupia się na badaniu struktur, procesów oraz funkcji różnych systemów z uwzględnieniem punktów styčných.

Badanie opinii - w bezpieczeństwie metoda ta zajmuje drugorzędne znaczenie w stosunku do innych współczesnych metod heurystycznych, ale umiejętne jej stosowanie daje badaczom zadawalające wyniki. Ta metoda pozwala uzyskiwać informacje pierwotne, które dają często podstawę do postawienia tezy lub uzyskania odpowiedzi na postawione pytanie. Bardzo ważną czynnością badacza przy tym jest dobór reprezentatywnej grupy osób poddanych badaniom. Najlepiej, jeśli to jest możliwe, do grupy dobrać ekspertów z dziedziny bezpieczeństwa. Istnieje pewna trudność w ocenie ich kompetencji i dlatego najczęściej przyjmuje się progowy poziom kompetencji, który zależy głównie od doświadczenia. W warunkach uczelni do grupy ekspertów można dobrać studentów z kierunków „bezpieczeństwo”, po ukończeniu minimum pierwszego roku studiów.

Metoda obserwacji – jest kolejną metodą badawczą stosowaną podczas rozwiązywania problemów bezpieczeństwa w różnych jego sektorach. Czynność obserwowania, od której wywodzi się nazwa metody, jest składnikiem bardzo istotnym w przeważającej części metod badań naukowych. W szczególności czynność obserwowania, czyli obserwacja, jest zasadniczym składnikiem badań eksperymentalnych. Metoda eksperymentu różni się wprawdzie od metody obserwacji naukowej, **jednakże nie ma eksperymentu bez obserwacji**. *Obserwacja jest także częścią składową i jednym z warunków podstawowych posługiwania się metodą krytyki źródłowej. W każdym razie stwierdzanie faktów i sprawdzanie twierdzeń o faktach oparte jest ostatecznie na obserwacji.*

Kłopot najważniejszy metodologii badań obserwacyjnych polega na konieczności poszukiwania spostrzeżeń, według z góry ustalonych punktów widzenia (aspektów) i założeń, niekiedy hipotez, przystosowanych do tematu badań, i że w wielu badaniach o charakterze obserwacyjnym proces spostrzegania jest bardzo złożony, długotrwały i wymagający zabiegów merytorycznych. Wartość naukowa obserwacji jest zależna od należytego opracowania zestawienia i układu kwestii szczegółowych, na które chcemy odpowiedzieć za pomocą tej metody. Takie zestawienie kwestii **nazywamy**

przewodnikiem obserwacyjnym.

Metoda intuicyjno-logiczna może z powodzeniem być wykorzystana w badaniach bezpieczeństwa pod warunkiem, że będą do końca brane pod uwagę dwa czynniki: **wiedza i intuicja**. Natomiast logika w tej metodzie określa procedury postępowania wcześniej określone. Intuicyjno-logiczna metoda zwykle opiera się na dwóch scenariuszach, tj. delfickim i gier symulacyjnych. W tym przypadku scenariusz powinien odpowiedzieć na pytania: jak krok po kroku może zaistnieć ta lub inna sytuacja hipotetyczna?; jakie alternatywne decyzje występują na każdym etapie rozwoju sytuacji z myślą o dokonywaniu korekt podczas całego procesu postępowania? Rozróżniamy scenariusze proste, opisujące alternatywny rozwój sytuacji i scenariusze złożone, które poddają się dodatkowej analizie zjawisk. Dopiero, mając te dwa scenariusze, wyprowadzamy logiczne wnioski dotyczące bezpieczeństwa w określonym obszarze – problemie.

Metoda delficka- pozwala na szerokie wykorzystanie uogólnionych ocen prognostycznych dużej liczby ekspertów przy zachowaniu najbardziej racjonalnych sposobów. *Do najważniejszych zalet tej metody można zaliczyć takie, jak: anonimowość ekspertów, którzy wysyłają swoje spostrzeżenia drogą elektroniczną, nie kontaktując się przedtem między sobą; systematyczne powtarzanie cyklu otrzymywania uwag od ekspertów oraz śledzenia, na ile wnioski wyprowadzane z cykli poprzednich wpływają na jakość wniosków cyklu następnego; statystyczne opracowanie wniosków przekazanych przez grupę ekspertów w cyklu finalnym, co ogranicza do minimum wpływ opinii pojedynczych ekspertów*¹¹³.

Metoda gier symulacyjnych – została opracowana i zastosowana w 1954 roku i w początkowym okresie tylko do prowadzenia gier wojennych o polityczno-militarnych uwarunkowaniach. W następnych latach, w połowie XX wieku, szeroko korzystano z tej metody w prognozowaniu w różnych obszarach i dziedzinach. W tej metodzie możemy wyróżnić trzy jej formy: 1) gry realizowane przez system symulacyjny, 2) gry z udziałem też człowieka, 3) gry realizowane tylko przez człowieka.

Metoda gier symulacyjnych wymaga stosowania aparatury imitacyjnej, która umożliwia dokonanie połączeń metod analizy formalnej, czyli matematycznej i nieformalnej, intuicyjno-logicznej. Przy czym systemy imitacji wykorzystywane do gier symulacyjnych stosuje się z myślą korzystania z metody zarówno modelowania matematycznego, jak i logicznego.

¹¹³ T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, AON Warszawa 2008, s. 56.

Modele logiczne oparte są na analizie podstawowych elementów bezpieczeństwa narodowego. Należą do nich takie kwestie, jak: racja stanu, interesy narodowe, cele strategiczne oraz środki realizacji tych celów.

Proces budowy modelu symulacyjnego może obejmować następujące fazy, a mianowicie:

1) **fazę formułowania zadania** – polegająca na określeniu istoty rozwiązywanego problemu, sformułowaniu celów, wyborze kryteriów oceny, ustaleniu granicy zadania, określeniu założeń i ograniczeń;

2) **fazę poszukiwania** – sprowadzająca się do zebrania niezbędnych danych do modelu, ustalenia relacji między poszczególnymi elementami, ustalenia alternatywnych rozwiązań prowadzących do osiągnięcia postawionych celów;

3) **fazę budowy modelu** – obejmującą budowę modelu na podstawie alternatywnych rozwiązań, badanie i ocenę wyników uzyskanych z alternatywnych rozwiązań;

4) **fazę wyboru** – mającą na celu wybór najlepszego rozwiązania, określenie zakresu modyfikacji i uzupełnienia modelu o charakterystyki (dane, elementy) nieprzyjęte do realizacji we współczesnych fazach budowy modelu;

5) **fazę weryfikacji** – przyjętego rozwiązania przez eksperymentalne sprawdzenie funkcjonowania modelu.

W procesie budowy modelu szczególne znaczenie ma faza formułowania zadania. Ważne tu jest rozpatrzenie zadania z różnych punktów widzenia i uściślenie warunków granicznych (ograniczeń), co pozwala w późniejszych fazach określić charakter modelu oraz ustalić możliwe drogi prowadzące do rozwiązania ujawnionych problemów.

*Ponadto, w tej fazie należy wyraźnie określić istotę i zakres rozwiązywanego problemu, ustalić podstawowe czynniki wywierające wpływ na przebieg badanego procesu, a także określić powiązania między nimi. Duże znaczenie ma właściwe i precyzyjne sformułowanie celów. Budowany model może mieć różne przeznaczenie i odpowiadające temu cele. Budowa modeli systemów bezpieczeństwa narodowego odbywa się w warunkach niepełnych informacji, i często w warunkach nieokreśloności. Stąd też przy ustalaniu celów i wyborze kryteriów dla danego rodzaju modeli przeważa koncepcja **suboptymalności**, co oznacza, że następuje wybór celów pośrednich oraz kryteriów związanych z rozwiązywaniem problemów, które logicznie są z sobą zgodne i stanowią pewne przybliżone do problemów rozwiązywa-*

nych na wyższym poziomie. Najczęściej stosuje się podejście, polegające na tym, że cel główny jest dekomponowany na cele cząstkowe, które w tym przypadku stają się celami niższego rzędu.

Indukcja – metoda myślenia, jest procesem wnioskowania, za pomocą którego formułuje się zadania mające zawodny stan. Indukcja jest odpowiednikiem empirycznej metody badawczej, w której sprawdzanie twierdzenia opiera się na doświadczeniu. W postępowaniu indukcyjnym, przesłanki wynikają z wnioskowania, które je poprzedza. Odwrotnie natomiast jest w dedukcji. Indukcja opiera się na bezsporności zaistniałych faktów, jednak liczba możliwych faktów może być nieskończona. Oznacza to, że twierdzenia wyprowadzone metodą indukcyjną tak długo zachowują ważność, jak długo nie pojawią się przesłanki obalające sformułowany na wstępie wniosek. Postępowanie indukcyjne da się uporządkować ze względu na przyjęte kryteria. Z uwagi na przedmiot badawczy postępowanie indukcyjne można podzielić na pierwszorzędne – prowadzące do prawd i drugorzędne – prowadzące do teorii problemu. Ze względu na rodzaj zadań wyjaśniających, indukcje dzielą się na jakościowe i ilościowe, a także na **deterministyczne i statystyczne**. *Pod względem samej metody, indukcje dzielą się na enumeracyjne i eliminacyjne*. Indukcja enumeracyjna absorbuje tylko te zadania, które mogą być wyprowadzone ze zdania wyjaśniającego. *Decydująca tu jest liczba zebranych zdań, a zatem uprzywilejowaną pozycję mają tu twierdzenia obserwacyjne*. Indukcja eliminacyjna polega głównie na różnorodności twierdzeń obserwacyjnych.

W tym przypadku mnożenie zadań na temat zdarzeń indywidualnych nie jest potrzebne, eliminuje się za to możliwe hipotezy, które w danej sytuacji mogłyby wchodzić w grę. Liczba wziętych pod uwagę zadań nie jest istotna, ważnym staje się ich rodzaj, tzn. różnorodność fenomenów.

Analiza i synteza – przeciwstawne kierunki poznania. Analiza – dzielenie całości na części podczas poznawania istoty zjawiska, podmiotu lub zdarzenia, zaś synteza polega na łączeniu części w całość. I dlatego te dwa terminy występują zawsze łącznie.

Analiza jest procesem rozkładu badanego zdarzenia, wyróżnienia jego części składowych, elementów, cech i przeciwności oraz badania istoty każdego z nich oddzielnie. Synteza natomiast jest procesem ustalania związków pomiędzy wydzielonymi elementami, cechami, przeciwieństwami, połączenia ich oraz odtwarzania badanego zdarzenia, podmiotu, zjawiska w jego rzeczowych cechach i zależnościach.

W badaniach bezpieczeństwa należy kierować się zasadą wzajemnych powiązań i zależności. Świat stanowi jedną całość, zaś wszystkie części są ze sobą ściśle powiązane i zależne. Obiektywne występowanie powiązania zdarzeń i zjawisk oraz procesów w otaczającej nas rzeczywistości jest czymś naturalnym i logicznym.

Analiza systemowa – w badaniach bezpieczeństwa odgrywa wielką rolę, zwłaszcza wtedy, kiedy chcemy przedstawić podmiot w makro lub mikro skali, na różnych poziomach. Podczas przedstawiania podmiotu w makroskali traktuje się go jako jedną całość. Oznacza to, że nie rozpatruje się jego wewnętrznej struktury i wewnętrznych powiązań, a bada się tylko wejście i wyjście oraz ich wzajemne zależności. Podmiot bezpieczeństwa, przedstawiony w mikroskali, rozpatruje się niejako od wnętrza, bada się wewnętrzną jego strukturę i związki występujące między poszczególnymi elementami całości. Analiza systemowa, w badaniach bezpieczeństwa, ma szczególne znaczenie podczas prowadzenia badań podmiotu na poziomie systemu złożonego.

Głównym celem analizy systemowej jest dostarczenie badaczom, decydyntom, analitykom skutecznych środków do: identyfikacji sytuacji dla dowolnego systemu rzeczywistego; sformułowania problemu badawczego;

budowy ewentualnego matematycznego modelu decyzyjnego; rozwiązania systemowego problemu decyzyjnego; oceny poprawności uzyskanych wyników; określenia racjonalnych warunków dla efektywnej realizacji decyzji.

Metoda analizy systemowej pozwala także rozłożyć obiekt badań na elementy proste w postaci elementów funkcjonalnych, problemów decyzyjnych oraz kompleksowych informacji dotyczących danego systemu bezpieczeństwa. Dostrzega się również, że metoda analizy systemowej może służyć do rozwiązywania problemów bezpieczeństwa o słabo określonej strukturze, czyli takich, które zawierają elementy jakościowe i ilościowe, przy czym mają dominować zawsze te pierwsze.

Na zakończenie tego podrozdziału, dotyczącego metodologii badań bezpieczeństwa, pragnę mocno podkreślić, że przedstawiłem tylko niektóre kwestie metodologii badań i tylko niektóre, podstawowe metody badawcze, które z powodzeniem mogą być stosowane w procesie dydaktycznym (podczas pisania prac dyplomowych). Natomiast podczas badania i tworzenia modeli systemów rzeczywistych bezpieczeństwa zgłębianie wiedzy w tym przedmiocie będzie obiektywną koniecznością.

5.3 ROZWIĄZYWANIE PROBLEMU BADAWCZEGO

Na swojej drodze nauczyciela akademickiego bardzo często spotykałem studentów, wszystkich poziomów i kierunków kształcenia, którzy mieli trudności w opanowaniu podstawowej wiedzy z zakresu metodologii badań i jej praktycznym stosowaniu podczas prowadzenia badań i pisaniu pracy promocyjnej (licencjackiej, magisterskiej, doktorskiej). W zasadzie, jako promotor tych prac, byłem zmuszony od samego początku, tj. od momentu formułowania tematu pracy do jej zakończenia, nieść wszechstronną pomoc, aby ułatwić studentowi realizację zadania – napisanie dobrej pracy. Dlatego postanowiłem zaprezentować ogólny model postępowania podczas rozwiązywania problemu naukowego i jego poprawnego opisanie z zastosowaniem metod i narzędzi badawczych w pracy dyplomowej.

5.3.1 FORMUŁOWANIE TEMATU BADAWCZEGO

Dokonanie wyboru i sformułowanie tematu badawczego następuje dopiero po merytorycznym przygotowaniu badacza (studenta) z danej dyscypliny naukowej i jej pokrewnych oraz po opanowaniu podstaw metodologii badań. Samo sprecyzowanie tematu badawczego - to żmudny proces myślowy, prowadzący do wyboru jednego wariantu ze wszystkich możliwych. Temat to podstawowa treść, istota pracy, w którym kryje się zasadniczy problem do rozwiązania. Temat może dotyczyć już znanych lub nieznanymi faktów, ustalenia zależności między faktami w badanym obszarze wiedzy, opracowania zarysów teoretycznych danej dziedziny wiedzy albo usystematyzowania wiedzy na podstawie istniejących materiałów źródłowych. Ponadto, musi badacz (student) wiedzieć, czym jest tytuł w pracy naukowej (dyplomowej). Najprościej, **tytuł – to hasło utworu (pracy, sprawozdania) w odniesieniu do danej rzeczywistości.**

Następnym, również ważnym etapem jest uzasadnienie podjętego tematu. Polega ono na zdefiniowaniu pojęcia zamieszczonego w temacie i jego opisanie. Uzasadnienie to głęboka analiza dotychczasowej wiedzy na podstawie literatury, materiałów źródłowych i osobistych doświadczeń autora (badacza) w danym przedmiocie. Dokonana analiza pozwala na umiejscowienie tematu badawczego w przynależności do bliższego i nadrzędnego problemu badawczego. Po sprecyzowaniu tematu badań należy przejść do kolejnego ważnego etapu – **określenia przedmiotu badań.**

5.3.2 PRZEDMIOT BADAŃ

Bardzo często zachodzą nieporozumienia co do określenia przedmiotu badań. Niekiedy następują one z powodu utożsamiania go z problemem badawczym. Otóż przedmiot badań to metodologicznie skonkretyzowane stosunki i procesy zachodzące w systemie bezpieczeństwa w różnych obszarach. A to oznacza, że może występować w obszarze politycznym, ekonomicznym, militarnym, publicznym, społecznym, ekologicznym, informacyjnym, kulturowym czy też religijnym, w zależności od problemu badań.

Przedmiot badań powinien wyraźnie wskazywać – co podlega badaniom w danym temacie. A to oznacza, że przedmiot badań, jego określenie etymologiczne „wypływa” z treści tematu. Po tej skomplikowanej czynności następuje kolejny etap – precyzowanie celu badań, który musi być spójny z tematem i przedmiotem badań.

5.3.3 CEL BADAŃ

Na początek musimy odpowiedzieć na pytanie: czym jest cel badań? W literaturze przedmiotu można spotkać różne określenia tego terminu, a co najważniejsze, są różne jego sformułowania i interpretowania. Niekiedy podają się jako zasadę albo jeszcze inaczej, że cel powinien być określony w trybie rozkazującym (np. zbadaj, określ, zaprojektuj, oceń). Uważam, że cel w swojej istocie, *jako dążenie badacza do osiągnięcia powziętego zamiaru*, może z powodzeniem być określany w trybie oznajmującym lub jako rzeczownik (np. zbadanie, zaprojektowanie, ocenienie, wykazanie, udoskonalenie). Jest chyba oczywiste, że forma jest ściśle związana z treścią określonego celu badań.

5.3.4 PROBLEM BADAWCZY

Czym jest w istocie problem badawczy? Ujmując najprościej, jak to jest możliwe – problem badawczy, ***to jest coś, co nie jest odkryte i opisane***. A to świadczy o jego ważności w całym procesie badawczym. Od czego ta ważność problemu zależy? Ważność jest równoznaczna z wartością. Wartość czegokolwiek, np. bezpieczeństwa, jest produktem oceny, a zarazem rezultatem stosunku badacza do przedmiotu ocenianego. Zawsze w grę wchodzi zarówno właściwości badacza, jak też samego przedmiotu. Na myśli mamy jednakże wartość obiektywną, jeśli dla oceny decydujące znaczenie mają właściwości przedmiotu albo jeśli one stanowią punkt

wyjścia do oceny wartości danego przedmiotu. Świadomość większej lub mniejszej wartości problemów jest faktycznie rezultatem wielu warunków subiektywnych i obiektywnych. Jeśli badacz uważa, że jego problem jest ważniejszy od innego, musi tego bezwzględnie dowieść.

5.3.5 HIPOTEZA NAUKOWA (ROBOCZA)

Pewien rodzaj założeń w pracach naukowych nazywamy *hipotezami*, niekiedy – *hipotezami roboczymi*. Postarajmy się odpowiedzieć na pytanie: na czym polegają tego rodzaju założenia? Jaka jest ich zasadnicza rola w pracy naukowej? **Hipoteza** – znaczy dosłownie (z greckiego *hypothesis*) podkład lub przypuszczenie. To drugie znaczenie wskazuje w pewnej mierze na rolę hipotez w obrębie pracy naukowej. *Hipoteza jest naukowym przypuszczeniem o obecności (istnieniu) danego zjawiska bądź jego wielkości, częstotliwości, o jego stosunku do zjawisk innych, o związku zależności danych zjawisk od innych lub o związku pojęć bądź wielkości pojęciowych o znaczeniu ustalonym.*

W ujęciu ogólnym, hipoteza jest przypuszczeniem, dotyczącym danego przedmiotu badań według jakiegokolwiek kategorii poznania, w szczególności kategorii substancji, przyczyny, jakości, ilości, czasu, przestrzeni. W takim znaczeniu we wszystkich problemach naukowych mamy do czynienia z jakimiś hipotezami, przynajmniej domyślnie w nich tkwiącymi. Za hipotezy w danych problemach uważa się zazwyczaj przypuszczenia dotyczące związków zależności przyczynowej danego zjawiska, bądź jego składnika, od zjawisk innych, czyli przypuszczenia odnoszące się do jego mechanizmu. Opierając się na faktach, znanych i dostatecznie sprawdzonych, badacz przypuszcza, że zjawisko przez niego badane powstaje w określonych warunkach bądź jest skutkiem danych przyczyn. Dotyczy to także przypuszczeń – hipotez, co do związku logicznego między pojęciami lub twierdzeniami. Hipoteza stanowi odpowiedź na pytanie zawarte w problemie badawczym i wymaga sprawdzenia, weryfikacji – potwierdzenia lub odrzucenia. I tu zaczyna się wielka praca i zarazem odpowiedzialność badacza i kierownika tematu naukowego (promotora) w procesie weryfikacji hipotezy. A jak ta sprawa hipotezy wygląda w pisaniu prac, zwłaszcza dyplomowych? Niekiedy wychodzą prace promocyjne, w których nie ma w ogóle postawionej hipotezy we wstępie, i dlatego nie ma weryfikacji w zakończeniu, a to oznacza, że proces badawczy następował bez jakiegokolwiek przypuszczenia co do wyniku końcowego.

5.3.6 STRUKTURA (UKŁAD) PRACY (ROZPRAWY)

Końcowym etapem procesu naukowego jest dobre zredagowanie wyników badań według obowiązujących standardów. Tu mogą powstawać dylematy zarówno od strony formalnej, jak i merytorycznej. Ponieważ ten podręcznik akademicki kieruję głównie do Studenta, dlatego podam standardy pisania pracy promocyjnej (licencjackiej, inżynierskiej magisterskiej), na różnych kierunkach kształcenia, jakie obowiązują w WSGE.

A. Zalecenia ogólne

1. W pracy dyplomowej (licencjackiej, inżynierskiej, magisterskiej) autor powinien wykazać umiejętności warsztatowe i redakcyjne: poprawność językową, właściwą strukturę pracy, przejrzystość wywodu, korzystanie ze źródeł i dokumentów, twórczego stosowania zdobytej wiedzy i metodologii badań.

2. Wykonana praca dyplomowa ma być materialnym dowodem opanowania umiejętności niezbędnych do pisania prac twórczych w zakresie studiowanej dyscypliny. Praca dyplomowa musi być **samodzielna**. Powinna zawierać istotny wkład pracy dyplomanta i nie może być kompilacją materiałów źródłowych. Niedopuszczalna jest sytuacja, kiedy duże fragmenty tekstu, zamieszczone w pracy, kopiowane są z innych źródeł, w szczególności z Internetu. Każdy tekst z innych źródeł, wykorzystany przez autora, musi być opatrzony przypisem.

3. Praca dyplomowa (licencjacka, magisterska) nie może mieć charakteru opisowego, zwłaszcza w pracach magisterskich musi być element badawczy, tj. badanie jakiegoś problemu za pomocą metody naukowej i jego opisanie. Udział wkładu własnego w pracach magisterskich powinien być nie mniejszy niż 50% objętości pracy. Dopuszcza się też pisanie pracy dyplomowej zespołowej, więcej niż przez jedną osobę, tylko wówczas należy zaznaczyć indywidualny wkład każdego dyplomanta. Zgodę na pisanie pracy zespołowej wydaje dziekan, najpóźniej w drugim miesiącu po rozpoczęciu zajęć ostatniego roku studiów. Za poziom pracy, zgodnie z wymogami pracy dyplomowej (promocyjnej) odpowiadają - student i promotor, który pisze opinię i wystawia ocenę. Drugą ocenę wystawia recenzent, na podstawie **dokładnego zapoznania się z jej treścią**.

4. Objętość pracy dyplomowej powinna wynikać z wyczerpującego opracowania tematu i zawierać się w wymiarze: pracy licencjackiej i inżynierskiej od 40 do 50 stron, pracy magisterskiej od 70 do 80 stron. Praca powinna być napisana przy użyciu edytora Word, lub OpenOffice Writer,

wielkość czcionki 12, odstępy między wierszami 1,5, marginesy – górny, dolny, prawy – na 2,5 cm, lewy – 3,5 cm. Praca powinna być napisana jednostronnie, na stronie A 4 w języku polskim. Wyjątkowo dziekan może wyrazić zgodę na przygotowanie pracy w języku obcym, uzupełnioną obszernym streszczeniem w języku polskim.

5. Zbieranie materiałów do pracy powinno odbywać się od momentu zaakceptowania tematu przez promotora, czyli nie później niż w pierwszym miesiącu po rozpoczęciu zajęć ostatniego roku studiów, chyba że są inne ustalenia w uczelni. Napisane rozdziały pracy należy sukcesywnie przekazywać promotorowi, który zaakceptuje bądź przekaże swoje uwagi w celu dokonania zmian lub korekty. **Pierwszą wersję (projekt) napisanej pracy należy przedstawić w całości promotorowi nie później niż na jeden miesiąc przed złożeniem jej w dziekanacie.**

Rola promotora – jest szczególnie ważna. Uwagi promotora dla studenta są obowiązkowe. Promotor nie tylko akceptuje wybór tematu pracy przez studenta, ale akceptuje plan i wykonanie w nakazanym terminie. Promotor na każdym spotkaniu seminaryjnym powinien kontrolować postępy dyplomanta w pisaniu pracy. W przypadku zagrożenia terminu złożenia pracy przez studenta, powinien zareagować rozliczeniem studenta z postępów z powiadomieniem dziekana włącznie.

Student składa pracę do dziekanatu w dwóch egzemplarzach. Jeden egzemplarz w twardej oprawie, drugi bindowany (do akt studenta) z jak najcieńszym grzbietem. Oba egzemplarze pracy dyplomowej muszą być zaakceptowane i podpisane przez promotora. Podczas składania pracy w dziekanacie, dyplomant na pierwszej stronie w miejscu ostemplowanym przez kierownika dziekanatu, podpisuje oświadczenie o samodzielnym wykonaniu pracy dyplomowej (licencjackiej, inżynierskiej, magisterskiej).

Po spełnieniu wszystkich czynności formalnych, student przekazuje pracę do dziekanatu, **najpóźniej na 12 dni przed wyznaczoną datą egzaminu dyplomowego**, chyba że inaczej określa Regulamin Studiów.

B. Zalecenia szczegółowe

1. Praca dyplomowa (licencjacka, inżynierska, magisterska) powinna składać się z następujących części: strony tytułowej, spisu treści, wstępu, rozdziałów i podrozdziałów, zakończenia, bibliografii i aneksu.

Strona tytułowa – jest ustalona przez uczelnię dla wszystkich wydziałów i kierunków studiów jest jednakowa, student otrzymuje wzór w dziekanacie, a ponadto ma go na stronie internetowej.

Wstęp - bardzo ważna część pracy dyplomowej, w której są zawarte wszystkie elementy metodologiczne, sformułowane przez dyplomanta, takie jak: uzasadnienie podjętego tematu na tle wiedzy w tym przedmiocie; cel badań; przedmiot i teren badań; problemy badawcze; hipoteza (hipotezy) stawiana w pracy; metody i narzędzia badań; rozdziały, wskazując w nich przewodnie myśli.

2. Rozdziały i podrozdziały – są to najważniejsze części pracy dyplomowej (licencjackiej, inżynierskiej, magisterskiej). Każdy rozdział zaczyna się od nowej strony, podrozdział zaś nie może być oddzielnym pustym wersem. Poszczególne rozdziały powinny być oznaczone numerami (cyframi) arabskimi z kropką (1., 2., 3., itp.) bez słowa **Rozdział**. Tytuł rozdziału piszemy wielkimi literami, tłustym drukiem. W każdym rozdziale wydzielamy podrozdziały, które oznaczamy również cyframi arabskimi (1.1, 1.2, 1.3., itp.) Tytuły podrozdziałów piszemy małymi literami, tłustym drukiem. **Uwaga, po tytułach nie stawiamy kropki.**

3. Zakończenie – stanowi jej podsumowanie. W zakończeniu należy podać kilka bardzo ważnych stwierdzeń wynikających z prowadzonych badań według założeń podanych we wstępie. Należy wyrazić swój autorski stosunek do celu, tj. czy cel został osiągnięty, czy też nie. A jeśli celu nie osiągnięto, to dlaczego – podać przyczyny. Należy odnieść się także do postawionej hipotezy na początku pracy (we wstępie), czy hipoteza w procesie badawczym znalazła swoje potwierdzenie, czy też nie, jeśli nie to dlaczego. Ostatni element zakończenia to wnioski z całej pracy, a głównie z prowadzonych badań. **Uwaga, wnioski nie powinny być jednozdaniowe, bez podania głównej myśli wnioskowania.**

4. Bibliografia – zawiera tylko te pozycje literatury i materiały źródłowe, które twórczo zostały wykorzystane w pracy i odnotowane w przypisach. Pozycje bibliograficzne mogą być spisane kolejno według porządku alfabetycznego lub według rodzajów źródeł takich, jak: książki, artykuły w czasopismach, akty normatywne, źródła statystyczne, materiały internetowe. Są różne sposoby zapisywania pozycji bibliograficznych, ale rzeczą ważną jest, aby wybrać jeden system i tylko nim się posługiwać. Korzystając z Internetu, należy podać dokładny adres, tj. stronę internetową i datę jej odczytu.

5. Załączniki – umieszczone na końcu pracy dyplomowej, które ze względu na większą objętość nie mieszczą się w tekście głównym pracy, mogą zawierać: większe zestawienia liczbowe, mapy, plany, duże tabele, wzory druków, ankiety. Załączniki powinny być numerowane w kolejno-

ści umieszczenia.

C. Inne elementy pracy dyplomowej

1. Przypisy – stanowią ważną część pracy, gdyż są dowodem, że podczas pisania student korzystał z różnych źródeł w sposób twórczy. Wykorzystanie cudzych myśli lub wywodów bez podania źródła jest **plagiatem**. W przypisach podaje się informacje o źródle, na które dyplomant powołuje się w pracy. Przypisy powinny być umieszczone w dolnej części strony oznaczone kolejnymi cyframi (liczbami) w całej pracy. Oznaczenie przypisu musi odpowiadać odnośnikowi w tekście. Niedopuszczalne jest zamieszczanie przypisu na innej stronie niż ta, na której znajduje się odnośnik odsyłający do tego przypisu. Przypisy powinny być pisane drukiem o dwa stopnie mniejszym niż tekst podstawowy. Powołując się na pozycję książkową, należy kolejno podać: pierwszą literę imienia i nazwisko autora (autorów), tytuł książki (kursywą), nazwę wydawnictwa, miejsce i rok wydania, numery stron zawierające tekst, na który powołuje się dyplomant. Na przykład: E. Niewiadomski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, WSGE, Józefów 2010, s. 100. W przypadku bezpośrednio powtarzania się kolejno tych samych pozycji w przypisach należy stosować „Tamże, s. xx”, można stosować także „*Ibidem*”. Natomiast jeśli pozycja literatury występowała już w przypisach wcześniej, lecz nie w bezpośredniej kolejności, należy po nazwisku autora pisać: „poz. cyt., s. xx”, można też stosować „*op. cit.*, s. xx”.

Powołując się na publikacje zamieszczone w czasopismach, należy stosować zasady odnoszące się do pozycji książkowych, z tym, że po nazwisku i tytule artykułu umieszcza się nazwę czasopisma w cudzysłowie, przy czym wszystkie wyrazy nazwy czasopisma (poza spójnikami) należy rozpoczynać dużą literą. Po nazwie czasopisma (bez przecinka) należy podać rok wydania, a następnie po przecinku numer lub zeszyt.

Powołując się na akt prawny po raz pierwszy, należy przedstawić go w pełnym brzmieniu, np. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej (Dz. U. Nr 62, poz. 558), art. 3. ust. 1 pkt. 2.

2. Aneks – zamieszczamy w nim załączniki (tabele, rysunki, mapy, zdjęcia, szkice itp.), które dokumentują merytoryczne treści i mają odzwierciedlenie w tekście pracy dyplomowej. Pod załącznikami musi być koniecznie podane źródło (np. opracowanie własne, na podstawie publikacji – jakiej) oraz autor źródła. Dla przykładu: *Źródło: B. Hołyst, Wikty-mologia, Warszawa 1997, s.6.*

3. Uwaga końcowa – dobrze wykonana praca promocyjna (licencjacja

ka, inżynierska, magisterska) daje satysfakcję nie tylko dyplomantowi, ale przede wszystkim jest świadectwem zaangażowania promotora w kierowaniu procesem postępowania dyplomanta i jednocześnie wystawia dobrą opinię wydziałowi, na którym powstaje praca dyplomowa. Wzorowo wykonane prace dyplomowe dają dobre świadectwo o danej wyższej uczelni. I dlatego praca dyplomowa (licencjacka, inżynierska, magisterska) powinna odpowiadać wymogom zawartym w *Standardach pisania pracy dyplomowej*.

PODSUMOWANIE

Celowo w tej części książki powtórzyłem stwierdzenie, że najważniejszą wartością człowieka w XXI wieku jest *bezpieczeństwo*. Całościowy charakter bezpieczeństwa przesądza o tym, że trwałe jego utrzymanie wymaga tworzenia środków wzajemnego zaufania, opartych na wszechstronnej współpracy w wielu dziedzinach życia społecznego. Pomimo czynionych kroków rozbrojeniowych, trzeba dostrzegać fakt istnienia potencjału naukowo-badawczego, który daje możliwość szybkiego odtwarzania sił militarnych w krótkim czasie. Dlatego też kolosalne znaczenie ma wszechstronna, równoprawna współpraca, oparta na poszanowaniu praw człowieka i narodów do samostanowienia i uznania istnienia wspólnoty interesów.

Należy jeszcze raz mocno podkreślić, że nic nie stoi w miejscu, a dzisiejszy świat przynosi nowe wyzwania, zmieniają się percepcje świata, rodzą się nowe problemy, z którymi państwa narodowe i sojusze muszą skutecznie się konfrontować. Na ile te konfrontacje są i będą skuteczne, zależy już nie tylko od siły militarnej, ale również od potencjału ekonomicznego, jakości przywództwa, efektywności rządów i racjonalnego działania w sytuacjach kryzysowych.

Zasadniczym celem tej części książki jest usystematyzowanie wiedzy o współczesnym bezpieczeństwie narodowym ze wszystkimi jego uwarunkowaniami w odniesieniu do państwa będącego członkiem NATO i UE. Ponadto treść poszczególnych rozdziałów daje podstawę do opanowania złożonych problemów bezpieczeństwa narodowego przez studentów o kierunku „*bezpieczeństwo*”. Opanowanie tej wiedzy umożliwi studentowi samodzielne studiowanie i rozwiązywanie spraw z zakresu bezpieczeństwa na różnych poziomach administracji rządowej i samorządowej.

Starałem się, na podstawie własnych badań i dociekań, umieścić nowe

zagadnienia, takie jak: polityka i strategia, uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego, kryteria oceny bezpieczeństwa i niektóre kwestie metodologii badań bezpieczeństwa. W ostatnim rozdziale zostały zamieszczone zasadnicze standardy pisania prac promocyjnych (licencjackich, inżynierskich i magisterskich) w interesie Studenta.

ZAKOŃCZENIE

Zwykle w zakończeniu książki chciałoby się zawrzeć najważniejsze tezy lub wyniki badań, rozważań, podzielić się doświadczeniami z zakresu tematu podjętego dzieła. Ale w tym zakończeniu tak nie będzie, ponieważ temat książki jest bardzo „szeroki”, obejmuje 13 rozdziałów, wiele bardzo ważnych problemów, które dotyczą nie tylko narodu i państwa, ale całych systemów bezpieczeństwa, w złożonych sytuacjach XXI wieku.

Teoria i praktyka bezpieczeństwa wyróżnia kilka grup interesów, które pozwalają je odróżnić od interesów szczegółowych w państwach. Znaczna część bezpieczeństwa narodowego dotyczy problemów związanych z bezpieczeństwem państwa jako instytucji politycznej, a tym bardziej państwa będącego w sojuszu.

Treść wszystkich rozdziałów autor formułował tak, aby była ona łatwa w przyswajaniu dla studentów na różnych poziomach studiów bezpieczeństwa. Celowo, mając na uwadze nowe wymagania i tendencje szkolnictwa wyższego (KRK), opracowałem zasady praktycznego nauczania bezpieczeństwa w sytuacjach kryzysowych przy zastosowaniu naukowych metod (delficką i burzy mózgów).

Na zakończenie pragnę podziękować wszystkim tym, którzy w różny sposób służyli mi pomocą, radą i życzliwością w realizacji celu głównego. Serdecznie i z uznaniem dziękuję recenzentom za obiektywne i surowe recenzje wydawnicze, a ich cenne uwagi mogą inspirować mnie do dalszej twórczej pracy, dla dobra młodego pokolenia – Studentów.

W końcowej części książki zamieściłem pytania kontrolne do każdego rozdziału w specjalnym załączniku, na których podstawie studenci będą mogli dokonać samodzielnie sprawdzenia, w jakim stopniu materiał podany w książce został opanowany. Trudności w udzielaniu odpowiedzi na zamieszczone pytania w załączniku mogą z powodzeniem być likwidowane poprzez przeczytanie kolejny raz danego rozdziału. Powtórzenia mogą być dokonywane aż do pozytywnego skutku, tj. do dobrego opanowania danego zagadnienia.

ZAŁĄCZNIK

PYTANIA KONTROLNE DO ROZDZIAŁÓW

CZEŚĆ I

DO ROZDZIAŁU 1:

1. Podaj znaną Ci definicję polityki bezpieczeństwa.
2. Co obejmuje pojęcie „polityka”?
3. Jakie obszary państwa obejmuje polityka?
4. Jakie znasz funkcje polityki?
5. Co obejmuje struktura polityki?
6. Co oznacza globalizacja w polityce?
7. Jakie znaczenie ma polityka w bezpieczeństwie?
8. Co oznacza racja stanu w polityce bezpieczeństwa?
9. Jak pojmujesz rację stanu w polityce (relacje)?
10. Na czym polega model kreowania polityki bezpieczeństwa?

DO ROZDZIAŁU 2:

1. Podaj znaną Ci definicję strategii bezpieczeństwa.
2. Czy strategia jest dyscypliną naukową i dlaczego?
3. Podaj zasadnicze cechy strategii.
4. Podaj nazwiska znanych Ci klasyków strategii.
5. Jakie znasz poglądy strategii pokojowej Garetha Evansa?
6. Jak należy postrzegać polistrategię w bezpieczeństwie?
7. Cechy polistrategii bezpieczeństwa narodowego.
8. Zakres polistrategii bezpieczeństwa narodowego.
9. Czym jest strategia w polityce bezpieczeństwa?
10. Kto może być strategiem w XXI wieku?

CZEŚĆ II

DO ROZDZIAŁU 1:

1. Co oznacza słowo teoria?
2. Jakie znasz określenia teorii bezpieczeństwa?
3. Co oznacza stan bezpieczeństwa według D. Freia?
4. Jakie znasz składniki bezpieczeństwa?
5. Co oznacza w bezpieczeństwie **pewność**, według J. Stańczyka?
6. Jak rozumiesz bezpieczeństwo narodowe (państwa)?
7. Co oznacza bezpieczeństwo międzynarodowe?
8. Jakie kategorie obejmuje bezpieczeństwo wewnętrzne państwa?
9. Jaki jest zakres bezpieczeństwa zewnętrznego państwa?
10. Jakie znasz wyzwania i zagrożenia XXI wieku?

DO ROZDZIAŁU 2:

1. Podaj definicję nauki i jej funkcje społeczne.
2. Co to jest **wiedza** i jaki ma związek z nauką?
3. Czy bezpieczeństwo jest dyscypliną naukową i dlaczego?
4. Jakie są trzy podstawowe obszary zagadnień bezpieczeństwa?
5. Na czym polega przedmiotowa struktura bezpieczeństwa?
6. Na czym polega podmiotowa struktura bezpieczeństwa?
7. Jakie znasz zagrożenia wywołane przez człowieka?
8. Które ze znanych Ci zagrożeń są najgroźniejsze i dlaczego?
9. Czy **kultura** ma wpływ na bezpieczeństwo narodowe i dlaczego?
10. Czy migracja jest zagrożeniem w skali międzynarodowej?

DO ROZDZIAŁU 3:

1. Jakie znasz uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego?
2. Na czym polega uwarunkowanie geopolityczne bezpieczeństwa?
3. Jakich znasz twórców geopolityki w skali międzynarodowej?
4. Na czym polega uwarunkowanie ekonomiczne bezpieczeństwa?
5. Jak należy zinterpretować uwarunkowanie militarne bezpieczeństwa?

6. Uwarunkowanie społeczne a bezpieczeństwo narodowe.
7. Jakie ma znaczenie kultura strategiczna w bezpieczeństwie?
8. Uwarunkowanie informacyjne bezpieczeństwa narodowego (państwa).
9. Co wiesz o uwarunkowaniu ideologiczno-politycznym?
10. Jak rozumiesz uwarunkowanie prawno-instytucjonalne bezpieczeństwa?

DO ROZDZIAŁU 4:

1. Podaj znaczenie terminu kryterium w bezpieczeństwie.
2. Czy kryterium siły jest podstawowym i dlaczego?
3. Czym jest przestrzeń i czy może być uznana jako kryterium?
4. Jaki znasz podział przestrzeni?
5. Jakie znaczenie ma kryterium wiarygodności w bezpieczeństwie?
6. Czy najnowsza technologia ma znaczenie w bezpieczeństwie?
7. Jak rozumiesz bezpieczeństwo kooperatywne (kooperacyjne)?

DO ROZDZIAŁU 5:

1. Czym były wielkie mocarstwa w przeszłości w bezpieczeństwie?
2. Jaka jest geneza wielkich mocarstw w aspekcie bezpieczeństwa?
3. Jaka była rola USA w latach 1919, 1945, 1989?
4. Czym był rok 1990 we współczesnej historii Europy?
5. Jaka jest rola wielkich mocarstw na arenie międzynarodowej w XXI w.?
6. Jaka jest rola Rady Bezpieczeństwa ONZ, w tym wielkich mocarstw?
7. Do czego doprowadził stan „zimnej wojny” w świecie po II w. św.?
8. Jaką rolę spełnił Plan Marshalla w Europie po II w. św.?
9. Jakie znasz dwa mocarstwa po II w. św. i ich znaczenie w świecie?
10. Jaka jest główna rola wielkich mocarstw w świecie w XXI wieku?

DO ROZDZIAŁU 6:

1. Czym były interwencje militarne w przeszłości?
2. Czym są interwencje militarne w kształtowaniu bezpieczeństwa?
3. Podaj choć jedną definicję interwencji militarnej.
4. Jakie znasz warunki interwencji militarnej?
5. Jakie są możliwości wykonania interwencji militarnej w XXI wieku?
6. Jakie mogą być cele interwencji militarnych?
7. Jakie muszą zaistnieć przesłanki do interwencji militarnej?
8. Jakie są współczesne uwarunkowania interwencji militarnych?
9. Jakie są relacje pomiędzy suwerennością a prawami człowieka?
10. Do czego może doprowadzić zróżnicowanie sił w obszarze pozamilitarnym?

CZĘŚĆ III

DO ROZDZIAŁU 1:

1. Podaj znaną Ci definicję bezpieczeństwa narodowego.
2. Istota i zakres bezpieczeństwa narodowego.
3. Jakie znasz źródła zagrożenia bezpieczeństwa narodowego?
4. Struktura systemu bezpieczeństwa narodowego-główne elementy.
5. Jak postrzegasz bezpieczeństwo publiczne w systemie bezpieczeństwa?
6. Jakie znasz funkcje Policji w państwie demokratycznym?
7. Główne zadania Policji w świetle ustawy o policji.
8. Straż Graniczna w systemie bezpieczeństwa publicznego?
9. Funkcje i zadania Państwowej Straży Pożarnej w bezpieczeństwie.
10. Funkcje i zadania Straży Gminnej (Miejskiej) w bezpieczeństwie.
11. Jaką rolę pełnią służby specjalne (ABW i AW) w bezpieczeństwie?
12. Jak postrzegasz bezpieczeństwo informacyjne w systemie?
13. Jak postrzegasz bezpieczeństwo społeczne w systemie?
14. Co oznacza bezpieczeństwo kulturowe w systemie?
15. Bezpieczeństwo ekonomiczne w systemie bezpieczeństwa.

16. Jakie są relacje zasadnicze pomiędzy bezpieczeństwem wewnętrznym a zewnętrznym?
17. Jakie relacje zachodzą między bezpieczeństwem narodowym a UE?
18. Jak postrzegasz udział RP w NATO w aspekcie bezpieczeństwa?

DO ROZDZIAŁU 2:

1. Podaj znaną ci definicję bezpieczeństwa wewnętrznego.
2. Kto odpowiada za bezpieczeństwo wewnętrzne w Polsce?
3. Jakie organa wykonują zadania w bezpieczeństwie wewnętrznym?
4. Jakie znasz kategorie bezpieczeństwa wewnętrznego?
5. Co oznacza bezpieczeństwo polityczne?
6. Istota bezpieczeństwa ekonomicznego.
7. Podaj zasadniczą treść bezpieczeństwa publicznego.
8. W czym zawiera się bezpieczeństwo militarne?
9. Jak postrzegasz bezpieczeństwo informacyjne?
10. Na czym polega bezpieczeństwo ekologiczne?

DO ROZDZIAŁU 3:

1. Podaj znaną ci definicję bezpieczeństwa zewnętrznego.
2. Jakie główne elementy tworzą bezpieczeństwo zewnętrzne?
3. Zadania państwa w tworzeniu bezpieczeństwa zewnętrznego.
4. Rola dyplomacji w bezpieczeństwie zewnętrznym.
5. Rola i zadania NATO w bezpieczeństwie zewnętrznym.
6. Jak przynależność do UE wpływa na bezpieczeństwo zewnętrzne?
7. Jak siły zbrojne (narodowe) wpływają na bezpieczeństwo RP?
8. Czy UE jest gwarantem bezpieczeństwa zewnętrznego?
9. Jaka polityka powinna być wobec państw sąsiednich?
10. Na czym polega budowanie systemu obronnego państwa?

DO ROZDZIAŁU 4:

1. Jakie znasz metody aktywizujące, stosowane w nauczaniu bezpieczeństwa w WSGE w Józefowie?
2. Czy metody aktywizujące dają lepsze rezultaty i dlaczego?
3. Jak postrzegasz zastosowanie metody „delfickiej” w ćwiczeniach?
4. Czy metoda „burzy mózgów” może być stosowana w ćwiczeniach zarządzania kryzysowego i dlaczego?
5. Czy metoda „burzy mózgów” zalicza się do metod heurystycznych?

DO ROZDZIAŁU 5:

1. Postaraj się podać pojęcie „metodologia nauk”.
2. Co jest treścią metodologii?
3. Co jest nauką, a co wiedzą?
4. Jakie funkcje pełni metodologia nauk?
5. Jak rozumiesz termin „metoda” w badaniach naukowych?
6. Jak rozumiesz pojęcie metodyka?
7. Jakie znasz metody badawcze bezpieczeństwa?
8. Co oznacza problem badawczy?
9. Jak rozumiesz „cel” w badaniach?
10. Co oznacza „przedmiot badań” w pracy badawczej?
11. Co oznacza „hipoteza robocza”?
12. Czym jest struktura pracy promocyjnej?
13. Z jakich części składa się wstęp do pracy promocyjnej?
14. Co powinno zawierać zakończenie pracy promocyjnej?
15. Czym jest „bibliografia” i jak ją sporządzamy?

BIBLIOGRAFIA

1. Bauman Z., *Zarys państwa narodowego we współczesnej Europie*, „Przegląd Zachodni” nr 4, 1994.
2. Bączek P., *Zagrożenie informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego*, Marszałek, Toruń 2005.
3. Bocheński J., *Współczesne metody myślenia*, Wyd. „W drodze”, Poznań 1993.
4. Czaja J., *Pojęciowe aspekty bezpieczeństwa kulturowego*, Materiały z konferencji WSA Bielsko-Biała 2006.
5. Czaja J., *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, KSW Kraków 2008.
6. Dębski S., Górka-Winter B., *Kryteria bezpieczeństwa narodowego państwa*, PISM Warszawa 2003.
7. Gągor F., *Polskie doświadczenia wyniesione z operacji wojskowych i ich wpływ na transformację SZ RP*, „Zeszyty Naukowe” nr 1 (70), AON Warszawa 2008.
8. Hamish Mc Rae, *Świat w roku 2010*, Dom Wydawniczy ABC 1996.
9. Jałoszyński K., Wiśniewski B., Wojtuszek T., *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, WSA Bielsko-Biała 2007.
10. Jakubczak R., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Bel-lona, Warszawa 2006.
11. Janik C., *Polska w UE a stosunki wyznaniowe*, Toruń 2005.
12. Jacobsen H. A., Haustrofer K., *Lebel Und Werk*, t. 2, Boppart AM Rhein 1979.
13. Jemioło T., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych. Zeszyt Problematyki WTO* nr 3/25/2001.
14. Jemioło T., Dawidczyk A., *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, AON Warszawa 2008.
15. Kaczmarek J., Łepkowski W., *Współczesne problemy światowego bezpieczeństwa*, AON Warszawa 2005.
16. Kaczmarek J., Skowroński A., *NATO, Europa, Polska*, Atla 2, Wrocław 2000.
17. Kitler W., *Obrona narodowa III RP*, „Zeszyty Naukowe”, AON Warszawa 2002.
18. Kitler W., *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, Bielsko-Biała

2006.

19. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe. Zeszyt Problemowy nr 1 (61)* 2010.
20. Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1973.
21. Kowalak T., *Polityka społeczna*, WSE Białystok 2002.
22. Krukowski J., *Nowy Konkordat a prawo w Polsce*, Civitas Christiana, Warszawa 1994.
23. Kukułka J., *Problemy stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1978.
24. Kuźniar R., *Porządek międzynarodowy in transition*, Stosunki międzynarodowe 2000.
25. Kuźniar R., *Globalizacja, geopolityka i polityka zagraniczna*, [w:] *Sprawy międzynarodowe nr 1*, Warszawa 2000.
26. Lach Z., Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia*, AON Warszawa 2007.
27. Loranty K., *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, WSA Bielsko-Biała 2006.
28. Loranty K., *Bezpieczeństwo społeczne RP*, AON Warszawa 2004.
29. Łepkowski W., *Podstawy strategii wojskowej*, AON Warszawa 2006.
30. Maj Cz., *Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 1992.
31. Mezglewski A., Misztal H., *Prawo wyznaniowe*. Warszawa 2008.
32. Michajłow W., *Problemy ekologiczne świata*, Warszawa 1986.
33. Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997.
34. Nałkowski W., *Terytorium Polski historycznej jako indywidualność geograficzna*, Warszawa 1911.
35. Nałkowski W., *Materiały do geografii ziem dawnej Polski*, t.I. Warszawa 1914, t. II 1918.
36. Otok S., *Geografia polityczna*, PWN Warszawa 2004.
37. Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, PAN Wrocław-Warszawa - Kraków 1967.
38. Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN

Warszawa 1985.

39. Pokruszynski W., *Uwarunkowania współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego*, W S Pol. Szczytno 2006.
40. Pokruszynski W., *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, Zeszyty Naukowe nr 1 (70) AON Warszawa 2008.
41. Pokruszynski W., *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, WSGE Józefów 2009.
42. Pokruszynski W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, WSGE Józefów 2010.
43. Pokruszynski W., *Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego*, WSGE Józefów 2008.
44. Pokruszynski W., Terlikowski T., Straszewski K., *System bezpieczeństwa publicznego Polski*, AON Warszawa 1996.
45. Pikulski S., *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego*, Szczytno 2002.
46. Pietrzak M., *Polskie prawo wyznaniowe wobec UE*, Toruń 2005.
47. Ridderstrale J., Nordstrom, *Fakty, biznes*, Warszawa 2001.
48. Rojtek R., *Prawne i organizacyjne aspekty funkcjonowania straży gminnych i miejskich*, WSJZiA Warszawa 2007.
49. Rokicki K., *Bezpieczeństwo obszarów morskich na początku XXI wieku*, AON Warszawa 2008.
50. Składkowski S., *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa ekologicznego RP*, Materiały z konferencji, Bielsko-Biała 2006.
51. Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, [w:] *Ekonomia obrony. Praca zbiorowa* (red.) W. Stankiewicz. AON Warszawa 1994.
52. Stańczyk J., *Kres zimnej wojny*, Toruń 2004.
53. Stoner J. A. F., Freeman R. E., Gribert D. R., (j. r.), *Kierowanie*, Warszawa 1999.
54. Tyrała P., *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków 2000.
55. Tyrała P., *Zarządzanie kryzysowe. Ryzyko – bezpieczeństwo – obronność*, Toruń 2001.
56. Weart R., *Bez wojny. Dlaczego państwa demokratyczne nie walczą ze sobą*, Warszawa 2001.
57. Wiśniewski B., Zalewski S., *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w uję-*

ciu systemowym, WSA Bielsko-Biała 2006.

58. Zacher L., *Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne, między-narodowe i globalne*, [w:] *Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne*, Lublin 1991.

59. Zalewski S., *Ewolucja polskich służb specjalnych 1990 – 2002*, Warszawa 2002.

60. Zalewski S., *Bezpieczeństwo polityczne państwa*, AP Siedlce 2010.

61. Zięba R., *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987.

62. Zięba R., *Pojęcie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 1981.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE I LEGISLACYJNE

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1997.

2. Encyklopedia, Wydawnictwo naukowe PWN. Warszawa 2003.

3. Słownik języka polskiego, tom III. Warszawa 1981.

4. Ustawa z 9. 06. 2006 r. o CBA (Dz. U. nr 104 poz. 708).

5. Ustawa z 31. 01. 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz. U. nr 3, poz. 6).

6. Ustawa z 24. 06. 1991 r. o PSP (Dz. U. nr 88 z 1992 r.).

7. Ustawa z 24. 05. 2002 r. ABW i AW. Art. 1.

8. System Ratowniczo-Gaśniczy „Ratownictwo” nr 1, 1994 r.

9. Dz. U. z 2002 r., nr 147, poz. 1229.

10. Dz. U. z 2001 r., nr 142, poz. 1592.

11. Dz. U. z 1990 r., nr 30, poz. 179, z późn. zm.

12. Dz. U. z 1997 r., nr 123, poz. 779, z późn. zm.

13. Ustawa z 18.11. 2005 r., o Straży Granicznej (Dz. U. nr 234, poz. 1997).

14. Ustawa z 5. 06. 1998 r., o samorządzie powiatowym (Dz. U. nr 142).

15. Ustawa z 8.03.1990 r., o samorządzie gminnym (Dz. U. nr 142, poz.1591).

16. Ustawa z 5.06. 1998 r., o samorządzie województwa (Dz. U. nr 142).

17. Ustawa z 18. 04. 2002 r., o stanie kłęski żywiolowej (Dz. U. nr 62,).

18. Ustawa z 22. 08. 1997 r., o ochronie osób i mienia (Dz. U. nr 145).
19. Ustawa z 6. 04. 1990 r., o Policji (Dz. U. z 2007 r., nr 43, poz. 277).
20. Ustawa z 29. 08. 1997 r., o strażach gminnych (Dz. U. nr 123, poz. 779).

